ЦІНА 50 СОТ. ЦІНА 50 ШАГ.

ВІСТНИК
ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділі. — Менших рукописей не звертає ся. Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К. 6 карб.; квартально—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа 50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

V рік. Ч. 32. Відень, 11-го серпня 1918. Ч. 215

Не тим шляхом.

Ми все були за зближенням України до Німеччини, все хотіли сього зближення й багато обіцювали по нім для рідного краю. У як найблизшій взаїмности зацікавлені—на нашу думку—обидві сторони. Сильна помічна рука Німеччини потрібна Україні, щоб вибити ся з кайданів московської неволі й стати на твердий ґрунт власної державности. Ясно, що без чужої помочи неможливо нам у короткім часі стати на власні ноги, збудувати рідну державу. Тому й стояли ми за тим, щоб Україна шукала такої помочи, користаючи з великого міжнароднього конфлікту. І в сій думці не було ні авантурництва, ні утопізму. Як могли повстати Греція, Італія, Болгарія, Румунія в результаті коллізій своїх гнобителів з могутніми сусідами, зацікавленими в ослабленню сих гнобителів, так само — думали ми — й Україна повинна використати для себе теперішню світову заверюху. Повинна, бо-ж се єдина нагода, яку, якби ми пропустили, то хто знає, як довго мусіли б ждати на подібну догідну хвилю.

Становище великих европейських держав супроти нашого ворога—Росію само показало, якої „орієнтації“ мусимо держати ся. І „Союз визволення України“ відразу став по боці осереднїх держав. І в виборі сеї „орієнтації“ мав вагу не лише той — для нас припадковий — момент, що саме Німеччина з своїми союзниками опинила ся у війні проти Московщини. Очевидно иншої орієнтації годі було тримати ся, бо-ж Анґлія й Франція, виступаючи за Росію, були тим самим проти нас. Але кращого союзника, як Німеччина нам і не треба було. Нас бо могли звязувати не лише припадковість спільности в часі самої війни, але й далеко могутнїйші реальні, подиктовані самим життем інтереси. Тут не місце вичисляти сї інтереси, бо про се на сторінках нашого „Вістника“ писало ся свого часу досить широко й докладно. Тут тільки слїд піднести, що ми сильно вповали на ту поміч, яку може дістати наша Вітчина при будуванню своєї молодої держави від німецького ґенія. Німецька солїдність, орґанїзація, порядок, дисципліна—ось чого хотїли ми від Німців для себе на всїх полях нашого державного життя: в адміністрації, військовости, фінансах, шкільництві тощо. І коли Україна закликала до себе Німців, ми могли тільки радіти, сподіваючи ся самої тільки користи від їх перебування на нашій землї.

Очевидно не можна було крити від себе, що все піде, як по маслу. Присутність чужого війська мусїла тягнути за собою певні прикрости, але супроти вищих, ідеальнїйших потреб нашої держави всї такі прикрости значили далеко менше нїж болюча, операція для здоровя хорої людини. І ми хотїли сподївати ся, що як у наших провідних людей найдеть ся досить розуму й такту, щоб не зраджуватись неминучими прикростями й додержати всїх прийнятих на себе зобовязань, так знов і у наших союзників не забракне зрозуміння тих обст ин, в яких нам доводить ся кооперувати з ними,—недоста сил, досвіду, неспокій в краю й темнота населення, воро агітація — протиукраїнська і разом антинїмецька — анта й Москалїв.

Молодий ві октринерство й недосвідність тодїшнього українського правительства не могли очевидно не справляти клопоту закликаним ним союзникам, але слїд було чекати, що останні потраплять обійти всяке підводне камінне й зуміють знайти потрібний modus vivendi, тим більше, що все-ж серед українського громадянства не бракувало людей, що розуміли завдання хвилї. Від обох сторін треба було ждати необхідної видержки, терпеливости й охоти йти собі взаїмно на зустріч, уладжуючи неминучі непорозуміння спокійно й не хвилюючи ся. Особливо треба було сього ждати від сильнїйшої і мудрїйшої сторони. На жаль не так стало ся, як бажало ся. Замість потрібного порозуміння й такту обидві сторони поновили ряд немилих помилок, непотрібних, фальшивих кроків, некорисних ні для одної, ні для другої сторони. В результаті звісний прикрий інцидент з арештуваннями під час засїдання Центральної Ради перед її упадком і нарештї — як його наслїдок — недавня скандальна „справа Доброго“, що закінчила ся відомими засудами.

Годі без обурення говорити про сю „справу“, що голосною луною відбила ся по цїлім світї, так глибоко ранячи кожде патріотичне українське серце.

Щож се за справа й хто такий той Добрий, що так недобре відбив ся на українсько-нїмецькі взаїмности? Жид-банкир, спекулянт, людина не з зовсїм чистими руками, який з приходом Нїмців став їх аґентом. Підозріваючи Доброго в негарних „зделках“ на користь Української Держави, міністер Ткаченко з товаришами рішили зробити його нешкідливим. Та замість іти єдино вказаним шляхом, шляхом законного притягнення до суду, хопили ся вони зовсїм невідповідних способів у дусї Конан Дойля: викрадення й вивезення винуватця. Не можна не осудити як найгострійше подібних анархістичних способів розправи, але знову не можна й не висловити найбільшого здивування з приводу тих заходів, яких ужила противна сторона в оборонї свого підручного: вдертя оружної сили в український парлямент, арештування в нім винуватців викрадення й віддання їх під свій полевий суд. Але стало ся! Сама найвища нїмецька команда в Київі мусїла признати ся, що поповнила помилку, дїлаючи так безоглядно, й звалити вину з себе на підручного виконавця, що мовляв переступив свої вповноваження. Та можна було сподївати ся, що по переворотї 29 квітня, цїла ся немила справа піде в дубину й нїщо вже більше не заколотить взаїмних відносин, що почали наладжувати ся наново. На жаль одначе справа не була спинена й най-

шла своє закінченнє в недавніх засудах нїмецького полевого суду в кінцї липня.

Доводючи дїло до розправи, ходило Нїмцям показати цїлому світови необхідність вмішування у внутрішні справи на Україні з одного боку, а з другого своєю рішучістю й безоглядністю відбити охоту до всяких дальших виступів проти себе. В сїй цїли прокуратор др. Тройде доложив усїх зусиль, щоб скомпромітувати бувших українських мінїстрів. Крім самої справи Доброго притягнув він ще й инші, які так чи инакше кидали тїнь на правительство Голубовича й його аґентів (справа з убійством аґента Уса, махінації Жуковського з польськими леґіонами тощо), хоча вони властиво й не вязали ся з сею справою. Безперечно, др. Тройде досяг своєї цїли, в край скомпромітувавши підсудних, які вдодатку тримали ся як хлопчаки й дозволяли як таких себе трактувати. (Др. Тройде, як знаємо, сам почув, що переборщив у своїм поведенню з обвинуваченими, й виправдував ся перед публикою за ті „різкости й той тон, з яким він обертав ся до підсудних“, пояснюючи їх „трудністю, з якою ми наблизили ся до правди“). Але безперечно й те, що др. Тройде й цїлий суд скомпромітували й себе самих, видавши свідоцтво убожества нїмецькій зручности в поводженню з чужими людьми, виказавши навіч брак потрібної гнучкости, такту й дипльоматії. І в результаті замість осягти головну свою цїль — виправдати вмішаннє нїмецької оружної сили в українські справи, суд виніс їй перед усїм культурним світом рішучий осуд. Ранючи брутальною рукою найсвятїйші почування українських патріотів, що не менше, як і вони, осуджують дитячі вчинки Ткаченка й Ко., Нїмцї дали привід не тільки кепкувати всїм своїм і нашим ворогам з України, її державности й державників, а і з себеж самих — з їх ведмежої тактики, їх невміння знайти ся. Адже-ж мимо всього одно зостаєть ся: засуджено тих самих людей, з якими роблено договори, з якими вимінювано телеґрами, до яких посилано амбасадорів...

Чи потрібно було все се робити ради якогось там Доброго, вдодатку людини зовсїм не кришталевої кондуїти? Чи треба було сього процесу для зміцнення взаїмних відносин Нїмеччини з Україною? — На се питаннє не може бути двох відповідей. І дїйсність з неменшою брутальністю дала сю відповідь. Невдовзї по засудї убито фельдмаршала Айхгорна. Убила, правда, чужа, не українська рука, але момент вибрала для себе як неможна кращий, щоб перед світом скомпромітувати свого ворога. І протестуючи як найгострійше проти сього вбивства разом з цїлим українським громадянством без рїжниці напрямків і кордонів та як найрішучійше застерігаючи ся проти вмішування московської руки в наші справи, ми не можемо не висловити нашого найбільшого бажання, щоб ся траґічна смерть показала нашим союзникам, що в нашім і їх інтересї треба держати ся иншої політики, треба уживати инших метод для усунення непорозумінь і наладження потрібного modus-y vivendi. А сей modus потрібний не тільки Україні, що має ворогів своєї державности не лише зовнї, а й в серединї, але й самим її союзникам: аджеж східний фронт знову відбудовуєть ся. Як що осередні держави числять ся з сим фактом, то мусять змагати до того, щоб українська державність зміцнїла як найскорше. А для сього треба йти иншим шляхом, як досї, — шляхом згоди й вирозуміння, не дражнячи своїх союзників, а навпаки, зеднуючи їх.

Убивство фельдмаршала Айхгорна.

(*Лист з Київа*).

Перший, безпосереднїй настрій, викликаний в містї замахом, може найкраще свідчити про становище, яке займає суспільність супроти сього вчинку. Київ се місто з дуже рїжноманїтними політичними партіями, дуже рїжноманїтними настроями і бажаннями і мабуть нема тут товариства, де не можна би найти на десять осіб — десять рїжних партій і суспільних програм. Тому річ ясна, що безпосередно по такій нежданій події, як кинена бомба з політичних причин — можна булоб почути від когось хочаб голоси „невтрального“ вдоволення. Адже в кожній суспільности є дуже великий процент таких людцїв, які тримають ся фільософії, що „нехай гірше, аби инше“. І дивна річ. Перші схвильовані запити, які посипались з усїх боків щодо особи злочинця: хто він такий? чому се зробив? чи сам? чи у звязку з якоюсь ґрупою людей? — сї запити визначувались дуже ясним тоном невдоволення на думку, що людина, яка сповнила злочин, може чомусь, якимсь робом належати до частини суспільности, з якою вяжуть симпатії розпитуючих. Герой дня не находив прихильників. Голоси, що ждали нашвидку якихнебудь близчих інформацій, звенїли якимсь нервовим невдоволеннєм, що ось ще одна неприємна подія, яка не знати пощо каламутить сякий-такий спокій.

Характеристичне було те, що в Київі, містї, знанім з значної скількости „чорносотенних“ чисто-російських монархістичних симпатиків, не почувало ся настрою зловтїшної радости. Навіть та мовчанка, яка так часто ховає перед иншими справжнї симпатії, не була така, яка повинна бути у тих, що нишком радують ся.

У товаристві, яке нїяк не можна було зачислити до симпатиків України і Нїмцїв, хтось згадав старий настрій у Київі по вбивстві Столипіна. І тут упало дуже характеристичне слово, яке є найсильнїйшим осудом того, що стало ся. З фактом вбивства Столипіна був звязаний такий настрій, який переживає людина, коли з її грудей спадає незвичайно важкий тягар, який гнїтив і гнїтив так, що здавалось, не можна буде його нїколи скинути. В сїм дисонансї, що Київ приймав тодї незвичайно святочно царя, який приїхав у гостї, і одночасно розбив сей святочний настрій таким грізним вистрілом — було щось сміливо-бадьоре, щось з надії на кращі часи, щось справдї революційне.

30 липня у Київі по фактї злочину — звернули на се увагу — був настрій якнайменьше бадьорий. Усї запити, які були звернені про значіннє доконаного акту, були запитами: який мав намір злочинець? чого хотїв? що думав? У сих запитах була вже і ясна відповідь громадянства, яке в такий момент дїлить ся швидко своїми думками і не має змоги обдумувати політичної користи, а реаґує на події безпосередно. Отся відповідь казала, що бомбу кинула безглузда рука, рука, яка мабуть мала не великий звязок з головою. Террористичний вчинок не зустрів нїякої симпатії, хоча ще навкруги в повітрі розсїяні зерна большевицьких настроїв. Можна-би думати, що террористичні вчинки в такім складнім суспільнім середовищі, яке має тепер Україна, коли вироблює нові форми державного ладу з недавньої ще анархії — не є чимсь незвичайним і що їх повинні приймати як нормальне явище. Адже ворогів має українська держава напевно більше, нїж прихильників. І революція і анархія полишила надто багато невдоволених. Процент людей, які тужать за теплим втраченим місцем „старого режіму“ незвичайно великий. Нїмецька воєнна сила на Україні, що відграє величезну ролю яко чинник порядку і союзник самостійної України — дуже сильно не до вподоби тій верстві, яка молить ся до „єдиної неділимої“, хоча-б і під скипетром Распутіна. І ось чому незвичайно цїнний той перший настрій, який супроводив перші звістки про замах на представника найвищої воєнної нїмецької влади на Україні. Почувало ся загальне, напів стримане обуреннє, що є ще люде, які продовжують традиції большевиків. Паралеля між свіжим вбивством гр. Мірбаха у Москві накидала ся сама собою. Було ясно, що такий шлях політичної боротьби є тільки актом розпуки, доказом повної безсили тих, що звязують з такими подіями надії на нові політичні комбінації. Чимало людей зрозуміло як стій, що таке розуміннє політичної боротьби є доказом зовсїм незрілої політичної думки, повним незрозуміннєм тих умовин, в яких находить ся тепер Україна.

На такий вчинок глядїли очима ще свіжих досвідів революції і осуджували його як щось перестаріле, не згідне з умовинами часу. Бомба не могла робити враження, коли вона не мала поза собою ніякої ідеї. А сієї ідеї не могли поза нею найти навіть ті, які може й бажали сказати собі, що вона є доказом якоїсь реальної сили — та не могли.

М. Р.

З голосів преси з приводу убивства фельдмаршала Айхгорна.

Київське вбивство, довершене якимсь Борисом Донським 30 липня серед білого дня, серед кордону німецьких військових постерунків, з доручення московської соціял-революційної партії на німецькім головнокомандуючім ґен. Айхгорнови, знов пригадало широкому світови українську справу і дало нагоду до дискусії про внутрішнє положенне Української Держави в звязку з побутом в ній німецьких і австро-угорських військ і тою політикою, яку Німеччина примінює до розбурханих революцією хвиль безмежного европейського Сходу.

Очевидно київський замах потряс найболючійше сумліннем безпосередно заінтересованої німецької державної опінії і вона широко заговорила про його причини, стараючись мовою преси дійти до їх коріння і витягнути з сього відповідні консеквенції. Та крім соціялїстичного „Vorwärts-у“ майже вся державно-німецька преса бачить пружину його в антантських махінаціях. „Norddeutsche Allgemeine Zeitung“ пише: „На питанне про політичну основу вбивства, можна відповісти так само, як при замаху, жертвою якого впав недавно гр. Мірбах. Увязнений справець замаху признав себе висланником московської орґанізації, учасники якої безсумнівно ті самі, що приговорили на смерть німецького посла. Се підюджені коаліцією ліві соціял-революціонери, які живуть у фанатичній вірі, що актами терроризму задержуть хід розвитку подій на Сході, берестейський договір зроблять неістнуючим і Росію зроблять такою, якою вона була, коли починала війну. Будуччина покаже, що се їх похибка. Противно—досвіди, якими зазначують ся обидва замахи для німецької справи, причинять ся до ще бистрійшої обсервації східної проблеми та до ще більшої обережности“.

В якім напрямі йтиме „обсервація східної проблеми“, про се не каже німецький офіціоз нїчого. Виручає його орґан всенїмців „Germania“ пишучи: „Таких наслїдків, до яких змагали соціял-революціонери, а саме заколоту відносин між Німеччиною і Україною замах не буде мати тому, що істнуючі взаємини не основані на поодиноких людях“.

Не дуже оригінальні, але інтересні для пануючих в деяких кругах Німеччини поглядів думки висловлює з нагоди київського замаху „Frankfurter Zeitung“: „Політичне вбійство вже здавна мало свій осїдок в Росії, а соціял-революціонери в останніх тижнях знову вибрали терроризм своїм засобом боротьби. Ціль замахів на гр. Мірбаха і ґен. Айхгорна — се зламанне берестейського мирового договору. В їх орґані „Знамя Борьбы“ недавно тому явно висловлено, що більшість робітників і селян Росії не бажає дальше спувати дипльоматичної комедії берестейських варіятів (!) і що ломлячи берестейський мир приближуєть ся революція в Австрії й Німеччині. Разом з берестейським миром мав би бути анульований мир з Україною. Сей мир відповідав бажанням пануючих під час заключення мира в Київі соціял-революціонерів. Він мав бути засобом до промощення шляху для мира на Сході. Він сповнив свою ціль. Внутрішню вибудову України й її майбутнє державно-правне становище полишає німецький народ мешканцям України. Як що український народ бажає скорше, чи пізнїйше злуки з Московщиною, то німецький народ не перешкаджатиме йому на сьому шляху. До внутрішнїх відносин Росії, чи в теперішній, чи в пізнїйшій формі німецький народ не буде мішати ся“.

Виходить з того, що для деяких німецьких кругів берестейський мир змінив тільки форму Росії і що Німцям все одно, чи Україна буде самостійною, чи в злуці з Росією.

„Deutsche Tageszeitung“ заявляє, що треба за всяку ціну удержати німецький авторітет на Україні й цїлою силою натискати, де сього вимагає справа; засуд бувших членів українського правительства був такий лагідний, що вороги й їх сопартійники могли взяти се за ознаку німецької слабости.

Міжтим, коли ся часопись войовничо радить „дати докази“ німецької сили на державній Україні, то другий берлїнський орґан „Tägliche Rundschau“ ворожить нову „Kampfprobe im Osten“ — з антантою, пишучи: „В недовзї будуть справи на Сході дозрілі до рішення. Ще раз відбудеть ся проба сил між осереднїми державами й антантою“. Про ролю України в такім випадку часопись нїчого не каже.

В побідний тон вдаряє „Berliner Morgenpost“: „Який наслїдок матиме нове вбийство годї нинї передбачити. З півночі машерують війська антанти, від сходу йдуть на Москву чехословацькі банди—на столицю большевиків, днї яких мабуть почислені. Махінації антанти в Росії й банди розбишак, які стоять на її службі, будуть ще від нас вимагати чимало жертв“. Одначе часопись висловлює думку, що які-б не були жертви, чи на заході, чи на сході, Нїмцї видержуть на становищі й ударемнять заговори ворогів.

„Kölnische Zeitung“ широко розписуєть ся про причини київського замаху, в якім бачить руку коалїції й перекуплених нею російських анархістів для викликання нової війни на сході. В інтересї Нїмеччини лежить закріпленне мира й використанне економічних користей. „Навязанне переговорів з представниками України не має свого джерела в опорі проти совітської республики. Українцї прийшли з власного почину до Берестя, а ми, оцїнюючи положенне, скоро хватили руку, простягнену до нас, щоб заключити частинний мир, бо заключенне загального мира з революційною Росією виявидо ся неможливим. Що не осягнено надій, повязаних з сим—причина сьому инші річи. Чи сї, що бажали-б направити дику струю подій в Росії на нашу сторону, вірять в таку можливість, що не заключаючи мира з Україною і не йдучи за її кличем о поміч, мали-б ми за собою симпатію російського народу? В такім випадку хаос, який шаліє на півночі й північнім сході Европи, розкладав би також південно-російські ґубернії, а Росіяне толкували би собі се як нашу слабість і не були-б анї на один ступінь для нас приязнїйші.

В иншім числї радіє ся часопись, що „державна керма України спочиває в сильних руках людини (гетьмана Скоропадського), яка часто висловлювала волю привернути спокій і лад в краю, тїсно опираючись на центральні держави, уживає всїх сил народу до вибудови молодої держави. Гетьман Скоропадський, який зараз по замаху в Москві в сердечних словах висловив своє спочуттє, найде засоби й дорогу, щоб здавити божевільні затії, так ясно висвітлені убійством у Київі. Як що йому не стане власної сили, так стоїть в країні досить німецького війська до успішної інтервенції. Нас покликало перше українське правительство, якому предложили ми з огляду на ситуацію молодої держави незвичайно корисні умовини до привернення ладу в краю, з якого ми з огляду на обосторонні інтереси не скорше уступимо, аж осягнемо намічену ціль, що для неї пролилося стільки дорогої німецької крови“.

На жаль часопись не пояснює близше, яку саме ціль, що для неї пролило ся стільки крови, поставили собі Нїмцї на Україні.

Соціялїстичний „Vorwärts“ уважає берестейський договір завязком лиха для Німеччини, бо він оснований не на порозумінню, тільки на правах побідника. Террор російських соціял-революціонерів се на думку часописи виплив болю обиджeного в своїх почуванцях російського народа, тому не мудро говорити про антантські піддюжування. „Урядова телєґрама доносить, що плян замаху повстав у Москві. Се могло-б довести до нового конфлїкту з правительством большевиків. Отже не тільки на заході, але й на сході, де ми заключили мир під злим знаком, починаєть ся пятий рік війни. Можна боятися, що сей мир принесе ще багато журби нїмецькому народови“.

„Berliner Tageblatt“, який зрештою не мав для нас нїколи прихильного слова, на першу вість про замах помістив розтрублювані польською пресою замітки в такім дусї, що злочинців треба шукати серед українських полїтиків, які не тільки аґітують проти гетьмана Скоропадського, але прямо пропаґують клич: Геть з Нїмцями!

З віденської преси вибила ся на чоло заява півофіціяльного орґану міністерства заграничних справ „Fremdenblatt-у“. Він пише: „Російські соціял-революціонери обняли спадщину по російських нігілїстах тим, що уживають полїтичного вбивства як засіб боротьби. Є се акція, що стоїть дуже близько коалїції, яка бажала-б наново довести до війни з Нїмцями. Антанта не потрапить скинути з себе московського й київського злочину. Одначе передовсїм і в першій лїнії мусить бути сконстатоване, що київський замах не може нїчого змінити у відношенню до Нїмеччини, бо злочинцем був Великорос і **українське правительство не відповідає за сей акт террору.** Антанті не вдасть ся повалити твору, довершеного у Берестю. В злуці з російськими соціял-революціонерами вона не дійде до свої цїли“.

Головна труба віденсько-австрійської полїтичної улиці „Neue Freie Presse“ пише про убивство в Київі багато слів та мало в них конкретного змісту. Вона, як також цїла австрійсько-нїмецька преса (крім „Arbeiter Zeitung) вказує на звязь між терористичними актами в Москві й Київі та змаганнєм антанти до сотворення східного фронту й „до повалення мира, заключеного з Росією і Україною“. Також „Arbeiter Zeitung“ бачить в московськім і київськім убивстві протест проти берестейського мира, але не підкуплений, тільки живловий протест російського народу проти важких умовин, які берестейський мир і дальші події у Великоросії й на Україні наложили на народи східної Европи.

Польська преса використовує київську подію для своїх, протиукраїнських цїлей, цїлим засобом брехні й фарисейства, а краківський „Czas“ і львівська „Gazeta Wieczorna“ ломлять руки та проливають крокодилячі сльози над полїтичним нерозумом дипльоматів центральних держав, які заключили в Берестю мир з „неіснуючим“ українським народом, з революціонерами й терористами, які тільки й промишляють над загладою Нїмеччини й Австро-Угорщини. З виводів польської преси — загально відомих і на всї лади перемелюваних — бє в очі благальна просьба: „Дайте Україну під нашу кормигу, а ми обіцюємо вам всї земні й небесні блага“. Виріжнюєть ся серед голосів сеї преси соціялїстичний „Naprzód“, який вхопив ся методи оборони України перед Нїмцями. Нагадуючи, що саме Нїмці перешкодили в переведенню демократичної земельної реформи, що вони скинули з уряду, увязнили й засудили міністрів, з якими переговорювали в Берестю і які кликали їх на поміч на Україну, „Naprzód“ робить з сього висновок, що український народ розчарував ся берестейським договором і нїмецькою помічю, яка полягає хиба на тім, що з України Нїмці вивозять реквіроване збіже — ну і заявляє на кінець, що берестейський мир загалом не варт нїчого.

Розуміть ся — не варт нїчого, бо не сотворив милої польському серцю Польщі „od morza do morza“, а противно санкціонував нелюбу Полякам українську державність. Inde ira...

Убивство ґен. Айхгорна дало привід також чужинцям зайняти ся обговоренням нашої справи. Італїйське „Secolo“ пише: „Айхгорн і Мірбах впали жертвою Українців (?) і Великоросів, поневолених нїмецьким мілїтаризмом. Хитка будівля нїмецького східного мира втратила два сильні стовпи. Центральні держави зазнають ще багато лихих несподіванок“.

Анґлїйська преса використовує сумну подію для своїх цїлей. „Manchester Guardian“, пишучи про замордування ґр. Мірбаха й ґен. Айхгорна, каже: „Убивства мають своє природне джерело в нїмецькій полїтиці Сходу, для якої вони виставили відстрашаюче свідоцтво банкроцтва. Дуже ймовірно, що Нїмці відповідять на вбивство Айхгорна ще гострійшими засобами насильства. І так будуть вони вічно творити східну проблему, яка буде що раз грізнійша“. „Westminster Gazette“ говорить: „Убивство Мірбаха й Айхгорна повинно захитати віру Нїмців, що вони в силї позискати собі симпатії сусїдів. Айхгорн став напевно жертвою посїяної ненависти“.

В шведськім „Socialdemokraten“ пише Брантінґ: „Київський вчинок треба уважати свого рода самообороною, яка зродила ся з розпуки народа, закованого переможцем в кайдани — переможця, який вкрутив ся на Україну подібним способом, як колись Данайці до Трої, а тепер одержує за свої подарунки подяку“.

Французька преса вдоволена з террору російських соціял-революціонерів тому, що надієть ся, що на російськім заколоті лекше вдасть ся відновити східний фронт.

Коли в пресї відзеркалюєть ся публична опінія, а подекуди також погляд кермуючих кругів, то — оскільки не наступлять якісь непередбачені події — у відносинах центральних держав до України не наступлять після київського замаху нїякі зміни. Автім, під хвилю, в якій антанта що раз тіснїйше заточує круг своїх воєнних операцій і впливів довкола большевицької Московщини, й може доторкнути державних меж України — в інтересї центральних держав повинна бути сильна навнї й внутрі Українська Держава. Україна не може відповідати за божевільний вчинок фанатичної людини — московського зайди, який так само ненавидить Україну за її самостійність, як Нїмців за їх розвязку російської справи.

Київський процес.

22, 23 і 24 липня нїмецький полевий суд розглядав у Київі справу арештування й вивезення багатого Жида-банкира Доброго. Як обвинувачені виступали: бувший міністер війни Жуковський, бувший директор адмінїстративно-полїтичного департаменту Ґаєвський, бувш. начальник київської мілїції Богацький, б. начальник карно-розвідочної поліції Красовський і урядник поліції Осипов. Мало ся притягнути ще б. міністра внутрішніх справ Ткаченка, але він утїк. Обвинувачував прокурор др. Тройде. Суд відбував ся без участи оборонців з боку підсудних.

Суть сеї сенсаційної, одинокої в своїм роді справи така. Дїло було невдовзї перед упадком Центральної Ради. Рада видала закон про державний монополь на цукроварнї, а Добрий, властитель кількох цукроварень, продав їх поза плечима українського правительства за 40 мілїонів Нїмцям. Очевидно з боку Доброго був се злочин супроти Української Держави, а з боку покупців що найменше нельояльність. Та міністри Ради замість виступити проти винуватця як власть, хопили ся зовсїм невідповідних засобів укарання шкідника. Одної ночі кількох людей з револьверами в руках впало до дому Доброго, схопили банкира й вивезли його у Харків. Таємниче зникнення Доброго дуже занепокоїло Нїмців і на другий день по його вивезенню у предсїдателя міністрів Голубовича явив ся барон Мумм, жадаючи енерґічного слїдства в сій справі. За який тиждень Добрий вернув знову до Київа.

Як бачимо, Добрий у цілій справі грав не зовсім поважну роль і, якби ми не осуджували ті недостойні способи, яких ужили бувші міністри Ц. Ради, щоб зробити його нешкідливим, все ж-таки годі оправдати й ті „рішучі“ кроки, на які зважили ся його протектори, тим більше, що кондуїта їх агента досить підозріла. Багатий Жид, директор великого торговельно-промислового банку, належить Добрий побіч Бродського до головних місцевих потентатів, головно в области цукроварства й торговлї збіжем. Варто зазначити, що Добрий був уже раз арештований за свої махінації. Се було ще за царських часів, зимою 1916 р., коли його арештовано разом з кількома иншими київськими фінансістами. Було се в часї голосної тоді в цілій Росії афери банкира Рубінштайна, котрому закидувано удержуванне зносин з Нїмцями, та Рубінштайнови нїчого не доведено й випущено на волю. Про Доброго говорило ся, що нїби-то за його посередництвом ішла потайна торговля збіжем і цукром з України до Фінляндії, а звідти до Нїмеччини. Мало ся покликати якусь слїдчу комісію для вияснення сеї справи, але Доброму також нїчого не можна було довести й його увільнено.

За большевицьких часів Доброму, як то говорить ся, й волосинка з голови не спала. Комісар фінансів „кабінету“ Ю. Коцюбинського, молоденький студент-Жид Фрайберґ не мав очевидно з своїм одновірцем нїякої колізії й, коли большевицькі розбишаки вбивали людей за чисті руки, „буржуазне“ обличче, за легітимацію від Ц. Ради тощо, то Доброму не стало ся нїчого злого від гонителїв „буржуїв“. По приходї Нїмцїв Добрий знову виступає на публичну арену як їх отвертий підручний.

І зза такої людини рішила ся нїмецька команда на сей сенсаційний процес — процес проти членів і урядників того самого правительства, з яким Нїмеччина заключила мировий договір і на поклик якого удїлила окружної помочи проти большевиків.

По кількох днях явної розправи, в якій на жаль поводили ся підсудні не по горожанськи, засуджено їх до тяжкої кари. Жуковський дістав д в а роки тюрми, решта по одному році. Засуджено також і самого предсїдателя міністрів Голубовича, який спочатку виступав яко свідок, а потім, як виявило ся, що він знав про намір Ткаченка вивезти Доброго, мусїв на жаданне прокурора пересїсти на лаву оскаржених. Дістав він, як і Жуковський, два роки тюрми. 26 липня нїмецький командант ґен. Вайке затвердив сей засуд полевого суда.

Така сама участь грозить мабуть і Ткаченкови, якого, як заявив др. Тройде, Нїмцї мають невдовзї спіймати й замкнути разом з його товаришами.

———

Державна українська преса не могла завдяки суворій цензурі висловити ся з приводу сеї обурюючої справи. Але певне її голос нї в чім не рїжнив ся-б від української закордонної преси, яка цїлком слушно зайняла супроти справи о д н о д у ш н о одиноке можливе для української журналїстики становище.

Так, „Дїло“ в ч. 172 у вступній статї „Трагедія Нїмеччини і України“ висловлюють ся ось як про сю справу:

„Як цїль сього сенсаційного процесу, з котрого піде широкий гомін далеко поза границї Нїмеччини й України, означив прокуратор: доказати, що вмішуванне Нїмцїв у внутрішнї справи України було неминуче потрібне наслїдком нетямучости, безсильности й злої волї тодїшнього українського мінїстерства. Щоб сю тезу доказати перед широким світом, до сього не знайшла нїмецька команда на Українї нїякого лїпшого, доцїльнїйшого й відповіднїйшого шляху, як саме викликати голосний політичний процес перед військовим судом без оборонцїв та й засудити людей, з котрими нїмецькі дипльомати кілька місяцїв тому заключили мир, наче рівний з рівними,—на кілька років вязниці.

Тимчасом „тези“ про неминучість нїмецького вмішування у внутрішнї справи України нїякій тямучій людинї й доказувати не треба було та не треба й тепер. Навпаки! Кождий бодай трохи обзнайомлений з історією повставання і орґанїзацій нових держав взагалї, а зосібно з відносинами України, звільненої раптом зпід вікового чужого ярма, — не тільки розумів неминучість „вмішування“ Нїмцїв у внутрішнї справи України, а більше сього: кождий тямучий український громадянин б а ж а в собі того вмішування, кождий надїяв ся від нього багато доброго, кождий розумів, що вирощена на згарищах царату і в огнї революції молода Україна без вмішування чужих фахових сил у своє внутрішнє будівництво не може розвинутись у справдїшню новітню державу. Кілько надій було серед Українцїв по обох боках кордону на нїмецьку поміч, нїмецьку фахову співучасть в орґанїзації Української Держави! Яка велика, плодовита, безмірно корисна для обох сторін задача розкривалась перед Нїмцями на Українї! Які історичні перспективи!

Замісць сього вийшло — те, що бачимо.

Голубовичі і Жуковські — се ми знали й без київського процесу — не були нїякими ґенїяльними державними будівничими; то були собі пересїчні малі люде, котрих припадок вивїс на чоло держави; люде без досвіду, без знання, навіть без жесту. Але один великий скарб мали ті дрібні люде в душі: любов вітчини і віру в ідеал демократії. Скарбом сим міг покористати ся союзник чужинець, котрий хотїв мати вплив на внутрішнї справи України; умовою сього впливу було розумінне психольоґії тих людей та тої ідейної струї, якими вони жили. Тодї можна було на них впливати, ними руководити, бажаний напрям їх дїлам давати, їх від нерозумних замислів вправною рукою відводити. Все те — постійно і вперто, та тихо і незамітно.

Замісць т а к о ї системи політичних дорадників, політиків, педаґоґів і керманичів стала супроти зелено-соціялїстичних Голубовичів і тов. — система Айхгорна, пруського мілїтариста-ґенерала, до того-ж великого земельного посїдача на Українї, зятя відомого російського „дїяча“ Дурнова...

В сїм трагедія Нїмеччини і України“.

Більше-меньше так само озвало ся й „Українське Слово“ в ч. 172 в статї „Після процесу у Київі“. Ось пара уступів з сеї трохи поконфіскованої статї:

„Процес сей є безперечно у н і к а т о м серед політичних процесів. Він так замітний, що не можна перейти над ним мовчки до порядку дневного“. І далї „...аранжуючи процес проти бувших українських мінїстрів, Нїмцї призабули, що компромітують не лише ті особи, що сидїли на лаві обжалованих (закінченне фрази сконфіскованe, але значінне її ясне). Політична незручність Нїмцїв заманїфестувала ся ще маркантнїйше підчас самого процесу“. І нарештї: „Нїмцї заявляють, що хочуть завести лад на сході Европи та називають себе вродженими державотворцями. Але в своїй прямолїнійности не хочуть вони розуміти чужої психіки і вжити ся в чужі відносини та кінець-кінцїв їх державнотворчість не видержує іспиту. Докази сього дали вони як в Польщі, так на Литві і в Фінляндії, а тепер дають їх на Українї. Сю їх незручність використовують дуже зручно держави антанти. Лише завдяки сїй прикметї Нїмцїв вдало ся антантї втягти у війну проти Нїмеччини майже цїлий світ і тепер аранжують вони політичну офензиву серед „визволених“ Нїмцями народів — а то й серед союзників Нїмеччини. Своєю незручною політикою знеохочують Нїмцї до себе в сути річи прихильні до них народи...“

Становище нашого „Вїстника“, як бачуть читачі зі вступної, покриваєть ся сливе в цїлости з сими голосами львівських українських дневників.

———

За додержанне берестейського договору.

Наглий запит послів Евгена Петрушевича, Миколи Василька і тов. до президента міністрів з приводу нератифікування мирового договору, заключеного з Українською Державою в Берестю дня 9 лютого с. р.

Ще на засіданню дня 16 липня підписані на першім місці поставили запити до правительства, чому ще не ратифіковано мирового договору з Україною, коли він буде предложений Палаті, та як може Правительство виправдати те, що досі договору не ратифіковано. Сей запит остав ся без відповіди правительства. Зате дізнались підписані, що наш міністер заграничних справ у своїх умовах, заключених з Поляками, взяв на себе обовязок поки-що не ратифікувати договору, заключеного з Українською Державою в Берестю дня 9 лютого, бо на його і панів з польського кола думку відносини на Україні по всій імовірности доведуть до злуки з Росією і тому не було-би вказаним, щоби монархія ратифікацією мирового договору знову не признала істнування нової держави „України", як се на погляд пана міністра заграничних справ на жаль зроблено завчасу в Берестю. А колиб проти його сподівань Українська Держава таки вдержала свою самостійність, то пан міністер заграничних справ думає, як се прирік заступникам польського кола, за той час через свого дипльоматичного заступника в Київі, який може свої бажання відповідно поперти при помочи австро угорської армії на Україні, вилучити з берестейського договору ті точки, яким противлять ся Поляки. Ходить про відмежуванне Холмщини і, як пишуть польські дневники, про тайний договір, який в Берестю заключено між заступниками Української Республики і заступниками австро-угорської монархії. Сей напослідній договір має містити повний обовязок австрійського правительства — з покликаннем на добровільну постанову Його Величности цісаря Карла — що найпізнійше до 20 липня с. р. буде предложений австрійській палаті послів законопроєкт про злуку областей заселених Українцями в австрійській половині монархії в одну провінцію.

Се, що дійсно австрійське правительство не сповнило того послідного обовязку до дня 20 липня, а зате дня 22 с. м. одночасно з оповіщенем димісії президента міністрів д-ра Зайдлера міністерство заграничних справ представникам преси подало вістку, що такий тайний договір був вправді, одначе теперішне правительство в Київі в послідніх днях формально зрекло ся його — се все так само, як заява довіря, висловлена бесідниками польського кола підчас минулої дебати над першим читаннем буджетової провізорії — доказує, що згадані на вступі чутки, кружляючі вже від тижнів в польських політичних кругах, про недодержанне берестейського договору з Українською Державою в цілі заспокоєння польського кола, опирають ся на фактах.

Мировий договір в Берестю, заключений з заступниками Української Держави був перший, який заключили осередні держави і виключно тому першому мирови треба завдячити заключення дальших мирових договорів з Росією, Румунією і Фінляндією. В цісарській відозві до народів монархії торжественно величало ся миролюбіе у населення нової Української Держави. Від того часу нічого не змінило ся у відношенню до нашої монархії.

Проволоку у доставі сподіваного збіжа з України треба приписати передовсім тій обставині, що війська нашої монархії увійшли запізно на Україну і то йно в тім часі, коли большевицький вандалізм знищив не лише великі збіжеві припаси, нагромаджені по містах, але й морально зіпсував населенне, яке мало доставляти збіже, і розбив рільничі орґанізації. Ту проволоку спричинило також поведенне і поступованне австро-угорських військ на Україні, яке супроти тамошнього селянства часто бувало різке і насильне, військ, що відповідно до свого національного складу (передусім Поляки) поводили ся як оборонна ґвардія польської більшости посілости; вкінці винна тому і та обставина, що не принято предложения тодішнього республиканського українського правительства, щоб доставою збіжа займали ся місцеві сили обзнакомлені з краєм, тільки українському правительству накинено роботу зовсім нездібної австрійської орґанізації. Впрочім проти проволоки у доставі збіжа стоїть несповненне обовязку, який взяла на себе Австрія в берестейськім договорі, щоб Україні доставити свої товари. Що сей фактичний стан правдивий, слідує з того, що Німеччина, яка мала-би таке саме право як наша монархія не ратифікувати договору з приводу недостачі достави збіжа, договір ратифікувала і виміняла ратифікаційні грамоти.

З огляду на те, що Німеччина задумує виповнити договір в цілій його повноті, отже і щодо відмежування України, а Болгарія і Туреччина також ратифікують договір, то нератифікованне його зі сторони нашої монархії являєть ся ворожим актом супроти нової Української Держави, який дасть ся пояснити тільки на вступі наведеними мотивами міністра заграничних справ, щоб піти на зустріч бажанням одної з політичних партій.

Щоб позискати голоси польського кола для бюджетової провізорії, ставить ся на карту приязнь великої сусідної держави, яка певно сподієть ся кращої будучности і, визиваєть ся миролюбивий настрій у людности тої держави, яку звеличав сам монарх у високопарних словах.

До того становище нашого міністра заграничних справ в справі берестейського договору з Україною, зовсім противне становищу Німеччини, може некорисно вплинути на наш союз з Німеччиною.

Підписані питають Ексцеленцію пана ц. к. президента міністрів:

1) Чи він схоче зажадати негайно у міністра заграничних справ вияснення, чи дійсно наведені вище причини договору стоять на перешкоді ратифікації берестейського договору, а коли ні, то які причини може гр. Буріян навести для того, що він не хоче ратифікувати договору та сповнити обовязку, який взяла на себе Австрія супроти України?

2) Чи пан ц. к. президент міністрів схоче Високій Палаті ще перед відложеннем її засідань дати пояснення про те?

Як польщилась Холмщина.

Російські війська, опускаючи свого часу Холмщину, забрали з собою силою масу місцевого православного населення, з яким виїхала і вся місцева інтеліґенція, що складала ся переважно з священиків, народніх учителів і ріжних урядників. По зайняттю краю військами центральних держав почалась знову евакуація населення з деяких місцевостей військовою адмінїстрацією в глибину Австрії, Польщі або Німеччини і також переважно українського, так що сим способом Холмщина була майже обезлюднена з українського населення. Скористали з сеї обставини Поляки, які полишили ся в більшім числі на місці, і то не тільки місцеві Поляки, а також особи польської народности з австро-угорської військової адмінїстрації, та між иншим перевели спис населення для сконстатування, що Холмщина дійсно є польським краєм, виказуючи в виселідах сього спису лише мінімальний процент Українців.

Та самого висліду спису населення було замало для того, щоб проголосити Холмщину чисто польським краєм. Само населенне мусіло-б заявитись за сим, і в сім напрямі почала ся акція Поляків, особливо по проголошенню самостійности польського королівства. Сим заходам Поляків пішли на руку окупаційні власти, як се видно з наведених низше фактів.

А саме: „Kurier Lwowski“ в дня 31 сїчня 1917, ч. 53 подав за „Głos-ом Lubels-kим“ такий цїкавий документ: Ухвала ч. 5. Збори громадської ради, скликаної війтом дня 29 грудня, на підставі відозви ц. к. окружної команди в Холмі з дня 8 грудня 1916, ч. 15504, в цїли повзяття ухвали в справі утворення королївства польського. — Ми низше підписані мешканцї громади Реєлець одноголосно ухвалюємо: 1) жадаємо незалежної Польщі, а також прилучення до Польщі Литви; 2) жадаємо тимчасового польського правительства; 3) жадаємо сойму вибраного на підставі загального т. д. виборчого права; 4) жадаємо знесення окупаційних границь, рівнож границь округів і громад; 5) жадаємо увільнення полонених Поляків“.

Сю ухвалу мало підписати 80 осіб. З сього документу бачимо, що окружні команди, які є орґанами адмінїстрації, просто наказували населенню виповідати ся за Польщею, щоби сим способом усправедливлювати домагання Поляків прилучити Холмщину до королївства польського.

Подібні ухвали запали на підставі наказу окупаційних властей і в инших громадах. Маємо відомости лише про холмський повіт. Подає їх „Naprzód“ в ч. 27 з дня 1 лютого 1917 р. за „Dziennik-ом Lubels-кім“. Перечисляє він слїдуючі громади: Кривички, Вільховець, Букова, Став, Свіже, Войславиці, Циців, Сїдлищі, Рейовець, Павлів і Жмудь. В сих громадах відбули ся громадські збори під новий рік і на них потверджено ухвали селянського зїзду у Варшаві з дня 26-го падолиста 1916 р. З приводу сих ухвал часопись зробила слїдуючу дуже характеристичну увагу: „Хоч повищі ухвали і не скрізь були однодушні, лише приняті в переважній части звичайною більшістю голосів, але вони дуже виразно свідчать про настрій народу, коли о ф і ц і я л ь н о в цїлім повіті заявили ся за польським урядом і військом“.

Цїкаво навести, які фактичні національні відносини були в Холмськім повіті перед війною.

По даним з дня 1 сїчня 1909 р. в цїлім холмськім повіті числилось 157.091 населення, в тім 47% Українців, 28% Поляків, 11% Жидів, решта припадала на инших, переважно Нїмців. Православного населення було 40%, рим.-кат. 35%, серед яких багато було Українців. В тих громадах холмського повіту, в яких принято ухвали про польське правительство і польське військо, національні відносини представлялись так:

		Українців	Поляків
Громада	Кривички	5.296	3.470
„	Ольговичі	6.567	2.230
„	Букова	3.644	4.251
„	Став	5.724	2.673
„	Свіже	5.289	3.496
„	Войславичі	4.075	3.863
„	Циців	5.515	5.076
„	Сїдлищі	3.732	2.834
„	Рейовець	2.685	2.001
„	Павлів	5.858	2.346
„	Жмудь	6.023	1.846

Як бачимо, лише в одній з перечислених громад Поляки мають незначну більшість, в усїх инших більшість належить ся Українцям.

На сходї й заходї.

На с х о д ї гонять події одна за другою, немов у калєйдоскопі. „Гармати анґлїйського капіталу“ взяли не тільки Архангельськ в перехрестний огонь, вони зайняли у північній Росії місто Онегу і коли війська совітської комунїстичної республики не здобудуть ся на який геройський вчинок, вже незабаром може почуємо, що „анґлїйський капітал“ добирає ся до Петербурга. Від 1 серпня ріжномовні й ріжнокожі війська антанти почали на всїх точках приступу концентричний похід проти совітської республики. Японцї нагромадили у своїх берегів велику масу перевозових кораблїв і буцїм-то на просьбу Америки й для порятунку Чехо-Словакам почали 3 серпня перевіз своїх дивізій до Владивостоку — головної точки японської операції проти „ґерманофільських“ большевиків. До Омська наїхало багато японських, анґлїйських і французьких офіцерів і по всїм правилам випробованої новочасної військової етики реквірують помешкання для японського штабу і військових віддїлів, бо саме Омськ вибрано центром антантського етапу в поході на Росію. Зрештою цїлий західний Сибір (крім Іркутська) знаходить ся в руках „контрреволюції“: Чехо-Словаків, ґен. Хорвата і козаків Семенова. Як велико звузив ся простір власти большевицького правительства, видко з факту, що в руках одних Чехо-Словаків находить ся 10 губернїй з 18 мілїонами населення. В чехо-словацьких руках находить ся від кількох днїв Екатеринбург і взагалї всї важнїйші уральсько-волзькі стратеґічні точки й комунїкаційні шляхи. Чи супроти сього загального наступу коалїції й її помічних сил поможуть що небудь воєнно-розпучливі заклики Троцького-Леніна й чи багато поможуть їм віддїли франктірерів, творені для операцій на задах ворожих віддїлів — покаже будучність. Дуже сумнівне, щоб совітській республицї вдало ся побідно видержати ворожий напір з усїх сторін, тим більше, що й в середині самої комунїстичної республики причаїла ся гадюка контрреволюції.

Беручи східні події останнїх днїв на тлї загального положення, витвореного війною, бачимо, що антантські держави порішили за всяку цїну опанувати російські державні простори. Анґлїйсько-французький капітал не втратив ще надії на привернення східного фронту, на відібранне своїх позичок, щедрою рукою даваних бувшому царському правительству, і на ужитте російських мас на гарматний жир в боротьбі з нїмецько-австрійським союзом. На Сибірі Чехо-Словаки оголосили вже навіть мобілїзацію кількох річників омського і курганського округів — тому не диво, що на вістку про дальші успіхи антанти в походї на Росію, багато молодих Великоросів втїкає через фінляндську границю до Скандинавії, не маючи мабуть великої охоти проливати свою кров для чужо-імперіялїстичних цїлей.

На з а х о д ї воєнні операції прибрали несподіваний напрямок. Побідна нїмецька офензива стрінула ся над Марною з великою антантською контратакою. Сила сеї атаки набрала таких розмірів, що Нїмцї почали почасти добровільний, а почасти „стратеґічними необхідностями“ подиктований відворот, який відбуваєть ся чим дальше, тим в більших розмірах. Нїмецькі війська, що вже загрожували Парижеви — опинили ся поза лїнією Ен—Весль, Суасон дістав ся знов у французькі руки, Нїмцї подали ся біля Альберту й шукатимуть мабуть ще дальше на схід лїнії свого опору проти великих коалїційних сил. Треба признати антантї, що з хвилею уодностайнення проводу і віддання його в руки ґен. Фоша—її стратеґічні операції чим раз більше плянові й — успішні. Показують ся несправедливими нїмецькі часописні донесення, немовби американська поміч завела надії антанти. Бачимо щось противне — Америка кинула великі маси військ і помічничих засобів на західний фронт. Перед знаменитими нїмецькими полководцями стали на цїлий зріст великі воєнні завдання, з якими справити ся не легка річ. Та нїкуди правди дїти—нїмецький відворот на заходї на догіднїйші точки, подиктований у великій мірі також непевними, коли не небезпечними подїями на сходї. І так Нїмцям прийдеть ся ще раз змірити ся з хмарою ворогів на заходї й сходї, на півночі й полудні. Надходять великі днї й великі події.

Чи удасть ся нашому народови і нашій молодій державности удержати свою долю в огнї світової пожежі? Віримо, що так.

Вісти.

Справа границь між Україною і Росією. „Нова Рада“ доносить, що політична комісія при мировій конференції, яка розглядає справу установлення державної границі між Україною і Росією, працює що дня і ступінь за ступнем наближується до вирішення сеї справи. Часопись сподівається ся, що в недалекім часі обидві сторони дійдуть до порозуміння в сій справі.

Наказ про державну мову. „Робітнича Газета“ доносить, що почтово-телеґрбфічний уряд видав такий наказ: В незалежній, самостійній Українській Державі державною мовою є мова українська. Зважаючи на се, наказується ся начальникам округів звернути особливу увагу, щоб урядовці на почті, при телеґрафі, радіоґрафі й телефонах при виконуванню службових обовязків вживали лише української мови, й вжити всіх заходів, щоби при зносинах при всіх службових справах з усіма державними й приватнимм установами, а також урядовими особами, ведено переписку виключно державною мовою. Звернути увагу і на се, що коли в урядах ще є урядовці, які до сього часу не володіють українською мовою, щоб вони поважно подбали про швидше її вивчення. Нові урядовці, які будуть приймати ся на посади, мусять володіти українською мовою в письмі й слові.

Недостачі при орґанізації української армії. В „Русск-ім Голос-і“ читаємо: В другій половині червня воєнний міністер переглядав кадри частей трьох корпусів. В приказі, який видав по перегляді тих кадр, міністер висловив думку, що „зроблено мало, не слідно системи і необхідної управи з боку комендантів корпусів, а головно начальників дивізій“. З 5 дивізійних начальників з кадр, які переглядав міністер, він застав на своїм місци лише одного, та й сей не був як слід ознакомлений з тим що робить ся в його відділах. Вибір офіцерів, по думці міністра, не вдоволяючий. „Для відсвіження сеї кадрової частини—говорить ся в приказі—не робить ся нічого; для доповнення недостаючих їм відомостей зроблено мало: вивченнє приписів тільки з книжки не дасть салдатів, а вивченнє одної української мови й яких небудь уступів з українознавства ще не піднесе їх інтелєкту. Тому міністер наказує посвятити один вечір побіч української мови ще й загальнообразуючим предметам по виробленому плянови. Ще гірше стоїть справа з підофіцерами: їх майже нема й нічого не робить ся, щоб їх вибразувати.

Земельний фонд. „Нова Рада“ доносить, що земельний фонд України складаєть ся наразі з 150.000 десятин землї. Дальше збільшенне сього фонду йде шляхом купна землї у приватних власників.

Українсько-німецькі торговельні зносини. „Русскій Голосъ“ доносить, що 26 липня відбула ся нарада при участи предсідателя міністрів Лизогуба і німецького посла барона Мумма, на якій обговорювано справу продовженя торговельного договору про виміну товарів між Україною і центральними державами.

Німецький капітал іде на Україну. „Frankfurter Zeitung“ подав, що Німеччина задумує заснувати два більші синдикати для піддержування промислу на Україну. Перший з них був би уряджений на взір товариства з обмеженою порукою з капіталом 20 міліонів марок під проводом акційного товариства Круппа, більших підприємств залізного промислу, фабрик машин та електричних фірм. Другий синдикат великих німецьких банків з 5 міліоновим капіталом під проводом дісконтового товариства. Також плянують Німці будувати залізниці на Україні.

Австрійські товари на Україні. „Нова Рада“ доносить, що „Дніпросоюз“ одержує через фірму „Ост“ 25 вагонів емальованої посуди, а також має одержати вироби фірми „Солінґен“ та залізні вироби, яких незабаром прибуде пять вагонів. Уряд дав право „Дніпросоюзови“ одержувати безпосередно з заводів ріжні вироби з заліза. Заключено угоду з австрійськими фірмами на одержуванне сірників. За червень і липень одержано 700 вагонів соли, до 40.000 пудів тютюну, 5 вагонів сірників та багато римарщини.— Дивним трохи видаєть ся експорт Австрією тютюну на Україну, коли у неї самої майже нема тютюну, а курці дістають на картки по 30 папірос тижнево. Оповідають, що у Відні багато продаєть ся блаватних виробів з Лодзї, й навіть на Україну експортують ся. Чи не є те саме з тютюном? Чи не привезено його до Австрії як військовий „пріз“ з півдня України, щоб звідси відправити його назад на Україну як австрійський продукт? Оттак може доживемо ся до того, що Австрія буде постачати Україні крім тютюну хліб і цукор...

Воєнні цїли Полудневих Славян. Часописи доносять з швайцарського Берна: Новий полудневo-славянський комітет воєнних цїлей відбув перше засіданнє в присутности Бальфура, французького й італійського амбасадора, румунського представника і инших політичних та дипльматичних особистостей. Сербський посол покликав віденського кореспондента париського „Temps-a“ Штеда до відчитання воєнного меморіялу Полудневих Славян. Меморіял обіймає чотири точки: 1) Злука і незалежність всіх полудневих Славян. 2) Балкан для балканських народів. 3) Привернення і відшкодуванне полуднево славянських територій. 4) Господарське й культурне зближенне полудневих Славян до народів коаліції. Бальфур висловив свою симпатію до сих цїлей і підкреслив традиційну неприязнь між Анґлією і Славянами. В імени Чехо-Словаків промовляв др. Бенеш. Засіданнє закінчило ся гострим нападом Штеда на Австро-Угорщину.

Китайсько-американський договір. „Züricher Morgenzeitung“ доносить: До Парижа надходять інтересні відомости про третій договір між Америкою і Китаєм. В договорі говорить ся про: 1) Побудованнє чотирьох воєнних портів на китайськім побережу. 2) Прийнятте Китайців до американської воєнної маринарки в цїли їх вишколення. 3) Співділанне Америки при формуванню і будові китайських підводних суден. 4) Вишколенне китайських офіцерів французькими інструкторами в Америці, а також значне число умов господарської природи та залізничих концесій на основі китайсько-американських взаємин. Вістре сього договору звернено проти Японії.

Окупована Волинь в небезпеці. „Дїло“ доносить з Ковля під датою 27 липня: В останніх днях в компетентних кругах у Володимирі-Волинськім була важна нарада про реорґанізацію заряду частини Волині, що є в австрійській окупації. З сеї нагоди поширила ся чутка, що Волинь буде прилучена до люблинського губернаторства і слідом так, як і Холмщина, — буде прилучена до Польщі.

Угорщина і берестейський договір. „Nowa Reforma“ з 2 с. м. подає за „Kuryer-ом Warszawsk-им“: Від одного політика, який на днях повернув з Відня, довідуємо ся, що як уступленне предсідателя міністрів Зайдлера, так також теперішне становище австрійського правительства щодо справи тайного берестейського договору (поділ Галичини повздержаний) є вислідом угорських впливів, в тім випадку польське Коло задержало згідне становище з угорським впливами. Польсько-угорське порозуміннє має під сю пору першорядне значінне.

Румунські війська в Одесі? Німецькі часописи доносять з Букарешту: предсідатель міністрів Маргільоман мав заявити в парляменті, що вислано до Одеси для охорони там румунських складів в Одесі. При сім Маргільоман заявив, що Румунія живе в добрих відносинах з Україною як взагалі з усіма сусідними державами!

Зміст: Не тим шляхом. — М. Р. Убивство фельдмаршала Айхгорна (лист з Київа). — Голоси преси з приводу вбивства фельдмаршала Айхгорна. — Київський процес. — Інтерпеляція українських послів в справі поділу Галичини. — Як польщилась Холмщина. — На сході і заході. — Вісти.

Видає і відповідає за редакцію Микола Троцький
—З друкарні Адольфа Гольцгавзена в Відні. —

ЦІНА 50 СОТ. ЦІНА 50 ШАГ.

ВІСТНИК
ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділї. — Менших рукописей не звертаєть ся.
Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II. ür 6.
Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К. 6 карб.; квартально—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа 50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

V рік. Ч. 33. Відень, 18-го серпня 1918. Ч. 216.

Не вбірайтесь в чуже піре!

Два роки домагають ся Українці громади Богородиці грубешівського повіту на Холмщині української школи і досі не можуть добити ся свого. Вносили самі місцеві громадяне подання до окупаційних властей про заснуванне школи, вносив поданне в сій справі до австро-угорського міністерства закордонних справ і до австро-угорської начальної команди армії Союз визволення України, але нїчого з того не вийшло. Було се рівно рік тому назад і досі Союз навіть відповіди на своє поданне не одержав, а громада досі лишаєть ся без української школи. І се не єдиний випадок. Те саме було в инших громадах Холмщини і в самім Холмі. І скрізь культурні домагання українського населення розбивали ся об глуху стіну польонїзаційної системи австро-угорських окупаційних властей, а ініціятори тих домагань попадали в підозрінне і наражались на переслїдування ріжних „кржевіцелїв польськості на кресах всходніх“.

Се нечуване, виїмкове в своїм роді відношенне австро-угорських окупаційних властей до української школи варте як найширшого спопуляризування на доказ, яка то безприкладна безсторонність й культурна дбайливість панує в політиці австро-угорського правительства у відношенню до українського населення окупованих земель та на яку велику вдячність заслужила собі австро-угорська монархія від українського народу за ту „культурну“ місію, яку виконала її армія на Холмщині й Волині.

А вона серіозно рахує на сю вдячність. Ось в „Ілюстрованім додатку“ до „Відродженя України“, видаванім австро-угорським міністерством війни, мабуть для придбання українських симпатій, знаходимо в ч. 2 з липня місяця 1918 р. статю п. з. „Культурна праця австро-угорських військ на Україні“. Якийсь мало освідомлений редактор „Закордонної преси“ у Київі прочитав сю статю, взяв її зміст за чисту монету і передрукував довший уступ у себе, не підозріваючи, що має до дїла з маленьким обманством.

Дїло йде про українське шкільництво в окупованій Волині, яке має бути тою „культурною працею австро-угорських військ“. „Австро-угорські військові власти — читаємо в „Ілюстрованім додатку“ — не тілько що позволили на отворенне українських шкіл, але й чинно їм пособляли. Вони ревно заходять ся лїчити духові рани й загладжувати спустошення, що їх завдавала українському народови на протязї близько 300 лїт Росія, сердечна приятелька французьких, англїйських та американських балакунів“... І далї: „нїякі найгарнїйші антантські фрази не можуть рівняти ся з сими пророчистими дїлами, які творить австро-угорська армія собі на хвалу, а українському народови на користь“.

Тенденція сеї несмачної самореклями аж надто виразна, але не про се ходить. Ходить нам про те, яку дїйсно ролю відограла австро-угорська армія, себто окупаційна військова адмінїстрація у викликанню й піднесенню українського культурного життя в окупованих українських землях?

Про Холмщину вже знаємо, які „пророчисті дїла“ творить там австро-угорська армія. Щодо Волинї, то й тут заслуги її не менші, як в Холмщинї. Цїла окупована, українська Волинь під опікою австро-угорської армії вкрила ся польськими школами й польськими просвітними орґанізаціями. А коли істнує тут кількадесять українських шкіл, то повстали вони помимо австро-угорських окупаційних властей і проти їх волї, заходами одиниць української народности з поміж австрійських жовнїрів, які за се карали ся відтак усуненнем з Волинї, та заходами українських сїчових стрільців, яких також за се усунено з Волинї. Матеріяльних засобів на волинські українські школи достарчав головно Союз визволення України, а збирав їх серед полонених Українців і галицьких та буковинських Українців. Аж пізнїйше почали окружні команди приходити з деякою помічю поодиноким школам і взагалї толерувати покликані без них і проти них українські школи.

Отже заслуг тут австро-угорської армії нема нїяких, хиба та одна заслуга, що все-таки „позволила“ на істнуванне українських шкіл, що не заборонила, не здавила в зародку приватної ініціятиви самих Українців, австрійських і місцевих, як се зробила на Холмщинї, зрівнуючись тут з „сердечною приятелькою французьких, англїйських та американських балакунів“. Бо заборонити українські школи в Холмщинї, не допустити тут до заснування української часописи, се значить дїйсно зрівнятись з покійницею Росією.

Не винна очевидно в сїм австро-угорська армія, як така. Винна політика керуючих орґанів держави, що пішла на услуги польського імперіялїзму й довела до обсади цїлої окупаційної адмінїстрації переважно Поляками, які так повели дїло, що „культурна праця австро-угорської армії“ була для українського населення камінем замісць хлїба. Українці в австро-угорській окупації не бачуть і не знають Австро-Угорщини, тільки бачуть і гірко на своїй шкірі відчувають Польщу.

„Тяжку хвилю — пише до нас один селянин з Холмщини — переживає наш холмський нарід від тих нїкчемних Поляків. Вони насміхають ся над нашим руським народом. А як буде наша дорога Холмщина прилучена до Польщі, тоді пропаде наш многострадальний нарід. А що вони виробляють тепер нашому народови, жаль серце стискає, як дивити ся на се“... Ось тут, в сім голосї розпуки, хай охочі шукають заслуг для австро-угорської армії, а що до культурної праці для українського населення в окупованих землях, то... не вбірайтесь, панове, в чуже піре!

Закон про наслїдництво власти в Українській Державі.

До гетьманського перевороту верховна власть в Українській Державі належала до Центральної Української Ради, сього революційного парляменту, утвореного українським народом в процесї визвольної боротьби за політичну незалежність своєї Вітчини. Виконувала сю власть Центральна Рада сама безпосередно, призначаючи генеральних секретарів, а відтак народніх міністрів до ведення державних справ. Отже верховна власть належала тоді народови, в особі вибраного (добре чи зле — инша річ) народом парляменту, була властю колективною, яка не могла в нормальних обставинах скоро і раптом вигаснути, чим забезпечувалось її продовжуванне. По перевороті верховна власть в Українській Державі стала індівідуальною й самодержавною. Проклямований на зїздї великих земельних власників та підтриманий нїмецьким командуваннем на Україні Павло Скоропадський сам проголосив себе гетьманом всеї України, сам взяв на себе „тимчасово всю повноту власти“, аж доки не збереть ся Український Сойм, закон про вибори до якого пообіцяв Гетьман в своїй грамотї з дня 29/IV 1918 видати „в найблизчім часї“. Та минає вже чотирі місяцї від гетьманського перевороту, а про Український Сойм нїхто й не говорить, між тим зайшли такі події на Україні (убивство фельдмаршала Айхгорна), що заставили пана Гетьмана задуматись над справою верховної власти в Державі на випадок якоїсь катастрофи. Аж тепер, по трьох місяцях, зауважено, що на випадок смерти пана Гетьмана — Україна лишилась би без всякої верховної власти, а при пануючих внутрі і зовнї відносинах Бог знає в чиї руки знову попала-б власть на Україні. Індівідуальність і тимчасовість гетьманської власти виключала наслїдництво, отже позбавляла її змоги продовжування і сьому тепер зараджено сим способом, що пан Гетьман осібним законом установив Колегію Верховних Правителїв, яка перебирає верховну власть по смерти Гетьмана або навіть за його життя, коли се буде узнане Гетьманом конечним. Власть Верховних Правителїв так само, як і власть Гетьмана є тимчасовою, до скликання Українського Сойму. Ся тимчасовість забезпечена застереженнем, що Верховні Правителї не можуть знїмати питання про зміну законів, виложених в грамотї Гетьмана з дня 29 квітня 1918 р., де власне Гетьман говорить, що він бере на себе власть тимчасово, до скликання Українського Сойму. Не можна не повитати сеї прозірливости пана Гетьмана, а одночасно побажати, щоби пороблено вже нарештї кроки до скликання народніх виборних, щоби вони вже остаточно установили, яка має бути форма правлїння в Українській Державі. Щодо способу творення Колегії Верховних Правителїв, то все булоб добре, якби Державний Сенат і Рада Міністрів своїм персональним складом не викликали жадних сумнївів щодо свого українства. Не сумнїваємось, що пан Гетьман вибрав достойну собі особу на першого Верховного Правителя, але кого виберуть (колиб до сього прийшло) на других двох Верховних Правителїв бувші стовпи царизму й реакції, призначені на сенаторів Державного Сенату України, і панове Гербель, Колокольцов, Гутник, Ржепецький і прочі „Українцї“ з Ради міністрів Української Держави?

Торжество проголошення закона про наслїдництво власти в Українській Державі відбуло ся в неділю дня 4 серпня, о годинї 4 по полудні, в гетьманській палатї. На торжестві явились всї міністри, сенатори, митрополит Антонїй, президент Державного Сенату Василенко та багато цивільних і військових достойників. Гетьман Скоропадський звернув ся до зібраних з промовою такого змісту:

„Чотирі місяцї впертої, напруженої працї по збудуванню Української Держави починають давати наслїдки, але шлях нашої працї ще дуже довгий і на ньому зустрінеть ся ще багато перешкод. Громадянство, за малими виїмками, не зовсїм ще зрозуміло значіння тої політичної ситуації, яка утворилась тепер через ті або инші обставини. Через те воно не може зрозуміти багатьох справ. Инша частина громадянства, користуючись сим і бажаючи розвалу й бурь анархії, вороже ставить ся до ідеї державности, вживаючи всїх заходів до повалення теперішньої власти. Зтурбований сим, а також бажаючи, щоб законність і лад управлїння Українською Державою не були змінені анї трохи при яких-би то не було обставинах, постановив я видати закон і грамоту власноручну, в яких визначено, що коли Богови вгодно буде послати менї смерть, або тяжку хоробу, тодї в управлїннє Державою вступають Верховні Правителї — один призначений мною в грамотї власноручній від 3 серпня с. р. і два обраних — один Державним Сенатом, а другий Радою Міністрів. Видаючи сей закон і грамоту, я щиро підкреслив перед народом українським, що не влада й почести гетьманські ваблять мене, а доля й щаслива будуччина, яка при кожнім нерозважнім кроцї в сей бурхливий, непевний час може згубити все те, за що так довго велась боротьба. Владико й ви, панове міністри та сенатори! Я певен, що праця ваша на користь Української Держави буде так само правдива і щира без мене, як і при менї. А поки, хвалити Бога, всї ми здорові. Нехай же так буде ще довгі роки на славу Вільній Україні. За се ми вознесемо свої гарячі молитви до Всемогучого Творця. Амінь“.

Пїсля промови Гетьмана забрав слово митрополит Антонїй, взиваючи присутних помолитись за здоровлє, многолїттє та добробут пана Гетьмана.

По скінченню торжественного молебня державний секретар Завадський перечитав новий закон про наслїдництво власти такого змісту:

I. В разї тяжкої хороби або смерти Ясновельможного пана Гетьмана, верховне управлїннє Державою, тимчасово, аж до одужання, або вступлення нового гетьмана, в порядкові, який встановлено буде окремим законом, належить Колегії Верховних Правителїв Держави.

II. Колегія Верховних Правителїв Держави складаєть ся з 3 осіб: одного правителя заздалегідь визначає сам пан Гетьман, одного вибирає Державний Сенат і одного вибирає Рада Міністрів.

III. Про згадане в попередній статї заздалегідне визначенне паном Гетьманом власноручно складаєть ся грамота в трьох примірниках, які Гетьман особисто вкладає в окремі коверти за власною і перстеневою його Ясновельможности печатями, при чім перші 2 примірники для сховку урочисто доручають ся Державному Сенатови і голові Радї міністрів, а третий примірник передаєть ся в київський катедральний собор св. Софії.

IV. В грамотах пан Гетьман визначає дві особи, а саме: першою — визначеного ним Верховного Правителя, а другою — особу, яка має стати Верховним Правителем, як що перша помре, або тяжко занедужає, або складе свої уповновласнення.

V. Про передачу зазначених в ст. 3 примірників грамоти складаєть ся державним секретарем акт, який підписуєть ся паном Гетьманом і особою, що прийняла грамоту і скріплюєть ся державним секретарем. Згадані тут акти переховує Державний Сенат, а копії з них державний секретарь.

VI. Негайно, як тільки стане неможливим для пана Гетьмана правити Державою через тяжку хоробу, або коли пан Гетьман помре, Державний Сенат, в складі на той час будучих сенаторів, під проводом президента, а за його відсутністю — старшого з предсїдателїв генеральних судів, або осіб, що їх заступають — отвирає коверту з грамотою пана Гетьмана, що переховуєть ся Державним Сенатом, а

також і коверти з двома другими примірниками грамоти, які негайно мають бути приставлені в Державний Сенат і голошує наймення визначеного паном Гетьманом Верховного Правителя й його заступника, відсутність котрої з грамот не спинює оголошення наймення визначеного паном Гетьманом Правителя та його заступника.

Примітка: Визначенне часу, коли сам пан Гетьман через тяжку хоробу не матиме вже змоги правити Державою, належить самому панови Гетьманови, а як що воля пана Гетьмана через хоробу не може бути ним виявлена, то Державному Сенатови вкупі з Радою міністрів.

VII. Два инші члени Колегії Верховних Правителів, після зазначеного в попередній статі оголошення, негайно вибирають ся Державним Сенатом і Радою міністрів закритим голосуваннем, звичайною більшістю присутних.

VIII. Про склад Колегії Верховних Правителів Державний Сенат того-ж самого дня оповіщає до загального відома.

IX. Колегія Верховних Правителів вступає в управлінне Державою негайно, не дожидаючись оповіщення Державного Сенату.

X. Колегія Верховних Правителів вступає в усі, законом встановлені права й обовязки пана Гетьмана, одначе Колегії Верховних Правителів не належить право знімати питання про зміну законів, виложених в грамоті пана Гетьмана від 29/IV 1918.

XI. Головою Колегії Верховних Правителів є Правитель, визначеній паном Гетьманом.

XII. Всі справи в Колегії Верховних Правителів вирішують ся більшістю голосів.

XIII. На випадок смерти або тяжкої хороби Верховного Правителя, визначеного паном Гетьманом, або зложення сим Правителем з себе уповноважнень, в Колегію вступає його заступник. На випадок смерти або тяжкої хороби прочих Верховних Правителів, або зложення ними своїх уповноважнень, заступники їх вибирають ся в порядкови, встановленому в ст. VII сього закона.

XIV. На випадок смерти або тяжкої хороби котрого з заступників Верховних Правителів, новий його заступник негайно вибираєть ся в порядку ст. VII сього закона, при чім вибори роблять ся або Державним Сенатом, як що вибув в Колегії обібраний ним заступник, або Радою міністрів в инших випадках.

XV. Про вступленне кождого заступника до Колегії Державний Сенат незабаром оповіщає до загального відома, але заступники вступають до Колегії негайно, не дожидаючи сього оповіщення.

XVI. При виїзді поза межі Держави пан Гетьман, як що знайде потрібним, передає на час своєї відсутности, управлінне Державою Колегії з трьох осіб, з яких одну визначає сам пан Гетьман, а двох инших вибираєть ся в порядкови, зазначеному в ст. VI сього закона.

Після перечитання закона, генеральний писар Полтавець-Остряниця передав Гетьманови 3 запечатані грамоти, написані власноручно самим Гетьманом. Сі грамоти передав гетьман по одній: митроп. Антонієви, презид. Сенату Василенкови і голові Ради Міністрів Лизогубови.

Вкінці проголошено „Славу“ Українській Державі та Гетьманови.

Патріотизм у вихованню.

Ще не дуже давно слово „патріотизм“ уживало ся, як страшне гасло чорної сотні, гасло усіх утисків, що сипали ся з рук російських „патріотів“ на всі недержавні нації, які загибали в занадто міцних „братерських“ обіймах державних „патріотів“. І чудове, найкраще слово з громадянського словника—„патріотизм“, се слово відкидали всі справжні громадяне свого краю, як синонім фарисейства та державного каризму. Але з того моменту, як Україна стала вільною незалежною державою, коли вона розпочала будуванне свого нового державного життя, се слово повинно вернути собі свою клясичну величність, повинно знов придбати справедливої пошани й в сьому слові має лунати справжне, щире й глибоке почуттє. Страшна стоїть доля перед такою державою, де громадяне не мають сього чистого свідомого почуття до рідного краю, де люде дбають хиба про свої персональні вигоди й уважають державу безодним джерелом, що має тільки задовольняти їхні корисні бажання. Се почуттє, як ми бачимо на протязі історії, найкраще виявляло ся у народів або з дуже високою культурою—як у Греків, Римлян, Італійців за часи Гарибальді, або за великих утисків, що боротьбою загартували патріотизм пригнічених нації — як Сербія, Болгарія. Історія навчає нас, що се почуттє далеко не стихійне, а для своєї свідомої певности вимагає досить високого культурного розвитку або тяжкого політичного досвіду, що се почуттє не можна носити в кишені про всякий випадок, не виявляючи його без відповідної „оказії“, не можна його навчитись як якого догмату з катехизму, який можна, коли треба, згадати, а иншим разом і забути.

Патріотизм—се чисте свідоме почуттє, яким повинна бути перейнята вся душа людини. Се почуттє дає змогу ради чести рідного народу, рідного краю не бруднити себе ніякими нечесними вчинками, воно дає моральну силу переживати разом з своїм краєм і щасливу долю і всяке безталанне та недолю. Щоб патріотизм став панючим почуттєм у житю народа і перестав бути випадковим настроєм, він вимагає виховання. Але на сім висновку не можна скінчити, бо краса, щирість і придатність до життя кожного почуття залежить від того, як його виховувати.

Остання страшна війна виявила перед нами усякі форми і щаблі і всякої вартости патріотизму ріжних народів Европи. Ми бачили геройський, шляхетний патріотизм Бельгії, бачили завзяттє Сербів і Чорногорців, гарячий витриманий свідомий патріотизм Франції й дисциплінований систематичний патріотизм у Німців. Майменшу силу й дисциплінованість виявив патріотизм у російської армії. Крім випадкових проявів шаленої сміливости, крім окремих випадків дисциплінованої завзятости (напр. сибірське військо під Варшавою і инші події), російська армія виявила тільки повну патріотичну несвідомість, яка яскраво виступала на ґрунті некультурности й темноти. Народи, які стоять на чолі европейської культури, виявили і найбільшу патріотичну свідомість. Бо вояк—се син народньої маси, темний народ дає несвідоме військо і ніяка муштра, ніяка залізна дисципліна не зробить з темної маси гарно підготовленого війська, охопленого свідомим почуттєм свого військового патріотичного обовязку. Темна маса дає несвідоме військо, яке виконує автоматично накази зверху і хиба до якогось часу може цілком підлягати авторитетови муштри й дисципліни, поки не візьмуть у кожної темної людини гору її звірячі інстинкти.

Якже виховати військо свідоме й патріотичне? Перш за все треба памятати, що свідомість дає взагалі освіта й що патріотизм не являєть ся прерогативою війська — патріотизм потрібен усім, він повинен обєднувати всіх громадян в їх ріжноманітній роботі для добробуту держави. Патріотизмом мусить бути перейняте усе виховання з перших років навчання, він не навязуєть ся дитині штучно, а природно розвиваєть ся з того оточення, серед якого учень живе. Школа мусить бути національна, в її стінах мусить лунати рідна мова, рідна пісня, на чолі наук повинна стояти детальна ґеографія України в усіх її природних рисах та економічної продуктивности. Учні всіх шкіл мають добре знати, який то є край, де вони живуть, які його природні скарби, що забезпечують його добробут і як коло них працювати на користь всьому людови. Екскурсії мають провадити ся з учнями, щоб конкретно ознайомити їх з цікавими місцевостями України, дати їм почути себе Українцями, громадянами сеї великої території, яка до сього часу не мала навіть свого власного назвиска, дати їм зрозуміти, що вся ся велика країна, а не тільки одно рідне село, є наш Рідний Край. Скрізь бо лунає українське слово і усі ріжноманітні

куточки сього краю спільно утворили те, що обєднує нарід: усякі культурні цінности, всякі скарби творчости, якими пишаєть ся Україна і на охороні яких кождий свідомий Українець мусить стояти. Так само сприяє почуттю єдности, зміцняє патріотизм знайомство з минулим країни — історія краю і знайомство з памятниками давно колишнього життя. Ми такий довгий час були відірвані від усього рідного, зведені на становище нації без власної культури, без своєї історії, без обєднуючої мови й свого імени, яке ми-б мали право з гонором голосно вимовляти, що тепер на се маємо звернути особливу увагу і ся культурна частина в програмі кожної школи має провадити ся людиною, яка сама щиро перейнята живими звязками з рідним краєм і без голосних фраз, без штучних закликів потроху захоплює учнів і своїми знаннями і своїм патріотичним настроєм. У школі мають бути виявлені по змозі ріжноманітні скарби національної творчости — народня пісня, народня література, місцеві національні вироби—по гончарству, ткацтву, вишиванню, різбярству по дереву і т. ин. Се все утворить у школі ту атмосферу свідомої уваги до національної спадщини, яка передавала ся нам і збагачувала ся на протязі віків, а тепер вакладає на нас обовязок усїма силами сприяти найкращому розвиткови її надалі. Разом з сим повинно провадити ся моральне вихованнє свідомої волї учнів, витриманого додержування і виконування своїх обовязків, від найдрібнїйших до найважнїйших; повинно звернути увагу також на розвиток тїла і на його дисциплїнування, себто понад усїма інстинктами, понад усякими вимогами здорового, нормально розвиненого тїла треба поставити розумну волю учня, яка забезпечить йому здорове життя без розбещенности, без перемоги низших інстинктів. З таких учнів, гармонїйно розвинених і духом і тїлом, свідомо вихованих у моральній дисциплїні й захоплених великим почуттєм патріотизму та його конкретних обовязків — з кожного учня наших шкіл і буде потроху підготовляти ся свідомий морально дисциплїнований вояк, борець за свій Рідний Край. Тільки після такого загального патріотичного виховання учні можуть переходити до вищих спеціяльних шкіл і ставати чи науково промисловими фаховцями, чи спеціялїзувати ся в військовій справі. Тільки на ґрунті гарно зорганїзованої загальної освіти й загально-людського виховання зможуть вищі військові школи виробити цїнних офіцерів, які героїчно і свідомо оборонятимуть Рідний Край, озброєні всїм потрібним для сього знанням, яке вироблено на жаль сучасною наукою на загибель найдорожшого людського скарбу—людського життя. Але очевидячки, що не настав ще час братолюбія, народи живуть не високими ідеалами взаїмної допомоги, а самим еґоїстичним завданнєм забезпечити кожний для себе найкращий економічний добробут, йде боротьба за життє. В таких умовах кожній державі потрібно забезпечити себе озброєною силою, найкраще орґанїзованим військом. І ми бачимо, що таке військо може бути утворене тільки з тої народньої маси, яка вийшла з темряви, має освіту, має свідоме розумінне своїх обовязків перед Рідним Краєм. Наша молода держава не повинна сього забувати й при формуванню свого війська їй непотрібно вертати ся до старих традицій „формування“ з дітей маленьких салдатиків, як то робило ся по стародавнїх кадетських корпусах, а ширити загальну освіту, зміцняти нормально патріотичне вихованнє. Тодї наша свідома мілїонова маса, наша національна загальна школа і постачить свідомі кадри не тільки для орґанїзованого війська, але й робітників на всїх дїлянках громадської роботи.

(Нова Рада). *С. Русова.*

На селї.

(Допись з Київа).

I.

Село на Україні належить тепер до найбільше загадкових істот. До нього звертають ся думки міщуха, дїдича, нїмецького салдата, чималої частини населення центральних держав. Жнива належатимуть до тих святочних обрядів, які нагадуватимуть стародавнї грецькі обряди — справжнє свято! А покищо... Казати про село на Україні взагалї, в однинї, не можна.

Приїзджаєте до села в тридцять, сорок верстов від більшого міста. Ідете оглянути хати й вулиці; виходите в поле. Ви приїхали сюди з незовсїм супокійною душею. Вам оповідали про те, як скрізь іде стрілянина, пожежі, як валяють ся трупи. А тимчасом: нї чичирк! Навіть панський двір не дуже знищений. І мешкають в нїм. „Буржуїв“ не торкають; вони гуляють по лузї й лїсї. Сміхи, співи... Та припадком вам забаглось відвідати ще инших знайомих. Попадаєте десять верстов дальше, на право чи на лїво. І нараз: нїчого не розумієте. Суворі нїмецькі патрулї. Хочете піти оглянути прегарний парк, який тягнеть ся безпосередно від залїзницї. Вас зупиняє нїмецький вартовий. Не вільно. Вас навіть оглядають таким зором, неначеб ви ховали в кишенї замісць годинника бомбу чи ґранату. Швидко починаєте трошки розуміти. В селї стріляють. З другого боку йде енерґічна відповідь. Не хочете брати участи у такій голосній розмові і йдете в протилежний бік. І як Робінзон Крузо на самотнім острові — находите на піску слїди трупів. Жертви падали не тільки з одного боку.

А кілька верстов далї знову тихо.

Анархія, яка схоплюєть ся ще далї на Україні, не скрізь має однаковий характер, не скрізь виявляєть ся у тих самих формах і з такою самою силою. Величезна просторінь, яка відїляє одно село від другого, не дає нї розростись безладдю в одну стихійну пожежу, нї загасити її систематичною орґанїзацією. Злочинні елємснти, які поховались по селах, ведуть свою роботу дуже нерівномірно. Усе тут залежить від місцевих умов. Є села, в яких двох трьох людей держить цїле село в своїх руках: командують ним, кидають його на очевидну згубу, щоб тільки в безладній метушнї виловити свою частину користи й піти дальше.

Яка причина сих невтишених ще пристрастей, що запалюють ся що раз новим огнем і вибухають то сям то там мов незагашена пожежа з новим вітром? Відповідь ясна — земля. Нї революційні, нї пореволюційні закони не вирішили земельного питання так, як було-б бажано селянам і... не могли вирішити. Універсали Центральної Ради викликали такі надії, які не можна було потім втихомирити легко хоча-б дуже розваженими й дуже суворими розясненнями. Від першої хвилини, коли тільки була змога захопити поміщицьку землю—її захопили. Одначе тим справа не була полагоджена. Треба сказати в оборону українського села, що воно не було зовсїм вдоволене законом, який мав передати поміщицьку землю безплатно. На селї що раз гострійше можна було чути думку, що найкраще було би, коли-б поміщицьку землю можна було викупити. Український селянин мав своє розумінне приватної власности й те розумінне було дуже тверде. Панської ласки він не хотїв. Те, що дають даром, можуть і легко відобрати—таким було його міркуванне. І справдї. Швидко можна було бачити приклади, що захоплене чуже добро вдало ся власникови відібрати назад. Се була найкраща ознака, що й всїм иншим можуть відібрати також.

А проте хвилюванне, яке йде по селах, не має своєї найважнїйшої причини в непорозумінню, яке виникає між земельними власниками й селянами. Поміщики здебільшого не вернулись до своїх хуторів. Не було до чого і не було по що. Знищене житло і земля, на якій нема кому працювати. Є, правда, й такі, що вміли найти спільну мову з селянами й живуть—засїяли, швидко і збирати будуть. Хвилюванне, яке йде по селах, прибрало форму дуже невідрадного становища. Воно є справжнїм непорозумінням і хто знає чи навіть не повним незрозумінням власних життєвих інтересів. Наказ від української влади, щоб засївати всї поля і обробляти їх—був незрозумілий як слїд і в великій частинї аґітатори, ворожо настроєні проти істнуючої влади, розяснювали його так, як треба було, щоб як найменше його виконувати. Нема нїчого лекшого, як переконати славянську вдачу, що кориснїйше буде,

коли не працювати. В такій мало освіченій верстві, як селянська маса на Україні, кожний наказ викликує швидче підозрливі сумніви, що він не корисний для населення, ніж довірре, що він принесе користь. Сей наказ—можна було чути на селї —хотїв по простy, щоб селянин засїяв і обробив поле лишень на те, щоб потім відобрали від нього хлїб безплатно. Таке розясненнє маєе ще свою свїжу традицію. Большевицькі урядові накази не мали иншого змісту. „Соціялїзація“— се був такий термін, що означав: приготуй сам як найшвидше, щоб нї ти, нї ми не мали клопоту, а то візьмемо силоміць. І в сїм випадку психольоґія селянської маси пішла в старім традиційнім напрямку, що кождий державний закон придуманий тільки на те, щоб випити знову трошки крови з своїх горожан.

Недовірє, з яким зустрічало село кожду нову владу, мало свою нескладну причину в сьому нескладному розясненню всїх суспільних політичних змін. Ще й до нинї почуєте на селї такий типовий зразок політичної фільософії:

— Відомо, за що скинули царя—пив людську кров. Після нього прийшло тимчасове правительство—скинули його. Чому? Побачили, що й воно хоче пити нашу кров. І після нього Керенський хотїв собі пити. Зате скинув його Ленін. . . Та ось бачите: і він — — —

— І такої влади, яка була-б владою, а не пила людської крови нема і мабуть, кажуть, не може бути — кінчає инший висновком.

Ось чому захвилювалось українське село на наказ про засїв поля і коли побачило в себе нїмецьке військо. Нема нїякого сумнїву, що українське село було сливе зовсїм непідготовлене на прихід союзників на Україну. Воно розуміло поміч центральних держав не краще нїж бувший (нинї засуджений в справі викраденого банкира Доброго) мінїстер Ткаченко, який гадав, що нїмецьке військо прийде на Україну в ролї міліції, яка прожене грабіжників і злодїїв та вернеть ся спокійненько до дому, горде, що принесло з собою ще одні воєнні лаври. Українське село не могло зрозуміти як слїд берестейського договору, нї тих культурних здобутків, які треба звязувати з союзником сильнїйшим та з вищою культурою. На селї думали, що обіцяні господарські машини й приладдє, які постачатимуть центральні держави на Україну, приїдуть разом з гарматами й з кулеметами, як різдвяні дарунки.

Українське село не розуміло, що центральні держави вже сповнили велику частину договору тим, що зявили ся на Україну, що не без жертв прогнали большевицькі війська. Коли ж прийшла черга на сповненнє договору з боку України — на селї починали розуміти се так, що треба боронити ся всїма силами, щоб не дати того, що хотять забрати буцїм-то силоміць і безправно. Нема нїякого сумнїву, що для нїмецьких військ психольоґія українського селянина не була багато яснїйша, ніж для селянина мирові договори держави. Спосіб думання і вирішування своїх сїльських справ був і є на селї досить складний, коли стати на становищі міщуха, який може й не догадуєть ся, що село має свої потреби й свої інтереси, свою політику і свою дипльоматію. Велика російська революція зробила сотки справ дуже складними, зважаючи на те, що сама економічна кріза приймала дуже неждані й дивоглядні форми, які не можна було собі розяснити простою недостачею продуктів або недостачею підвозу.

Патріотизм або почуттє громадського обовязку не мали на селї нїякого ґрунту, коли річ ішла про те, щоб дбати про якісь загальні інтереси держави чи суспільности. Недовірє, яке встигло заслужити собі в очах села міське громадянство завдяки спекуляції й швідким політичним переворотом — отсе недовірє мусїло зовсїм природно ще зростати супроти нїмецького війська. На українськім селї можна зустрітись з дуже митомим поглядом про нїмецьку культуру, яку всї незвичайно поважають, а часто й обожають. Розум культурнїйшої нації, яка на кожнім полї бере перевагу над менше культурною, істнує безумовно на те—думає село—щоб отсю слабшу націю використати, коли не обдурити. Українське село під владою „білого царя“ давно вже не могло звязувати поняття чесности з якою небудь вищою владою. Чесність могла ще істнувати в особистих зносинах між близькими людьми. Та там, де починав ся „казенний мундур“, „начальство“ — там починала ся одночасно дуже проста й здорова фільософія; боронись усїма силами, як можеш, щоб не дати себе задушити. Ось чому нїмецькі війська були в очах села лишень вищою суворою владою, яка нїколи не приходить чинити добро і нїколи без користи для себе. Розуміннє порядку, знищене большевицькою пропаґандою, бунтувало ся проти всього, що той порядок хотїв наново встановити. І за вузькими еґоїстичними інтересами, які не розуміли власного добра — селяне вичитували скрізь хижацькі апетити ворогів, які прийшли їх заморити голодом.

А наслїдки сього дуже сумнї. *М. Р.*

Причинок до політичного перевороту на Україні.

В „Голос-і Кіева“ знаходимо дуже цїкаве оповіданнє одного з адютантів Гетьмана Скоропадського про пригоди і переживання Гетьмана в часї большевицької революції. Се оповіданнє вносить деякі нові подробиці про ґенезу політичного перевороту, для того містимо його, як документ, з деякими скороченнями.

Вже тодї, коли замітним стало, що Ґучков і Керенський ведуть російську армію до розпаду, наша ґрупа — оповідає один з адютантів гетьмана — опираючись на традиціях минувшини почала поширювати серед війська ідею давньої козаччини.

Розіслано меморіял про цїли вільного козацтва, відгукали ся вільні козаки. Але ми все ще були під владою „товаришів“, треба було поки-що викручувати ся. Вкінцї удало ся скликати зїзд на 3 падолиста в Чигиринї. Явило ся 1000 представників. Ми не надїяли ся такого числа. Протягом трьох днїв вироблено програму дїяльности. Вже тодї говорено про гетьмана. Одначе гетьман се політична власть, а для неї тодї не було ще відповідного опертя. Рішено вибрати лише отамана військового. Серед кандидатів на першім місцї був П. Скоропадський, а на другім Полтавець-Остряниця. Вибрано Скоропадського.

Ще лїтом 1917 р. запропоновано Скоропадському зукраїнїзувати 34 корпус, у якім він проводив. Мимо трудів, ґенерал сповнив приреченнє. Корпус названо 1. українським. До сього корпусу почали стягати здорові живла.

Рішаючим моментом для Скоропадського була хвиля, в якій він не послухав Криленка. Будь що будь — начальна власть і се зробило велике вражінне. Большевики покидали фронт. Криленко збирав їх під назвою другого сполученого корпусу під Жмеринкою. Скоропадський був тодї дальше на сходї. По внутрішнїй борбі вирушив не туди, куди приказував Криленко, лише в противнім напрямі, в напрямі Київа. Він розумів добре, що большевики будуть нищити все по дорозї, та що прийдеть ся боронити горожан Київа. Однак рух війська ґенерала був незвичайно трудний. Доводило ся вести переговори з кождим начальноком станції. Вкінцї ґенерал заняв потрібну лїнію і розвинув корпус в напрямі Шепетівки, ослоняючи Київ та рівночасно скомунїкував ся з Центральною Радою.

Коли „вільне козацтво“ зорґанїзувало ся, тодї ми перенесли ґенеральну козацьку Раду до Білої Церкви. Відносини між Київом були напружені. Центральна Рада скликала саме тодї військовий зїзд. На зїздї говорено про се, що в Білій Церкві сидить чоловік, який хоче роздавати булави. Центральна Рада уважала нас чорносотенною орґанїзацією. Названо нас державою в державі.

В падолистї вислано проти нас війська, але ми розбили їх під Ґребінкою. Потім лишено нас в спокою. Ми навязали

зносини з Грушевським, та писали йому кілька разів, що Рада веде руїнницьку політику. Коли Рада буде ширити пропаґанду не права, лише анархії, то Україна в короткім часі буде зруйнована. Ми звертали увагу Грушевського на се, що основи правління треба брати з історії, а не з брошур Маркса. Щоби подіяти на нього, ми вибрали його почесним військовим отаманом. Він став супроти нас ввічливійший. Дав нам трохи одежі, збруї та попирав нас в Раді. Одначе щирим не був; політика його була дволична. Правдоподібно, під його впливом Рада узнала нас до сеї степені, що почала посилати нам деякі папери. Між ними одержали ми і третій універсал, в якім сказано, що — що твоє — се моє, а все моє — не твоє. Ґенерал звернув їм універсал і заявив, що анархістичних актів попирати не буде. „Вільним козакам“ наказав не признавати універсалу і видав розказ: „як що кого зловлять на ділах, дозволених універсалом, так його жде стародавна козацька кара“. Про кару смерти не згадував розказ, але кождий козак знав, які є стародавні козацькі звичаї і як козаки поступали з злодіями.

Розказ викликав в Раді велике занепокоєнне. Центральна Рада зажадала, щоб ґенерал приїхав до Київа. Коли однак ґенерал заявив дипльоматично, що він „захорів“, тоді приїхали два делеґати з просьбою про скасованнє розказу. Ґенерал відповів:

— Я не Центральна Рада; свої розкази обдумую, а опісля не касую їх, лише вияснюю інструкціями. III. універсал уважаю візваннєм до розбою і нїчого більше.

Вже тоді дозрівала думка про потребу нашого оружного виступу. Наш плян був менше-більше такий: большевики здавлять Київ і зневолять Центральну Раду звернути ся до нас про поміч. Ми виїхали з ґенералом у Київ. Нам не щастило. Ми переговорювались з Радою, з „самостійниками“, з „Партією Молодої України“, одначе без успіху. Большевики почали острілювати місто. Правительство виїхало самоходом. Втїкло до Житомира. З большевиками боров ся лише ґенерал Прісовський, з горсткою галицьких сїчовиків. Були вперті; добре били ся. Ми-ж не могли остати ся в Київі. З припоручення ґенерала, ми мали удати ся на Кубань, думаючи, що там удасть ся нам зорґанізувати вільне козацтво, а ґенерал мав продістати ся до Житомира, а потім до Румунії.

Гетьман був тоді в безнастаннїй небезпеці. Перебраний як робітник, укривав ся на передмістях і ждав нагоди, щоб виїхати. Міжтим большевики окружили дім, де він перебував. Відстрілюючись з револьвера, перескочив тин і пішки удав ся до Василькова. Се вратувало його. Приїшов до Василькова, а там большевики. Пішов до Білої Церкви, а звідтам кіньми до Бердичова. Всюди большевики. На однім двірці цїлий вечер перебував серед большевицьких кавалєрґардів та кінноґвардійців, а саме їх комітети засудили його на смерть, бо розброїв два полки за рабунки. Гетьман був передягнений і мав фалшивий пашпорт. Подавав себе за електротехнїка.

З Козятина їхав у ваґонї, наладованім деревом. Хотїв пересїдати до другого ваґона, коли обікрав його злодій; забрав три тисячі рублїв та фалшивий пашпорт. Пошукуючи за злодієм, втратив своє місце у ваґонї і їхав дальше в будці. Холод проникав до костей. Большевики розложили на платформі кусок бляхи, та запалили огонь. Хотїв огріти ся, та бояв ся простудження, тому сїв собі не коло огню, лише на край платформи. На одній зворотниці, платформа сильно підскочила, а сидячий побіч гетьмана салдат, вхопив його за рамя і оба повалили ся на землю. Гетьман втратив притомність, а коли прокинув ся, не міг рушати рукою. В сей саме момент, як сам признає, гетьман попав в розпуку. Йому здавало ся, що для нього нема ратунку. Повезуть у Київ, покладуть зі зломаною рукою в шпиталь, розберуть... А в рукаві на рамени зашита обручка і хрест св. Юрія. Однак „товариші“ здобули ся на приличність. Задержали поїзд, відшукали гетьмана, і він почув з радістю, що може порушати пальцями хорої руки. Коли доїхав до Київа лїченн було вже злишнє.

В Київі случайно стрінув добрих людей. На двірц познайомив ся зі старшою женщиною, яка запросила йог до хати. Чоловік її був евангелицьким християнином. Подал гетьманови чаю, перед спочинком читано спільно св. евангеліє потім постелено йому на долівці. Господар говорив опісля що зразу догадав ся, що його гість не є електротехнїком, з якого подавав ся.

Гетьман укривав ся в Київі, де скомунїкував ся з при ятелями. Скоро стало ясно, що дальше правлїннє тодішни мінїстрів неможливе. Деякі з них були прямо людьми нече ними. Навязано відносини з „хлїборобами“. Гетьман не дума ще про поваленнє Ради. Хотїв лише злагоджувати клясов противенства та злучити всї українські партії у „всеукра їнській громадї“. З усїх сторін зголошували ся до гетьман офіцери. Їм дано гасло: „бавте ся“. Тимчасом готовив с переворот, а решта звісна.

Грамоту друковано десь в Святошинї. В цирку зібрал ся „хлїбороби“. Не треба було їх запалювати. Самі почал домагати ся гетьмана. Коли зявив ся гетьман, козаки т хлїбороби закричали: „Слава! Слава! Гетьман! Гетьман!

Гетьман вийшов на підвищеннє, виголосив промову а потім всї зібрані удали ся на Софійську площу. Духовен ство зрозуміло відразу про що йде: повитали гетьмана хрестом А війська було тоді не багато, але стало, щоб довершит конечних арештовань. Приклонники Ради остовпіли з дива

Пізно вечером гетьман зайняв дім ґенерал-ґубернатора перетворив його в гетьманську палату. Поставлено варту Гетьман мав до своєї роспорядимости лише пятьох людей Удав ся спокійно на спочинок. Ранком почали навідуватис до гетьмана делеґації...

Полїтичні партії на Україні.

В „Новій Радї“ находимо таку характеристику сучасни українських партій, пера М. Кушнїра:

Орґанїзоване до революції тільки в три громадсько-полі тичні ґрупи—українська соціялдемократична партія, українськ партія соціялїстів-революціонерів та українських поступовці (про инші менші орґанїзації я не згадую) — українське грома дянство під час революції почало дїлитись на ґрунтї ідеольоґі та тактики на більш детальні ґрупування. Українська соціял демократична робітнича партія, вийшовши на шлях леґально політичної роботи та поширивши свої ряди досить великі числом нових партійних робітників і рядових членів під впли вом російських ідеольоґії почала була сходити з позицій евро пейської тактики та ідеольоґії в бік максималїзму, але старш керовникам українського робітничого руху пощастило вдержат її на досить належній висоті, і тільки невеличка ґрупа т. зв лївих соціялдемократів видїлилась цїлком з неї та пристал до большевиків-комуністів. Зявила ся, правда, ще ґрупа неза лежних соціялдемократів, але, здаєть ся, ся ґрупа виникл з непорозуміння й незабаром знову буде працювати в парт як її лїве крило.

Зовсїм иншу еволюцію пережила українська партія со ціялїстів революціонерів. Розпочавши свою партійну роботу д революції, як невеликий партійний ґурток поміж молоді — с партія набирає під час революції величезного впливу поміж людністю й відограє надзвичайну ролю в національному рухові на селї та у війську. Українська партія соціялїстів-революціо нерів — се чи не найхарактернїйший показчик московськи ідеольоґічних впливів на українську інтеліґенцію та народ Коли під впливом національного руху ряди української інте ліґенції почали збільшуватись та в небувалім розмірі поширю ватись, то всї сї нові люде вступали до партії соціялїстів-ре волюціонерів. Поясняєть ся се тим, що й поміж російськи громадянством найбільше панували тоді програмові гасл партії „земля і воля“.

Коли праве крило партії має досить великі заслуги в національному відродженню українського народу, то ліве крило прислужило ся своїм соціяльним максималїзмом до тої катастрофи, яку нам судило ся переживати. Не маючи дозрілих політичних дїячів, ся партія не зуміла зрозуміти політичних подій і, викликавши законом про соціялїзацію землї та проєктом передачі всеї влади на Українї радам усяких депутатів, не змогла орґанїзувати навіть відповідної вищої влади в державі.

Великий політичний вплив сеї партії на народні маси пояснюєть ся загальним розвитком революції та тим, що соціялїсти-революціонери захопили в свої руки „Селянську Спілку“, яку українське селянство визнало було за ту свою одиноку орґанїзацію, яка бореть ся за його інтереси, детально не розбираючи, що то за соціялїзація землї й чи вона взагалї можлива, як принціп земельної реформи. Соціялїсти-революціонери обіцяли народови „землю і волю“, народ їм повірив і пішов за ними, щоб згодом, що бувало досить часто, відвернутись від них і віддати свої голоси ще пїби більшим оборонцям народніх інтересів, большевикам-комунїстам.

Нині українська партія соціялїстів-революціонерів, як і її старша сестра російська, розкололась на дві партії: лївих, які невідомо чим відріжняють ся від большевиків-комунїстів, і центральну фракцію, яка переживає фазу внутрішньої реорґанїзації та переоцінки своєї програми й тактики.

Нарештї українські поступовцї, які в значній мірі прислужили ся до скликання першого українського національного конґресу та утворення Центральної Ради, розпочали свою леґальну політичну дїяльність, як українська радикально-демократична партія, яка заснувалась 1906 р., але припинила була свою партійну роботу під час лютої реакції (1907—1917). Під натиском крайніх революційних гасел та через загальне захопленнє українського громадянства соціялїстичними ідеями, радикально-демократична партія ходом подій змушена була подїлитись на декілька політичних ґруп.

Найперше після партійного зїзду в червнї 1917 р. з радикально-демократичної партії видїлилась ґрупа, яка орґанїзувалась в українську партію соціялїстів-федералїстів, згодом народила ся партія українських трудовиків, далї на провінції заклала ся ґрупа українських народніх соціялїстів, ще пізнїйше, обєднавшись з тими політичними ґрупами самостійників, які істнували й до революції, частина радикальних демократів орґанїзувала українські партії хлїборобів-демократів та самостійників-соціялїстів.

Як бачимо найбільша політична диференціяція захопила свідому частину українського громадянства, яке, подїлившись на партії та на ґрупи не на основі соціяльної диференціяції українського народу, а більше під впливом всяких ідеольоґічних поглядів та хвилевої політичної тактики, виявило свою політичну недозрілість та сектантство. Умірковані в своїх соціяльних програмах, дуже близких одна до одної, сї партії не мали значного впливу в народніх масах, не могли конкурувати на політичній арені з демаґоґічною тактикою та ґаслами лївих партій.

Найбільш орґанїзованою і впливовою в певних кругах під час революції була українська партія соціялїстів-федералїстів, у склад якої увійшла найбільша частина українських громадянських дїячів та широких кол української інтеліґенції. Моральний громадський вплив українських соціялїстів-федералїстів досить значний, і до їх голосу прислухали ся не тільки українські політичні керуючі кола.

За останнїй час значного значіння стала набірати й українська партія самостійників-соціялїстів, особливо в військових кругах. Се вона відограла велику ролю під час боротьби з большевиками, орґанїзуючи вільне козацтво та гайдамацькі частини.

Після перевороту збільшило ся значіннє також української хлїборобсько-демократичної партії, яка поширює свій вплив поміж певними колами українського селянства.

Закінчуючи огляд політичної диференціяції українського громадянства, ми повинні сконстатувати, що вона відбувала ся в ненормальних політичних умовах великої національної та соціяльної революції й не пристосована до соціяльної диференціяції того народу, з яким спільно українська інтеліґенція повинна творити та орґанїзувати українську державність.

М. Кушнїр.

Олександер Шульгин.

Посол Української Держави в Болґарії.

Послом Української Держави в Болґарії призначено бувшого міністра міжнароднїх справ в кабінетї Винниченка Олександра Шульгина. В переїздї до Софії затримав ся пан посол Шульгин на кілька днїв у Відні і тут дав ся пізнати членам нашої редакції та зробив візиту редакції дня 25/VII. Пан посол Шульгин має біля 30 лїт, але виглядає значно старшим, як се видно й з уміщеної тут фотоґрафії.

Походить п. Шульгин з української дворянської родини, з Софини, хорольського повіту на Полтавщинї. Батько його Яків Шульгин належав до визначних українських патріотів минулої доби, був учеником Антоновича й Драгоманова, займав ся питаннями минувшини нашого краю і лишив праці по історії Колїївщини. Син пішов слїдами свого батька і тожок займаєть ся історією. Скінчив п. Шульгин І київську ґімназію і петербурський університет по історико-фїльольоґічному факультету, був полишений при університетї і працював по історії XVIII віку. Відтак віддав ся політичній дїяльности, зайнявши визначне місце в партії українських соціялїстів-федералїстів.

Цїкаво близче приглянутись до особи п. Шульгина, з огляду на те становище, яке він займав досї в політичнім життю України. Приходить нам на поміч в сім видана недавно у Київі книжка п. Шульгина п. з. „Політика“, в якій уміщено ряд статей і промов на політичні теми та кілька дипльоматичних документів з часу, коли п. Шульгин був міністром міжнароднїх справ*).

Свої погляди на повстаннє Української Держави виложив п. Шульгин в статї „Fatum історії“, передрукованій нами в 31 числї нашого „Вістника“. Коротко збираючи висловлені п. Шульгиним думки в сїй справі, в цїлій своїй збірцї „Політика“, можна сказати, що Українська Держава повстала не так наслїдком свідомої державно-творчої волї українського народу, як наслїдком сприяючих обективних обставин, витворених війною й революцією. „Влада сама повалила ся на плечі Центральної Ради“, говорить в однім місцї п. Шульгин. Всеж головним чинником в творенню української державности було „національне почутте народу“...

Куди-ж се почутте направлялось провідниками народу? Відповідь на се знаходимо в статї „Третий Ром“, в якій автор займаєть ся причинами державного упадку Росії. — До відновлення Росії, на основах федерації, ось в якім напрямку вела ся українська політика. Поясняє се п. Шульгин так: „Не через сантіментальність, не тільки через стародавні традиції висовували ми ідею федерації і до останньої можливости тримали ся її... Але більшість українського громадянства рахуючись з трудностями державного будівництва, з трудностями раптового переходу від деспотичного централїзму до абсолютної суверенности, яка вимагає не тільки орґанїзації внутрішнього ладу в державі, а ще й доброї військової сили, складного дипльоматичного апарату, утворення окремих фінансів, — розуміючи, що утворити се відразу, та що й при невимовно тяжких обставинах війни і революції є справа більш ніж тяжка, українські партії і дїячі щиро бороли ся з „самостійниками“ і прагнули справжнього федералїзму. „Але історія — признаєть ся п. Шульгин — пішла иншим шляхом, історія примусила нас стати на шлях цїлковитої відокремленности від анархістичної Росії.“

---

*) Повний заголовок книжки такий: Олександер Шульгин, Політика, (державне будівництво України і міжнародні справи), статі, документи, промови Київ, 1918, стор. 110, ціна 1 корб. 50 коп.

Так єсть, історія примусила „більшість українського громадянства“ стати на шлях цїлковитої самостійности України. Сумне се свідоцтво для тих українських партій і дїячів, що не розуміли ходу історії, не вміли вловити розвойових тенденцій міжнароднього життя і вставляли палиці в колеса історії. А ще сумнїйше, що урок історії не зістав як слїд засвоєний „українськими партіями й дїячами“ й вони погодились під примусом обставин на відокремленнє України не взагалї від Росії, а тільки від „анархічної Росії“. „Инша річ — говорить п. Шульгин — коли Росія прийме „образ человѣческій“, коли той величезний масів, який бєть ся тепер в анархії, утворить цїлу низку республїк, котрі зеднають ся в одну федерацію“. Такій федеративній Росії п. Шульгин готов „простягнути руку“, тільки тепер нема до сього нїяких підстав...

Супроти такої орієнтації п. Шульгина на федеративну Росію, не дивний нам і його погляд на міжнародню политику України у відношенню до істнуючих двох систем воюючих держав. „Нам — каже він — як молодій державі, не слїд входити нї в той, нї в инший склад держав. Повний невтралїтет — ось наш національний інтерес“.*). Писало ся се

Олександер Шульгин, посол Української Держави в Болгарії.

дня 13 квітня 1918 р., коли в міжнароднім і внутрішнім життю Україні зайшли такі факти, які звязали її по рукам і ногам з системою центральних держав, а п. Шульгин, мабуть не помічаючи сього, визначав для української політики маршруту на невтралїтет... І він певний, що ми „на сьому можемо виграти і здобути свою незалежність фактично.“ Як можна в наших обставинах, та коли цїлий світ в боротьбі, щось виграти на пасивности, на „невтралїтеті лежачого“, сього ми не годні зрозуміти, а аргумент на се, який подає п. Шульгин, що „в нашім істнуванню й добробуті може бути зацїкавленою як одна так і друга сторона“, нїкого не може переконати.

Одній і другій стороні мабуть менше залежить на нашім істнуванню й нашім добробуті, як на тім, щоб використати нас для осягнення своїх цїлей. І коли ми свідомо й добровільно не дамо того, чого від нас ждуть центральні держави, з якими нас злучила доля і від яких нам нема де дїтись, то самі нїчого не дістанемо; коли не візьмемо активної участи в світових подїях, при боцї центральних держав, то й з цїлого добробуту нашого нїчого не останеть ся і над самостійністю нашою буде поставлений хрест.

*) Союзники Росії і Україна.

З голосів преси про австро-польську розвязку.

Всї знаки на землї й на небі показують, що политичні круги австро-угорської держави почали знову танець довкола розвязки польського питання... Частину реальної розвязки бачимо в прилученню адмінїстрованих досї військом округів Холмщини до австрійського назверх, одначе польського по политичним тенденціям і їх змістови люблинського ґенерал-ґубернаторства. З другого боку заговорила про нього широко нїмецька преса. Чи сей галас інспірований зза якихсь вищих цїлей і надїй, звязаних з Польщею, чи його викликує непомітно польська рука—годї напевно сказати. Мабуть маємо в сїм випадку, міркуючи по найновійшім политичнім курсї австрійської заграничної политики, і одно і друге; найочевиднїйшим доказом сього факту зміна орієнтації у впливовім, звязками своїми високосягаючім віденськім дневнику „Reichspost“.

В державно-нїмецькій пресї замічаєть ся здержливість і можна занотувати тільки два противні по тенденціям голоси. Так у „Vossische Zeitung“ появив ся оригінальний голос проф. Еренберґа, який з „велико-нїмецького“ становища заступаєть ся за австро-польською розвязкою і пише: „Теперішня війна— се один з етапів боротьби за „нїмецьку справу“ в Европі. Мусимо собі здати справу з сього, що війна 1870 р. не порішила нїмецької справи. Бісмарк перевів тоді малонїмецьку розвязку, закидуючи старий, так популярний в 1848 р. велико-нїмецький плян. Нині, наслїдком воєнних подій сей плян відживив і почав навіть реалїзувати ся наслїдком союза з Австрією. Проти велико-нїмецького пляну виступає Прусія, яка відограє тепер ролю хребта Нїмеччини; сю ролю вона б утратила на випадок повстання „Великої Нїмеччини“. Дальше вона боїть ся необхідної в такім випадку австро-польської розвязки. Що таке велико-нїмецький плян під сю хвилю? Давнїйше сей термін значив влученнє нїмецьких частин Австрії до Нїмеччини, тепер ходить о тїсну сполуку цїлої монархії з Нїмеччиною і розвязку східних справ. Тому нїмецька политика мусить узгляднити всї народи монархії й пособляти федералїстичні змагання в Австро-Угорщинї. „Велико-Нїмеччина“, одержавши таким робом рішаючий вплив на будучність західних Славян, повинна змагати до згоди й мира з Росією“.

Самий др. Еренберґ притакнув би, як що сказав би йому хто, що лекше проєктувати, хочби навіть дуже оригінальні пляни, нїж їх виконати. Як саме в межах велико-нїмецької политики помістив би він польські змагання до Познанщини, Прусії, Шлезка, що він зробив би з чесько-нїмецьким, українсько-польським і иншими австрійськими спорами, яка саме федерація Австрії на руку Велико-Нїмеччинї, а яка австрійським народам—се тема до дисертації, в якій мабуть і сам др. Еренберґ забув би язика в ротї. Справдї цїкаве поставленнє справи: Велико Нїмеччина і австро-польська розвязка...

Не позбавлене інтересу, що найшов ся один мадярський маґнат, який в берлїнськім „Börsen-Courier-i“ виступив проти австро-польської розвязки. Сей білий крук зпоміж Мадярів барон Мадараші Бек відкрито заявляє, що прилученнє Польщі до Австрії становить для обох центральних держав поважну небезпеку, бо Поляки русофіли й використають свою силу в монархії на скріпленнє славянства.

Під наголовком „Національно-психольоґічні уваги в справі австро-польської розвязки“ оголосила „Reichspost“ статю, в якій автор намагаєть ся доказати, що така розвязка польської справи лежить передусїм в інтересї Австрії. Між иншим наводить автор такі аргументи: „Якщо Австрія, мимо численних заяв за австро-польською розвязкою, покинула-б тепер сей плян, то серед Поляків в Австрії запанувало-б велике невдоволенне. Сей стан душі Поляків міг би викликати іреденту багато небезпечнїйшу нїж іредента в Познанщинї. Хочаб польська іредента в Познанщинї злучила

я з альзацько-льотаринською й данською іредентою, все-таки е потрапила-б потрясти основами могучої німецької держави. Одначе в Австрії відограють Поляки зовсім иншу ролю. Польські іредентисти звязали ся-б з иншими невдоволеними Славянами, повстав би сильний славянський блок і безсумнівно державна машина мусїла-б станути. Рівнож годї потїшати Поляків, що також Німців в Австрії вяжуть з державними Німеччими тільки культурні звязки, а не державні, бо могучої німецької держави не можна порівнювати з малим Королівством Польським, здавленим трьома могучими державами — Німеччиною, Австрією і Росією (!), яке не могло-б ніколи дістати фактичної незалежности. Така Польща становила-б для Австрії й Німеччини новий Шлезвик-Гольштин. Сотворенне самостійної польської держави тільки з Конґресової Польщі закріпило-б на віки три подїли Польщі з їх теперішними наслїдками. Панславізм ішов би без перерви з Москви через Варшаву і Краків до Праги, Загребу, Білгороду і Софії. Легко зрозуміти, що такий стан мав би вплив на союз монархії з Німеччиною. На випадок зєдиненнн Поляків в Австрії з Поляками в Конґресівцї 12 мілїонів Поляків одержало-б вистарчаючі основи культурного й економічного розвитку. Тодї помірковані польські державники могли-б з успіхом промовляти до земляків, щоб вони погодили ся з фактом приналежности частини Поляків до Прусії".

В другій статї той самий речник „Reichspost-у" договорив ся під наголовком „Політична конструкція австро-польської розвязки" до ще більшого реверансу в бік Поляків. Він сказав, що Поляки тільки в такім випадку можуть рахувати на симпатії й поміч Австрії, коли льояльно згодять ся на прилученне до двоєдиної монархії. Для автора ясна річ, „що персональна унія з Польщею не вистарчає", рівно-ж для нього ясно, „що на випадок прилученнн Конґресівки персональною унїєю з Австрією не могла-б бути прилучена до Польщі Галичина. Радше треба-б поширити праґматичну санкцію на Польщу через спільне представництво на вні, військову і торговельно-політичну одноцїльність".

Таке гаряче бажанне за всяку цїну позискати Поляків для Австрії на сторінках „Reichspost-у" річ під сю хвилю знаменна. Одначе більше ніж певне, що „праґматична санкція" Поляків не вдоволить і що такими арґументами вони не дадуть ся переконати.

Про сю саму справу заговорив також другий вплнвовий віденський дневник — півофіціяльний орґан міністерства заграничних справ — „Neues Wiener Tagblatt", в дописи „з поважного боку з Берлїна". На його думку „є три можливости розвязки польської проблеми: оперте Конґресової Польщі о Німеччину, сотворенне суверенної польської держави з Польського Королївства і вкінцї так звана австро-польська розвязка. Оперте о Німеччину можна собі представити в сій формі, в якій полаго-джено балтійську, або литовську справу. Німецько-польська розвязка не становить предмету дискусії. Щодо другої розвязки, то сотворенне польської держави з Польського Королївства не відповідало-б бажанням польського народа, бо треба сумнївати ся, чи такій державі додано-б дещо з Холмщини (!) або Литви. Одначе самостійна польська держава не могла-б такою бути, як всї инші, бо одержала-б внутрішню автономію, за те означенне границь і инших функцій навнї мусїло-б наступити на основі порозуміння між Австро-Угорщиною й Німеччиною. Центральні держави мусїли-б мати належну забезпеку під військовим, політичним і економічним оглядом. Третьою розвязкою є так звана австро-польська розвязка. Треба запримітити в сій справі, що гр. Буріян годить ся вже на таку розвязку, покинувши свої сумнїви щодо тріялїзму. Мадяри також годять ся на сю розвязку, бо надїють ся компензат на Балканї. Одначе Берлїн після основної застановн противить ся австро-польській розвязцї, бо бачить в сїм небезпеку для своїх інтересів. Берлїн боїть ся передусїм скріпленнн славянського живла в сусіднїй монархії, боїть ся впливу Славян монархії на заграничну політику сеї держави. На всякий випадок польська проблема буде розвязана в звязї з справою вибудови й поглибленнн союза між Німеччиною й Австро-Угорщиною і не може бути нїяким чином трактована як самостійна справа. Таким способом усунено що правда деякі (?!) трудноші в полагодї сеї справи, про те австро-польська проблєма все ще становитиме найтруднїйшу проблєму управильненнн відносин між Німеччиною й Австрією".

Подібне донесенне помістила „Deutsche Tageszeitung", пишучи: „Видасть ся, що рішаючі круги в Німеччині прийшли до переконання, що нїяким чином не можна згодити ся на австро-польську розвязку; довідав ся про се гр. Буріян під час своїх берлїнських відвидин".

Та проте гр. Буріян не втратив мабуть надії на відбудову Польщі по австро-польській рецептї, коли найблизші до міністерства заграничних справ орґани „N. Wr. Tagblatt" і „Reichspost" саме тепер розпинають ся за її переведенне в житте.

Висловом незалежної німецької опінії в Австрії являють ся майже однакові статї про австро-польське питанне соціял-демократичного посла Карла Ляйтнера, які він помістив в „Soc. Monatshefte" і в тижневнику „Der Friede". Між иншим він пише: „Одна з польських концепцій пропаґує сполуку Польщі з Австрією. Се має бути — заявляє Ляйтнер — переходовим станом, який веде до пізнїйшого нападу на Німеччину і відібранння їй Познанщини, Шлезка й Прусії. Австрія, скріплена 12 мілїонами польської людности Конґресового Королївства, мусїла-б вести виключно славянську, протинїмецьку політику. На випадок тріялїстичного устрою польська частина монархії ввійшла-б у тїсний контакт з мадярською частиною, на що вже нинї рахують найвизначнїйші представники угорської політики. Ляйтнер закидає австрійським Німцям недостачу зрозуміння консеквенції, які вийшли-б з австро-польської розвяки. Австрійські Німцї занадто піддають ся гіпнозу двору, який знову мріє про польську корону. Вони забувають, що віденський монарх, який мав би в своїй державі 38 мілїонів Славян, перестав би бути німецьким князем, а точка тяжкости перенесеть ся з Відня до Варшави. Австро-Угорщина розтопить ся в новім державнім творі, а керму заграничної політики обійме Польща. Се мусїло-б довести до збройного конфлїкту з Німеччиною. В інтересї Німеччини й Австрії найкраще було-б сотворити окреме королївство в конґресових границях, бо тодї польська іредента буде заслаба, щоб її мусїв бояти ся Відень і Берлїн".

У „Der Friede" підкреслює Лятнер ярко мадярську ролю у польській справі. „Що Мадяре притакують австро-польській розвязцї — се самозрозуміле. Не зза переказаної історією польсько-мадярської приязни гр. Андраші, тільки тому, що сотворенне габсбурсько-польського королївства зменшило-б вагу Австрії о 8 мілїонів мешканців Галичини, наслїдком чого Австрія впала-б у пляпованім тріялїзмі на найнизшу степень, а Угорщина зайняла-б домінуюче становище, що австрійська цїсарська корона втратила-б багато з свого блеску в користь корони польського короля, бо новий володарь мусїв би передусїм старати ся о симпатію польського народа. Поляки схотять власної армії, повної самостійности під економічним оглядом, годячи ся тільки на персональну унію. За такий дарунок для Австрії Мадяри домагають ся розвязки хорватської і боснійської справи в угорськім дусї, а австрійські віденські патріоти готові додати їм ще Дальматію, щоб позбути ся південних Славян. Вони-ж віддали вже південний схід в руки Мадярів, тому легко будуть зносити польську перевагу на півночі".

У иншім місці зауважає К. Ляйтнер справедливо, що мадярсько-польські пляни змірюють також до здавлення галицьких Українців.

Мадярську ролю в австро-угорській заграничній політиці обговорює рівнож львівський „Wiek Nowy“, який пише: „Гр. Тиса був з початку ворогом всякого зближення до Німеччини й з сеї причини не хотів прийняти умовин, яких вона домагала ся відносно Польського Королівства. Він був за австро-польською розвязкою, одначе бажав оминути тріялїзм, відпускаючи Австрії цїлковито Польське Королївство, а за се домагав ся Дальматії й Боснії. А що тріялїзм тепер не актуальний, гр. Тиса згодив ся на персональну унію, бо вона не прекидикує відносин Угорщини до Австрії. Австро-польська розвязка становила-б для гр. Тиси основу до домагання за окремою угорською армією“.

Дуже люто нападає на державних Німців за їх негативне становище до австро-польської розвязки людовий „Piast“. Він таким способом висловлює свій гнів: „В розвитку польських відносин до осереднїх держав можна підкреслити значне зближенне Угорщини до Поляків. Очевидно, що се викликує гострий протест берлїнських Німців. Німецька преса пише про Поляків так, начеб Німці були-б богами на землї, а Поляки їх власністю. Німецька преса забуває що Польща не є німецькою власностю, що вона належить до Поляків і що польського питання годї розвязувати без Поляків, все одно чи Берлїнови подобаєть ся, чи ні“.

В такім самім дусї розписав ся у відповідь Ляйтнерови у віденськім „Der Friede“ польський професор львівського університету і посол др. Гальбан, який каже, що австро-польська розвязка не звязана майже з нїякими труднощами.

Очевидно панове Поляки й їх преса в межах австрійської монархії все-таки мусять рахувати ся з обставинами й словами, не договорюючи їх до кінця.

Зате зовсім ясно відслонюють вони свої пляни у заграничній пресї, де нема ні австрійського цензора, ні австрійської тюрми. І так в голяндськім „Algemeen Handelsblad“ заявляють вони таке: „Австрійська розвязка польської справи має навіть в рядах австрійських Поляків своїх противників. Поляки хотять бути вільні й прилучити ся до вилучених з Росії областей та порвати всї звязи з центральними державами“.

Ось правдива польська політична думка! На жаль не знаємо, до яких саме „вилучених з Росії областей“ бажали-б Поляки прилучити ся. А тимчасом віденські політики й публїцисти ломлять собі голову над плянами приєднання Поляків і йдуть з малими виїмками на слїпо за мадярськими егоїстичними підшептами, щоб для власної заглади будувати Польщу, у якої найвище бажанне „порвати всї звязи з центральними державами“.

На мадярсько-польських політичних експериментах пізнали ся добре берлїнські політики й тільки вони здержують Відень від карколомного скоку в напрямі Варшави.

Та проте останнї вістки що раз більше затемнюють політичний виднокруг і маємо вже недвозначні признаки, що використовуючи скрутне положенне Німеччини зза невдач на заході й сході польсько-мадярська спілка перемагає здоровий нїмецький розум. В головній нїмецькій квартирі почули нараз потребу основної розвязки польської справи. Прибув там австрійський цїсар Карло з мінїстром заграничних справ графом Буріяном і шефом ґенерального штабу Арцом, а від польської Ради Стану приїхав з Варшави кн. Радзївіл... „Acht-Uhr-Blatt“ доносить при сїй нагоді, що саме тепер розглянені будуть і порішені всї справи Сходу—отже і Української Держави.

Чи справдї державники центральної Европи прийшли до переконання, що розвязуючи польську справу в дусї її імперіялїстичних змагань, тим самим розвязують трудну проблему східної Европи й обезпечують себе від реальної вже небезпеки сходу? Чи вони не помиляють ся?

Політичні партії Угорщини.

(Продовженнє)*.

Другим могутнїм чинником політичної організації Угорщинї є католицька церква. Особливо від 90-их рок минулого століття зорґанїзувала вона досить сильну партію т. зв. людову, але є се виплодом тільки змагань низшо духовенства. Вище духовенство участи в тім не бере, бо й по одній дорозї з історичною шляхтою, а то з трьох причи Одно, що поміж достойниками латинської церкви повно м дярських маґнатів (Майлат, Зічі, Сейченї і т. д.), які пров дять природно шляхетську політику; друге, що латинськ церква була завсїди тільки primus inter pares, бо кальві ська і лютеранська церква має також своїх маґнатів-засту ників споміж Мадярів, які переважають і контролюю надмірности латинської; третє, що вище духовенство занад багате маєтками та грішми, щоб бути незалежним від пр вительства, від якого й достає достойництво своє та вел чезні маєтки. А ся обставина дїлає досить депримуючо н співучасть великих достойників у політицї. Не вміючи з с причини робити опозицію правительству, засїдають вов завсїди на лавах правиці, і тому не мають такого великог політичного значіння, як в Австрії. Напр. цїха австрійськог клерікалїзму — вже ізза більшого круга виборчого права рішуче демократична, тимчасом на Угорщинї хлїборо доставлюють тільки маси для виборів, засади вже не від ни походять так, що на поведїнку політичних партій не впл вають майже нїякісінько. Ось напр. в Австрії поміж пол тичними партіями є лиш одинока соціялдемократична такок в якій згорнулись і гетероґенні народности, та й се довел до кризи; кожда з инших партій обіймає лише по одні з народностей. Отже виходить, що почутте народности є та найсильнїйшим елементом, який відокремлює. Тимчасом н Угорщинї партія праці обіймає всїлякі народности так само як і людова партія.

Причиною сього явища є обставина, що на Угорщин клясове розчленованнє не так розвите, як в Австрії, тому ж і політичні партії далеко одностайнїйші нїж тут. Се все-ж походить почасти з одностійної мадярської культури, сильнїйшо над котрою будь з народностей чужих, яка для кождог угорського горожанина є обовязуючою, по части-ж з духу виборчого права й вармеждської адмінїстрації які не дають можности зорґанїзувати ся на основі народности З сеї причини унаслїдує історичну шляхту й мійське горо жанство та признає провідну її ролю. Напр. такий Векерл або Влашіч, хоч вони є міщухами, пересякли чере мадярську культуру таким шляхетським духом, що по чувають себе членами історичних кляс так само, як напр Андраші або ново-ґрафований Тіса. Деяку клясову супроти лежність можна добачувати хиба між аристократією та малою шляхтою (звана джентрі), типічним представником якої був Юлій Юшт: куруцські давні традиції, ідея мадяр ської народности та поступовий лїбералїзм в повній ґармоні в одній особі!

Само собою розуміть ся, що угорська аристократія яка стоїть на основі історичних прав, дуже спочувала Польщі, вже хоч-би ізза тих зовнїшнїх лучників і звязків які вязали колись Польщу з Угорщиною, та ізза багатьох подібностей сих двох шляхетських держав у внутрішнїх укладах. Тому-то можна приписати велику популярність всякої польської справи серед Мадярів, які зрештою з не знання їх мови та обставин не можуть собі докладно відпо вісти на питанне: чому то „Wenger, Polak—dwa bratanki?“ До всесвітньої війни не знали Мадяри орієнтувати ся докладно в тім братерстві так, що воно було властиво, лише так ска зати, ідеальне. Тим більше, бо Поляки розуміли вишукати дорогу до угорської опінії через мадярську пресу, в якій

---

* Пор. ч. 214.

такий пан Домбровський багато аґітував і людей позасліплював. Але війна привела Мадярів в безпосередні зносини з Поляками, а се навчило вже їх зовсім чого иншого, чогось такого, що стояло далеко вже від давньої симпатії. Визначний діяч партії праці висловив ся перед нами ось як: „Деякі ознаки, що виринули підчас війни з боку Поляків, викликали побоюванне перед партією праці, а то в такім напрямі: чи буде польський народ розпоряджати тими норовами, які піддержують державу та які дадуть йому можність того, щоб в межах своєї території міг спокійно розвивати ся без того, щоб не означати небезпеки для своїх сусїдів? Чи не буде нова Польща вічним джерелом нерозв'язливих питань і осередком таких аґітацій, які триматимуть їх сусїдів у вічній непевности й неспокою?“

Вже й саме загорілий братанок Поляків, „Budapesti Hirlap“, висловлюєть ся 4.VII. 1918 так, що „брат, не брат, але Полякам треба-б вже в голову раз всунути науку, що не Варшава є центром світу, і не для визволення Польщі розпочала ся нинїшня війна“. Ті Мадяри, що пізнали тепер Поляків у їх власнім краю, і пізнали їх не через книжки, газети та через польський гимн, як дотепер бувало — якого кожда мадярська дитина знає на память і то не від сьогодня! — але розпізнали їх з щоденних розмов з ними та з власних спостережень — се не полїтики, але прості жовнїри, офіцери резерви й ополчення, отже їх голос не так скоро розлетить ся по Угорщинї. А сей голос говорить ось як: „Де ми мали досї наші очі та розум? Як можна було нас з далечини та через наше невїжество так ошукати, що, мовляв, Поляки то дуже ретельний народ, Французи сходу, мученики московського варварства! Аджеж ми їх тепер наочно побачили й довідали ся, що нема на світї безхарактернїйшого, підлїйшого народу ніж Поляки, отсї середновічні лицарі, які ще й тепер тримають своїх підвласних в пащинї; безличні лицеміри, бо удають перед Европою російське мученичество, а тимчасом загосподарювали ся на великім промислї й посілостях в Росії так, що вони є властиво панами, а не мученками. Шахрайство, підкупність, безхарактерність одиниць, центріпетальний розклад в думанню, давне шляхетське панування в правлїнню — ось Польща! Багато з нас Мадярів розчарувалось навіки з тої улюбленности та симпатії, з якою обгортали ми Поляків від 1772 р. аж до нинї! Пережилости, паскуда та й годї!“

Ось так думає й говорить теперішня угорська інтелїґенція. Урядові полїтики — то знов инша річ. Мадярські полїтики нїколи не висунули носа поза кордон, особисто Поляків не знають, тільки так через шкло та з відомостей, підсуваних їм такими Домбровськими. Але що є й розумні, далекоглядні полїтики поміж ними, на се маємо не один доказ в мадярській публїцистиції, де нераз дуже докладно обговорюють ся польські справи, і то зовсім не в польськім дусї. Але загалом можна сказати, що мадярська преса незорієнтована в польських справах, тому й дає місце так для польонофільських, як і для польоножерних статей одна й та сама газета, і то найвизначнїйші, як от вище вже згадана „Budapesti Hirlap“, потім „Az Ujság“: рішуче виробленого становища не займає майже нїодна мадярська газета. Тому дуже на порі було-б, як-би Українці наслїдували методу отих Домбровських і пускали по угорських газетах українські відомости, зглядно орієнтаційні статї оперті на фактах, щоби Мадяри мали нагоду познайомити ся з сими темними їм справами через обосторонне освітленне. Певно найдуть ся тодї в кождій партії приклонники української ідеї; коли не ґрупи, то бодай одиниці.

Щодо схарактеризування в подробицях угорських полїтичних партій — насамперед треба зазначити ярку рїжницю, яка дає ся в знаки поміж великою та малою шляхтою в партійних поведїнках: ведені аристократами партії більше консервативні і менше приклонні до розлюзування державноправної злуки з Австрією та володіючим домом. А належить сюди не тільки партія праці, але й партія Андраші та Векерле.

Партія малої шляхти, до якої прилучили ся й заможнїйші власники середнїх посїлостей, в Австрії т. зв. Großbauer — змагала ся від 1790 року безперервно, а від 1848 року дуже й визначно до відокремлення й незалежности від Австрії та до демократизації Угорщини. Тому й називаєть ся партією 48 року, або незалежною. Її орґаном є дуже популярна серед корінних Мадяр щоденна газета „Budapest“. Не можна не добачити кальвінської або бодай лїберальної цїхи отсього сторонництва.

Велика, перед ведуча, партія, що числить в парляментї 229 членів, яка й сьогодні після упадку свого провідника Тіси в дїйности панує й перед веде, називаєть ся партія праці. Назву взяла собі з іронїзования з тої нагоди, коли перейняла управу краю від партії 48 р., яка панувала лише декілька лїт (1904—1908) й домагала ся з великим шумом окремого угорського війська, окремого мита і т. д., а в дїйности не досягла нїчогосїнько з сих домагань. Партія праці — гаслом свого нововибраного назвища — поправдї й працювала, розуміть ся, в старім курсї, бо є нїчим иншим, як продовженнем старої угодової партії Франца Деака з 1867 року, яка під назвою лїберальної партії істнувала від 1867 до 1905, а від 1908 до нинї наново. Є се одинока в очах династії здатна до правлїння партія (regierungsfähige Partei), бо в головній засадї вона консервативна: основою її є те, що стоїть на непорушних підвалинах дуалїзму. Угорський парлямент має 416 членів (та ще крім них 40 Хорватів), отже сама й собою переважає решту послів. Провідником партії був після Деака старий Кольоман Тіса, звичайний собі ходачковий шляхтич, по нїм кілька разів Векерле, а від 1908 року син Кольомана, вже аванзований на графа, Стефан Тіса.

Партія праці складаєть ся з більшости аристократії та з меншої половини малої шляхти, з урядників-карієристів і з тих, що природно прилучають ся до кождочасної власти. Є між останнїми крім Мадярів також і Волохи, Словаки, двох Русинів та й всї Нїмці Саксонцї; але найбільше виріжнюють ся з споміж них заможні Жиди — великі власники, підприємцї, фабриканти й банкири, понайбільше новоушляхотнені, як барони Гатвані, Вайс, Поппер, Ґредль і т. д. Також сюди прилучила ся морально або матеріяльно менше незалежна інтелїґенція немадярських народностей, так що напр. сьогодні на чолї католицької церкви стоять Словаки: прімас Чернох, епископ Прогаска й провідник лютеранської церкви Жилїнський; тут засїдає мітрополит неуніятської волоської церкви Манґра; сюди належать видатнїйші кальвинські епископи, як от Балтазар, Ґедулі й инші. Всї вони належать до партії праці, бо так можуть дуже легко вдоволяти свої найдальше йдучі забаганки й амбіції. Що після свого почуття велика маса мадярщини не належить до сеї партії, а до инших, показує дуже наглядно факт, що величезна більшість послів партії праці вибрана не з корінних Мадярів середини краю, але з гірських околиць, заселених переважно Словаками, Нїмцями, Румунами, Русинами і т. д. Отже партія представляє властиво не народню волю Мадярів, але — на око — немадярські народности, але се вже звісно, якими то виборчими способами. Взагалї треба зазначити, що сильна привязаність сеї партії до дуалїзму мотивуєть ся скорше раціональністю ніж тим, що ідея злуки з Австрією була-б присерцевою справою та любленою її членами. Кождий полїтик партії праці переконаний про користність дуалїзму, але останнїй властиво не гріє нїкого з Мадярів. Дуалїзм, не є гаслом партії праці, але радше точкою тяжкости й саме се та частина їх програми, яку при виборах старають ся завсїди сувати на дальший плян (в Hintergrund), та нїяк не хвалять ся ним.

Орґанами партії є головно „Budapesti Hirlap“ (Будапештянські Новинки), властивий урядовий щоденник партії, потім „Az Ujság“ (Газета) з більших, далї „A Nap“ (День)

та „8 órai Ujság“ (8 годинна газета) з бульварних. Типовим представником партії, але заразом і представником найконсервативнійших елементів Угорщини є орган Тіси, отсей „Budapesti Hirlap“. Істнує він вже від 40 літ, і зазнав на Угорщині небувалої досі популярности й поваги, доки не перейшов 1908 р. з уміркованої лівиці до правиці. Читачами його були стотисячками аристократія, великі і середні власники земель, церковні особи всякого віроісповідання, наукові й артистичні круги та взагалі християнська суспільність, і була отся газета протягом 30 літ провідницею не тільки політики корінних Мадярів, але й наукових, літературно-белєтристичних питань, особливо питання новочасного правопису й історії та язикознавства. Була так знаменито редагована, що мала звиш 80.000 передплатників. Скоро перейшла вона до партії Тіси, колишнього свого ворога, газета підупала раптом: $^3/_4$ часть передплатників звертали її нерозгорнутою так, що тепер істнує тільки через підмоги правительства й великих банків. Теперішні її читачі то самі урядники й церковні люди (Католики найбільш), хоч редагована й на далі добре. Популярність християнської суспільности перейняла від неї чисто жидівська газета „Pesti Hirlap“, бо перейняла від неї й основу популярности: незавелике братерство з Австрією, натомість великий мадярський шовінїзм, і дуже добре знає сплїтати одночасно інтереси шляхти з інтересами Жидів. Майже кождий інтелїґент Жид є передплатником „Pesti Hirlapa“, але виписує її й ціла християнська інтелїґенція, отже великий загал, який не дуже дбає про літературний смак, щоб лиш читати гимни історичним клясам, так, що число абонентів і взагалі збуту виносить понад 250.000 примірників що дня. Як „Budapesti Hirlap“ сильно націоналїстична й зовсїм не кадить Жидам, власникам публичної тепер опінії на Угорщині, так „Pesti Hirlap“ не виключає себе від заграничних ідей і є, попросту кажучи, штовханцем Жидів, щодо їх мадяризації, але рівночасно й кадить їм що дня та, висуваючи жидівську талановитість і поступовість на верх, бє по лиці спокійненько християнську суспільність, а вона — гарненько передплачує, бо з другого боку та сама „Pesti Hirlap“ удає загорілого Мадяра-шовінїста, шляхтича й незалежника від Австрії: се дві улюблені ідеї Мадярів! Чисто ґешефтярські засади! Розуміють ся, що обидві є великими братанками Поляків, звісно, тільки історичних, але „Budapesti Hirlap“ є заразом і орґаном більше освічених антисемітів, але що вислугує антисемітів тільки в ряди годи. Саме тепер завязало ся християнське підприємство з удїловани капіталом 12 мілїонів корон, яке старає ся заложити велику газету християн — під проводом єзуїтів! Отже буде се клерикальний орґан, недостачу якого відчувано дуже, бо ціла мадярська преса є в жидівських руках, пишеть ся й редаґуєть ся Жидами, так що жидівських питань нїде не можна було досі обговорити прилюдно, бо нї одна з мадярських газет таких статей не допускала. А всеж є велика потреба такої дискусії, бо в душі нї один Мадяр не любить Жидів, хоч і як братаєть ся з ними та хоч і як всунули ся вони в найвищі круги через масове ушляхетчення правительством Жидів, або й через змаґнатизованнє. Каса партії праці зібрала багато грошей, а сих обильно доставляли за шляхецтво, за баронство галицькі пришельці, польські Жиди. Як думає мадярський мозок про жидівське питанне, дуже добре схарактеризував се один з найкращих представників мадярського духа, славно звісний письменник і політик (член таки партії праці) Коломан Міксат отсими словами: „Хто є антисемітом у нас? Той Мадяр, який п о н а д м і р у й п о т р е б у ненавидить Жидів“. Значить, до деякої міри ненавидїти їх обовязаний кождий Мадяр! Слова Міксата стали таки й загальнозвісною приповідкою на Угорщині.

Партії праці служить ще „Az Ujság“, яка є менше консервативною від „Budapesti Hirlapa“, хоч і належить до партії, але не є партійним орґаном, бо в деяких питаннях робить фронт навіть і самій партії; потому сюди треба причислити два нїмецькі орґани, „Pester Lloyd“ і „Neues Pester Journal“, які нїби-то яко півурядові газети мають представляти Угоршину перед заграницею й інформувати її. Розуміється, що вони є вічними приклонниками кождочасної власти, чи лїберальної, чи то консервативної.

В діаґональнім противенстві до сеї партії стоїть партія графа Каролї, так звана 48-р., яка представляє улюблену Мадярами думку відокремленнє і незалежности від Австрії. Отже дуалїзм вона відкидає, а основою господарської програми є самостійна митова область, самостійний народнїй банк, самостійне національне військо, а в закордоннїй політиці застереженнє вільної руки супроти Нїмеччини й найбільша опозиція до думки й углубленнє союзних з нею відносин. Щодо українського питання, — робить Каролї з незнайомости річей рівночасно противні собі кроки: був і є прихильником російської, а тепер української орієнтації, а заразом є й найгорячійшим приклонником польської ідеї так, що напр. відлученнє Галичини від Австрії в користь Польщі домагаєть ся він далеко голоснїйше нїж сам Андраші, найбільший протектор Поляків. Тимчасом варто зазначити, що анї Тіса, анї ціла його партія не обстоює інтересу Поляків, знаючи добре, що Нїмці не випустять Познанщини з рук, а Тіса йде тим самим шляхом, що Нїмці з Берлїна, тож і відлученнє Галичини робить залежним від долї Познанщини, а поки-що тримаєть ся резервовано. Але коли обставини складуть ся так, що в партії праці не буде нїякої перепони для австро-польської розвязки, тодї-ж і політика Каролї не відрїжнятиметь ся нї в чім від партії Тіси, хиба в тім, що Тіса не так голосно домагаєть ся відлучення Галачини. Бо в Угорщинї загально панує думка, що з зменшуваннєм области Австрії рівночасно прибере більшої ваги Угорщина в рамах подвійної монархії. Партія Каролї числить в парляменті 19 членів, є між ними й декілька маґнатів, але духом партії кермує мала шляхта й заможнїйші алфелдські середні землевласники так, що її цїхою є щиромадярське представництво демократичного напряму. Партія має співчуттє і в малій частинї жидівських освічених шарів.

В окремій партії зґрупували ся бувші союзники почасти лїбералів-67-р., що не хотїли прилучити ся до пануючої партії, а почасти колишні союзники партії 48-р., яким їх власні домагання супроти Австрії здавали ся занадто гострими. Число їх в парляменті виносить 50. Не гомоґенна партія, отже й не дефінїтивна, тому і спільної назви не має. Тут засїдає гр. Альберт А п п о н і з своїми 25 вірниками, гр. А н д р а ш і з 8-ма осібними своїми людьми, та тут є й клерікальна людова партія, що стоїть під проводом Володара З і ч і, отже також графа. Всї три вони властиво хитають ся тільки поміж двома крайностями, партїєю праці та Каролї. Напр. партія Андраші, т. зв. к о н с т и т у ц і й н а, хоч стоїть на основі 67-р. (злука з Австрією), але у внутрішнїй політиці стоїть в багатьох точках дуже близько до Каролї. До конституційних належать частина незалежної аристократії і частина консервативного, ублагородненого малого шляхоцтва з більшою освітою. Отся партія стоїть в опозиції до Тісової головно з особистих причин, себто з антаґонїзму Андраші, старого шляхтича, супроти Тіси, нового графа. Однакож річевих контрастів поміж ними небагато; противенство їх означаєть ся головно в тім, що Андраші є більше ушлїфованим талантом, більшого кругозору нїж Тіса, а в засобах далеко лїпше вибираючий, нїж могутнїй і енерґічний Тіса. Орґаном Каролї є M a g y a r o r s z á g (себто Мадярщина) і V i r r a d a t (себто світинне).

Партія Аппонї—то відломок партії незалежности, себто 48-р., засаднично й у всїм складї майже ідентична з Каролївою, тільки далеко опортунїстичнїйша. В нїй засїдає й Векерле. Програма Аппонїєвих засад є ідеальною; в закордоннїй політиці ідентична вона з здїйсненнєм усїх бажань Поляків. Але й отся партія змагаєть ся на керму дістати ся так само, як і Андрашієва та й людова (яка зрештою не займаєть ся закордонною політикою), тому-ж радо співдїлає

в тім, щоб прийняти й собі урядове становище, яке виробить ся потім в польській справі. Андраші є дуже дїяльним войовником думки самостійного Польського Королївства. Після прилюдних висловлювань у всїх партій бажаним є таке розвязанне питання, яке виробило-б тїсну злуку між Польщею та подвійною монархією; але нїяким чином не допускають до т р и я л ї з м у, якому всї угорські партії рішуче противитимуть ся. Рішуче становище займає зрештою в польськім питанню крім Каролї також і п а р т і я д е м о к р а т і в — всього на всього 3 чоловік! та п а р т і я н е м а д я р с ь к и х н а р о д н о с т е й — 7 чоловік. Вони домагають ся права самоуправи народів, жадають, щоб Польща дістала Галичину, Познанщину, а забирали голос також і в справі прилучення Холмщини до неї. Про Україну говорило ся дуже мало, та й то неясно в парляментї. Орґаном Андраші є „Magyar Hirlap“, а Аппоні „Budapest“.

С. Новик.

(Кінець буде).

На сходї й заходї.

Що на землях бувшого російського царства назрівають важні, може найважнїйші для будучини події, нині вже годі перечити. Нїмецьке посольство не чуло себе в Москві безпечним і більше для обсервації російських подій, чим для дипльоматичних зносин з правительством большевицьких совітів, перенесло ся до П е с к о в а, а нїмецький посол в Росії Гельферіх поїхав до головної квартири зложити звіт про російські відносини. Одначе не тільки нїмецьке посольство уважало вказаним кинути Москву; найновійші часописні донесення говорять про переїзд головних большевицьких верховодів і всїх їх урядів до К р о н ш т а д у, бо й їм за горяче у власній столицї... Вороги совітської соціялїстичної республики находять ся вже не тільки між буржуазією і в рядах чесько-словацьких Арґонавтів, їх має бути повно також між міським пролєтаріятом, який досї становив головну опору большевицької власти.

Між тим не дармують також внїшні вороги. Антантські відділи, які посувають ся від Архангельська на південь, мали вже дійти до П е т р о з а в о д с ь к а і зайняти його. Фінляндська червона ґвардія, прогнана Нїмцями з вітчини, габрала від антанти натхнення, зброї та грошей і дібрала ся, йдучи з Мурману аж до фінляндської границї, і тут, біля Т у т у а обмінята ся братерським огнем з білою ґвардією і нїмецькими вояками.

Ростуть постійно в силу також Чехо-Словаки. Кажуть, що їх число зросло до 300.000 людей. З Омська доносять, що Чехо-Словаки, які стоять біля П е н з и одержали в останніх днях в Сибіру значні скріплення в панцирних автомобілях, гарматах і військових віддїлах. Даремно мабуть голосять большевицькі часописи святу війну проти сих „знарядів анґлїйського капіталу“. Коли йде річ про „анґлїйський капітал“, то треба занотувати донесенне, що у Владивостоцї обіймає владу анґлїйський дипльомат Бекенен (Buchanan), добре відомий анґлїйський полїтик, що там причалюють до берега що раз то нові кораблї з японськими і американськими „освободителями Росії“ і що там нагромаджено вже багато рїжномовних антантських дивізій. Цїкаве, коли саме ся небезпечна машина рушить на захід.

А на европейськім заході антантські війська дальше атакують Нїмцїв, особливо люто на відтинку між А в р о м і А н к р о м, де нїмецькі війська уступають перед сильним натиском взад так, що позиційна війна перейшла у маневрову і здержить ся мабуть аж там, де Нїмцї приготовили сильні укріплення. Антанта, упоєна побідами, ликує. Тяжко вгадати, чи ся радість на довго удержить ся, бо воєнне щасте змінчиве, а Нїмцї вже два рази перейшли були Марну...

На всякий випадок, коли наші здогади вірні, і на сході і на заході пятий рік війни становитиме переломову хвилю у всесвітнім змаганню держав і народів, яка матиме величезний вплив і на долю нашої молодої державности.

Траґічна смерть Івана Стешенка.

29-го липня виїхав Стешенко з своїм сином з Київа до себе на село в „Чернечий Яр“ на Полтавщинї, де він гадав готувати ся до професорської дїяльности. Приїхавши пізно в ночі на полтавський вокзал і не знайшовши там візника, обидва пішли пішки по Кураківській вул. Було коло пів до першої години ночі.

Раптом з якогось двору несподївано вискочило двоє розбишак і скомандували „Руки вверх!“ Стешенко лапнув рукою за кишеню, бажаючи вихопити свого револьвера. Се й було причиною, що злочинцї почали стріляти, тяжко поранивши Стешенка двома вистрілами в голову. Син Стешенка з несподївани впав. Злочинцї, нахилившись над пораненим Стешенком, хотїли приступити до рабунку, але зачуло ся наближенне мілїції, і злочинцї кинулись навтьоки. Тим часом син Стешенка побіг на вокзал за допомогою, а мілїція, принявши його за злочинця, вистрілила по ньому, на щасте куля пролетїла мимо.

Скрівавленого Стешенка за допомогою мілїції відправлено в лїкарню. Він ще був живий і зміг сказати своє призвище і що він приїхав з Київа, після чого знепритомнів. Почалась аґонія. О 1-й годинї дня Стешенка не стало.

Стешенко народив ся в 1873 р. в Полтаві, в полтавських школах побірав і початкову освіту, яку закінчив р. 1896 в київськім університетї на історично-фільольоґічнім факультеті. Писати небіжчик почав ще на шкільній лаві: вже на початку 90-х років у галицьких виданнях „Зоря“ та „Правда“ почали друкувати ся його переважно поетичні твори під псевдонімом Ів. Сердешний („Сонети“ й „Росинки“, в „Зорі“, переклад „Метаморфоз Овідієвих“ та драма „Мазепа“ в „Правдї“ і т. ин.), які потім видано в Київі двома збірничками „Хуторні сонети“ (1898) та „Степові мотиви“ (1901). Пробував себе також небіжчик і в белетристиці (повість „На заводі“ в „Л.-Н. Вістнику“). Але більше уваги присвятив Стешенко публїцистичній та науковій дїяльности. Готуючись до професури, Стешенко працював у сферї славянознавства і коли з полїтичних причин його наукова карієра зробилась неможливою, направив свою увагу на досліди українського письменства. Першою його працею на сім полї була монографія про Котляревського, надрукована спершу в „Київській Старинї“, а потім випущена окремою книжкою — „Поезія И. П. Котляревського (1898); до Котляревського вертав ся небіжчик не раз і потім, даючи його критичну біоґрафію та редаґуючи його твори. Инші свої наукові працї Стешенко містив у „Записках“ львівського та київського наукових товариств, в „Україні“ і ин. виданнях (про Олексу Стороженка, „Історія української драми“, про Шевченка то-що). Брав участь Стешенко і в деяких російських виданнях, як от: „Образованіе“, „Кіевскіе Отклики“ тощо, містячи там статї і замітки переважно на українські теми. Публїцистичні працї небіжчика до останніх днїв друкували ся в „Робітничій Газеті“.

Поруч інтензивної літературної дїяльности, Стешенко рано почав і чисто полїтичну роботу, знов ще в студентських гуртках початку 90-х років. Між иншим він був, разом з Лесею Українкою, одним з піонерів соціял-демократії на Україні і потім не раз жартом називав себе „соціял-демократом першого призива“. В 1897 р. Стешенка арештовано і по всяких тюремних пригодах вислано з Київа, куди він зміг вернути ся вже згодом, коли в повітрі зачувалось наближенне революції. Поруч літературної роботи, публичних відчитів, з яких його добре знає київська публїка, Стешенко

ввесь час брав живу й горячу участь у політичних справах (Всеукраїнська орґанізація до 1905 р., потім партійне житте і т. ин.). Коли почалась орґанізація державного життя на Україні, то Стешенка покликано на посаду ґенерального секретаря, потім міністра народньої освіти в кабінеті Винниченка і сю посаду він займав до большевицького повстання в Київі. Співробітником міністерства освіти був Стешенко до останніх днів, працюючи тут як комісарь.

Міжтаборова конференція в Німеччині.

Дня 2 серпня у Вецлярі відбулась третя й на сей раз остання міжтаборова конференція. Участь брали представники українських таборів полонених козаків і офіцерів, а також відпоручники Союза визволення України.

Представниками від Союза були пан Козловський, др. Стоцький і др. Сімович.

Від вецлярського табору проф. Лепкий, тт. Пасюра й Біличенко.

Від зальцведельського табору — др. Левицький, тт. Ковалів і Мамчур.

Від раштатського табору—проф. Паращук, тт. Петренко й Вдовиченко.

Від офіцерського табору в Ган.-Мюндені підполковник Домонтович, прапор. Самоквасів і Личко.

Після вибору президії, до якої увійшли: головою пан Козловський, заступником т. Петренко й секретарями Мамчур і Пасюра, приступлено до обговорювання справ конференції.

На дневнім порядку було постановлено: 1. Справозданне з діяльности Союза визволення України і сконстатованне його розвязання; 2. Утворенне Комітету культурної помочі; 3. Плян дальшої роботи; 4. Вільні внесення.

Справозданне подав п. Козловський, який докладно подав зібраним про весь час роботи Союза в таборах полонених і з огляду на те, що тепер робота мусить приняти инші форми, а також на постанову Союза про розвязанне — запропонував ствердити те розвязанне, що зроблено слідуючою резолюцією:

1. Конференція приймає до відома, що Союз визволення України розвязав ся і перейшов у стан ліквідації.

2. Конференція приймає до відома, що всі орґанізації в українських таборах у Вецлярі, Зальцведелї й Раштаті, які працювали належачи до Українських Громад, під проводом Союза визволення України, з днем 1 серпня 1918 року розвязані.

3. Приймаєть ся до відома заяву Союза, що все майно, яке належить Союзові має бути передане на публичні цїлї, наведені в ліквідаційнім пляні Союза з дня 31-го березня 1918 р.

Майно Українських Громад та майно поодиноких орґанізацій, оскільки сї останні не являють ся спілками на паях, без огляду на те, чи се майно набуте на средства Союза, чи дбанням і средствами самих орґанізацій і їх членів, має бути передане на тіж публичні цїли, на які переходить майно Союза.

Щодо слідуючих точок, то конференція:

1. Приймає до відома заснованне Комітету культурної помочі Українцям у Німеччині й його склад заіменований Союзом визволення України для козацьких таборів і предложеного конференцією представника для офіцерського табову.

2) Сьому комітетови, зглядно його таборовим тілам передає Союз цїле майно, яким Союз розпоряджає, для безплатного ужитку аж до остаточного звинення таборової роботи.

Комітет має завданне провадити культурно-просвітну й гуманітарну роботу серед полонених Українців на українській національно-самостійній основі, з виключенням політичної діяльности.

Поза сим конференція вислухавши справозданне представника Союза визволення України і основуючись на власнім досвідї винесла слідуючі постанови:

Міжтаборова ліквідаційна конференція констатує в хвилї розвязанне Союза визволення України і його орґанізацій по таборах, що одиноким завданнем праці, веденої серед полонених Українців під проводом Союза, було за весь час виховування національно свідомих та самостійно думаючих членів української нації й підготовленне активних громадських дїячів.

Конференція стверджує, що Союз визволення України і його орґанізації стояли за весь час своєї дїяльности по таборах непохитно на тім становищі, що тільки повна державна самостійність українського народу може забезпечити йому кращий розвиток у будучині.

Конференція складає подяку членам зліквідованого Союза визволення України за те, що зайняв ся національно-освідомляючою працею серед полонених та гуманітарною підпомогою їм, чим довершив під час світової війни національне дїло велитенського значіння.

Після скінчення нарад всї члени конференції були ласкаво запрошені п. комендантом табору на вечірку, яка пройшла дуже мило.

В суботу 3 серпня делеґати на конференції оглянули вецлярський собор і Lottehaus. По обідї зроблено прогульку до Вайльбурґа й оглянено тамошній герцоґський замок. Увечері були в таборі на виставі.

У неділю вислухали в таборовій церкві службу Божу й оглянули таборовий музей.

Бібліоґрафія.

Др. Василь Сімович. Практична граматика української мови. Раштат, 1918. Виданнє товариства „Український Рух", стор. 367+(1). Ціна для полонених 5 гривень (5 марок або 5 К), для цивільних 10 К.

Граматик української мови тепер у нас цїла повінь. Ще перед війною почали вони появляти ся, а тепер, коли настало нове житте на Україні й визволена зпід московської кормиги рідна школа почала домагати ся рідних підручників, почали вони сипати ся, як з рога достатків. І хто тільки не брав ся за них—покликані й непокликані. Здебільшого саме непокликані, бо-ж у нас кождий, хто хоч трошки слебезує по українськи, уважає себе за знавця української мови й яко такий розводить ся про українську мову, її закони й правопись. І як колись у Галичині мало не кождий піп складав українську граматику, так дїєть ся тепер і в нас на Україні. Та з сили-силенної сих граматик мало було і є добра. З усїх їх можна було досї відмітити тільки роботу О. Курила, а поза тим лишали ся таки давнїйші підручники проф. О. Огоновського, Ст. Смаль-Стоцького і Е. Тимченка*).

Тепер до ряду сих гарних підручників треба зачислити також і граматику д-ра Сімовича, яка недавно появила ся в Німеччині, в раштатськім таборі полонених Українців.

Не вдаючи ся в детальну оцінку праці д-ра Сімовича, яку — надію ся — дасть на сторінках „Вістника" далеко компетентнїйша від мене фахова людина, хочу лише звернути увагу нашої громади на сю як-ні-як небуденну працю.

Задача кождої доброї граматики — щоби вона обіймала всї явища мови й була легка й приступна для учня. З досї виданих граматик такою легкістю визначаєть ся на мою думку тільки граматика покійного проф. Огоновського, несправедливо закинута й забута. Та тепер, з появою праці д-ра Сімовича, мушу сказати, що кращої мабуть і не треба бажати — така вона цїкава, легка й прозора, не вважаючи

*) Прецїкаву роботу професора А. Кримського тут не вичислено, бо вона в цїлости не побачила світу. Крім того на підручник задля школи вона не надаєть ся, а може бути лише компендіюмом для учителїв, або студентів університету.

а свої досить великі розміри. Се є рішучо найкраща з усіх наших популярних граматик, дуже добре оброблена й цілком наукова. Др. Сімович безперечний знавець нашої мови і його граматика — се дійсно результат не лише сухого кабінетного вивчення, а перейнятого великою любовю студійования, чутливого на к р а с у й д у х нашої чудової мови. Тому його праця не нудна схоластика, а жива й інтересна, як рідко. Ученик від неї не позіхатиме, її не клястиме, як кляли майже всі ми убогі плоди шкільної схоластики. Читаючи її, радієш тішею, що ось-то нарешті маємо ми достойний образ нашої прегарної мови, — не якоїсь калічи й покручи, а запашного цвіту Наддніпрянщини! Як у чистім дзеркалі, так у граматиці д-ра Сімовича відбиваєть ся сей наш яскравий, променистий квіт!

Праця д-ра Сімовича наскрізь педагогічна, глибоко передумана й уміло приладжена до потреб саме української школи на вільній, ще недавно російській Україні. І не дурно, бо повстала вона з викладів, які мав автор по таборах полонених Українців у Австрії та Німеччині. Тому др. Сімович скрізь уважає на витворені рос. школою відносини й уміло звертає увагу учителя й учня на ті недоладности, які вдерли ся в нашу мову під чужим московським впливом. І се робить його працю подвійно важною для нас, даючи нам змогу боротися ся з тих варваризмів, до яких призвичаїла нас чужа школа, література й журналістика. Та добра вона й для учителичан, бо звертає увагу де треба й на той паскудний жаргон, який ще й досі цвіте на австрійській Україні, й остерігає ученика від усього того, що противить ся дійсній, прегарній українській мові, представленій в кращих зразках народньої словесности й творах наших клясиків. Є се одним словом зразкова граматика всеукраїнської літературної мови. Тож гаряче витаючи працю д-ра Сімовича, поручаємо її як найбільшій увазі наших учителів і взагалі цілого громадянства.

Годячи ся сливе в усьому з шан. автором, не можемо иначе пристати на деякі відступлення від прийнятих у нашій літературній мові написань, як от імня, рамня, сімня etc. замість ім'я, рамя, сім'я або иньший зам. инший, або в числівниках: двацять, трицять то-що зам. двайцять або двадцять. Маємо, що ті новини йдуть задалеко. Не кожда уживана в народі форма добра саме для літературної мови, в якій треба остерігати ся льокалізмів і взагалі всього, що тхне жаргоном. Вказати на ті форми — обовязково, але заводити їх у літературну мову не слід. Також не годимо ся з автором щодо обовязковости чергування „в" із „у", та „і" з „й" на початку слова (пор. ст. 51 § 54). Рекомендувати скрізь і завсігди тримати ся сього „закону", як се робить автор, сам стисло його придержуючи ся, значить заводити непотрібну мертвечину, вганяти живу мову в прокрустове ложе. Така зміна „може" бути, але вона не обовязкова, шлях не стале явище. Автор напр. уживає: „під московським упливом" зам. „під м. впливом", немовби забуваючи, що одно є вплив (вліяніе), а друге „уплив" (уплив крови).

Тримаючи ся щодо сього вказівок автора, ми саме не хотіли б далеко від духа нашої мови, що не терпить такого замуту. Здебільшого таке чергуванне вказане, але тільки не більшого. Де саме його треба уживати, скаже нам дух мови. Прикладів сього з клясиків і творів нар. словесности не потрібуємо наводити: др. Сімович сам їх гаразд знає. Але се все дрібниці, які не шкодять прекрасній позі книзі.

Вол. Дорошенко.

Вісти.

Лист царя Фердинанда до гетьмана. Київське „Відродженне" доносить: Першого серпня гетьман урочисто прийняв болгарського посла, який вручив гетьманови такий лист Його Величности Царя болгарського: „Мій дорогий великий приятелю! Щиро бажаючи закріпити приязні відносини між Болгарією та Україною, які так щасливо склали ся, я порішив призначити своїм надзвичайним послом і повноважним міністром при Вашій Світлости пана доктора Івана Шишманова, професора софійського університету, бувшого міністра народньої освіти, відзначеного великим офіцерським хрестом „Народнього Ордену" за громадянські заслуги, офіцерським хрестом „Царського Ордену св. Олександра" та инших. Я доручив йому всіма силами старати ся заслужити пошану й довірря Вашої Світлости, і так, як менї відомі його великі здібности й його відданість менї, то я певний, що він зуміє, на моє велике задоволенне, осягнути се й виконати почесне завданне, яке йому доручено. Впевнений у сьому, я прохаю Вас, Ясновельможний пане Гетьмане, ласкаво прийняти посла Шишманова й повірити всьому тому, що він буде мати честь переказати Вам від мого імени, особливо вислови моїх бажань всього кращого Вашій Світлости на славу й щастя України, а також вислови глибокої пошани й щирої приязні, з якими я, дорогий і великий приятелю, зістаюсь Вашій Світлости добрий друг Фердинанд".

Передаючи сей лист посол звернув ся до пана Гетьмана з такою промовою: „Ваша Світлість, Ясновельможний пане Гетьмане всієї України! Маю честь передати Вам листа, в якім Його Величність, мій Наймилостивійший Пан акредитує мене при Вашій Особі та доручає менї почесне посланництво заслужити Ваше довірре й пошану і постарати ся зміцнити звязки, так щасливо встановлені між Україною й Болгарією. Ваша Світлість! Стародавні культурні взаємини між нашими батьківщинами, починаючі X в. взаїмні впливи через довгі століття, рідка подібність громадських устроїв двох братніх народів, спільність економічних інтересів і близкість меж—усе се, Ваша Світлість, вистарчаюча запорука успіху важливого завдання, дорученого менї Його Величністю моїм Паном, який одушевлений найщирійшими бажаннями, щастя й величности Вашій молодій Державі. Але більше всього у своїй справі я сподіваю ся від співчуття й допомоги Вашої Світлости й Вашого правительства".

На се п. гетьман відповів: „Пане после! Я глибоко зворушений словами прихильности й дружби Його Величности Царя Фердинанда Болгарського. Я безмірно вдячний за заяву приязні до мене й Української Держави, яку Його Величність ласкаво висловив у своїм листі. Твердо й непорушно сподіваю ся, що приязнь Болгарської Держави до Української Держави, якій Його Величність з самого початку поклав такі гарні підвалини, буде все рости й зміцняти та вийде на користь і щасте обох братніх народів. А Вам, Пане после, дуже дякую за Ваші постійні, успішні турботи при навязанню дружніх взаїмних відносин між болгарською та українською державами".

По авдієнції відбув ся снїданок, на якім пан Гетьман підняв чарку за здоровля Його Величности Царя Болгарського. Болгарський посол виголосив тост в честь Його Світлости Ясновельможного пана Гетьмана всієї України.

„Український Національний Союз". „Нова Рада" з 4 с. м. подає такий статут „Українського Національного Союза":

§ 1. Мета Союза: а) утвореннє міцної самостійної української держави; б) боротьба за законну владу на Україні, відповідальну перед парляментом; в) боротьба за демократичний виборчий закон у всї установи (по 5-ти член. формулї); г) оборона прав українського народу і української держави в міжнароднїй сферї.

§ 2. Для здійсненння сієї мети Союз орґанізує українську політично-громадську волю і репрезентуючи її, вживає всїх відповідних заходів для її виявленння і реалізації, як в межах України, так і поза її межами.

§ 3. Склад Ради. Рада складаєть ся з представників усїх політичних українських партій і української селянської спілки на паритетних основах (по 3) і з українських громадських представників, наукових і професійних орґанізацій також на паритетних основах (по 1).

§ 4. Філії. Філії Союза закладають ся по губернїяльних і повітових містах та инших пунктах на таких-же основах, як і центральна орґанїзація (§ 3). Філії підлягають центрови, який може мати при них своїх уповноважнених.

§ 5. Виконавчий орґан. Для виконання постанов Ради і для репрезентації Союза Рада вибирає президію. В склад президії входять представники всїх партій по одному, і по 2 представників від усїх инших орґанїзацій, які входять в склад Союза.

§ 6. Кошти. Кошти Союза складають ся з внесків партій і орґанїзацій, які входять в Союз; їх форма і розміри встановляють ся Радою.

§ 7. В своїй дїяльности президія, філії, комісії й инші орґани Союза керують ся відповідними інструкціями Ради.

§ 8. Керуючий орґан Союза — загальні збори Ради, які вважають ся правомочними, коли на них представлено не менш $^1/_2$ партій і орґанїзацій, записаних до Союза, і скликують ся в міру потреби.

§ 9. Постанови Ради обовязкові для членів усїх вступивших до Союза партій і орґанїзацій, коли сї постанови принято одноголосно.

§ 10. Постанови Ради приймають ся простою більшістю голосів.

Примітка: Партія чи орґанїзація, не згодна з постановою зборів може заявити, що се питанне для неї принціпіяльне: тодї питанне здіймаєть ся з черги та переносить ся на найближче засїданне, і коли більшість не прийде до порозуміння з меншістю, то питанне голосуєть ся в друге і постанова ся стає обовязковою, коли за неї висловить ся $^2/_3$ присутних членів Ради.

Загибель бібліотеки. Київські часописи подають такий сумний факт: В Київі істнував від 1907 р. добре відомий кождому клюб „Кіевское Общественное Собраніе“, де містила ся велика бібліотека, яка складала ся переважно з книжок закритих адмінїстрацією „Кіевской Общественной Библіотеки“ і т-ва „Просвіти“. Було також багато книг куплених Громадським Зібраннем і пожертвованих приватними особами. Книжки т-ва „Просвіта“ передані були до бібліотеки Гром. Зібрання з умовою повернути їх, коли настануть обставини сприяючі для відновлення дїяльности „Просвіти“. Заходами Зібрання ся велика бібліотека була добре улаштована, мала у великім числї примірників друкований катальоґ і на протязї кількох років правильно обслугувала хоча і не широкі круги громадянства. В осени м. р. зареквіровано помешканне Гром. Зібрання для потреб військового мінїстерства України і з того часу почав ся занепад бібліотеки. Рада Старшин Зібрання віднесла ся дуже недбало до охорони цінного майна, яке майже все знищено і розкрадено. Одно з помешкань бібліотеки, де стоять шафи з книгами, обернено на казарму. Портрети і гіпсові погруди письменників та артистів валяють ся по долівці зовсім знївечені. Книжки, серед яких багато унїкатів, порозкрадено і попродано.

Про умови праці полонених на роботах. 1. Кожний полонений, що є горожанином Української Народньої Республики, або Великоросії і находить ся на роботї поза табором, має право від 1 мая 1918 року на таку платню, яку бере вільний робітник в тій самій місцевости, в тім самім часї й при тій самій роботї, причім ся платня, крім харчів і приміщення, не сміє бути менша при хлїборобських роботах, як 1 корона в день, а при инших роботах, як 2 корони в день. 2. Від 1 мая 1918 року має право кожний полонений України, як також Великоросії, на такі самі умови праці (помешканне, харчі, щоденний і недїльний відпочинок і т. ин.), як се прислугує вільним робітникам в тій самій місцевости, тім самім часї й при тім самім заняттю. 3. Дотепер між полонений діставати на руки не більше, як 17 кор. 50 сот. в тиждень. Від 1 мая 1918 року можуть полонені України й Великоросії одержувати тижнево 35 кор. І так напр., коли полонений одержує 1 кор. 50 сот. денчо, то крім тижневої заробітної платні 10 кор. 50 со може одержувати з власних грошей (з депозиту) ще 24 ко 50 сот.

Коли се буде? „Nationalzeitung“ доносить з Відн Німецькі соціялїсти поставлять в австрійській палаті послі внесенне з домаганнем, щоб конституцію австрійської держав радикально змінено. По думцї сього внесення має палат послів вибрати комісію, зложену з 52 членів, котра до кінц року виготовить проєкт нової конституції. На будуче Австр має бути союзною державою на демократичній основі з сам управленими народами. Комісія має бути неустаюча, а до час коли вона виготовить проєкт нової конституції, розпорядженн в справі орґанїзації властей і урядів можна видавати лиш за згодою комісії. Як мотив до сього подають соціялїсти, т теперішні відносини в Австрії виробили по стороні ворог переконанне, що Австрія є тюрмою народів і тому не повинн істнувати. Тому, що таке переконанне є одною з головни причин продовженя війни, треба її усунути зміною с відносин.

Справа виміни товарів між Україною і Росією. Київськ часописи подають, що на засїданню мішаної комісії пр мировій конференції в справі виміни товарів між Україно і Росією представники України заявили, що з України м жуть бути вивезені до Росії такі товари: 2,000.000 пуд камяного вугля, 2,000.000 пудів коксу, 750.000 пудів чавун 50.000 пудів ширококолїйних рельсів і 50.000 пудів вузьк колїйних, а всього на суму 15—17 мілїонів карбованці Представники Росії заявили про можливість вивезення н Україну 100.000 пудів нафти, бензини і машинової маст 100.000 пудів ріжного паперу, 2.000 ваґонів будівельно дерева, потрібного переважно для копалень, на 1,000.000 ка бованців цементу, на такуж суму електро-технічного зн рядля і на такуж суму одежі для гірничих робітників, всього також на суму 15—17 мілїонів карбованців.

Смерть Рєпіна. Київські часописи доносять, що пом знаменитий артист-маляр Рєпін. Покійний уродив ся 24 черв 1844 р. і на 19-тім році життя вступив в академію шту де визначив ся більшими поступами, так що в р. 1869 н дїлено його малою золотою медаллю за програмову карти „Іовъ и его пріятель“, в р. 1872 більшою золотою медал за „Воскрешенє дочки Іаера“. В р. 1870 Рєпін відбуває п дорож по Волзї, вислїдом котрої явилась чудова карти „Бурлаки“. 1879 року виїздить Рєпін за границю, дов проживає в Еспанії, де залюбки копіює Веляскеца. По пов ротї приступає до товариства „Передвижныхъ Выставок (1877 р.), де й остав ся до останнього часу. Улюблені йо мотиви дїлять ся на історичні і жанрові. Серед історичн картин замітні: „Царівна Софія“, „Іван Грізний“ й „Зап рожці пишуть письмо до Султана“. Серед картин друго ро — „Процесія в Курській губ.“, „Не ждали“, „Двобій“. Вкін покійний був перворядним портретистом. Число мальован ним портретів велике; майже всї визначні його сучасни одержали достойну свою відбитку на полотнї. На особли увагу заслугують клясичні портрети Л. Н. Толстого. 1896 вступив Рєпін в число професорів, провідників учебних в дїлів в зреформованій ним академії штук, де вислїдом йо професорської дїяльности являєть ся ціла плеяда визначн артистів (Пізнійше було запереченне вістки про смерть а тиста. Ред.).

Зміст: Не вбирайтесь в чуже піре! — Закон про наслїдництво влас в Українській Державі. — С. Русова. Патріотизм у вихованню. — М. Р. селї.—Причинок до політичного перевороту на Українї.—М. Кушнір. Політи партії на Українї.—Олександер Шульгин.—З голосів преси про австро-польсь розвязку. — С. Новик. Політичні партії Угорщини. — На сходї й звходї.— Т тічна смерть Івана Стешенка. — Міжтаборова конференція в Німеччинї. Бібліоґрафія. — Вісти.

Видає і відповідає за редакцію Микола Троцький
— З друкарнї Адольфа Гольцгавзена в Відни. —

ЦІНА 50 СОТ. ЦІНА 50 ШАГ.

ВІСТНИК
ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділї. — Менших рукописей не звертаєть ся. Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К 6 карб.; квартально—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа 50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

V рік. Ч. 34. Відень, 25-го серпня 1918. Ч. 217.

Переяславська угода rediviva?

В часі зїзду монархів і державних мужів центральних держав у нїмецькій головній квартирі, де обговорювано польську й инші східні справи, перебував у Берлїнї предсїдатель мінїстрів Української Держави Лизогуб з товаришем мінїстра закордонних справ Палтовим і зробив таку заяву співробітникови „Berliner Tagblatt-у“:

„Рішаючі круги України в питанню про федерацію з Росією стоять на становищі переяславської угоди з 1654 р. Ся угода постановляє самостійність України, як замкненої в собі держави, власне законодавство, вільний вибір гетьмана, право самостійного ведення переговорів з заграницею, своє військо. Тодї постановлено ще персональну унію з Росією та тривкий договір про спільне ведение війни, себто зачіпно-відпорний союз. Одначе Росія згодом усувала щораз більше точки сеї програми, поки нарештї Україна не стала російською провінцією. Нинї, коли Україна є самостійною державою, ми стоїмо на тім, що тільки на підкладї тої угоди можливе яке небудь наше відношенне до Росії. Можлива річ, що коли в Росії зложить ся сильне правительство, то ми увійдемо з нею в зачіпно-відпорний союз на основі угоди з 1654 р. Формою правлїння України мусить остати гетьманство, яке выросло з українських традицій. Гетьмана вибирають „нотаблї“, котрі мають довірре людности, пропорціональною системою на дожитя. Він має право конституційного монарха, при нїм стоїть народне представництво, надїлене конституційними правами“.

Отже маємо освідченне з авторитетної сторони про можливість відновлення з Росією переяславської угоди з 1654 р., коли там „зложить ся сильне правительство“, освідченне зроблене в Берлїнї в часї, коли там рішаючі політичні круги напевно застановляли ся над справою уладнання відносин центральних держав до України. Те, що говорив п. Лизогуб співробітникови часописи, говорив він напевно й державним мужам Нїмеччини. Відповідає се впрочім і загальному курсови внутрішньої політики кабінету Лизогуба. Яку позицію може зайняти Нїмеччина в своїй політицї до України по таких заявах Лизогуба, про се не може бути двох гадок—позицію неґованя української державности і використовування України, як окупаційного терену, без всяких політичних і економічних рекомпензат на користь України.

Та якби тільки тим скінчилось, було-б се пів біди. Україна вже багато матеріяльно потерпіла в часї війни та й ще могла-б багато витерпіти за ціну збереження своєї державности, за ціну забезпечення їй змоги повного культурного і економічного розвитку в будучинї. Ціла біда полягає в тім, що на випадок поновного злучення з Росією, хоч-би й на засадї умов переяславського договору з 1654 р., їй грозить не тільки утрата своєї державности, але також утрата національної території від заходу.

Чи здає собі справу п. Лизогуб і инші державні мужі України з сеї обставини, що коли Україна захоче відновити з Росією переяславський договір з „зачіпно-відпорним союзом“, то Нїмеччина за всяку ціну постарає ся полагодити польську справу, так щоб Польща раз на завше відрізувалась від сходу, а звязувалась нерозривними ланцухами з центральними державами і була з сього вдоволена. А ціною союза Польщі з центральними державами буде не Познанщина й Ґданськ, а передусім Холмщина з Підлясєм, а може навіть Волинь по Стир, а в дальшім тягу й ціла Галичина. Зачіпно-відпорному союзови України з Росією може бути протиставлена зі сторони центральних держав тільки Польща, поширена по можности найдалї на схід на українські й білоруські землї, яка матиме в сїм інтерес ставити чоло тому союзови й при боцї центральних держав та разом з ними оружно боронити своїх границь від сходу.

З українськими землями в сусїдстві з Поляками станеть ся те, що вже стало ся з Бесарабією. Коли центральні держави так лего дали Румунії змогу анектувати цїлу Бесарабію, то знали що робили. Вони сим кроком унеможливили раз на завше союз Румунії з Україною, перетинали Україні політичну дорогу до балканських держав, ставили Румунію в вороже становище до України, а прихильне до себе. Так буде полагоджена й польська справа у відношенню до України, коли Україна не занехає думки про відновленне переяславської умови та про „зачіпно-відпорний союз“ з Росією.

Уникнути такої евентуальности могла-б Україна тільки в тім випадку, коли-б свій політичний фронт звернула цїлковито на захід, коли-б увійшла в найтїснїйший господарський і мілїтарний союз з центральними державами, а особливо з Нїмеччиною. Тодї Україна не тільки не понесла-б нїяких територіяльних втрат з сторони заходу, але при помочи центральних держав могла-б визначити собі вигідну державну границю від сходу і врятувати Крим, якому грозить доля Добруджі, а в дальшій перспективі — скольонїзованне Нїмцями, про що тепр серіозно говорять в деяких нїмецьких кругах. Тільки теперішнї керманичі української політики очевидно не способні на таку політику, бо ними руководять мабуть не інтереси будучности України, а інтереси „единої неділимої“.

Може й відновлять вони „едину і неділиму“, але буде вона ампутована з значних українських територій з заходу й півдня і нїчого тут не поможе напр. і мировий договір в справі Холмщини й Підлясся, а всякі заспокоювання з нїмецького боку мають на цїли тільки приспати нашу чуйність супроти грози, яка насуваєсь ся на нас. Відвернути сю грозу може лише активна й творча, свідома цїлей середньо-европейська політика Української Держави.

Сторінка з історії української політичної думки девятьдесятих років XIX віку.*)

Давно минулі часи. Середина девятьдесятих років. Ми студенти київського університету.

Доба глухої реакції, але і доба підземного клекотіння; доба, коли, після тринайцятилітньої безпросвітньої доби Олександра III, установилась таж сама тенденція реакції зверху, але на зустріч їй знизу, з робітничих кол і молодшої інтеліґенції, почала кристалізувати ся революційна думка і рішенне неминучости смертельної схватки з реакційними силами.

Девятьдесяті роки — цікавий, може найцікавійший час в історії української громади. Именно в девятьдесятих роках зложили ся початки того громадського ренесансу, які принесли свої овочі десятиліттем пізнійше, коли з початком нового століття стали вперше засновувати ся політичні українські партії, почин до чого дала Р. У. П., то перед сим в девятьдесятих роках повинно було переробити складну і не легку роботу.

Після сорокових років, після Кирило-Мефодіевського брацтва, що мало певну політичну програму, до девятьдесятих років пройшло пів століття. За се півстоліття український рух і українська громада постійно і досить систематично розгублювала свої політичні прикмети та сходила на культурний шлях і постепенно обертала національно-політичний рух в культурну течію або в літературний напрямок.

У вісімдесятих роках сей процес був завершений. Серед тяжкої реакції по всіх країнах бувшої російської імперії, українська громада була може найбільш упосліджоною. Змагання і прагнення української громади згорнули ся і вкоротили ся до наскрізь леґального пристосования і тільки одиноко за кордоном роздавав ся голос Драгоманова, що, здаєть ся, більше лякав, ніж притягував.

Сам Драгоманов якось більше коло сього часу звернув свою увагу на Галичину і в Галичині під його впливом зявила ся вперше політична партія, з ширшим політичним світоглядом і радикальною програмою. З другого боку і всї уповання української громади звернули ся до сього українського „Піємонту“ — реакційної, безпросвітньої провінціональної Галичини.

І от, поступова українська молодіж, прислухаючи ся до галицького життя, почала солідаризувати ся з поступовійшими її колами, з радикальною, родившою ся під впливом Драгоманова партією. Здаєть ся, не буде помилкою думати, що именно від знайомства з сею партією стали переходити до зазнайомлення з працями і наукою самого Драгоманова. І в перших рядах української молоді, що захопила ся драгоманівським радикалізмом, був молодий, талановитий лірик, поет і студент-фільософ — Іван Стешенко. Захопив ся сам і потяг за собою других.

Ціла студентська українська громада у Київі в 1893—4 роках під проводом Стешенка настроїла ся проти виключного культурництва і аполітичности українського руху і прилучила ся до українського політичного радикалізму.

Правда, скоро в колах тоїж молодіжи заломила ся супротивна течія, течія, що борола ся проти драгоманівського радикалізму і волїла стояти при старім національнім українськім культурництві. Тепер трудно, а може і смішно було-б розібрати ся в тодішних відносинах.

Але в 1895—96 роках у Київі було дві, навіть три студентські ворожі між собою українські громади і дві ворогували проти радикальної громади Стешенка, не за радикалізм її, але, смішно зараз сказати, підозріваючи її в москвофільстві.

Тут завинило може те, що у Драгоманова на еміґрації трохи ослабло чуттє і розуміннє українських настроїв, почасти відома прихильність Драгоманова до руської культури і особливо до руського письменства і пропаґанда його в Галичині. Вражаюче на українську молодь впливало те, що і радикальна партія в Галичині саме тоді ввійшла в союз з партією москвофільською і все се разом, а до того ще вельми терпиме і культурне відношенне Стешенка до руських революційних кругів на Україні і навіть близькі до них відносини, зробили те, що радикальна громада Стешенка, в очах націоналїстично настроєної молоді, видавала ся чуть не московською інтриґою. І чим енергійнійше, чим завзятійше Стешенко боров ся проти націоналїстичного упередження, тим гострійше насторожували ся супротивні течії.

Примиренне стало неможливим, гурток Стешенка махнув рукою на шовінїзм инших українських гуртків і віддав ся процесові власної еволюції. А еволюція йшла досить жвавим кроком і не богато часу минуло, як Стешенко, а разом з ним і майже весь гурток, що стояв під його кермою, зробили крок від Драгоманова до Маркса. Правда, вони, роблячи сей крок, розгубили декого з свого осередка, правда, що вони мусїли протягнути руку марксівській російській молоді і дехто справдї перейшов назавжди в російські кола і серед тих кол і зараз є найлютійшим ворогом української самостійної революційної боротьби. Для них є святим гаслом єдиний фронт і єдина неділима культура і держава.

Але Стешенко не міг очевидно довго йти разом з сими своїми товаришами, і коли він спинив ся, то зостав ся порівнуючи одиноким. Один був чоловік, що так само пережив еволюцію від Драгоманова до Маркса, і сей чоловік в ту тяжку хвилину подав міцну піддержку Стешенкові, се була Леся Українка.

Не вийшовши до московського табору, вони заложили у Київі самостійну українську соціяльно-демократичну ґрупу.

Чи могла ся ґрупа розвинути ся в партію? Се згори було безнадійне. В ґрупі ледви чи був ще хоч один український соціял-демократ. Коли він і був с.-д., то не був Українцем, — був радикалом, був чим будь, тільки не соціяльдемократом. Приваблюючі постатї Лесї Українки і Стешенка притягали сих людей до ґрупи, але стати соціял-демократами не по назві, а в поглядах і переконаннях, — се було понад їхні сили.

А вороже настроєна українська молодь добивала знесилену переходом до московського табору колишню велику студентську громаду Стешенка, але і сама задихала ся в культурництві і аполітичности.

Тільки на свіжійшім повітрі у Харкові, в стороні від культурницько-аполітичних і консервативних українських кол та без традиції конечного поєднання під Драгомановським впливом з руською молодіжю в політичній роботі могла зародити ся і справдї появила ся перша самостійна політична українська партія наших часів — Р. У. П., пізнійше переіменована в Українську Соціял-Демократичну Робітничу Партію.

Основателї її пережили у Київі процес девятьдесятих років і еміґрувавши від нього на безтрадиційне на той час поле у Харкові заложили там Революційну Українську Партію (Р. У. П.), до якої потягли ся думки і симпатії української молодіжи з Київа. В короткім часї вся київська студентська українська громада прилучилась до Р. У. П., але Стешенко вже на той час не був студентом.

Він з симпатією приглядав ся до сього процесу, він був неодмінним гостем всїх більших зборів громади з нагоди роковин Шевченка, тощо... і завше вів горячі дискусії, прихиляючи еволюцію Р. У. П. до соціял-демократичної програми.

І з того часу, як Р. У. П. стала Українською Соціял-Демократичною Робітничею Партією, Стешенко був її постій-

---

* З нагоди смерти Ів. Стешенка умістив Д. Антонович в київській „Робітничій Газеті“ статю п. з. „З студентських років Ів. Стешенка“, про початки українського соціялдемократичного руху, першим пропаґатором якого був покійний Стешенко. Передрукуємо сю замітну статю під зміненим наголовком, який краще віддає її зміст. Ред.

ним співробітником. У „Дзвоні“ Стешенко писав під псевдонімом „Дзвонарь“, у „Робітничій Газеті“ співробітничав з самого початку її заснування.

Як що Стешенко за студентських часів не був основоположником УСДРП партії, то його праця в студентській колї багато до того причинила ся. І в кожнім разї Стешенко був в колї тої молодї, що перша в девятьдесятих роках намагала ся від аполїтичности навернути українську громаду до полїтичної боротьби.

Дмитро Антонович.

Зїзд монархів і державних мужів в нїмецькій головній кватирі.

В головній нїмецькій кватирі рішають ся, а може вже навіть порішено, накинені центральним державам воєнними обставинами проблеми — в першій лїнії польська проблєма. Що предметом нарад були небуденні справи виходить з воєнної і міждержавної ситуації на заході і сході, а також з факту, що в сих нарадах взяли участь не тільки нїмецький цїсар з Гінденбурґом, Людендорфом, державним канцлером гр. Гертлїнґом і нїмецьким амбасадором для Росії д-ром Гельферіхом, але також австрійський цїсар Карло з гр. Буріяном і ґен. Арцтом, болгарський престолонаслїдник (болгарський цар є також в Нїмеччинї!) і турецькі дипльомати. Що польська проблєма була одною з перших і найважнїйших — се безперечне; натякують про се півурядові донесення, скріплені побутом представників варшавського правительства кн. Радзївіла і гр. Ронїкера в головній нїмецькій кватирі. Появили ся чутки, що покликано туди також відомого з берестейських переговорів ґен. Гофмана.

„Хоча нема ще певних вістей про наради в головній нїмецькій кватирі — пише „Berliner Tageblatt“ — одначе можна майже напевно говорити, що в польській справі прийшло до згоди. Австро-польську розвязку закинено. Польща буде самостійним Королївством і можна здогадувати ся, що на її короля запропоновано архикнязя Карла Стефана. Хоча австро-польська розвязка не буде здїйснена, все таки австрійський архикнязь одержить польську корону. Між пяти кандидатами, запропонованими польськими відпоручниками кн. Радзївілом і гр. Ронїкером, архикн. Стефан має найбільше прихильників між Поляками. Він посвоячений з польською аристократією, бо одна дочка вийшла за кн. Радзївила, а друга за кн. Чарторийського. Архикн. Карло Стефан (ур. 1860) мешкає в Живци, в Галичинї і є протектором Академії Наук в Кракові. Наймолодший з синів архикн. Вільгельм саме тепер був в Берлїнї і в головній нїмецькій кватирі“. Також „Vossische Zeitung“ заявляє на основі інформацій, „що вже тепер можна приступити до будови польської держави, одначе не в пляновaнім Австрією дусї. Вичисляють ріжних кандидатів до польського престола: австрійського архикнязя, баварських, саських і віртемберських князїв, а навіть болгарського князя, хоча події на сході можуть повалити сї всї комбінації. Польська квестія дуже важна для Нїмеччини й Австро-Угорщини, та годї забувати, що треба числити ся також з волею народів, які мешкають в Польщі“. „Lokal-Anzeiger“ рівнож здогадуєть ся, що суперечности поглядів на польську проблєму між Нїмеччиною й Австро-Угорщиною полагоджено в сей спосіб, що хоч закинено австро-польську розвязку, польським королем стане австрійський архикнязь, мабуть Карло Стефан.

Консервативно-нїмецька преса невдоволена з такої розвязки справи і взагалї всїх східних справ. „Berliner Neueste Nachrichten“ пишуть: „Нїмецький нарід має право довідати ся, про що властиво ходить. Треба найперше відповісти на се питанє, а тодї можна було-б сказати, чи взагалї треба річевих рішень“. Гр. Ревентлов говорить таке в „Deutsche Tageszeitung“: „Мають бути дефінїтивно рішені справи сходу, балтійських країв, Польщі, Литви, України і т. ин. Чи таке рішенє можливе і чи справдї вистарчить до сього охота — незабаром побачимо“. Проф. Геч заявляє в „Kreuz-Zeitung“: „Нїмецька полїтика стоїть перед далекосяглими рішеннями; нїмецький інтерес велить ще й тепер здержати ся від кінцевої потрібної полагоди справ сходу“. А „Vorwärts“ обговорюючи сю справу зауважує: „Здаєть ся, що в усїх кругах Нїмеччини, від правих починаючи, а лївими кінчаючи, панує однодушність, що не треба наглих рішень в справах сходу. Династичні інтереси, які пруть в иншім напрямі, не будуть в нїякім випадку рівнобіжними з національними інтересами“.

Інтересно, що всупереч донесенням берлїнських часописів віденська преса з „Fremdenblatt-ом“ і „Neue Freie Presse“ на чолї дуже гнївает ся на берлїнських собратів за їх підчеркуванє, що при вирішуванню польської проблєми закинено австро-польську розвязку...

Та ціла ся часописна дискусія представляє вже нинї більше історичний, чим фактичний матеріял. Маємо вже новійші офіціяльні й півофіціяльні донесення, які що правда подробиць не вияснили, але все-таки кидають ясне світло на той шлях, яким покотила ся польська проблєма і взагалї цїлий комплекс східних справ під час великих нарад у головній квартирі. Офіціяльні комунїкати берлїнський і віденський констатують однодушність поглядів Нїмеччини й Австро-Угорщини в усїх військових і господарських завданнях. В чім саме обидві союзні держави однодушні — комунїкати не говорять. „Fremdenblatt“ виправдовує сю неясність потребою збереженя тайни рішень перед ворогом, бо „обговорено і порішено справи, звязані не тільки з війною, але також з миром і усунено всї істнуючі ріжниці поглядів. „N. 8-Uhr-Blatt“ пише, що в польській справі найдено значне зближенє так, що вже нїщо (?) не стоїть на перешкоді полагоди сього питання. Дещо більше находимо в берлїнській телєграмі в „Neue Abend“, а рівнозвучне донесенє подибуємо також в мадярськім „Az Est“: „В польській справі осягнено певне (!) зближенє. Нинї вже нема нїякої перепони в її скорій полагодї. Берестейський мировий договір не буде піддaний ревізії. Центральні держави все ще (!) стоять на його основі й пильно будуть обсервувати дальший розвиток подій в Росії“. „N. Fr. Presse“ з 17 с. м. вечером подає на видним місцї таке: „В польській справі центральні держави не порішили ще ні одної з можливих розвязок. Не справджують ся чутки, що ся справа дефінїтивно полагоджена. Не відомо також нїчого про закиненє австро-польської розвязки. Нема ще нїякого рішення (?)“. В такім самім дусї пише півофіціяльний „Fremdenblatt“: „Супроти ріжних донесень, немовби в нїмецькій головній кватирі дефінїтивно полагоджено польську справу, польська пресова аґенція є в можности сконстатувати, що Австро Угорщина придержуєть ся дальше засади, що розвязка сього питання мусить відповідати польським бажанням, з узглядненнєм інтересів Австро-Угорщини й Нїмеччини. Не можна ще нинї сказати, яка саме форма перейде в рамах сеї програми. Тому також висновки про кандидатури і покиненє деяких розвязок (роз. австро-польської) випереджують події і в сій хвилї можна їх уважати невірними. В комунїкатї про зїзд вже зазначено однодушність в усїх справах, які становили предмет нарад — те саме можна сказати про польську справу“. „Polnische Nachrichten“ інформують, що кн. Радзївіл не брав участи в спільних нарадах в головній квартирі й покинув її в день приїзду австрійських особистостей. В рішаючих кругах польського правительства кладуть вагу на перебранє цїлої управи Королївства польським правительством. Кн. Радзївіл приїде в біжучім тижнї до Відня.

Що мимо сих всїх „поясненъ“ в засадї таки порішено мабуть польську справу, про се маємо дві інтересні вістки.

„Illustrowany Kurjer Codzienny“ доносить в телєграмі з Варшави: „Реґенційна рада одержала від князя Радзївіла

телеґраму з донесеннєм, що польську справу уложено в нїмецькій головній кватирі незвичайно корисно. За виїмкою першого польського домагання щодо обсадження престола, Нїмцї акцептували всї польські домагання. Західна границя краю остає незміненою; справа східної межі полишаєть ся отвертою, а Нїмеччина заявила в сїй справі своє desinteressement. Се становище рішає рівночасно про сотвореннє польської армії, яка має визначити східні границї.

Се донесеннє польської часописи покриваєть ся з отсими інформаціями берлїнського „Vorwärts-у“: „Між тим, коли урядово обмежено ся на нїчого не кажучі загальники, потверджуєть ся вістка, подана перед двома днями нами про те, що архикн. Карла Стефана взято під увагу як польського короля. Тим самим режім в Польщі дістаєть ся в руки польської аристократії. Нова Польща опреть ся на осередні держави, більше на Нїмеччину, нїж на Австро-Угорщину. Предвиджено цлову і військову конвенцію, а за се дозволено Полякам на свобідну плавбу Вислою і на спільне уживанне Ґданська, як польської вільної пристанї. Також в граничних справах одержали Поляки уступки, бодай в тім пунктї, що буде отворена безпосередна границя між Росією й Польщею. З хвилею проклямованя польського короля зникне подїл Польщі на нїмецьку й на австро-угорську окупацію, одначе центральні держави оставлять у Варшаві начальний нагляд (Oberaufsicht), а польських рекрутів будуть муштрувати нїмецькі офіцери“.

Чи говорено й що говорено про Україну не маємо нїякої вістки.

Коли прийняти вірогідність обох останнїх вісток, то стоїмо на передодні проклямованя Польського Королївства. Нїмеччина виставляє новому Королївству необмежену нї часом, нї простором маршруту на схід—на українські землї Холмщину, Полїсе, може й Волинь, а може й ще дальше, — як desinteressement то desinteressement—а за се мала-б Польща забезпечити її від сходу своїми „рекрутами, вимуштрованими нїмецькими офіцерами“. Ось де джерело того поспіху, з яким центральні держави творять королївство з плавбою по Вислї, вільним польським портом Ґданськом і отвертою на схід пащекою польської імперіялїстичної гадюки. Не маючи ще конкретної певности щодо стислости обох вісток—краківської і берлїнської—не будемо розглядати їх з ширшого міждержавного становища, або хочби з огляду на берестейський мировий договір між центральними державами і Україною. Нинї уважаємо відповідним сконстатувати ось що: Валенродівська тактика Поляків не навчила державників центральної Европи або нїчого, або дуже мало. Нїщо з того, що Поляки згідним фронтом ішли все проти Нїмеччини, а Австро-Угорщину так довго трактували з певною поблажливістю, як довго надїялися ужити її як тарану проти Нїмеччини! Нїщо з того, що на всїх бойових фронтах: у Франції, Італії, Росії польські леґіони борють ся проти осереднїх держав, що опінія мертвородженого Польського Королївства дружнїм фронтом вижидає аліянцької побіди—а що більше навіть австрійські Поляки явно й недвозначно перекинули ся на бік ворогів Австро-Угорщини й Нїмеччини, даючи сьому вислів у ріжних антантофільських славянських конґресах і в клясичній під сим оглядом історії галицько-польського леґіону. Державникам центральної Европи нараз зробило ся дуже спішно з дефінітивною полагодою польської проблеми в сенсї її історичного „Drang nach Osten“...

Очевидно, нинї годї знати напевно, чи поспіх, виявлений в польській справі, подиктований тактикою хвилї, щоб відвернути увагу громадянства від грізних подій на заході й сході, чи може за дипльоматичною занавісю кують ся якісь нові пляни, в яких польська справа займає передове місце. І одно і друге можливе. Одначе самий фактъ, що польській справі призначене передове місце, що преса — публичний відгомін кабінетових змов—подає такі вісти, знаменне для тої ситуації, яка не може бути рівнодушна для української суспільности.

На плечах Української Держави і українського громадянства лежати буде великий тягар відповідальности перед минувшиною, теперішнїстю і будучиною народу, перед судом історії і нащадків, як що Україна не спинила-б і не приборкала польського імперіялїзму в його походї на схід...

На селї.

(*Допись з Київа*).

II.

Першим незвичайно сумним наслїдком ворожого становища села супроти військ, яких завданнєм було стежити за сяким-таким порядком, було те, що село змінило ся у справжнїй анархістичний казан. Річ ясна, що найважче доводилось тим, які були приневолені в такім казанї сидїти. Мирне населеннє дуже рідко може виграти війну з зорґанізованою військовою силою. Коли на перший плян виходять почування, схвильовані пристрасти, які не питають про мету своєї ворожнечі, про практичні наслїдки розпочатої війни, тоді ґрунт вихоплюєть ся зпід ніг супокійних мешканців. Ворожнеча супроти чужих військ була з початку наскрізь практичної причини. В її основі лежали міркування про скрутне становище, в якім може опинитись село, коли воно дасть вивезти собі збіже. Та як швидко сї тверезі міркування зміняють ся короткозорими, сліпими почуваннями, які нїчого не хотять знати про практичний бік справи!

Були деякі підстави на селї думати, що й центральні держави не можуть нїчого иншого зробити з ним, як большевики з містом. Отже село давно зрозуміло ворожнечу з містом як чисто клясову війну, як суперництво, яке лежить у природї суспільних відносин. Почуванне помсти і сліпої ненависти відгравало тут багато більшу ролю, нїж ті тверезі міркування, які не могли йти далеко тому, що село нїяким робом не могло розуміти інтересів суспільної солїдарности, взаїмної помочі для загального добра. Ясно: не можна було домагати ся від українського селянина, щоби він вірив у повну прихильність для його інтересів — чужої держави. Можна було його розуміти, коли він, як кождий, хотїв у важкий час забезпечити собі як найбільше засобів для свого прожитку, що ставав що раз важчим.

Та біда була в тім, що сей селянин не завсїди мав повне зрозуминне власних інтересів і тим самим копав прірву під самим собою, копаючи її під иншими. Можливо, що обставини склались на селї так, що треба було їх уважати безвихідними. Коли зважити, що не було нї довірря з боку селян до нїмецького війська, нї з боку нїмецького війська до селян, тодї порозумінне було справдї неможливе. На сїм ґрунтї зростали й чутки і правдиві факти, які заплутували справу до справжнього конфлїкту. Ішли що раз частїйші чутки, що селянам відбирають збіже — реквірують і відсилають. Сього було досить, щоби зродити панїку і дати причину до ховання збіжа всїма можливими способами. З другого боку: коли було встановлено, що муку справдї свідомо ховають там, де її є більше, нїж треба, де можна було начислити запаси на цїлі роки — приходила реквізіція. І важко вирішити: що було причиною, а що наслїдком.

Найсумнїйшим фактом для села було те, що багато збіжа марнувало ся без надії використати його як небудь для себе. Коли наставав момент завзяття та злоби — тверезі міркування щезали і була тільки одна думка: щоби збіжжа не випустити з рук за нїяку цїну. Краще знищити, нїж дати другому. Не краще було і з посївами. Чутки легко находили віруючих, що не варто обробляти землї, з якої плоди збира-

тимуть не сївачі. Які можна було дати докази, що се слухи, навмисне розповсюджувані злочинними людьми, щоби викликати безладдє? І як можна було надіяти ся, що земля буде оброблена як слід, коли треба було звертати ся за помічю до фізичного примусу?

Незвичайно важко шукати на селі винуватців. Коли зважити, що селянська маса не має на стільки свідомости, щоби розуміти складні економічні відносини держави, коли зважити і те, що німецьке військо не може входити в кождім окремім випадку в психольоґічні причини ворожого настрою населення, то важко буде вирішити питанне: де є джерело непорозуміння.

Жнива, які вже йдуть — дуже гарний приклад сього факту, що ні село у ворожому становищі проти німецьких військ, ні німецькі війська у ворожім становищі супроти села не можуть вийти переможцями. Збіже потрібне всім, незалежно від погляду, як його дістати. Зректи ся збіжа тільки з почуття якоїнебудь злоби чи помсти — ні для одної, ні для другої сторони некорисно, нерозумно. І там, де житте висуває на перший плян свої безпосередні потреби — видко, як дуже важкі конфлікти находять своє практичне мирне полагодженне. Ми бачимо села, де йде давня нормальна праця так, неначеб Україна не пережила ні війни, ні революції. Безпосередне сердечне привязанне до землї перемагає і вбиває всї инші міркування національної, політичної чи суспільної ворожнечі. Село було завсїди консервативним тому, що земля завсїди домагала ся старого слїпого привязання до себе. Революційних метод супроти землї не можна вживати; вона сама консервативна.

А проте: отся її прикмета має ще й иншу сторону практичного характеру. Село дуже важко приймає ідеї поступу, які торкають ся самого погляду на хазяйство. Були випадки на селї, коли селяне рішуче відмовлялись від привезених нових машин, бо сї машини були для них втїленнєм ворожого духа, який хоче захопити владу в свої руки. При сих своєрідних поглядах і на хазяйські і на політичні справи — дуже важко найти золоту середину, яка погодила б інтереси села з інтересом центральних держав і самої Української Держави. Щойно досвід, який коштує великої затрати продуктів і працї, досвід, який селяне купують дорогою ціною власного добра — веде їх ступінь за ступнем до розуміння того, що і з найбільшим противником треба найти умовини спільного життя, коли доводить ся з ним жити вкупі.

Тому чимало людей, які не хотять глядїти в будуччину крізь дуже чорні окуляри, мають надію, що розум центральних держав і самозберігаючий інстинкт українського села найдуть ще на тих жнивах — золоту середину.

М. Р.

Як творилась Українська Держава.*)

Російська революція й визволенне України.

В Шевченківські дні (12 марта н. ст. 1917) в Петербурзї вибухла революція. Українська петербурзька громада відограла в них чималу ролю. Українські революціонери, які найшли дорогу в учебну команду одного з запасних ґвардійських полків, дали *перший початок* революційному вибухови, а в розвою його українські салдати та робітники петербурзькі відограли дуже велику, першорядну ролю. І коли вість про упадок царизму розносилась по Росії й Україні, українські орґанізації приймали її як благовістте нового, певнійшого розкріпощення — визволення України.

Стара орґанізація „українських поступовців“ (ТУП), що підтримувала свою діяльність і звязки між собою сїтю провінціальних громад під час всього лихолїття (від неї виходили сливе всї орґанізовані українські виступи послїдних років), вийшовши з свого таємного істнування, взяла ініціятиву до сотворення національного орґану в Київі, в перших днях марта 1917 р. За порозуміннєм з ріжними київськими ґрупами й ґуртами такий орґан і завязано, під назвою „*Української Центральної Ради*“, з представників партійних ґруп, кооперативів, робітників, військових, культурних і професійних орґанізацій, для орґанізування українського громадянства незалежно від партійних і ґрупових ріжниць *задля осягнення широкої національно-територіальної автономії в російській федеративній республицї*.

Завданне се не було легке при недостачі української преси. По всїх попереднїх розгромах українського життя і повнім розстрою друкарства, вчиненім війною, вона орґанізувалась тільки поволї, з кінцем марта (почавши відновленою „Новою Радою“, потім соціял-демократичною „Робітничою Газетою“, ще пізнїйше, вже в травнї, селянською „Народньою Волею“ і ріжними меншими виданнями). Через таку неорґанізованість української преси освідомленне українського громадянства про політичні завдання моменту йшло дуже пиняво — через російську пресу, почтою і телеґрафом — дуже неакуратним в сім часї. Одначе громадянство було на стільки насторожене, що з півслова приймало всякі політичні й орґанізаційні гасла. Перші звістки про заснуванне в Київі Центральної Ради дали сильний початок до орґанізацій провінціяльних, які заявляли Ц. Радї, що признають її своїм провідним і зверхнїм орґаном, тимчасовим українським національним урядом, просять прийняти до себе їх представників і дати вказівки щодо місцевої роботи. Для того, щоб виявити розміри масової української свідомости, У. Ц. Рада призначила в Київі на день 19 марта національну манїфестацію, яка вийшла дуже величаво і показала явно, що українство зовсїм не являєть ся власністю якогось інтелїґентського ґуртка, а справдї пішло широко в маси. На вічу підчас сеї манїфестації прийнято принціпіяльні постанови: *що автономний лад повинен заводити ся на Україні зараз і потім податись до затвердження Рос. Установчому Зібранню, і що Тимчасове Рос. Правительство має негайно видати декларацію з признанннєм потреби широкої автономії України*, — аби міцно звязати інтереси українського народу з інтересами нового ладу.

За сею манїфестацією пішли великі зїзди з цїлої України. Відкрив ся ряд їх на Благовіщенне зїздом „Тов. У. П.“, що прийняв назву Союза автономистів-федералїстів. Потім, на Великдень, відбув ся учительський зїзд, а 6—8 квітня український національний зїзд, скликаний Центральною Радою, щоб зробити нові вибори, надати їй характер справжнього представництва всього орґанізованого українського народу і ствердити його політичну платформу. Двері зїзду відкрито широко, дано змогу взяти участь всяким обєднанням, орґанізаціям і установам, які признають себе за українські. Невважаючи на трудні обставини, в яких приходило ся збирати сей зїзд, випав він людно й інтересно. Згромадив коло 900 представників з правосильними мандатами, багато селян і салдатів, й заложив міцні підстави до дальшої орґанізації України. Нову Центральну Раду зложено з представників від територій (ґуберній), від військових, селянських і робітничих орґанізацій, від партій і культурних та професійних товариств. *Платформу сеї орґанізації з початку зіставлено чисто політичну: національно-територіяльну автономію України в федеративній російській республицї*, свідомо оминаючи инші пункти, які могли викликати ріжницю між представниками партій і ґруп. Але місяць пізнїйше Ц. Рада признала неможливим виключати з своєї програми питання економічної політики, з огляду на пляни економічної централїзації, висунені Рос. Центр. Урядом. Рішено прийняти в програму охорону економічних інтересів краю й його трудящого народу, певні середнї норми, на котрих мусять зійти ся партії. По-

*) Отсей нарис взято з послїднього видання Ілюстрованої історії України проф. М. Грушевського, де представленне подій на Україні доведено майже до гетьманського перевороту.

повненне У. Ц. Ради представництвом робочих мас, переведене з початком червня, надало їй кінець-кінцем виразну соціялістичну фізіономію, зробило орґаном трудящої демократії, і поруч політичних домагань твердо поставило економічно-соціялістичні домагання.

Орґанізаційні завдання, поставлені У. Ц. Радою, програма українізації життя й ладу на Україні несподівано для багатьох викликали найбільший рух в війську, який послужив на найблизші місяці найсильнійшою розчиною для українського руху. Само собою, в тім, що орґанізаційна українська хвиля найсильнійше пішла в військових кругах, не було нічого несподіваного—в війську взагалі зібрав ся самий цвіт, сама сила громадянства, і в російській революції взагалі військо виявило себе найбільш активно. Більш несподівано було, що сей рух вилив ся в домаганню формування нових українських військових частей та переформування і вилучення їх в осібні армії. Привід до сього дало формованне польських леґіонів, розпочате за старого режіму дивним дивом якраз на Україні: в Київі й його околицях, де такий факт не міг не подражнити чуття місцевої людности. Новозасноване Військове товариство ім. Полуботка в Київі виступило з проектом орґанізації українських козацьких полків по сьому прикладу. Позволено формувати такий полк з невоєнно-обовязаних добровольців, але на сей поклик почали відзиватись люде з військових частей, а в другій половині квітня на київськім „распредѣлительномъ пунктѣ“ зібралось кілька тисяч салдатів, які заявили, що підуть на фронт не инакше, як в виді українського полку. Місцеві військові власти і демократичні не-українські орґанізації непотрібно вчинили з сього велику справу, погрозу фронтови, оборонї, революції, й своєю різкою й нетактовною опозіцією та погрозами загнили справу. В війську пішов величезний рух. Одна за другою прибували до У. Ц. Ради делеґації від військових орґанізацій все більших і численїйших, а на військовій зїзд, призначений на 5 квітня, прибули представники без малого від мілїону орґанізованих українських вояків. Другий військовий зїзд, призначений місяць пізнійше, дав представництво ще більш імпозантне, майже вдвоє більшої маси уоруженого українського народу (1736 тисяч по підрахунку), і то особливо з фронтових частей, не вважаючи на заборону зїзду воєнним міністром.

Сї зїзди вперше дали понятте про справжні розміри українського руху. Всеукраїнський селянський зїзд, що відбув ся при кінці мая і зібрав представників приблизно від тисячі волостей, також був дуже цінним з сього становища. Він виявив той твердий ґрунт, на якім стоять політичні українські домагання. Укр. Центральна Рада, виносячи домаганне широкої автономії України, могла рахувати на селянство і військо. Озброєний український народ, розкиданий по всьому фронту і тилу, обстоюючи свої військові домагання, заразом заявив тверду волю підтримати У. Ц. Раду в її загально-політичних домаганнях і жадав від неї рішучої і певної тактики. До його голосу прилучалось селянство, і їх голос не міг зістатись без відклику з сторони У. Ц. Ради.

(Далї буде).

М. Грушевський.

Політичні партії Угорщини.

(Кінець)*.

Людова партія се зовсім нова ґрупа, бо зложила ся в 1897 роцї наслїдком переведення правительством цивільного шлюбу. Є отже чисто католицько-клерикальною, програма якої зовсім не обєднує простого народу, але тільки католицькі інтереси. Зложила ся вона під проводом аристократів почасти з аристократії, почасти-ж з сїльського католицького населення, веденого маґнатами. Сюди горнеть ся й угро-рутенська інтелїґенція — звісно, самі попи, — які з недостачі якої-будь иншої орґанізації через одиноку їх церковну орґанізацію бодай сяк-так висловлюють в рамах сеї партії також і свою політичну думку. Одначе не треба думати, що український народ ідентифікуеть ся з людовою партією, бо заселені Русинами области вибирають зовсім машинально й махінаціями, попросту на приказ властей — самих послів до партії праці (урядників) і до конституційної, між иншим Жидів, так що отсї области, представлені в парляменті 24-ма послами, між ними 5 Жидів. Головна область людової партії — Словаки. Сама партія розпадаеть ся на дві ґалузї: консервативну та християнсько-соціялістичну. Перед ведуть в ній поки-що консерватисти, але особливо під час війни дуже розросла ся аґітація християнських соціялістів — і то не без причини й саме під час війни, яка дає змогу збагаченню і нехристіянським елементам! — так, що після війни розпадеть ся з цїлим теперішнїм парляментом і людова партія, в ґору пійде на великих скелях християнський соціялїзм. До сеї пори партія лучила ся з Векерлейською, але тривкість сеї дружности дуже непевна. Орґаном партії є „Alkotmány“ (конституція), якого читають всї угорські попи.

Демократична партія має всього 3-х членів у парляменті, а в краю складаеть ся з одної частини новійшої, тепер підростаючої торговельної кляси по містах, переважно Жидів. На чолї не досить численної партії стоїть Вожоні, дуже поступовий Жид, особистий талант якого надає вагу самій партії, яка зрештою не показала ся здатною до розвитку. Вожоні був автором законопроекту виборчого права, яке обіймало-би інтереси й всїх немадярських народностей, але сього Тіса й історичне шляхецтво не допустили. Партійним орґаном є Vilag (Світ).

Партія малих землевласників є також слабо заступлена в парляменті, хоч вона складаеть ся з самих Мадярів-кметів (Großbauern), але не має ні здалека такої сили й значности, як такаж сама партія в Австрії.

Позапарляментарні партії. Є й отсих декілька, а то 1) соціял-демократична, якій розширюванне границь визначує обмежене число промислового пролетаріяту та малий розвиток ремісництва; 2) радикальна партія, яка складаеть ся з міської інтелїґенції, понайбільше вільномулярів, також з міцною жидівською закраскою. Орґаном першої є Népszava (Слово люду), яке видаеть ся ще у двох мовах, яко Volksstimme та Foaia Poporului.

Щодо питання немадярських народностей, поведінка майже всїх партій під сим оглядом відмовна, не так в теорії, як на практиці. Одинока хиба партія радикалів братаеть ся з політикою не-мадярів, а в сїй точці на цїлу мадярську пресу є лише два орґани, які уміщують статї, що обороняють інтереси народностей: Tilág та Pesti Naplo. Поміж парляментарними партіями нема ніодної такої, яка-б напр. поставленне немадярських шкіл одобрювала, або навіть їх домагала ся. Лїберальні живі традиції під сим оглядом має тільки фракція Каролї, який висловлював ся в сїм питанню недвозначно й більшекратно.

Споміж позапарляментарних партій, щодо не-Мадярів партія соціял-демократів вдоволяла ся завсїди висловлюванням свого лїберального становища без того, щоб в дійсности хоч-би дещо зробити проти шовінїзму. Партія радикалів провідником якої є Ясі Оскар, є одинока з усїх, яка надає сьому питанню відповідну вагу та важність. В своїх орґанах: дневнику Világ і місячнику Huszadik Szazad (Двадцятий Вік) обговорює постійно й серіозно всї питання, яких не допускаеть ся в инших мадярських орґанах. Оскар Ясі відомий з своєї народницької програми, в якій, як мінїмум домагань немадярських народностей означає ось які точки: адміністрація на областних мовах, судівництво й школа у власній мові.

Польське питанне. Партії в отсім питанню взагалї беручи, точно виробленої програми не мають. Беручи в цїлости, незалежність Польщі є ідеєю дуже симпатичною на Угорщині і в мілїонових масах. Та співаючи „Jeszcz

* Пор. ч. 216.

Polska nie zginęła“ в мадярськім перекладї (кожда дитина її знає, а то не від сьогодня!) не мають Мадяри нїякісіньких відомостей про польські політичні справи, а люблять Поляків, бо вони є мученикамн царського кнута,—як і в очах політиків, зрештою також непознайомлених з відносинами не то України, але навіть сусїдньої їм Галичини. Відомости Мадярів про польсько-українські відносини цїлком такі, які мала публична опонїя напр. лїберальних Анґлїйцїв або Американцїв, які щойно під час війни дізнали ся з етноґрафічної карти Угорщини, що в сїм королївстві є також і національна справа. До суті річей належить, що в краю, уложенім на шляхетських традиціях Мадярів, змагання Українцїв в історичних партіях находять невеликі симпатії.

Питанне виборчого права на Угорщинї майже покриває ся з національним питаннем. Се є поясненнем того явища, що такого виборчого права, яке значило-б потисненне Мадярщини в Hintergrund, не підпирала-б нїодна партія. Справжнїми прихильниками виборчого права є тільки граф Каролї з кількома одиницями, демократ Вожонї та позапарляментарні партії. Не є правдоподібним, щоб парлямент нинїшнього складу дав би якісь уступки з своєї волї, без зовнїшнього примусу, розширити політичні права.

Щодо жидівського питання, — положенє Жидів від рецепційного закону 1867 р. таке, що інтелїґентна їх верства є в почуттях і в мові скрізь мадярська, навпаки-ж, кафтанна їх частина — а ся є в більшости — зістала ся й надалї польсько-нїмецьким елементом і в новім окруженню, переважно з тої причини, що осслила ся вона в немадярських околицях. Але політичне почутте й отсих Жидів мадярське, звісно, ізза ґешефтових інтересів. Щодо змадяризованої, живучої в серединї краю частини Жидів—вони стали настільки впливовим елементом, що як вже згадано, мають майже 25% земельної власности, головно завдяки вдачі шляхетних Мадярів процендрити своє майно піятиками, картами, турфом, які властиво й тепер проводять своє середновічне давне житте часів панщини, через котре висуваєть ся їм ґрунт зпід ніг все дальше, доки останнїй не опинить ся в руках Жидів і великих банків. Позбута таким чином свого маєтку мадярська шляхта горнеть ся або на політичний терен, або — ще більше — на малоплатні посади вармеждської адмінїстрації, яка потім винагороджуе їх рїжними кривими дорогами. Тому і так скаржать ся загально на корупцію адмінїстрації в Угорщинї, і звідси походить те дивне явище, що незначна меншість мадярського елементу в словацьких і румунських околицях переважае політичну силу немадярського населення: бо урядниками по комітатах є скрізь отсї безземельні шляхтичі, які не годні инакше вижити, як лише тут на окраїнах, яко сторожі державних ідей. В отсїм становищі стояння на сторожі дуже пособляють їм Жиди, які поволї забрали першенство на кождій прояві прилюдного життя. Жидівських послів є в парлямснтї багато, торговля й фінанси находять ся скрізь в жидівських руках; посади університетських катедр, ба й мінїстеріяльне крісло їм доступні; цїла преса є чисто жидівська, в літературі, театрі, музиці надають всюди тон Жиди. Їх число, маєткова та політична їх важність серед таких обставин дуже піднесла ся, й не диво, що господарське житте краю цїлковно, а духове житте майже цїлком находить ся в їх руках. Отже, само собою розуміеть ся, що історичні кляси й партії, — не зважаючи на всяке почутте обридження, — старали ся здобути для себе отсю вплнвову верству. Прилюдно виступае проти них тільки людова партія, хоч деяку міру ненависти — показуе се й приповідка Міксата — плекае в душі проти Жидів кождий Мадяр. Але вони поводять ся всюди розумно, отжеж і на Угорщинї: одна частина кадить і підхлїбляе ся історичним клясам, друга-ж простирае братерську руку і простому народови і пролетарїтови, і немадярським народностям. Сим осягають своє і всюди они ведуть перед!

С. Новик.

На сходї й заходї.

Російський хаос все ще не прояснюєть ся. Мабуть правда була за Троцьким, що на випадок перемоги контрреволюції і антанти над большевиками, останнї „хлопнуть“ дверми Росії з таким розмахом, що Европа, випроваджена війною зі своєї рівноваги, захитаєть ся в основах. Чим більше висаджують ся на сибірську сушу Японцї, Американцї, Анґлїйцї, Французи, Серби, мабуть також Канадійцї, чим завзятїйше лютують і загрожують большевицьких главарів чехо-словацькі кріваві зусилля, (вониж мають стояти вже під Володимиром над Клязмою), чим більше нещастить їм на Кавказї, де вмашерували вже Анґлїйцї, займаючи Баку і чим частїйше вибухають контрреволюційні заговори і заворушення (особливо в Петрограді), тим завзятїйше боронить ся спілка Троцький-Ленїн. Промови Троцького і його заклики до оборони соціялїстичної республики перед внутрішними і внїшними ворогами нагадують своєю краснорічивістю і одушевленнем французьку революцію. Тільки не знати, чи се гимн нової днини людства, чи лебедина пісня. А поки-що відносини у совітській республицї, у обох республиках Сибіру, на Кавказї і Донї замість прояснювати ся, в звязи з походом антанти і від Владивостока, і від Мурману та Архангельська і вкінцї на найновійшім кавказькім фронтї, ще більше позаплутували ся і хто знає, чи скоро прояснють ся. Супроти такої непевности і можливости несподіванок, нїмецькі правлячі круги взяли ся зовсїм поважно до рішення східних проблемів і покликали до Берлїна українського голову мінїстрів Лизогуба, відпоручників донської, кримскої і кавказької республик та представників польського правительства у Варшавї. Теми нарад і її висновки покриті дипльоматичною тайною. Антанта теж не дрімае. Вона з одного боку бє, а з другого гладить. Наступаючи на совітську республику, анґлїйський комендант Архангельська і американський амбасадор в Штокгольмі видали поклик до Великоросів, в якім свій похід мотивують невигаслою любовю до Росії, яку вони не можуть віддати на поталу Нїмеччини, що експльоатуе російські багацтва. Хто бажае в се вірити, хай вірить...

На заході перейшли французько-анґлїйські війська знова до наступу на нїмецькі становища. Звичайна історія, яка мабуть не скоро покінчить ся, бо і одна і друга сторона ладить ся до зимової кампанії і „до побіди весною 1919 р.“ — слово в слово те саме, що ми вже нераз чули з надходячою осенею... А може?.. Рівнобіжно з акцією збруї ведеть ся дипльоматична перестрілка з обох боків. Оноді заявив Бальфур, що антанта не віддасть Нїмцям здобутих у війні кольонїй, бо вони не в силї сповнити „культурної місії“ між африканськими, чи азійськими дикунами. Рівночасно та сама Анґлїя оголосила суверенність чеської нації і признала за чесько-словацькими бригадами — своїми союзниками — як членами суверенної чеської нації охорону міжнароднього права. І одно і друге викликало в осереднїх державах велике обуренне. Бальфурови відповів в пристрастних словах др. Сольф (державний секретар для нїмецьких кольонїй), заявляючи, що антанта під покривкою культури вибрала ся на рабунок чужого добра, а Чехо-Словаків він називае „бездомною бандою рабівників“.

Замітне, що і в Парижі і в Римі повстали українські „Національні Ради“. Який їх склад, яка їх програма поки-що не знаємо. Також канадійські Українцї добили ся полекш, бо Українцї, які служать у канадійськім війську, не будуть висилані на західний фронт.

Вісти.

Холмщина й Волинь прилучають ся до Польщі. „Goniec Krakowski“ з 14 с. м. доносить з Люблина: На однім з засїдань Ради Стану директор департаменту політичних справ, кн. Радзївил, заповів, що Холмщина, яка дотепер лише під

військовим оглядом була залежна від ґенерал-ґубернаторства в Люблині, від 1 серпня буде прилучена і під адмінїстраційним оглядом до ц. і к. військового заряду. Як зачувати, ґенерал-ґубернаторство з поручення начальної команди армії, вислало спеціяльну комісію, котра має заняти ся перейняттем дїяльности в холмських повітах. В цивільний заряд ґуб. в Люблині перейдуть повіти: холмський, грубешівський, томашівський, білгорайський і янівський, також експозитура у Володимирі Волинськім. Сї повіти знані у військових кругах під назвою „Bugkreise“, перейдуть на днях під заряд ґен.-ґуб. в Люблинї. Дотепер були вони під зарядом команди IV армії, яка мала свій осїдок у Львові. Проволока, ізза якої люблинські цивільні власти не обняли тих повітів в свій заряд лежить в сім, що віденський центральний уряд заповів, що вишле туди свою спеціяльну комісію, яка спільно з комісією люблинського ґенерал-ґубернаторства переведе прилученнє заряду згаданих повітів до цивільної адмінїстрації польського Королївства. На днях очікують прибуття віденської комісії.

Як змарновано українське збіже. Віденська „Reichspost“ помішує слїдуючі інформації особи, яка прибула з України, про довіз укр. збіжа: На Україні були ще обильні запаси збіжа з попереднїх жнив. Тяжко однак було наклонити селян, щоби добровільно віддавали свої припаси, місцями треба було ужити сили. Зібране збіже треба було дуже далеко перевозити до залїзничого шляху. Остаточно коли його довезено до залїзниць показало ся, що до заладовання нема ані мішків ані ваґонів і нїгде не можна було їх вистарати ся. Не було иншої ради, як зсипувати збіже під голим небом на купи по стаціям. Збіже мокло на дощах і нїхто сим не журив ся. Дальші достави збіжа зсипували на давне, вогке збіже. Вздовж шляху залїзниці ріс величезний вал збіжа, а всї заходи і представлення були безуспішні; не доставлено ані мішків, ані ваґонів. Вищі уряди на всї жалоби здвигали плечима.

З Холмщини. „Відродженнє“ доносить з Холму: Дня 12 с. м. в Холмі заклав ся громадеський український національний орґан, з метою захисту економічних інтересів як селян, так і горожан цїлої Холмщини і Підляшя під назвою „Краєва економічна нарада Українців“. При „нараді“ відчинено вже бюро праці для відшукування відповідних посад особам, які повернулись на свої старі місця. На днях буде відкритий „Біженецький Український Банк“, основний капітал поки-що налїчуєть ся не менш, як 100.000 карбованців. Приступлено до орґанїзації по українських селах кооперативних крамниць та українських початкових шкіл. В самім Холмі відчиняєть ся сего року перша українська мішана ґімназія в складї перших чотирьох кляс. За улаштованнє сеї дуже важної і потрібної орґанїзації для Холмщини і Підляшя треба бути вдячним орґанїзаторови, а тепер президентови сеї „наради“ А. К. Васильчукови.

Кольонїзація Холмщини. „Дїло“ з 31 с. м. подає за польськими газетами з Люблина: Григорій Михайленко з Холму, котрий повернув з Росії, продав своє майно Березно, що лежить при стації тої самої назви (10 km від Холму, на лїнії Холм—Ковно) „Банкови Польської Землї в Люблині“. В найблизшім часї се майно буде розділене між селян, котрі зголошують ся в великім числї з рїжних сторін Королївства до сього банку. Велику часть майна Дорогуск, з резиденцією і чудовим садом над Бугом купив Адам гр. Тарновський, котрого дїдичі холмської землї повитали з зрозумілою радістю. Се майно тягне ся на північ залїзної дороги Холм—Ковель від стації Березно. Історичний двір Дорогуск, давня оселя Суходольських з цїлим майном перейшов з рук Хшановського з Грубешівщини на властність кн. Друцького-Любецького з Балтова, предсїдателя „Банку Польської Землї в Люблині“. На дорогуцьких ґрунтах находить ся пристань на Бузї, важна стація в будуччинї, оскільки водні дороги будуть упорядковані.

Український університет в Полтаві. Тов. „Просвіта“ в Полтаві відкриває фільольоґічний факультет на українській мові. Ґуберніяльне земське зібранне піддержує сей почин, даючи кошти. Зібранне постановило відкрити український медичний факультет і видавати українську газету. Утворено багато стипендій в школах імени українських громадських дїячів, також стипендії в імени князїв Володимира й Ярослава.

Лизогуб про положенне на Україні. Берлїнський кореспондент дневника „Neue Freie Presse“ мав нагоду говорити з українським президентом мінїстрів Лизогубом, який перебуває в Берлїні. Його принято не тільки в уряді для заграничних справ, але він зложив також візити в австро-угорській амбасаді в Берлїні, послам турецькому і болгарському і цїлому рядови заступників невтральних держав. Завданнє, яке він має сповнити в Берлїні, відносить ся до ратифікації берестейського договору, і має за цїль в першій мірі вияснити спеціяльні питання, які повстали наслїдком сего договору. Тут належить в першій мірі справа границь, а саме ходить не тільки про західну границю, а також про північну, отже про границю від Росії. Переговори з Росією, які відбувають ся в Київі, ведуть ся з добрим успіхом. Тепер працюєть ся горячо над внутрішною орґанїзацією молодої держави. В короткім часї правлїння ґетьмана видано не менше як 260 законів, які відносять ся до усїх областей політичного і господарського життя. Предложенния потверджувала Рада мінїстрів і потверджував Ґетьман. Будучий парлямент матиме право сї закони провірити і евентуально змінити. Під сю пору випрацьовано виборчий закон до сїльських і міських громад; виборчий закон до парляменту буде далеко йдучий, одначе все таки матиме деякі обмеженнія щодо віку і плаченнія податків. Виборче право одержить кождий горожанин, який перебуває що найменше один рік в місцї замешканнія і платить які-небудь податки. Активне військо не має виборчого права. Утвореннє української територіяльної армії поступає швидко вперед. Є намір зложити 8 корпусів, обовязок військової служби є загальний і зачинаєть ся з 20-тим роком життя. Проект військового закона предвижує двохлїтну військову службу. З господарськими справами не має місія Лизогуба нїчого спільного. Тимчасовий господарський договір між Україною і Нїмеччиною та Австро-Угорщиною, який скінчив ся в липнї, продовжено провізорично до 31 серпня. Комісія, яка складаєть ся з заступників згаданих держав працює над тим, аби сей тимчасовий договір перемінити в трівкий. З українського боку бере участь у сих переговорах мінїстер торговлї Ґутник.

Жнива на Україні є лїпші нїж середні. Вони випали-б ще лїпше, колиб не було посухи на весні. Відчуваєть ся також брак робітника. Розділ сьогорічних жнив відбуваєть ся через центральну орґанїзацію в Київі, до якої належать заступники усїх інтересованих держав. Ся орґанїзація має при розділі необмежену власть. Найважнїйші средства поживи і сирівцї, як збіже, цукор, скіра і спірт є на Україні державним монополем.

Цензура листів до України. Для приспішенння цензури листів, які висилають ся на Україну дозволено, щоб призначені для висилки туди кореспонденції в пильних справах, були висилані прямо до приналежної цензури. Такі листи належить вкладати до червоної коверти, заадресувати до властивої цензури для заграниці й подати назвисько і місце замешкання висилаючого. Тепер установлено для обороту з Україною військову цензуру у Львові.

Зміст: Переяславська угода rediviva? — Д. Антонович: Сторінка з історії української політичної думки девятьдесятих років XIX віку. — Зїзд монархів і державних мужів в нїмецькій головній кватирі. — М. Р.: На селї — М. Грушевський: Як творилась Українська Держава. — С. Новак: Політичні партії Угорщини. — На сході і заході. — Вісти.

Видає і відповідає за редакцію Микола Троцький
—З друкарні Адольфа Гольцгавзена в Відні.—

ЦІНА 50 СОТ. ЦІНА 50 ШАГ.

ВІСТНИК
ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділі. — Менших рукописей не звертаєть ся. Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К. 6 карб.; квартально—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа 50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

V рік. Ч. 35-36. Відень, 8-го вересня 1918. Ч. 218-219.

Ще про інтервю мінїстра-президента Лизогуба.

Дня 19 серпня президент української Ради мінїстрів Лизогуб під час свого побуту в Берлїнї зробив відому заяву співробітникови „Berliner Tageblatt-у“, яку знова тут наводимо:

„Рішаючі круги України в питанню про федерацію з Росією стоять на становищі переяславської угоди з 1654 р. Ся угода постановляє самостійність України як замкненої в собі держави, власне законодавство, вільний вибір гетьмана, право самостійного ведення переговорів з заграницею, своє військо. Тоді постановлено ще персональну унїю з Росією та й тривкий договір про спільне веденнє війни, себто зачіпно-відпорний союз. Одначе Росія згодом усувала щораз більше точок сеї програми, поки нарештї Україна не стала російською провінцією. Нинї, коли Україна є самостійною державою, ми стоїмо на тім, що тільки на підкладї тої угоди можливе яке небудь наше відношенне до Росії. Можлива річ, що коли в Росії зложить ся сильне правительство, ми увійдемо з нею в зачіпно-відпорний союз на основі угоди з 1654 року. Формою правлїння України мусить остати ся гетьманство, яке виросло з українських традицій. Гетьмана вибирають нотаблї, які мають довірє населення, пропорціональною системою на дожиття. Він має право конституційного монарха, при котрім стоїть народнє представництво, наділене конституційними правами“.

Очевидно, що ся заява Лизогуба, противна змаганням української нації, викликала обуренне серед Українців і протест „Українського Національного Союза“.

Дня 24 серпня оголошено в київських часописах такий протест:

„Український Національний Союз, ознайомившись з заявою голови Ради мінїстрів гетьманського уряду і бувши під вражіннем сих заяв, якими проклямуєть ся можливість звязку України з Росією, а значить і робить ся погроза справі скріпленя самостійної Української Держави; констатуючи разом з тим, що слова Ф. Лизогуба суперечать відповідним, офіціяльним заявам Ф. Лизогуба й його кабінета тут на Україні; а також звертаючи увагу всього громадянства, що в оцїнцї нашого міжнародного і внутрішнього становища всї партії й орґанізації, які входять в Український Національний Союз, стоять на зовсім иншій позиції, Рада Українського Національного Союза виносить свій протест проти сих заяв, які не відповідають дійсности та інтересам Української Держави. Президія“.

Та не тільки українське громадянство дало вислів своєму обуренню з приводу заяв Ф. Лизогуба; сам гетьман Скоропадський і його мінїстри — зокрема Д. Дорошенко — заскочені були сею заявою, яка кидала на їх політику тїнь нещирости: суперечности думок і слів. Справа вимагала пильного пояснення, якщо заява Лизогуба не мала перечеркнути цїлу дотеперішню гетьманську програму. Пояснення оголошено урядово 25 серпня. Воно каже:

„Мінїстер-президент Ф. Лизогуб в розмові по прямому дротови з мінїстром закордонних справ Дорошенком просив оголосити від його імени в часописах, що інтервю, яке мав з ним співробітник „Berliner Tageblatt-у“ з 19 серпня, передано останнїм зовсім неточно: Мінїстер-президент, говорячи про відносини України до Росії весь час мав на увазї лише минулі часи, що-ж до будучности, то він твердо і рішучо підкреслив самостійність і незалежність України. Разом з сим мінїстер-президент подає фактичне спростованне до „Berliner Tageblatt-у“ і до инших берлїнських часописів“.

І справдї в день після того Лизогуб післав до берлїнських часописів вияснення такого змісту:

„Тому, що оголошено публично, немовби я в бесїдї з дневникарями отверто висловив ся за ймовірністю союза України з Великоросією, приневолено мене до зложення такої заяви: 1) В згаданій розмові я не говорив про ймовірність, тільки про можливість пізнїйшого зачіпно-відпорного союза з Росією, а саме тільки на основі тих частей переяславської угоди з 1654 р., які признають самостійність України і признають сїй державі окреме законодавство, вільний вибір гетьмана, право до самостійних переговорів з заграничними державами й власне море. 2) Стоячи тепер на чолї Української Держави, з помічю центральних держав ми стараємо ся збудувати сю державу на українських основах і переводимо се завданнє в адмінїстрації, школї й инших галузях публичного життя. Тому здогад, немов би ми хотїли злуки нашої держави з иншою державою, не є оправданий. 3) Рівнож неоправданий є здогад, що бажаємо на віки сотворити непроходиму загату між нами й російським сусїдом. Ми не бачимо найменшої причини, щоб після привернення мирових часів ми не могли увійти в приязні відносини з російською державою. Не знаємо, що принесе будучина, колиб одначе прийшло до союза, то був би се союз двох самостійних держав і я говорив тільки в сїм значінню про сполуку України з Великоросією у спільну федеративну державу“.

Беручи річ так, якою вона є фактично, Лизогуб у своїм спростованню нїчого властиво не спростував, бо понятте „ймовірности“ майже зовсім покриває ся з понятєм „можливости“. Політична фізіономія Лизогуба при сїм інцідентї виявилась дуже яскраво як людини невилїчимої російської орієнтації.

Інтервю Лизогуба викликало цїлу літературу, при чім розуміють ся російські круги на Україні виявили себе дуже вдоволеними. Противно Українцї. Дуже замітною з українського боку є статя д-ра Томашівського в „Дїлї“ під наголовком „Українські федералїсти“, яку закінчив він такими словами:

„Сьогодні Україна має за собою ще один акт — берестейський договір 9 лютого 1918 року. Перший акт справдї міжнароднього значіння, який своєю формою і змістом перевищає все, що тільки знає українська історія, бо дає Українї державну самостійність. В нинїшних обставинах полишити

на боці добровільно сей неоцінений скарб і торгувати історичним шпарґалом зперед трьох століть — то з політичного боку глибока некультурність і крайна легкодушність, з національного—непростимий злочин. Свідомий Українець може собі сьогодні уявити Україну в державно-правній звязі з Московщиною тільки в однім разі: колиб Московщина завоювала Україну, себто тільки по трупах її вірних синів. А й тоді політичні заступники України у політичній боротьбі за державно-правне становище її не будуть виходити від переяславської умови з 1654 р., тільки від самостійної, суверенної української державности 1918 р."

Міністер Кістяківський про внутрішню політику.

На зїзді губернських старост та їх помічників в Київі дня 19 с. м. мінїстер внутрішніх справ Кістяківський виголосив програмову промову про завданнє адмінїстрації, в якій між иншим сказав:

„При допомозї союзників нїмецької держави і Австро-Угорщини, Україна вступила на широкий шлях свого державного самостійного істнування. Ріст та розцвіт України можливі тільки на твердих національних підставах. Могутнїй рух селян-хлїборобів, перенятий здоровими ідеями державности, підняв історичний прапор української самостійности — гетьманство. Під тим прапором йде глибокий національний рух і нашим завданнєм підтримати його всїма засобами й всїма силами. Культурна, просвітна та взагалї національна праця в центрі так і на місцях в напрямку відновлення української державности повинна зустрічати повну нашу піддержку і допомогу. До сеї працї конче треба притягати всї українські національні елєменти, що бажають щиро і чесно працювати над утвореннєм гетьманської України.

Але мінїстерство внутрішніх справ не виконало-би свого національного завдання, коли-б не звернуло серйозної уваги на ті злочинні елєменти, котрі борють ся з нашою державністю. Представники крайних лївих партій на підставах інтернаціоналїзму провадять найінтензивнїйшу працю, прямуючи нахабно обдурити нарід добром загальної клясової боротьби. Практичною ідеольоґією сих елєментів лищуть ся гасла революції і захопленнє влади. Особи, котрі захоплювали владу при допомозї ріжного роду „совітів" і комітетів, що грабували та нищили мирну людність, не покинули ідеї рабунку і насильства. З сими ворогами суспільности мінїстерство внутрішніх справ повинно провадити саму енергічну боротьбу і до сїеї боротьби я вас закликаю.

На великий жаль мушу сконстатувати, що й поміж Українцями істнують течії, котрі революційне захопленнє влади і принцип соціяльного інтернаціоналїзму ставлять на перше місце. На них треба дивитись як на псевдонаціоналїстів. Тут націоналїзм тільки оборонча барва, котра не повинна вводити в блуд мінїстерство внутрішніх справ.

Протинаціональні та протидержавні елєменти дістають ся й до наших здорових інституцій держави, як професійних спілок, кооперативів, культурних і просвітних товариств і т. д. Не може бути жадного сумнїву щодо професійних спілок, без них не може бути здорового робітничого руху, без кооперативів немислима орґанізація нашого господарського життя— одначе власне в імя перш за все збереження й захисту сих державних інституцій мінїстерство внутрішніх справ повинно прикласти всїх зусиль до того, щоби сї інституції не були заслоною, за котрою ховають ся люди, що мають зовсїм инші цїли.

Те-ж саме треба сказати щодо окремих політичних партій. Українська держава може йти по шляхови свого національного розвитку тільки при умові широкої політичної толерантности. Окремим політичним партіям треба дати цїлковиту волю боронити свої ідеї й погляди.

В сьому питанню не може бути винятку й для партій соціялїстичних, котрі стоять на підвалинах еволюційного розвитку соціялїзму. Але революційний соціялїзм — явище протидержавне, і приклад російської революції показав все безглуздє революційного соціялїзму. Оскільки безглуздє не має права претендувати на соціяльне будівництво, настільки держава повинна боротись з революційним соціялїзмом.

Перед мінїстерством внутрішніх справ стоїть тяжке завданнє впорядкування місцевого життя. Поза державною роботою місцевих людей, поза працею земських і міських самоврядувань місцеве житте неможливе, однак досвід революції показав, що місцеве самоврядуванне, збудоване на протидержавнім виборчім законї, знищило місцеве господарство та повернуло здорове господарче життє земств і міст в боротьбу політичних програм.

Тепер внесено в раду мінїстрів закони про вибори в земські та міські самоврядування, збудовані на широких демократичних, а не протидержавних підставах і будем сподіватись, що на місцях знову відновить ся місцеве господарство та могутнє рушить вперед місцеве житте. Без сумнїву велику піддержку новому земському і міському самоврядуванням дасть „третій елемент", котрий в період самої завзятої революційної боротьби не зійшов зі своїх славних постів і конче треба вжити всїх заходів до того, щоби сих ідейних працьовників утримати на своїх місцях.

Але шановне панство, головним завданнєм мінїстерства внутрішніх справ має бути турбота про село та біднїйшу міську людність. Сей елемент повинен ясно бачити, що правительство насамперед і виключно думає про них, що всї сили державного будівництва направлено на утвореннє народнього, а не клясового добробуту.

Виданий правительством земельний закон дав широку спромогу селянам набувати землю. Встановляючи 25-десятинну норму землеволодїння, закон поставив певну ідею парцеляції землеволодїння. Загально відомо, що за час війни і революції у селян зібрались великі запаси грошевих заощаджень. Сї заощадження селянство має відповідну спромогу і повинно повернути на купно землї.

Представники місцевої влади не повинні відноситись до сього питання байдужо. Навпаки вони повинні вжити всїх сил для того, щоби допомогти всїми способами місцевій людности в її природнім стремлїнню до набуття землї. Тут потрібна велика творча праця і я прошу вас звернути на се питаннє саму серіозну увагу. Чим скорше селяне розпічнуть чи при допомозї державного земельного банку, чи власними силами купувати землю, тим глибше будуть закладені підвалини національного будівництва.

Як привертаєть ся порядок на Україні*).

(Відкритий лист до п. мінїстра внутрішніх справ у Київі).

„Бачучи українську пресу, яка доходить до нас з Київа, день у день поконфісковану з білими пятнами або і сторінками, звертаємо ся до Вас через галицьку Україну і подаємо Вам до відома ряд правдивих подій, на які Ви, як мінїстер Української Держави безумовно зареаґуєте. Ось що дїєть ся на Поділлю:

Український народ нищить ся матеріяльно, а українську інтелїґенцію усуває ся з усїх урядових місць і вязнить ся тільки за се, що вона українська. Не можна сказати, щоб вину сього поносили австро-угорські війська. Вони не знають обставин і у всїм полягають на інформаціях українських державних властей, а ті власти, набрані на Поділлю виключ-

*) Львівське „Дїло" з 28 серпня містить відкритий лист 75 горожан Поділля до мінїстра внутрішніх справ Української Держави, яке вони прислали до „Дїла" тому, що в київських часописях воно було-б сконфісковане. Подаємо сей документ людської кривди на сторінках нашої часописи, полишаючи відповідальність за подані факти за авторами письма. Ред.

з Великоросів, бувших чиновників за царського режиму, о з поміщиків, ворожих Українській Державі.

І се урядуванне відбуваєть ся так: Поміщики зголошуть ся до повітових старостів, що хотять стягати контрибуції за заподіяні їм шкоди. Повітові старости, не розглядаючи рави, не переслухуючи селян і без комісійного оцінення коди відосять ся до австрійської військової команди про йськову асистенцію. Поміщик одержує чету австрійських овнірів, їде в село, приказує селянам зібрати ся на сільий сход і оголошує, що селяне мають заплатити йому ку-то суму до 4 або 6 годин. Часом продовжують реченець , 1 або 2 днів. Рівночасно заповідають, що коли селяне не ожать наложеної суми в означенім часі, то заберуть їм удобу, посадять до тюрми, спалять село і т. ин. Дійсно не ічить ся на словах, бо коли упливе назначений кількаго-инний час, зачинають війська брати ся до діла: В однім елі арештують людей (напр. в с. Гринчук арештовано 19 юдей), в другім забирають худобу (напр. в с. Завадівці заано 70 штук худоби), а кілько биття дізнають люди, то іч звичайна. Декуди побивають людей до крови (напр. в с. Інчинцях побили тяжко українські стражники, бувші полїейські за царського режиму Францішка Іваницького, Петра 'ачинського і багато инших). Рідко хто з селян відважить я спитати, яка комісія оцінила шкоду, чи поміщик має право тягати й скільки) За се з місця арештовують або побивають к бунтовщика. Навіть не можна того дня вийти з села, бо сї входи й виходи замкнені. Таким чином стають **поміщики самі суддями в своїх справах.** Від сього е має жадного відклику. Не помагають ні прохання, ні аходи; ніхто селян не вислухає. Поміщики накладають конрибуції довільно, без жадної контролї. Навіть австрійські власти запримітили, що поміщики хотять відбити собі на селянах все те, що стратили на війні, і накладають страшні суми на селян. З тої причини заборонили вони своїм низшим органам скорше удїляти асистенцій, аж докажеть ся нагляднo, хто скільки заподіяв шкоди. Одначе на ділї того ніхто не придержуєть ся. Поміщики стягають не тільки се, що втратили, але два три рази більші суми, як виносить їх цїле майно. Контрибуції доходять в деяких селах і до мілїона карбованців. Один поміщик Я. з ямпільського повіту похвалив ся, що його цїле майно мало вартість 150.000 карб., а він стягнув собі 250.000 карб. В с. Гукові наложено 20.000 карб. тільки за „випас“ першої конюшини на 40 десятинах, котра з причини посухи зовсїм не вродила ся. Се значить по 500 рублів від десятини. Селяне з Гукова сказали, що жаден з них не косив своєї власної конюшини, бо не було що косити.

В с. Чайкові наложено 610.865 карб. контрибуції, в с. Несторівцях 237.434 карб., в с. Гринчук 254.600 карб. (Цїлий фільварок таки в тім селї має 460 десятин). Арештовано 19 людей. Люди зложили вже 117.000 карб. — очевидно продали коні, корови, щоб заплатити таку суму—а більше вже не мають грошей і тому 19 людей дальше сидять в тюрмі. В Залїзцях наложено 633.000 карб. і т. д.

Навіть уневажнюють купно, заключене з земельними комітетами в часї Української Республики. В селї Гуменцї продав земельний комітет селянам дрова з лїса по 75 коп. за чвертку. Селяне заплатили добровільно аж по 2·50 карб., а тепер Жид-арендар жадає від них по 20 карб. за чвертку, уневажнюючи давне купно, що цїлком противить ся всякому праву і австрійським приписам, котрі виразно говорять, що можна стягати контрибуцію тільки за зрабовані річи. Закон про утвореннє тимчасових земельних ліквідаційних комісій, підписаний гетьманом дня 15 липня, зовсїм не виконуєть ся. Він зостав мертвою буквою. Громадам не доручують копії прохань поміщиків про відшкодування, не визначують для них судових днїв, ніхто не поучує мужиків про право відклику від постанов повітових комісій до губерніяльної комісії, так, що селяне взагалї не мають ніякої змоги боронити ся.

До сел приходять пани поміщики і арендарі з віддїлами війська на екзекуції, диктують селянам без всякої розправи величезні суми й зараз таки стягають оружною силою. При тім кождого селянина, котрий відважить ся завдати питання, на якій основі домагаєть ся поміщик чи арендар такого відшкодування, зараз арештують і часто важко побивають. Екзекуціями забирають для поміщиків худобу титулом мнимого відшкодування навіть від старенькых хорих вдів і малолїтних сиріт, котрі нїяким чином не могли брати участи в жадних рабунках.

Селяни йдуть цїлими громадами в депутаціях по ріжних властях, тільки їх жалоби—се „голос вопіющого в пустинї“. З тої причини ворожнеча населення до всяких властей (Сконфісковано рядок. Ред.) дуже страшна. Напруженнє велике, найменша іскра може спричинити страшний огонь. Темне селянство не знає, де причина сього зла і тому всї власти прямо ненавидить. Воно знає тільки, що українська власть його не хоронить від насильств, але не знає, що то є тільки **так звані** українські власти, що се є Москалї, завзяті вороги українського народу і Української Держави в українських мундурах! От де джерело всякого зла! Населенне не забуде нїколи тих насильств і варварств, які воно переносить.

От кілька голосів селян: І. (Сконфісковано сїм рядків. Ред.). Бо за панування большевиків також не було такого насильства, як тепер, бють людей, замикають в пивницї, гнилі та темні, і в декотрих селах вже й заставляють робити панщину. Та не тільки що при панованню большевиків, але навіть при царському урядови такого насильства не було й чи довго то може бути? Нї, бо те бідне селянство обдурено, обкрадено і нарештї всї відцурали ся його, вивели на темну дорогу, но ще є надії на Бога і сили та ще думаєть ся, що воскресне Україна і слава і воля, ще нам братя, молоденьким, усміхнеть ся доля“.

ІІ. С. Чирниївцї, литинського повіту, вивсянецької волости. „Наші селяне переживають тяжкі хвилї від тих поміщиків, у яких розграбили большевики все майно. Поміщики під угрозою австро-угорського війська заставляють селян давати великі гроші; на сто дворів, що мають ся в селї Чернилївцях, поміщики заставляють дати 252.000 карб. Селяне від такого великого страху покидають свої рідні хати й тїкають в лїс і хто куди попав“.

ІІІ. „В литинськім повітї з людьми невідомо (?) хто поводить ся дуже сурово: за який маленький проступок ставлять по шию у воду. Прошу пояснити, чи на Українї уведена така страшна кара“.

Панщина вже вповнї вернула. Селян гонять до роботи на панські лани, без оґляду, чи своє поле оброблене, чи нї. Недавно видав повітовий староста в Камянцї на Поділлю панщизняний указ, в якім грозить українському населенню, що кождого, котрий не буде робити панщини, зашле на тяжкі роботи в Австрію і Нїмеччину (Оголошенне з 19 липня 1918 р.).

Ще гірше відношенне тих властей до української інтелїґенції. Вистане голословний донос, що якийсь Українець аґітатор, щоб його українські власти арештували й держали місяцями в тюрмі без суда. Особливо важко терпить народне учительство. Українські державні чи радше поміщицькі власти на Поділлю забороняють вистави, навіть царською цензурою дозволені українські пєси (як робить се повітовий староста поміщик Врублевський і начальник Державної Варти Великорос Новіцький). То ті „нїби українські“ державні власти забороняють збори „Просвіт“ і доходять до того, що навіть на учительські курси висилають мадярську сторожу, яка з крісами й баґнетами сидить на лекціях (Брацлав). В Камянцї на Поділлю під боком старости арештовано розношика українських книжок п. Грицая за те, що розносив українські книжки на припорученнє ґубернської земської управи. Арештували його австрійські власти в переконанню, що арештують небезпечного злочинця. Коли-ж

від ґубернїяльного старости почали домагати ся вияснення в тій справі, він заявив, що Грицай зовсїм не винен і готов дати листа до австрійської влади, щоб випустити на свободу п. Грицая. Листа такого дїйсно дав, але п. Грицай по нинї сидить в тюрмі. Ладять ся дальші арешти невинних Українців і тільки наївний чоловік міг би думати, що се дїєть ся без співучасти ґубернського старости й його повітових старостів.

Приготуванням до дальших арештів української інтелїґенції є переведене заступником ґубернїяльного старости Македоном розігнанне городської думи в Камянцї на Поділлю, яке відбуло ся дня 20 с. м. н. ст. в такий нечуваний спосіб: Ґубернїяльний староста усунув з городської Думи всїх свідомих Українців, полишаючи в нїй Євреїв, Москалїв, Поляків і таких Малоросів, які голосували проти оснування української ґімназії в Камянцї. За причину усунення свідомих Українців з городської Думи подав „недбальство і повільність у виконанню обовязків.“ Що се значить, знає хиба сам Кисельов і його заступник змосковщений чужинець Македон і Поляк Біскупський, бо чейже годї назвать „повільним виконанням обовязків“ се, коли гласний повільно підносить руку при голосуванню. Слїд підчеркнути, що з Думи усунено навіть таких гласних Українців, котрі не пропустили нї одного засїдання, за се полишено в нїй таких гласних, котрі на засїдання показують ся дуже рідко. Тепер приготовляєть ся відібранне Губернської Управи з рук Українців, а в слїд за тим їх арештованнє, чим вже наперед чванять ся голосно московські опричники. Наслїдком сього буде припиненнє дїяльности всього українського шкільництва на цїлім Поділлю, до чого змагають московські чиновники Української Держави.

Все те відбуваєть ся під покрищкою усування тих, що аґітують проти Гетьмана, тимчасом нїякої аґітації проти гетьманської власти з української сторони вже віддавна не має, а ведеть ся вона тільки з московської сторони під знаменем „Красной Точки“, якій московські чиновники всїми способами ідуть на руку, удаючи приклонників гетьманської власти. Саме тепер, як се пишемо, горить город Бар, підпалений з уряду за мниму українську аґітацію проти гетьманської влади.

Начальники державних варт на українські питання відповідають: „Говорите до меня только на общепонятномъ языкѣ“. Розвязано 4 повітові управи, що були в руках Українців. В Ольгополї замінсно в урядах всї українські написи на російські.

В Брацлаві увязнено бувшого українського комісаря Павличенка на донос старости, котрий виступив против Павличенка з закидами, що він свого часу намовляв нарід до самооборони проти польських „легіонів“, а місцевий піп зізнав, що пан Павличенко „плоха і непобожна людина“, що показувалось у нього вже за царських часів. При ревізії найдено у нього книжочку Левенка: „Чому хочемо самостійної України“ і закон Української Держави, виданий ще Центральною Радою. Отсе всї „злочини“ Павличенка. Полевий австрійський суд увільнив його від вини і кари, але мимо сього держить його староста в тюрмі адмінїстративним порядком.

В Ямполї зареквіровано салю „Просвіта“ під „Feldkino“, а крім того винаймають сю салю Жидам та Полякам для спектаклїв, а грошей за се „Просвіта“ не бачить. Там-же увязнено на донос старости молодого свідомого Українця п. Охоту, члена Повітової Земської Управи під закидом, що він приймав участь в яких-то зборах. По дорозї до тюрми його застрілено без суду і права.

По цїлім Поділлю переповнені тюрми Українцями, які сидять там без всякої вини. Дійшло до сього, що австрійська команда видала наказ, щоби не переповнювати тюрем невинними людьми, бо дійшло вже до її відома, що арешти доконують ся з причин особистої мести панів поміщиків. Але се нїчого не помогає і реакція лютує гірше, чим за царських часів. Отсї факти подаємо тільки, як приклади до відом панови Мінїстрові прилюдним способом запримічаючи, щ таких фактів можна зібрати тисячі.

І весь народ, і інтелїґенція, і чужинці з диву не сх дять, чому з Київа не приїде яка мінїстеріяльна комісі котра-би переїхала села і городи України, визначила посл хання для покривджених та усунула й увязнила дотеперіш нїх старостів, почавши від пана Кісельєва до великоруськи комендантів державної варти. Державна варта під проводо московських опричників знущаєть ся над народом в таки страшний спосіб, що народ волить вже екзекуції Мадярі Словом, український нарід, а з ним інтелїґенція, особлив учительство, переживає дїйсний ад, серед котрого збогачують ся безправно польські та московські поміщики, які пер війною ледви клигали, а тепер по страшних контрибуція витиснених насильно з українського народа, стали мілїон рами і улаштовують раз-у-раз бенкети.

В імени вже не українського державного інтересу, а людськости, взиваємо Вас, пане Мінїстер, положити край си безправствам, яких не допускав навіть царський режим, б инакше наступить страшна катастрофа, яку нарочно викли кують своїм поведенням московські чиновники. Щоби зап бігти нещастю, яке вже висить над Поділлем, необхідн негайно вислати з Київа зложену з Українців комісію, котр переїхалаб замучені, пограблені та покатовані села, висл хала жалоб українського населення, наказала донощиків поміщиків, звернула неправно взяті контрибуції, випустил з тюрем арештованих українських інтелїґентів та селян визначила коштом поміщиків відшкодування для неправ побитих людей, переглянула акти старостів, поінформувал ся у австрійських властей про всї безосновні доноси, зроблен на свідомих Українців та осудила, а передовсїм скинул з урядів заїлих ворогів Української Держави. Инакше вибух на який заносить ся, упаде виною на тих, які за все одві чають“. (Наступає 75 підписів).

Для доповнення нарисованої в попереднїм документ картини відносин на Україні подаємо за „Дїлом“ ще так факти: Пан Янчевський, управитель дїдича Скібінецького ріжними штуками й впливами зробив мешканців села Голо зубинців небезпечними революціонерами. . . Тодї на спілку з властями видумали спосіб викорінення „революції“ гідний авторів. Хто хотїв іти в поле до роботи, мусїв мати від по вірника п. Янчевського позволенне, яке вечером мусїв звер тати. Не кождому таке позволенне давало ся, тож більша частина села не могла показати ся в полї. Наслїдок був такий, що засїви пшениці й жита заросли буйною хоптою, бульба не підгорнена, а місто ярих засївів повиростали здорові бу дяки та бурян.

Не краще творить ся в селї Завадівці, купінської во лости. Селяни Гаврило Пастушок, Олекса Надзинишин та Клим Мандзюк таке росказують: У них дїдичем відомий Журовський, власник 40.000 десятин землї, маґнат, якому рівний був хиба Микола II. В їх селцї має він також двіста десятин лїса і 5 десятин орного поля, яке тепер засїяне конюшиною. Є розпорядженне східної армії, що за знищенне засївів селянами мають ся на село накладати контрибуцію. Не знати, під який розпорядок підтягнено сю шкоду, одначе Журовський оцінив свою шкоду на сто тисяч карб., яку то суму 20 полк гонведів стягає з села в формі контрибуції. Сьомого липня стягнено з села 50.000 в протягу одного дня, а в своїй великодушности позволено половину заплатити по жнивах. Перевести се на зрозумілу мову значить: Селяни не мали такої суми грошей, що перевищає далеко вартість лїса і поля, то забрано їм усе, що мали. Лишило ся збіже на полю. Иого то заберуть по жнивах.

Шляхетний Віктор Скібінецький пан на Голозубинцях, Чанькові, Зеленчі, Циганівці, Днїстряниці й Стасівці, повіту новоушицького й камянецького обрахував свої претенсії до одного села Чанькова на 610.865 карб. 36 коп. Коли відчи-

...ете отсю деталїчну цифру, вам певно схочеть ся знати, як ...редставляєть ся рахунок тої шкоди. Дуже просто:

За знищенне інвентаря 587.426 карб. 36 коп.
„ лїса 23.439 „ — „

разом 610.865 карб. 36 коп.

Для пояснення знайте, що в Чанькові п. Скібінецький ...сідає 350 десятин землї, за яку ніхто не важив ся-б дати ...0.000 карбованців, бо вона під звісною польською ...сподаркою. Инше знов питанне, хто саме ту шкоду ...подіяв. Від місяця марта 1917 року переходили там ріжні ...анди з фронту, які рабували, що під руки попало. Чому-ж ...ають се платити селяне? Одначе 9 серпня с. р. селяне учу- ...и вибухи ручних гранатів при кождім вході в село і кріві сальви візджаючих патруль. Се знак, що йдуть стягати ...оші за шкоди. І стягали — а як, колись довідаєте ся. Тоді ...відаєте ся також, як виганяли з селян бунтівничого духа, ...шукали за оружєм, як берегли перед знищенєм засїви.

Тепер послухайте й инші „історії". От між 15 і 20 ...рпня мало вибухнути страшне повстанне, 40.000 козаків, ...браних на Поділлю (!), а потім вартоломейська ніч на У- ...раїні. А се все викликує відповідне зарядженне. Вистарчи- ...о, що в могилівськім повіті в чотирьох селах селяне дове- ...ені до крайности, убили завідателїв дібр тих сел, а вже ...сел і людей слїду не лишилося, бо мовляв — се ...очаток сеї страшної революції. Рік 1914 в східній Галичи- ...ї — се тїнь дійсности на Україні.

В Цишківці, купівської волости, карна експедиція бу- ...ами змушувала мужиків; щоб сусїди взаїмно зривали дахи ...воїх хат. Колиж парох села почав просити заперестати ...ього середньовічного способу вимушення, то салдати змуси- ...и його розбивати хату Кирила Штаблового. Лише окуп ...00 рублїв вирятував його від дальшого позорища.

Польський похід на знищенне Холмщини.*)

Берестейський мировий договір порішив приналежність ...раїнців Холмщини до України. Стало ся се з узглядненнєм ...сторичних, етнографічних і правових принципів. Прав третього, ...очби не істнуючої ще польської держави, чи навіть хочби ...ольського народу не нарушено в сей спосіб нїяким чином. ...падщина царської держави мусїла під натиском побідних ...рмій центральних держав розложити ся на свої природні ...астини. В сей спосіб, що правда, не зроблено нїякої кривди ...равам Польщі, хиба її змаганням і апетитам, її історичній ...антазії про велику Польщу від моря до моря, а зокрема її ...нтензивно веденій доси акції, спрямованій на спольонїзованне ...er fas et nefas Холмщини і Підлїся. Від вибуху світової ...йни Поляки зараз звернули свою увагу на свою східну ...раницю, щоби як найдальше в сїм напрямі перевести свою ...кспанзію. Таж в приказї бригадира Осипа Галлєра з 15-го ...ютого 1918 року в день перемаршу польського помічного ...орпуса через східню границю сказано ясно: „Ми боронили ...хідних границь повстаючої вітчини — над рікою Стиром, ...усто розсіяні, находять ся могили наших братів по зброї. ...еж граничні горби, які визначують східну ...раницю Польщі. Бажаємо пірвати цїлий нарід до ...борони сих границь."

Польській експанзії стоїть впоперек дороги український ...арід. Треба було усунути його за всяку цїну там, де осла- ...или його воєнні події, значить в Холмщині. Одначе осягнути ...е можна було тільки беззглядним насильством: 1. Безправною ...вакуацією, 2. Безправною конфіскатою власности, 3. Терором, ...4. Польонїзацією шкіл, 5. Переслїдуваннєм церковної унії і 6. Рабунком і усуненнєм українських предметів культури і памятників культури.

*) Статя ся була первісно надрукована в „Ukrainische Korrespondenz" Передруковуємо її в перекладї на українську мову ізза цїкавого її змісту. Ред.

I. Безправна евакуація.

Уступаюча російська армія евакуувала більшу частину українського населення Холмщини в глубину Росії. Мимо сього часть його остала в краю. Колиж воєнна лїнія пересунула ся поза ріку Буг і край окуповано австро-угорською армією, на місце армії прийшла окупаційна управа. Пороблено докладні старання, щоби військовими урядниками у всїх найважнїйших урядах стали Поляки і се переважно з Галичини. Українців, які стояли близше до туземного населення, не узгляднено при обсадї становищ управи, а коли деякий таки найшов ся на становищу, усувано його дуже скоро, як непевний елемент. Перша річ, за яку взяла ся польська адмінїстрація, був хрестоносний похід проти оставшого українського населення. Сеж була, ера пляново і беззглядно інсценїзованих денунціяцій і переслїдувань проти цїлого українського народу в Австрії, щоби представити його як зрадника, виключити від всякого впливу на перебіг подій і сею дорогою сотворити настрій і почву під плянованy на українській території велику Польщу. І так, усунувши ненависних Українців з Галичини, які могли бути свідками, а може й противниками польської господарки в Холмщині, прийшла черга на опущений своєю інтелїгенцією український нарід. Збирано найперше фальшиві прискаржування, дуже часто навіть з помічю деяких надто ревних органів вивідної служби (яка находить ся, як відомо, майже в цїлости в польських руках), немов то українське селянство укриває збрую, російських жовнїрів, російських шпіонів, що воно ворожо настроєне для австрійської армії. В слїд за сим поставлено домаганне на скріпленне органів управи, залоги, підпомоги для польського елєменту і евакуації українських селян. Наслїдком сего евакуовано понад 80.000 Українців з Холмщини у Польщу і розміщено їх там головно між польським селянством. Без помочи і опіки, зненавиджені і шикановані польським населенням, трактовані як зрадники і вороги, вони мусять жити з дня на день в найскрайнїйшій нуждї. Багато з них, особливо малі дїти, стали жертвами нужди, голоду і холоду, інфекційних недуг і масами вимирали. Ще до нині, мимо заключення мира, не відіслано евакуованих до рідних осель. Сї, що їх приміщено в Галичинї не одержують від 1918 року нїяких евакуаційних підпомог, хоча не сміють повернути до своїх рідних сторін. На кождім кроцї роблено саме евакуованим з Холмщини всї можливі трудности, щоби вони не повернули тепер у свої села. Не хотять, щоби вони скріпили туземний український елємент в хвилї, коли мають відбути ся вибори і евентуальний плєбісцит.

II. Неправна конфіската майна.

Оскільки не спалено домів і господарських забудовань українських втїкачів і евакуованих, приміщено в них спроваджених з далеких околиць Поляків. Віддано їм належні до сих хозяйств поля і ниви. І вони уважають ся тепер їх повноправними власниками. Помешкання і загороди, які стояли порожно, а належали до Українців, вони ужили на будову і опал. В сей спосіб в багатьох місцях пропав всякий слїд по Українцях. Українці, які повернули або з евакуації або з втечі, часто не можуть навіть найти своїх осель, або стрічають осівших по своїх хатах за час війни Поляків, які не хотять допустити їх до власних хат. З глумом відсилає ся їх на Україну, при чім говорить ся, що тут Польща. Українці не мають тут нїякого права, а правительство віддало заволокам чуже майно на власність. Адмінїстраційні орґани не хотять їм дати нїякої правної охорони.

III. Польські школи.

Будівлї порожних російських мінїстеріяльних, чи синодальних шкіл, а навіть приходські доми взято польськими шкільними товариствами в посїданне і уладжено в них польські школи. Щоби раз на все виключити всякий слїд української мови з сих шкіл, спонукано військову управу

до негідної XX віку заборони кирилиці. В сей спосіб просто прогнано українську мову з польських шкіл. Не дозволено основувати українські школи, хоч як сього бажало українське населенне Холмщини. Остали без успіху всї змагання Українців оснувати хоч одну українську приватну школу. Сих Українців, які робили заходи в справі основання приватних українських шкіл в Холмі і Космові (окр. Грубешів), стрінули опісля численні неприємности.

IV. Терор Поляків супроти Українців.

Холмські Українці, які остали у своїх селах, живуть від часу окупації під режімом терору не до описання. На кождім кроці, де тільки ходить про їх горожанські права, про поживу і заосмотренне в засоби щоденної потреби, їх трактують, немов вліздивих чужинців. Сїльськими старостами і членами сїльської управи назначуєть ся самих Поляків, навіть новоприбувших заволок там, де українське населенне творить переважаючу більшість. На кождім кроці видно змаганне надати краєви виключно польський характер, при прямім здавлюванню українського елементу. Не позволено Українцям на основанне ніодної культурної, чи економічної орґанізації. Численні, дуже протеґовані польські орґанізації поширили по селах плякати з написом: „Тут живе польська сїмя“. Українським селянам, які, розуміють ся само собою, не хотять мати сих таблиць, доскулюєть ся на всї можливі лади, особливо зі сторони польських військових орґанізацій. Підюджують навіть малих дїтей до глузування над українською мовою і українськими звичаями. Українців просто виключаєть ся від всякої ратункової і підпомогової акції. До господарських товариств (Kolka rolnicze) не принимаєть ся ніякого Українця, який бажав остати ся вірним своїй рідній мові, церковним обрядам і своїй національности. Позбавивши українських селян можности одержання найконечнїйших в щоденнім життю засобів, хотять приневолити їх до запереченя своєї української національности і до переходу до польської національности. Найзавзятїйше розведено сю пропаґанду у церковній области.

V. Поляки переслїдують церковну унію.

Разом з російською армією втекли також російські православні попи. Кількох, які остали, інтерновано на Угорщинї. Українське населенне остало без релїґійної опіки. Православні, в більшости зрабовані церкви, позамикано. Без душпастирів, без богослужень, чуєть ся убогий нарід опущеним і нещасливим. Де тільки появили ся греко-католицькі військові священики австрійської армії, звернули ся до них люди масами і просили о удїленне Тайн. Нарід дуже радо горне ся саме до греко-католицьких священиків з Галичини. Вони все ненавиділи (?) російських попів. Останні особливо в часї війни зовсїм не піклували ся населенням. Нарід зберіг найкращі спомини про популярних унїятських священиків і церковні обряди. Нарід знав дуже добре, що унїятську церков здавлено хитрістю і насильством перед ледви 50 роками (1874). А що війна принесла зі собою волю релїґії, нарід забажав повернути до батьківської віри і при кождій нагоді однодушно домагав ся грецько-католицьких священиків з Галичини. Просьби і домагання населення предложив команді 4 армії військовий священик Василь Олексин і просив о придїленне 10 світських священиків з Галичини. Команда згодила ся на придїленне 5 унїятських і 5 православних священиків. Справу представлено начальній команді армії. На жаль, замість бажаних греко-католицьких душпастирів з Галичини, вислано туди 10 греко-православних, переважно Румунів з Буковини, які не були в силї вдоволити бажання українського населення. Ц. і к. начальна команда армії перейшла до дневного порядку над меморіялами в сїй справі трьох греко-католицьких ординаріятів, а світських греко-католицьких священиків з Галичини взагалї не впущено до окупаційної і операційної области. Супроти сего треба було повірити душпастирство серед цивільного населення сих областей трьом по числу греко-католицьким священикам, які були стаціонов в сїй области. Маючи відповідні повновласти від своїх чальних церковних властей, вони пробували по можност силам заспокоїти релїґійні потреби українського цивільн населення. Та стало ся щось, чого годї було надіяти в католицькій державі і в католицькім краю: пряме п реслїдуванне греко-католицьких військови священиків за їх душпастирську дїяльність в інтер туземного населення і католицької справи.

Перші удари впали на нещасливий нарід за се, що н хотїв приняти католицьку віру своїх батьків. І так в л тім 1918 ц. і к. комендант округа в Замост покарав Українців Івана і Марію Харк обоє з Вилончі (пов. Замостє) „за протиз конне донесенне про перехід на греко-кат лицький обряд“ грошевою карою, а саме Іва Харка на 20 корон, а вдову Марію Харко н 30 корон грошевої кари! Після сего пішла черга греко-католицьких військових священиків. Стаціонов ного в Замостю військового священика М колу Дїдуника відставлювано кілька раз жандармами шупасом з села до командант округа. Опісля проти него і проти стаціон ваного в Рейовци (пов. Холм) військового св щеника Василя Кирилюка зробили ц. і к. ц вільний комісаріят в Холмі (Res.-Nr. 369/18) і і к. окружна команда в Замостю (Res.-Nr. 222/1 донесенне до ц. і к. військової ґенерально ґубернії в Люблинї. Наслїдком сього вийш розпорядок ц. і к. ґен.-ґуб. в Люблинї з 15 марта 191 (Abt. Feldsp. Präs.-Nr. 3939/18) до всїх окружних коман на основі якого заборонено українськи греко-католицьким військовим священика займати ся якою небудь душпастирськ дїяльністю посеред українського цивільног населення.

Інтересне і для XX віку характеристичне для визвольн війни є угрунтованне сього незвичайного розпорядку. Іменн там сказано, „що греко-католицька церков н була признана російськими законами (sic!) тому також тепер не має нїякої краєвої (з в Холмщинї) законної церковної орґанїзаці Тому треба окремого дозволу на посвяченне замкнених росій ських церков, бо инакше „не вільно відправлят окремих богослужень для цивільного нас лення, бо ординаріяти спротивили ся сему. (Одначе грецько-католицький епископ Боцян сконстатува в початку цвітня с. р. в Люблинї, що епископський ордина ріят в Люблинї не підносив нїякого протесту проти відпра лювання богослужень греко-католицькими полевими куратам для українського холмського населення!). Вкінцї розпорядо ґенеральної ґубернії твердить, немов-би вінчання цивільни осіб, благословлені військовими священиками не були важн — що противить ся одначе церковним розпорядкам і спец яльній повновласти, удїленій греко-католицьким військови священикам.

Коли після оголошення сього розпорядку помер оди греко-католицький „Українець, Михайло Кравець з Селиска повіту Замость, подала його сїмя письмо до ц. і к. окружно команди в Замостю з просьбою, щоби помершого похорони греко-католицький курат. На се ц. і к. окружна команд способом російської жандармерії поробила найперше дохо дженне, ким і з чиєї спонуки внесено сю просьбу. Написан про се цїлий протокол. Розуміють ся позволення не удїлен „зі службового огляду...“ з уваги на істнуючі краєві приписи (E. Nr. 8945/Z.K. з 22 марта 1918). Доповнюючи се написала ц. і к. окружна команда в Замостю дня 23 марта 1918 пі тим самим числом таке донесенне до ц. і к. ґенерально ґубернії в Люблинї: „Опираючись на розпорядок військ. ґен ґуб. ч. 3930 просить ся з уваги на знова доказану вербун

кову (?!) діяльність військового курата Дїдуника, приділеного до доповняючого баталїйону полку піх. ч. 30, просить ся о дальші відповідні кроки." У відповідь на се, слїдувало безпроволочне перенесенне полевого курата Дїдуника в дисциплїнарній дорозї з Замостя на Шлезк. Його наслїдника рівнож прискаржено вже за охрещенне одної греко-католицької дитини. Інтересно буде завважити, що рівночасно в Грубешові греко-православний полевий курат Цвістін Стевіч вніс проти греко-католицького полевого курата скаргу „зза релїгійно-неморальної пропаґанди в користь унії". Щодо иншого греко-католицького військового священика, о. Василя Кирилюка в Рейовци (пов. Холм), то полевий суперіор Чижевський (Поляк) з Люблина вніс таку просьбу до його власти: „Треба поручити сему полевому куратови, щоби він обмежив ся тільки військовим душпастирством. Окремі богослуженнн для цивільного населення мусять мати дозвіл епископської консисторії в Люблинї... Він не має права вінчати цивільні особи, бо по відомим менї поглядам віроісповідного відділу військової ґенеральної ґубернії такі вінчаня уважатимуть ся перед лицем закона неважними". При кінцї він висловлює сердечне бажанне, щоби полевого курата Кирилюка перенесено на инше місце.

Інтересними, а для історії культури і обичаїв польського сїльського духовенства Холмщини знаменними є питання, які польський парох Рейовця ставляв шкільним дїтям на вістку, що греко-католицький полевий курат Кирилюк вчив в церкві католицького катехизму: „Як говорив священик: по католицьки, чи по схизматицьки? (се треба розуміти: по польськи, чи по українськи!), як він хрестив ся: по католицьки, чи по схизматицьки (се треба розуміти: по римському чи грецькому обрядови!), яких він молитв учив, католицьких чи схизматицьких?"

VI. Поляки противлять ся відновленню греко-католицької дієцезії Холму.

Супроти сеї боротьби проти греко-католицьких полевих куратів митрополит гр. А. Шептицький був приневолений як голова греко-католицької церковної провінції настановити для греко-католицьких вірних з Холму окремих душпастирів з поміж цивільного духовенства і влучити їх до якоїсь церковної орґанізації. В сій цїли треба було відновити силою згноблену перед 50-ти роками царем Олександром II греко-католицьку дієцезію Холму в її ерархії, а управителем її іменував греко-католицького епископа Луцька д-ра Осипа Боцяна, ректора греко-католицької духовної семинарії у Львові.

Коли він прибув до Люблина, щоби представити ся ц. і к. військовому ґенерал-ґубернаторови, орґани цивільного відділу (для ісповідань і науки) при ґенеральній ґубернії порушили всї пружини, щоби епископа не допущено до Холму. Адмінїстратор римо-католицької дієцезії Люблина поспішив їм з помічю і підніс закид, що на його території основуєть ся инше католицьке епископство. Його закид переслано зараз начальній командї армії. Тому вона не приняла до відома відновленнн греко-католицького епископства Холму. І так греко-католицькі вірні знова остають без священика, без сповіди, вінчання і хрещення дїтей. Значить історія мартирольоґії церковної унії в Холмі після втечі російських попів і жандармів найшла своє варте пожалуванне продовженнє у польському духовенстві і ц. і к. австро-угорській військовій управі.

VII. Зрабованнє холмської семинарської бібліотеки.

Відомо, що предмети культури, памятники і огнища штуки і науки також в часі війни тїшать ся особлившою опікою і особлившим пошанованнєм. Кождий сего роду проступок мусить у культурної людини викликати правдиве обуренне. В Холмі, в домі православної духовної семинарії містила ся велика богословсько-наукова бібліотека, зложена з яких 60.000 томів, якої засновок становила бібліотечна збірка василіянського монастиря в Холмі, дальше унїятської семинарії і унїятських парохів. Незамінима власність греко-католицької церковної орґанізації, значить Українців. Щоби забрати Українцям сю бібліотеку, прибув туди в 1917 році польський архівар, який пересортував книжки. Після сего видала цивільна управа військової ґенеральної ґубернії розпорядок, що цїла бібліотека української духовної семинарії має бути сконфіскована і спроваджена до Люблина. Приготовленнн до вивозу бібліотеки розпочато таки зараз. Коли епископ Боцян довідав ся про те в осени 1917 року, він запротестував на місці проти конфіскати богословської бібліотеки, після чого на інтервенцію митрополита Шептицького ґенеральний ґубернатор гр. Шептицький порішив, що бібліотека має остати в Холмі. Якийсь час справа була притихла. Одначе мимо сего перевезено опісля цїлу бібліотеку як скандальну воєнну добичу і рабунок на культурній власности українського народу з Холму до Люблина.

Так, як в окрузї Замостя поля евакуованих і збіглих Українців переорюють поза їх межі на те, щоби вони повернувши домів не пізнали їх, так саме усуваєть ся на кождім кроцї слїд культурного життя Українців, щоб нїчого не остало, що могло би промовити за українським характером краю. На останку в цїлій ґенеральній ґубернії Люблина і на Підлясю піднято пильні зусилля, щоби поконфіскувати православні, в більшости колись унїятські церкви. Денеде робить ся се з помічю насильства. І так в селї Черневчицї польське населенне силою взяло в посїданне православну церков, а іконостас і церковні посуди розбито й сплюндровано. Очевидно є се овоч підбурюючих проповідей польського духовенства. В маю 1918 р. польський парох у Влодаві сказав у проповіди, що се гріх говорити з Українцем, а дати йому нічний притулок се такий тяжкий гріх, який не може бути нїколи пробачений! А в Янові заявив польський проповідник з амвона, що св. Богоматїр вміє й говорить тільки по польськи!

Порожні греко-православні церкви, які в більшости перед тим були греко-католицькими, переймають Поляки на власність і перемінюють їх на римо-католицькі костели, напр. в Щебрешинї, Холмі, Радечницї, Кособухах, Липську (окр. Замостє). Вони викидають церковні предмети на вулицю, що викликує велике згіршенне серед населення.

В такім положенню находить ся український нарід на своїй рідній землї і то під час визвольної війни під австрійською військовою управою. Як виглядало-б се під польською?

Соціялїзм і національне питанне.

(Нові знадібки для вияснення відношення соціялїзму до національної справи).*

Ми вже бачили, як під час війни та під її впливом почало вияснювати ся подекуди відношенне соціялїзму до національної справи. Такі політичні події, як берестейський (а далї й букарештенський) мир причинили ся очевидячки ще більше до поглиблення становища соціялїстичних партій обох таборів щодо питання, яке нас тут цїкавить. Позиція антантського соціялїзму, як і антанти взагалї, була під сим оглядом остільки вигіднїйша, що 1) він міг трактувати національну справу більш академічно-теоретично нїж реально-практично, бо головне ядро неполагоджених національних проблєм припадає саме на центральну Европу (відкидаючи очевидно Росію, де після повалення царизму розвязанне поодиноких національних питань також відбуваєть ся власне

*) Подана низше статя доповнює третїй розділ друкованої у „Вістнику" розвідки Ів. Бочковського „Національна справа", подаючи огляд найновійшої соціялїстичної літератури, присвяченої виясненню відношення соціялїзму до національної проблєми. Ред.

via facti й 2) що вищезгадані обидва сепаратні мири виявили прилюдно анексіоністично-заборчі пляни центральних держав, отже потвердили слушність антантських закидів на адресу т. зв. „пруського мілітаризму“. Тому цілком зрозуміла лютнева резолюція III антантської соціялістичної конференції (в Льондоні), адресована до соціялістів центральної Европи, в якій рішучо осуджуєть ся імперіялізм та висловлюєть ся домаганнє демократичного миру в дусї російської революційної формули, себто з безумовним признаннєм права поневолених народів на самоозначеннє.

Відповідальнїйшим і тяжшим щодо національної справи є становище середньо-европейського соціялїзму. Ми вже бачили попереду, як в нїм з одного боку виявили ся протягом війни соціял-імперіялїстичні (отже виразно протинаціональні) тенденції, а з другого—соціял-націоналїстичні (або вживаючи Реннер-баверської термінольогії — п а н н а ц і о н а л ь н і) прямування. В часї війни й особливо після берестейського миру суперечність і протилежність отсих згаданих двох течій поглибили ся ще більше й дужче... Рівночасно одначе зазначив ся й третїй напрям: сутоінтернаціональний та пролєтарський. Звернемо-ж отже нашу увагу передусїм на сей останнїй. В Нїмеччинї репрезентує його фракція Гаазе, себто незалежних соціялїстів, яка однаково рішучо поборює соціялїстичний імперіялїзм патріотичних „Шайдеманівців“, так і екпанзивну політику нїмецької держави щодо західних „окраїн“ бувшої царської імперії та взагалї воєнні анексійні пляни. Теоретичне висвітленнє становища сеї течії дає розвідка К. К а в т с ь к о г о „Die Befreiung der Nationen“ (Визволеннє народів — недавно саме вийшов її український переклад у Київі). Беручи на увагу природні тенденції й постуляти політичного демократизму, висловлюєть ся Кавтський в отсїй своїй працї про н а ц і о н а л ь н у державу як про неминучий етап на шляху політичного розвитку в напрямі до і н т е р н а ц і о н а л ь н о г о соціялїзму, в котрім одначе передбачує повільний природний занепад націй, отже певне понаднаціональне уодноманїтненнє людства *).

Правда Кавтський в згаданій брошурі ставить ся критично до переваги господарського моменту в державній структурі й не добачує в нїм перешкоди до самостійного істнування м а л и х національних держав. Трагічну долю деяких малих держав і народів під час сеї війни (напр. Бельгії, Сербії, Польщі) він скорше бачить у їх фатальному ґеографічно-стратеґічному положенню нїж в їх територіяльно-національній незначности. Сей його погляд є властиво критикою теоретичного економізму тих австрійських марксистів (головно Реннера, а подекуди, хоча з инших причин, Фридриха Адлєра та Австерлїца), котрі або цілком засуджують, або дуже скептично ставлять ся до так званої „національної дрібнодержавности“ саме з огляду на інтеґруючі тенденції капіталїстичного розвитку, що прямує—на думку Реннера—до витворення в с е с в і т н і х п о н а д н а ц і о н а л ь н и х д е р ж а в, супроти чого національна дрібнодержавність є економічною, а заразом і політично-суспільною реакцією *).

Ф р и д р и х А д л е р — захоплений оборонець чистого соціялїзму та анаціонального пролєтарського інтернаціоналїзму — в одній з своїх статей („Національність і економічний обшар“) ось як зясовує ролю економічного й національного моменту в державній структурі нашого часу: „Під час всесвітньої війни значно прибуло ясности в найширших шарах щодо справи обмеження держав. Коли отже в минулих десятилїттях єдиним та самозрозумілим ідеалом буржуазії була н а ц і о н а л ь н а д е р ж а в а, в часї війни все більше висуваєть ся значінне е к о н о м і ч н о г о ч и н н и к а для державної суцїльности. Буржуазії в минулих часах мали дуже простий рецепт для полагодження всїх трудностей, які поставали з спільного життя ріжних народів в ріжнонаціональній державі: розторощити такий „неприродний“ державний орґанїзм. Тепер уже й противники соціялдемократів переконали ся, що господарським фактам відповідає єдино її програма, яка жадає унормування національних домагань у с е р е д и н і державних обшарів, як сї останнї витворили ся історично“. Адлер-junior покликуєть ся на статю Австерлїца в „Neue Zeit“ про „движучі національні сили“ та про їх залежність від економічної дїйсности відповідних територіяльних обшарів. „Економічний розвиток—каже сей останнїй —злучив, переплїв, зцементував всїми спійлами, які витворює капіталїзм, те, що колись вже було сполучене до купи в державі через підбій, анексії, подруже. Нехай національна ідеольогія прямує своїм шляхом, нехай вона почуваєть ся невизволеною, нехай бажає вирвати ся поза межі: господарські пута лишають ся дужчими. Що було раз обєднане механічно, під впливом господарського розвитку (промислу, торговлї, фінансів і спільних матеріяльних інтересів) поволї з р о с т а є т ь с я о р ґ а н і ч н о. Центрофуґальна сила національної думки відступає за далеко назад супроти сили, котру має держава, аби вона могла утримати ся **).

Сей погляд є ідеольогічним проявом клясичного мовляв марксизму й цілком відповідає т. зв. історично-економічному напрямови соціялдемократичного політичного думання ***).

Для сього напряму, про якій тут мова, крім згаданого вище економічного погляду на національне питаннє характеристичне також а в т о н о м н е, а не с у в е р е н н е трактуваннє справи національної самостійности. Ми знову сформуємо сей погляд словами Ф. А д л є р а, писанням котрого не можна закинути нїякої національної пристрастности та в котрого всї думки є проявом хемічно мовляв чистого соціялїстичного доктринерства, чого не можна сказати, як ми саме бачили про багатьох инших соціялїстичних публїцистів, які в часї війни й під її впливом піддали ся в більшій або меншій мірі національно-державному гіпнозу, не виключаючи навіть такого визначного соціялїстичного дослїдника національної проблєми, як К. Реннер. Ф. Адлєр, як ми се вище бачили, висловлюєть ся за перевагу економічного моменту у

*) На думку Кавтського се уодностайненнє залежить від поступу культури й цивілїзації та є звичайним проявом природної еволюції загалом. „Поступ культури, опануваннє природи людьми—зауважає він з сього приводу (стор. 48) —означає зубоженнє природи щодо форм, означає заміну ботанічної ріжноманїт. ности дикого поля одноманїтністю рілї; означає заміну несчисленного багацтва диких звірів несчисленними породами домашніх звірят. До появи людини розвиваєть ся природа в напрямі все дужчої ріжноманїтности. З появою людини розвиток орґанічної природи не виказує нїякого дальшого поступу...“ Цікаво, що подібний занепад націй під впливом економічного поступу передбачує також український соціялїстичний письменник Ю. Бачинський у своїй відомій розвідці „Україна Irredenta“, де він говорить про майбутню денаціоналїзацію нації (стор. 166), про неминучу інтеґрацію національних мов та про витвореннє нової, вищої єдности людського роду, яка „запанує над нинїшньою національною єдністю“ (стор. 165). Взагалї в сій оригінальній українській працї цікаво зясовано відношеннє наукового соціялїзму до національної проблєми й тому звертаємо на неї увагу читачів.

*) Свої погляди щодо сього К. Реннер зясував у часї війни в багатьох розвідках і статях, що вийшли потім і окремими книжками, як от: „Österreichs Erneuerung“ (Відновленнє Австрії) у трьох томах, Відень, 1916—1917; далї „Marxismus, Krieg u. Internationale“ (Марксизм, війна та Інтернаціонал), Штутґардт, 1917 і вкінцї нове виданнє його давнїйшої монографії „Das Selbstbestimmungsrecht der Nationen“ (Право народів на самоозначеннє), Липськ, 1918.

**) Цитовано з чеської статї: B. Adler o politice národnostní в „Právo Lidu“, 1918, ч. 72,

***) Саме К. К а в т с ь к и й був його довголїтним теоретичним камінярем і поширювателем в численних своїх писаннях з приводу національної справи, почавши з цікавої спеціяльної розвідки: „Народність і її початки“ (Львів, 1899) Коли в часї війни сей ґетеран і славетний коментатор марксизму виступив з острою критикою сутоекономічного трактування національного питання (напр. вищезгадану його брошуру про визволеннє народів і новітню розвідку: „Kriegsmarxismus“ (Воєнний марксизм), в якій між иншим безоглядно скритиковано згадані вище писання Реннера з часу війни, то стало ся се тому, що багато нїмецьких і австрійських соціялїстичних публїцистів свідомо чи несвідомо надужили „історичного економізму“ для замаскування і виправдання свого державно-національного імперіялїзму. Отже т. зв. „Kriegsmarxismus“ покриваєть ся знайомим уже нам поняттєм соціял-імперіялїзму.

державній структурі над національним. На його думку абсолютне переведенне національно-державної суверенности в нашім часі дуже часто зустріне ся з непереможною економічною дійсністю. Тому він з становища інтернаціонального соціялїзму відкидає суверенне розуміннє національної самостійности яко буржуазне, протиставляючи йому автономне, як соціялїстичну інтерпретацію сеї справи. „В самостійности народу — каже він у згаданій вище статї — соціялдемократія може бачити лише самоозначенне й автономію в національних справах; суверенність є атрибутом буржуазно-капіталїстичного світу". Відкидаючи війни, національні повстання, анексії або сепаратизми, яко засоби полагодження національних самостійницьких прямувань, він з приводу автономного розвязання сих останніх зауважає: „...в середині твердої дійсности Европи, спементованої та змозаїкованої до купи капіталїзмом, національна автономія є й лишить ся єдиною можливою формою, в якій може здійснити ся право народів на самостійність без того, аби треба було кликати на поміч кріваві війни та непевні анексії".

Се новий зовсім погляд на справу державно-національної незалежности, який відкидає дотеперішню її абсолютно-суверенну форму і уявляє майбутнє зорганізованнє політично-державного співжиття всіх народів після засади автономної співзалежности та відповідальности, а не на державно-національному самовільному еґоїзмови, як се звичайно було досі під покришкою повної національно-державної суверенности. Про сю справу спеціяльно говоритимемо иншим разом, тому тут обмежуємо ся поки-що лише на сконстатуванне сеї автономної теорії національної самостійности в соціялїзмі, визначними представниками якої є Бавер та Реннер.

Тут мусимо ще згадати про весняну національну програму „лївиці" австрійської соціялдемократії, яку випрацювали опозиційно-інтернаціональна фракція австро-нїмецької соціялдемократичної партії, т. зв. централїстична група чеської соціялдемократії й деякі опозиційні елементи зпоміж польських соціялїстів*). Ся програма признає право недержавних народів на повне національно-політичне самоозначенне, але шляхом клясової інтернаціональної боротьби. Тому рішучо відкидає навіть тактичне співділанне соціялїстів з буржуазією власного народу задля виборення національної свободи. Очевидно, що австрійська „лївиця" категорично осуджує війну, або політичний союз з імперіялїстичними державами як засіб визволення поневолених народів. Національне визволенне після неї може стати ся вповні лише шляхом суспільної революції та через побіду пролетаріяту й політичного демократизму. Иншими словами, остаточне полагодженне національних питань відкидає „на другий день революції". Тому ся програма не актуальна, але педагоґічно-політична. Відучити Нїмців від „наївного космополїтизму", котрий часто впадає в блуд національної нетолеранції, або навіть імперіялїзму, а австрійських Славян від „наївного націоналїзму", впадаючи иноді в паннаціональне захопленне — отсе її мета по словах одного з її обяснювачів (Порів. цікаву статю Fr. Schulze: Marx oder Radezky? у червневім числї „Kampf-a"). Отже вона з одного боку спрямована проти австрійського соціял-патріотизму Реннера, а з другого проти „паннаціоналїзму" чеського й польського соціялїзму (себто проти Габермана й Дашинського).

Згаданий виступ австрійської „лївиці" цікавий головно тим, що викликав нову публїцистичну дискусію й полеміку з приводу відношення соціялїзму до національної проблеми**).

Реннер рішучо скритикував національну програму „лївиці" як в ґрунті протимарксівську, ба навіть протисоціялїстичну, а лише лїберально-демократичну в дусї манцінівського „паннаціоналїзму". Він поборює її саме економічними аргументами. Натомість „Лївоцьовції" (Шульце) доводять антимарксівство реннерівства, який протягом війни нераз заплутував ся в нетрях державно-національного патріотизму à la ґенерал Радецький.

Ся полеміка, не зважаючи на особисте забарвленне, принесла деякі цікаві знадібки до обяснення марксівського погляду на національну справу в його історичній еволюції, а разом з тим взагалї причинила ся до поглибленя теоретичного збагнення сеї проблеми.

Говорячи про відношенне соціялїзму до національної справи в часї війни, неможливо очевидно поминути становища супроти неї російського большевизму, особливо-ж від тої хвилини, коли большевики захопили в Росії власть у свої руки й таким чином розпочали свою державно-політичну реальну дїяльність.

В становищі большевизму до справи, що нас цікавить, мусимо відріжняти два моменти: ідеольоґічний і тактичний. Та коли під першим оглядом большевики зайняли дуже радикальне становище й майже клясично сформулували право поневолених народів на національне самоозначенне та самостійність (до політично-національного сепаратизму включно*), то сього не можна на жаль сказати про їх практику в національній політиці, яка відзначалась остільки нетолеранцією супроти засобів і форм національно-визвольних прямувань поневолених народів, що врешті звела ся до традиційного антаґонізму між великоросійським центром і неросійськими „окраїнами" (конфлїкти большевиків з Фінляндією й Україною, як зрештою й з иншими „інородцями"). Сей сумний факт звичайної суперечности між словом і ділом психольоґічно можна подекуди поясенити хиба відомим нахилом московського загалу до державно-політичного централїзму, на котрий звернув вже увагу Драгоманів та під впливом котрого все ще знаходить ся російський революціонїзм та соціялїзм...

Що однак згадані невдачі большевицької національної практики не лишили ся без впливу на їх реальну політику, видко з їх новітнього липневого проекту соціялїстичної конституції, котрою Росія признаєть ся федеративною республикою. В сім проектї російської конституції знову проголошуєть ся „повне право народів на самоозначенне" й се останне коментуєть ся таким робом: „Відносно до иншихъ народів совітська влада республики стоїть на ґрунтї засад першого Інтернаціоналу, котрий признав правду, справедливість і моральність за основу свого відношення до решти людства незалежно від раси, релїґії й національности. Соціялїстична республика совітів признає, що там, де є поневоленим хоч один член людської сїмї, поневолене все людство, а тому признає й проголошує у повній мірі право всїх народів на самоозначенне, себто на вільне рішенне про свою долю. Се право поширюєть ся на всї народи без виїмку, отже й на стомілїонову масу працюючого люду в Азії, Африці, у всїх кольоніях і всїх малих країнах котрі були досї немилосердно гноблені так званими цивілїзованими народами".

Переводячи проклямовані засади в дїло, признала влада совітів право Польщи на вільне рішенне про свою долю. Признала далї самостійність Фінляндії, України, Вірменії та всїх народів, що заселюють територію бувшого російського царства. Аби повстав дїйсно свобідний і вільний, а тим самим і трівкий союз працюючих кляс російських народів, висловила ся совітська влада за федеративну республику, котра полишає вільне рішенне робітництву й селян-

*) Програму й основи тактики видруковано у травньовому числї віденського соціялїстичного журналу „Der Kampf", 1918.

**) Щодо сього пор. полемічну статю Реннера. „Marx oder Mazzini?" („Der Kampf", маєве число) й згадану вище статю Ф. Шульце: „Маркс чи Радецький?". Далї нову критичну увагу Реннера: „Was hat ein internationales Programm zu leisten?" („Der Kampf", 1918, ч. 6).

*) Докладнійше зясували ми ідеольоґію большевизму щодо національної проблеми в нашій статї: „Справа миру й національна проблема", див. „Вістник" ч. 184, стор. 9.

ству кождого народу вступити повноправним членом до совітської республики *).

Ми присвятили тут трохи більше уваги відношенню соціялїзму до національної справи тому, що він на нашу думку є тою єдиною силою, яка потрапить збудувати міст інтернаціональної солїдарности через безодню того звірячого націоналїзму, котрий так страшенно розбурхала всесвітня кривава трагедія... Тільки соціялїзм зможе витворити необхідні теоретичні й реально-політичні передумови для національного порозуміння, а відтак і для полагодження сучасних палких національних справ взагалї.

Ініціятивну під сим оглядом ролю міг відограти соціялїзм невтральних народів і країв, вільний від тої національної пристрастности та гіпнозу, під впливом яких volens-nolens знаходить ся соціялїзм обох воюючих таборів.

Сей невтральний соціялїзм багато вже зробив для відновлення соціялїстичної інтернаціональної солїдарности (згадаймо голяндсько-скандинавський комітет та його спроби влаштування загальносоціялїстичної конференції у Стокгольмі). Ми сподіваємо ся, що вкінцї йому вдадуть ся пацифістичні спроби, що ставлять своєю метою відновленнє соціялїстичного Інтернаціоналу, а се безперечно матиме величезне значінне для розумної лїквідації війни й заразом для полагодження національної проблеми, одної з головних її причин.

Під сим оглядом дуже цїкавий відкритий лист провідника голяндської соціялдемократії Трульстра, сього невтомного пропаґатора соціялїстичного пацифізму, до провідника англїйської робітничої партії Гендерсона. В сім листї Трульстра доводить необхідність спільної соціялїстичної противоєнної акції задля здушення загальнопануючого мілїтаризму й задля виборення справедливого миру в дусї таких демократичних засад і гасел: „Основанне союза народів; заміна імперіялїстичної методи національного мілїтаризму міжнародною орґанізацією, яка-б забезпечувала мирний господарський розвиток кождого народу; міжнароднє роззброєннє...“ Се одинокий шлях до лїквідації кривавої війни, до відновлення міжнародної спільности, а заразом шлях до розвязання національних спорів і суперечок нашого часу. На нашу думку соціялїзму має припасти заслужена роля державного й національного арбитра!..

Ів. Бочковський.

Як творилась Українська Держава.

(Продовженнє)*.

Боротьба за автономність України і федеративний лад.

Російська демократія і Тимчасовий Центральний Уряд не оцїнювали відповідно сих фактів. По перших актах революційного братання вони поставили ся підозріливо і неприхильно до політичних українських домагань, до орґанізаційної роботи Ц. Ради, її програми і тактики. Поголоски про те, що Українцї скликають свій національний конґрес, щоб проголосити автономію України і російську федерацію, викликали в Київі в переддень всеукраїнського зїзду, на великодніх святах таке сильне напруженнє в революційних кругах, що дійшло до погроз розгону сього зїзду революційними штиками. Конференція представників не-українських орґанізацій з українськими, зроблена в сій справі, ослабила се напруженнє, але воно поновлялось потім знову кілька разів. Революційна київська преса нераз заводила против-українські пісні в один тон з чорносотенною, яка весь час вела неослабно свою кампанїю брехень та інсінуацій против українського руху. Центр. рос. уряд теж більше прислухав ся до всяких противних українству голосів, ніж до голосу українського народу. Відносини його до українських домагань диктувались кадетами-централїстами, були невірні й неприхильні. Всї заходи до порозуміння з ним, початі з перших днїв революції, зістались без успіху.

У. Ц. Рада через те довго вагала ся вступати в офіціяльні переговори з рос. урядом. Декларація і депутація приготовлені після київського віча, в останніх днях березня, зістались невисланими. Тільки коли перший військовий зїзд поновив ще з більшою силою домаганнє київського віча, щоб У. Ц. Рада добивалась від рос. центр. уряду принціпіяльного признання автономії України, уставлення українського комісара при Центр. Рос. Урядї й призначення комісара на українську область, з краєвою радою при нім, У. Ц. Рада рішила вислати таку депутацію і передати українські домагання центр. урядови і петербурзькій радї салдатських і робітничих депутатів. Але і ц. уряд і рада роб. і салд. депутатів поставили ся доволї неуважно і до депутації і до її домагань. Відповідь уряду по всїм пунктам домагань була відмовна від початку до кінця. Більше того — він поставив під сумнів правосильність У. Ц. Ради виявляти волю українського народу і висловив сумнїви щодо українства взагалї.

Все се, припавши слїдом за забороною військового зїзду, викликало дуже рішучий настрій на великих українських зїздах, селянськім і військовім, що відбували ся тодї. Сї днї 2—10 червня стали історичними днями українського життя. Військові депутати, зїхавши ся до Київа в числї кількох тисяч, присягали на Софійській площі, що не виїдуть, не діждавши ся проголошення відповідного акту. Твердо ставши на федеративній платформі, вони домагались від Ц. Ради рішучих заходів до здійснення широкої автономії України. Вважаючи на такий настрій народніх мас — селянства й війська, Центральна Рада постановила приступити незалежно від рос. уряду до творення підстав української автономії й звернулась до української людности з першим своїм Универсалом, з дня 10 червня, оголошуючи йому свою волю: „однинї творити самим своє житте“. Закликала всю українську людність і всї установи України вийти в найтіснїйші орґанізаційні зносини з Ц. Радою, оподаткувати українську людність національним податком і приступити до орґанізованих заходів для усунення з місцевої адміністрації людей ворожих українству.

Универсал зробив величезне вражінне — не так своїми розпорядженнями, взагалї поміркованими, як своїм твердим тоном української національної власти, в котрім всї, свої й чужі, почули голос будучої краєвої власти. Коли слїдом за тим Ц. Рада для здійснення своєї програми орґанізувала Ґенеральний Секретаріят, се зрозуміли на фактичну орґанізацію власти на цїлу Україну. В правительственних кругах під впливом сих фактів і відомостей про те, з яким запалом стрічає универсал українська людність, став ся різкий поворот в відносинах до українського питання. Міністри-соціялїсти відмовились іти далї за вказівками кадетів в сій справі й рішили залагодити українську справу щирими й рішучими уступками. Після ріжних півзаходів — як виданнє дуже неясної відозви „до громадян Українців“, та проєкт висилки комісії для інформації про Ц. Раду й її универсал, під впливом грандіозної української маніфестації в Петербурзї перемогла гадка про радикальне заспокоєннє українських жадань, і 28 червня до Київа прибули міністри, уповажнені до сього.

*) До сього другого уступу наведенного проголошення треба додати, що ми зрештою вже згадували вище, що большевики фактично признавали самоозначенне народів лише на свій большевицько-совітський зразок, поборюючи яко реакцію кожду иншу форму національного визволення (напр. у Фінляндії й Україні), через що викликали зрозуміле недовірє до своєї національної тїлоки. Загалом же балянсуюча й нещевна політика нової Росії щодо „окраїн“ і „інородців“ викликала серед сих останніх недовірє й до федерації як такої, вони добачують в ній замаскованє прямуванне до відновленнія „єдиної й неділимої“ Росії (Пор. напр. протифедеративну орієнтацію під сей час на Україні).

* Пор. ч. 217.

Грунт для згоди їх з Ц. Радою був підготовлений переломом, що наступив в відносинах між Ц. Радою і київськими не-українськими революційними орґанізаціями—зближенням їх до Українців і прінціпіяльним порозумінням щодо вступлення в склад Ц. Ради. Се було власне те, що вважало ся мінїстрами-соціялїстами умовою признання Ц. Ради краєвим орґаном. Перешкод для такого признання тепер не було. Вироблені мінїстрами спільно з Ц. Радою тексти правительственної декляравції і другого Універсалу Ц. Ради в справі передачі Ґен. Секретаріятови зверхньої власти на Україні були спішно прийняті Ц. Радою: більшість її признала небажаним спинятись над сумнівними подробицями, щоб не затягати справу. Але несподівано ся угода викликала сильну опозіцію мінїстрів-кадетів. Коли більшість Ради мінїстрів дала все-таки згоду на них, се прискорило мінїстеріяльну кризу — вихід кадетів з мінїстерства і перехід його вповнї в руки соціялїстів. Нове правительство твердо стало на згоді з Ц. Радою і 3 червня проголошено його декляравцію і заразом Універсал.

Україна фактично отримувала краєву автономію, котрій належало тільки надати закінчені правні форми. Так розуміло се громадянство, так розуміло правительство: мінїстр Церетелї, закінчивши переговори, поздоровив Ґен. Секретаріят з отриманою автономією. Грізні обставини, в яких се сталось — оголенне фронту в Ґаличинї й нїмецький прорив і натиск на Волини й Поділю немало вплинули з свого боку на те, що всї спірки й непорозуміння з Українцями серед не-української демократії відложено на бік, і вона під сю хвилю з охотою заходилась разом з ними орґанізувати нові орґани краєвої власти, згідно з умовою правительства. Доповнено комітет Ц. Ради (або Малу Раду, як її називано) представниками не-української демократії, перевибрано з їх участю Ґен. Секретаріят, вироблено його статут — „першу конституцію України“, як її величали в хвилї ентузіязму участники, і передано на затвердженне Центрального Уряду. Се був дійсно світлий і радісний момент, який настроював всїх надійно й бадьоро щодо будучности України. Навіть заграничні українські орґанізації, (Союз визволення України), які давнїйше, до-революції стояли на ґрунтї иншої орієнтації, тепер бачили розвязанне політичних завдань України там, де вказувала їх Ц. Рада, і піддавались під її провід.

Але тим часом заходили зміни в політичних обставинах й творили нові перешкоди на сім, здавалось — уже рівнім і гладкім шляху. Частинна криза рос. кабінету, вчинена виходом з нього кадетів з приводу угоди з Українцями, була використана радикальними елементами з одного боку, контрреволюційними з другого, для натиску на правительство. В Петербурзї виникло повстанне; задавлене тут, воно перекинулось на фронт, і мало наслїдком згадану катастрофу в Ґаличинї. Протягом кількох днїв була стрчена сливе вся окупована російськими військами Ґаличина і Буковина. Волинь і Поділе стали перед перспективою ворожого натиску. В армії виявилась страшна дезорґанізація, присутність елементів непевних і небезпечних. Нечувані погроми, вчинені сим військом при уступленню, викликали жах і огиду. Наступив грізний упадок в настрою. Впало довірє до революції. Явні і тайні вороги її підняли голови — а вони заразом були завзятими ворогами й українства.

Російські соціялїсти не відважались узяти на себе правлїннє й шукали союзу і помочи буржуазних елементів. Кадети, вернувшись знову в склад кабінету, чули себе в нїм панами й се зараз відбило ся на українських відносинах. Коли ґенеральні секретарі в середині липня прибули до Петербургу для установления відносин і діждали ся там утворення нового кабінету по довгій і прикрій кризї, — в сім кабінетї вони стріли відносини неприхильні й підозріливі. Поставлено під сумнів межі власти Ґ. Секретаріяту й територію, що має їй підлягати. Статут вироблений для нього Ц. Радою, признано неможливим. На місце його тимчасове правительство без порозуміння з Ґ. Секретаріятом і Ц. Радою видало 4 серпня свою „інструкцію“, яка сильно відходила від умови 30 червня. З завідування Секретаріяту вичеркувались справи військові, судові, продовольчі, дороги і почта та телеґраф. Власть його обмежувалась тільки пятьма українськими ґубернїями (київською, подільською, волинською, полтавською й чернигівською — без чотирьох північних повітів), і то ще центральний уряд зіставляв за собою право в виїмкових обставинах розпоряджатись і в них безпосередно, поминаючи Секретаріят.

Ц. Рада, скликана саме на сей час на повну сесію, опинилась в дуже труднім становищі супроти такого кроку центрального уряду. „Інструкція“ суперечила всїм її плянам, і була піддана убійчій критиці не тільки українськими, але й не-українськими членами Ц. Ради. Вона розбивала те, що було потребою даного моменту: міцне обєднанне всїх громадських, народніх сил для того, щоб охоронити Україну від того безладдя й анархії, що підіймалась навколо неї в ній самій прокидалась уже через те, що ріжні представники правительства далї вели ворожу українству політику. Незвичайно прикре вражінне на громадянство зробив розстріл першого українського полку при виїздї його з Київа на фронт (26 липня): він був очевидним наслїдком протиукраїнської аґітації, що йшла з ріжних темних джерел.

Але з другого боку бажаннем не тільки не-українських верств (що особливо гарячо з ним виступили, побоючись розриву), але й великих мас української людности все-таки було не розривати в такий гострий момент з правительством, ні з російською демократією. Ц. Рада тому великою більшістю рішила подати на затвердженне центрального правительству Секретаріят в тім складі, який воно визначило своєю інструкцією, щоб закріпити бодай вчасти пройдену путь політичного розвитку, а тимчасом подбати про найскорше скликанне українських установчих зборів і взагалї про все, що могло-б виявити волю України щодо її політичного устрою, одноцільности її території й повноти її автономної власти. По довгих переговорах Ґен. Секретаріят 20 серпня подано центральному урядови в числї 7 секретарів і дня 1 вересня вони були затверджені.

Українська Народня Республика.

Коалїційне російське правительство дало свою згоду на утвореннє української автономної власти під натиском обставин, під вражіннями контрреволюційної корнилівської авантюри, в якій були замішані ріжні його члени, викликаної нею кризи й незвичайно грізних воєнних обставин (прорив ризького фронту, погрози Петербургови і т. ин.). Але коли йому з помічю ріжних маневрів, як здавалось, удалось підвести деякий фундамент під своє істнуванне (під фірмою „демократичної наради“, скликаної в середині вересня), вся дальша тактика сього правительства Керенського в відносинах до України обернулась на те, щоб звести на нїщо навіть ту куцу автономну власть, яку воно признало своєю інструкцією й затвердженнєм Ґен. Секретаріяту. Воно ігнорувало його в своїх розпорядженнях на Україні, поручило тутешнїм установам далї зноситись з російськими мінїстерствами, минаючи ґенеральних секретарів, від себе визначало вищих урядовців краю, не давало Ґен. Секретаріятови нїяких засобів на його орґанізаційну роботу, зіставляло без уваги всї його заяви й представлення, гальмувало його орґанізаційні заходи. Російський сенат, сей всїми забутий останок старого устрою, схотів нагадати про себе, відмовившись розпубліґувати інструкцію Ґен. Секретаріяту. і се з формального боку мало-б позбавити її обовязуючого значіння. Нарештї-ж се правительство задумало підняти руку на саме істнуванне Ґ. Секретаріяту й Ц. Ради. З нагоди програми діяльности, предложеної Ґ. Секретаріятом Ц Ради, де Ґ. Секретаріят між иншим згадував про те, що він

в найблизшім часі візьметь ся до підготовлення українських установчих зборів, правительство Керенського попробувало зробити з сих українських установчих зборів притоку до обвинувачення Г. Секретаріяту й Ц. Ради. Київському прокуророви поручено взятись до розслїду сеї справи й ужити проти Г. Секретаріяту й Ц. Ради карних заходів, а заразом викликало ґенеральних секретарів до Петербурга для виясненя сеї справи.

Се по всїм попереднїм викликало незвичайне обуреннє в українськім громадянстві і настроїло дуже рішучо його представників, що тодї, дня 20 жовтня саме зібрались на третїй військовий зїзд і повну сесію Ц. Ради. Несподївано одначе обставини різко змінились. В тім самім часї впало коалїційне правительство, серед повстання піднятого в Петербургї соціял-демократами большевиками, а зорґанїзоване ними правительство „народнїх комісарів“ не знаходило признання нї в армії, нї в громадянстві. Російська республика впала в довгу анархію, области її фактично відокремились і мусїли жити своїм життєм та своїми засобами боротись з тим розрухом, що підіймав ся під большевицькими кличами: „вся власть совѣтамъ!“ (радам робочих, салдатських і селянських депутатів). Аґенти коалїційного правительства в Київі спочатку, обвинувачуючи Ц. Раду, що вона тримає разом з большевиками, хотїли були заодно розбити і большевилів і Українців, напустивши на них свої війська: козаків, чеські дружини, юнкерів то що. Се їм не вдалось, інтригу виявлено, представники старого уряду мусїли полишити Київ, а також ті частини, які їх трималисъ. Але тодї в большевицьких кругах зявились наміри збити Ц. Раду під гаслом її буржуазности, домагатись її перевибору й передачі всеї власти на місцях совітам робочих і салдатських депутатів. Київ і цїла Україна з кінцем жовтня опинилась в грізній ситуації між сими двома ворожими таборами. В Київі й по инших містах шли оружні сутички. Мара кривавої міжусобиці нависла над краєм.

В сих обставинах утвореннє єдиної, сильної власти в краю являлось пекучою потребою. Такі резолюції й були винесені Ц. Радою, та сього було ще мало: единим способом утвердженя сеї власти було підведеннє державного фундаменту під неї. Г. Секретаріят не міг довше висїти в повітрі, як орґан якогось центрального правительства, котрого не було, — і не було навіть надії, щоб воно могло утворитись. Він мусїв стати правительством Української Держави. В тім напрямі рішучо висловив ся уже в останніх днях жовтня військовий зїзд. З того часу ся справа дебатувалась і розбиралась по фракціях Ц. Ради, які й прийшли до того переконання, що Українська Республика справдї мусить бути проголошена негайно, але се проголошеннє не може обмежитись одною формальною стороною, разом з тим мусить бути можливо повно розкритий демократичний і соціялїстичний характер сеї відновленої Української Держави. За порозумінням фракцій українських соціял-демократів і соціялїстів-революціонерів був вироблений проект третього Універсалу Ц. Ради, який і був з деякими змінами прийнятий і проголошений Ц. Радою дня 7 падолиста 1917 р.

Він проголошував Українську Народню Республику, а разом з тим скасованнє приватної власности на землї сїльско-господарського значіння, заведеннє восьмигодинного робочого дня, контролю над продукцією, заходи до негайного миру, амнестію за політичні виступи, скасованнє кари смерти, реформу судівництва й адмінїстрації, заведеннє національно-персональної автономії для не-українських народностей. Се була ґрандіозна програма, до здїйсненя її принаймнї частинного прикладала потім усї сили Ц. Рада й Секретаріят, заразом уживаючи всїх старань, щоб перевести вибори до українських установчих зборів, які мали повести державне й соціяльне будівництво в формах уже не революційних, а конституційних.

Приходилось се все не легко. Весь час Україна жила в станї внутрішньої війни. Правительство народнїх комісарів, що на якийсь час скріпило свою власть в Петербурзї й Москві, на північнім і західнім фронтї, накликало свої війська до боротьби з Ц. Радою, або сунуло ті віддїли війська, які признавали їх власть, на українську територію з непевними, двозначними намірами. Український уряд розброював такі ворожі частини й висилав їх з України в інтересах забезпеченя ладу. З сього приводу, а також через те, що український уряд, щоб запобігти міжусобиці, не перепускав большевицького війська на Дон, на козаків, а натомість свобідно пропускав з фронту козацькі полки до дому, правительство „народнїх комісарів“ стало в ворожі відносини до українського правительства, а з кінцем падолисту повело справжню, формальну війну проти України.

Воно закидало ґенеральним секретарям України контрреволюційну політику, спілку з донським атаманом Каледіном і ріжними реакційними елементами. Поставило своїм ультиматом, щоб українське правительство пропустило большевицькі війська через Україну, затримало Донців і признало власть совітів на Україні. Українське правительство рішучо не згодилось вести свою політику по вказівкам народнїх комісарів—поборювати тих, кого воно признає контрреволюційним, і піддати орґани самоуправи й адмінїстрації совітам робочих і салдатських депутатів, що встигли вже виявити свою повну нездатність до власти. Тодї большевицьке правительство проголосило Ц. Раду збором реакційних і буржуазних, поміщицьких елементів. Напустило на Україну своїх аґітаторів, які ширили демаґоґічні брехнї на Ц. Раду й її ґенеральних секретарів (напр. толкували людям, що там самі ґенерали, тому й звуть ся ґенеральними). Стало діймати Україну грішми: спинило висилку грошей до всякого роду установ так, що українське правительство мусїло спішно заходитись коло випуску власних грошей. Нарештї повело воєнні операції формально, звернувши на Україну війська, які могло рушити з північного й полудневого фронту, щоб уставити большевицьку власть і знищити Ц. Раду. Заразом большевицькі орґанїзації України скликали до Київа на перші днї грудня збори делеґатів совітів салдатських і робочих депутатів в тій надії, що на них можна буде винести постанову про перевибір Ц. Ради й таким чином повалити й її й українське правительство.

Сей замах ухилено: на визначений для зїзду час скликано селянських делеґатів в такій мірі, щоб сей зїзд був дїйсним виразом волї людности, і сей поповнений селянськими делеґатами зїзд рішучо став по сторонї Ц. Ради. Восьма сесія Ц. Ради, скликана на середину грудня, виявила тверду й непохитну волю українського громадянства до оборони авторітету свого правительства і суверенности Української Республики, що фактично стала вже самостійною й незалежною. Всї заходи Ц. Ради й ґенеральних секретарів, щоб протиставити федеративну орґанїзацію тому фактичному розкладови російської держави, що почав ся вже завдяки большевикам, не приводили до нїчого. Народи й области Росії не важились творити федерацію без участи найбільшого з членів, Великоросії, а та не виявляла своєї волї в сім напрямі, по части тому, що була паралїзована большевицькою анархією, по части й ще більше тому, що все-таки не могла відірватись від своїх централїстичних навичок. Українські заклики зіставались без відповіди. Надії на федерацію не було, а тим самим український нарід мусїв свою державність утверджати в формах політичної самостійности. Охоронити себе від безладя і загибели міг тільки поглиблюючи й укріплюючи свою державність і окремішність, щоб не розплинутись в тім хаосї, що підіймав ся навколо та грозив затопити й його самого.

(Далї буде).

М. Грушевський.

З таборового життя у Фрайштадті.

Табор живе тепер під враженнем розпочатої, але повільної поки-що висилки полонених на Україну. Правда, поки-що йдуть самі лише транспорти інвалідів, по кількасот людей в одному, але загал полонених нашого табору жде й не діждеть ся висилки й здорових полонених, т. зв. справжньої виміни полонених. Треба надіяти ся, що виміна така вже незабаром розпічнеть ся.

В серпні виїхав з нашого табору один більший транспорт інвалідів, біля 500, другий виїде на днях, а дальші приготовляють ся. В таборі стає щораз менше мешканців; нема вже того життя, яке було колись, коли таборові орґанізації вели широку працю в школах, на зборах, в театрі і т. ин. Остало також дуже мало укр. офіцерів.

Праця „Боєвої Управи“ вже покінчила ся. Останні два ешелони козаків та ґрупа офіцерів 22 чол. виїхали до Володомира Волинського в першій половині серпня, а з ними виїлали й останні три члени „Боєвої Управи“. Сама дивізія виїхала вже з Володимира на Чернигівщину. Всї ті, що записували ся до дивізії й їх не вдало ся вже стягнути з робіт—мусітимуть ждати загальної виміни полонених.

Праця Ліквідаційного Комітету Головної Української Ради нашого табору йде зі збільшеною ще енергією. Після того, як „Розвага“ перестала виходити, розвязано Видавничий Комітет, що його утворено на останніх загальних зборах Видавничого Товариства ім. Івана Франка в лютім с. р., а Ліквідаційний Комітет перейняв усе його майно й дальше ведення справ. Таким способом в руках Ліквідаційного Комітету опинило ся ведення всїх окремих віддїлів таборової орґанізації, опинили ся справи всїх таборових товариств, централею яких була Головна Українська Рада, а потім її Ліквідаційний Комітет.

В ріжних біжучих справах відбули ся два довші засїдання Ліквідаційного Комітету в днях 7 і 21 серпня. Крім обговорення способу дальшої ліквідації майна товариств (опаковання театрального майна, церковних річей, річей „Просвіти“, бібліотек тощо), займав ся Ліквідаційний Комітет між иншим також справою памятника померлим полоненим. В останнїм числї „Розваги“ подано вже було в звідомленню, що на сю ціль зібрано з добровільних датків полонених 1000 К та що сї гроші збережені в касї Ліквідаційного Комітету, але крім сих грошей призначено ще на памятник 4000 К з грошей, які дають військові власти на покриттє р жних особистих потреб полонених, що живуть в таборах (такі фонди складають ся з 4 сотиків денно від кождого полоненого, се частина його „жалування“). Призначено їх ще з весною сього року за згодою таборової команди й делеґатів від цїлого табору. Справа будови памятника стрічає поважні труднощі: матеріял дуже дорогий (камінь, цемент, залїзо і т. д.) і тяжко знайти відповідних робітників, а через те тяжко вибрати й проект памятника, бо форма його залежна у великій мірі від матеріялу, а дальше й від висоти фондів, які є до розпорядимости. Остане мабуть високий хрест на відповіднім підвищенню та з написами.

Чайня істнує й дальше. Серед тяжких умов життя в полонї становить чайня деяку поміч полоненим; життє полонених в нашім таборі облегчило ся зрештою хоч трохи в останніх місяцях, порівнюючи з иншими таборами, бо українське правительство прислало ваґон поживи, а ще недавно перша стрілецько-козацька дивізія у Володимирі прислала й від себе, заходом „Боєвої Управи“ ваґон поживи для полонених нашого табору.

Ліквідаційний Комітет не звинув ще зовсім фотоґрафії; роблять ся альбоми знимок з цїлого часу, як ведеть ся праця в нашім таборі і роблять ся ще й тепер деякі інтересні знимки.

Таборова музика, мимо виїзда великого числа її членів до Володимира, доповнила ся новими членами й дала декілька гарних концертів, між иншим два в самім місті Фрайштадті.

Коли біля закінчення праці „Боєвої Управи“. котра все-таки від самої весни надавала так сказати „тон“ нашій орґанізаційній роботі в полонї—в таборі успокоїло ся вже, рішив Ліквідаційний Комітет на останнїм засїданню розпочати таку працю, яка серед даних тепер умов і конечна і можлива. Числячи головно на тих, які тепер їдуть на Україну, рішив Ліквід. Комітет відкрити курси української мови й правописи, поки-що тричі в тиждень, вечером.

Крім того рішено відбувати загально прислушні виклади на політичні теми, щоб усї полонені, особливо ті, що вертають на Україну, були докладно (на скільки се можливо) поінформовані про те, що дїєть ся на Україні. Такі виклади відбуватимуть ся двічі в тиждень вечером; на них інформуватиметь ся слухачів також про світові події.

Одною з найважнїйших справ, яка тепер займає членів Ліквідаційного Комітету, се зладженнє звідомлення за цїлий час, протягом якого вела ся Союзом визволення України праця в нашім таборі.

Фрайштадт, 28 серпня 1918. Р.

Бібліоґрафія.

Д. Дорошенко, П. О. Куліш, його життя й літературно-громадська дїяльність. Вид. т-ва „Просвіта“, Київ, 1918, стор. 70, ц. 2 гривні 50 шагів.

Велика річ—добра біоґрафія письменника й взагалї громадського дїяча. Як тяжко без неї, знає кождий, хто береть ся до студій над історією, історією літератури або громадського життя взагалї. Та й для школи такі життєписи не лише пожадані, але й просто конечні. На жаль у нас скрізь прогалини, куди нї глянь. Нема досї доброго курсу історії літератури, нема історії мистецтва, громадського життя й культри взагалї, а вже про біоґрафії й говорити не доводить ся: тут поле майже непочате. Поза Шевченком, для життєпису котрого поклав такі добрі основи Кониський, рідкий письменник може похвалити ся якою-такою біоґрафією, спеціяльно на українській мові. І досї зостаєть ся сливе одиноким джерелом для новійшого часу історія літератури Огоновського, де зібрані короткі життєписні дані. А нам так би здали ся порядні біоґрафії всїх видатнїйших наших дїячів! І не лише з потреб чисто-наукових, але в з потреб громадських і педаґоґічних. Адже життєпис видатного чоловіка найкраща школа, найлїпший стимул, підойма й заохота для молодих, найкращий приклад і взірець їм для наслїдування. А тут тимчасом—пустиня, на лихо й сором усїм нам! Що дамо ми тепер нащій молодїжи, щоби показали їй, кому, маємо завдячувати, що не згинули марно, а вийшли таки в люде?

Тому не можна не радіти кождій спробі, яка має на метї дати життєпис визначного Українця. На жаль таких спроб було досї дуже не багато. Поза Шевченком найбільше пощастило Куліševi, для біоґрафії котрого солїдні основи положив Шенрок і кореспонденція Куліша, оголошена в „Київській Старині“. На їх підставі легко вже було брати ся до популярного начерку життя з дїяльности сього небуденного чоловіка, одного з тих мужів, що на них стала земля українська. І от кількадцять літ тому появив ся у нас перший такий нарис, призначений для широкого читача з народу — „На громадській роботї“ Д. Дорошенка, вид. „Добродїйного Товариства“ (Спб., 1906, стор. 32). Тепер д. Дорошенко знову надумав пригадати нам свого славетного земляка—Чернихівця і дав уже сим разом не коротеньке оповіданнячко для народу, а добре прозоро писану біоґрафію, зовсїм нову роботу в порівнанню до першої своєї спроби. Начерк виданий тов. „Просвіта“ у Київі складаєть ся з 9 розділів, в котрих докладно розповіджено про життє й дїяльність „гарячого“ Куліша. Нема тут нїчого нового, досї незнаного дослїдникам, але зате умїло й совісно перероблена цїла дотеперішня література про Куліша так, що життє його переходить перед нами крок за кроком від народження аж до смерти. Такого гарного на-

черку може позавидувати Куліші не один з наших дїячів— так ладно, простими словами, без зайвих славословів, без тїни панеґірика, без напушених, надутих фраз потрапив Д. Дорошенко розповісти про житте й заслуги великого Українця. В своїй роботї дав Д. Дорошенко те, що нам треба, те, чого нам досї бракувало. Його начерк — се взірець такого роду роботи й хотїло ся-б сподївати ся, що автор не спинить ся на нїй, а дасть нам такі самі гарні життєписи й инших наших видатних людей. У нього є до сього хист і було-б просто грїхом закопувати сей хист у землю. Видано нарис як на теперішнї часи добре й недорого. На жаль нема портрету Куліша, але се вже мабуть з огляду на невідрадні друкарські відносини.

Бажаємо гарній книжцї Д. Дорошенка діждати ся як найскорше нового видання. В нїм мусїтиме автор узгляднити крім використаної вже літератури також характеристичну для Куліша й важку для зрозуміння його вдачі й напряму недруковану статю його „Українофілам“, оголошену О. Левицьким у VIII-ім томі „Записок Українського Наукового Товариства“ у Київі.

Вол. Дорошенко.

Видання „Вістника політики, літератури й життя“:

Микола Капельгородський. Мої пісні (збірник поезії). Відень, 1918, 36 стор., ц. 2 кор.

Л. Глїбів. Байки, Фрайштадт, 31 стор., ц. 60 сот.

С. Руданський. Веселі вірші, Фрайштадт, 1918, 31 стор., ц. 60 сот.

О. Стороженко. Гумористичні оповідання, Фрайштадт, 1918, 31 стор., ц. 60 сот.

Т. Шевченко. Три поеми (Сон, Кавказ, Суботів). Фрайштадт, 1918, 31 стор., ц. 60 сот.

Надіслані до редакції книжки:

В. Дорошенко. Спис творів Івана Франка, з додатком статей про нього й рецензій на його писання, випуск I (ч. 1—2044), Львів, 1918, стор. 80. Вийшло як IV том матеріялів до української бібліографії Бібліографічної Комісії Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові.

Андрій Чайківський. Олюнька, оповіданне з життя ходачкової шляхти, друге виданне, Львів, 1918, стор. 267. Накладом Укр. Видавн. Спілки.

Вісти.

Зєдинені Держави й Україна. Українське пресове бюро в Льозанї довідуєть ся, що Зєдинені Держави мають в найскоршім часї признати державну незалежність України.

До побуту Лизогуба у Берлїнї. „Дїло“ доносить з Київа: З офіціяльних джерел одержано в Київі відомости, що дня 20 серпня в Берлїнї відбула ся нарада голови української Ради міністрів Лизогуба з нїмецьким державним секретарем закордонних справ фон Гінце. По приватним відомостям нарада була присвячена справам зовнїшної політики. Міністри обміняли ся думками по кримській, бесарабській, донській справам, а також обговорювали справу Холмщини. В нарадї згадано також і инші справи, між ними фінансово-економічні.

Чорноморська фльота для України. Як доносить „Дїло“ з Київа з 13 серпня, начальник головного морського штабу капітан Свірський, який виїхав до Берлїна на переговори з нїмецьким правительством в справі передачі Україні фльоти, повідомляє, що питанне передачі Україні, як військової, так і торговельної чорноморської фльоти, вирішені в корисним дусї для України.

Ратифікація мира між Туреччиною і Україною. 22 серпня о 4 год. пополудні в палатї турецької амбасади у Відні відбула ся виміна ратифікаційних грамот берестейського договору між турецьким послом Гусейн Гільмі Паша і повновласником Української Держави д-ром Токаржевським-Карашевичем.

Турецький посол у Київі. Дня 10 серпня прибули до Київа як представники Туреччини ґенеральний консуль Ферід Бей і військовий аташе полковник Еліб Бей.

Умови України з Доном. 7 серпня представники уряду всевеликого війська донського й уряду України підписали умову, по якій Ростов над Доном, Таганрог і вся таганрозька округа лишають ся за всевеликим військом донським.

Торговельний договір Дону з Україною. „Робітнича Газета“ доносить з Новочеркаска: Сими днями до Київа виїздить управляючий віддїлом промисловости Лебедєв, помічник управляючого фінансів Калашнїков, управляючий державним банком Гульбин для підпису торговельної умови з Україною.

Фінляндське посольство у Д. Дорошенка. „Робітнича Газета“ доносить з 23 серпня: Фінляндське посольство у складї уповноваженого представника д-ра Гумердса і фінляндських консулїв у Київі Рудольфа Вальдена і в Одесї Госта Серлахіуса було з офіціяльною візитою у міністра закордонних справ Д. Дорошенка і подали йому вірительні грамоти з підписом фінляндського міністра закордонних справ.

Грузинська місія в Київі. „Дїло“ з 17 серпня доносить, що до Київа прибула з Кавказу місія в складї голови приват-доцента В. Тензаля, секретаря Асатіяні та члена Вачіашвілї. З місією прибув висланий в Москву з особливим дорученнєм полк. Кавтарадзе. Місія має навязати економічні й дипльоматичні зносини з Україною.

Українська місія до Швайцарії. По донесенням часописей дня 10 серпня мала виїхати до Швайцарії осібна дипльоматична місія з радником міністерства закордонних справ д-ром Е. Лукасевичем на чолї з грайотою до президента союзної ради Швайцарії в справі навязання дипльоматичних зносин між Україною й Швайцарією. Тимчасовим заступником Української Держави в Швайцарії мав би бути гр. Михайло Тишкевич.

Митові уряди на Україні. „Кіевская Мысль“ доносить, що український митовий уряд довершив орґанїзацію українських митових урядів. Персонал утворено з урядників колишнїх російських митових властей.

Знесеннє мита на українські закордонні видання. Міністерство освіти, бажаючи, щоб на Україну мали доступ закордонні українські видання, на які дотепер російськими законами було наложене високе мито, внесло тимчасовий законопроєкт про увільненнє від мита книжок і инших друкованих на українській мові закордоном видань, як підручники, мапи, ноти, ґравюри і т. ин. Закон матиме тимчасову силу до 1 червня 1919 р. й відноситиме ся до всїх закордонних видань, з якої-б держави їх не везли.

Поворот православного духовенства до Холмщини. „Дїло“ доносить, що 16 серпня на прийомі у міністра закордонних справ Д. Дорошенка був єпископ Евлогій і розмовляв з ним в справі можливости повороту до Холмщини православного духовенства.

Учительська спілка Холмщини. Дня 3 серпня заснувала ся у Берестї учительська спілка Холмщини, Підляша, Полїсся й західної Волинї з метою дбати про культуру й добробут людности й боронити її від польської навали. До спілки вписало ся зараз понад 100 членів.

Скільки збіжа вивезено з України до осереднїх держав? „Дїло“ з 23 серпня доносить з Київа: Міністер Гербель бажав ознайомитись на скільки успішно йде виконуванне Українською Державою хлїбного договору з осередніми державами. В сій справі перший департамент передав йому статистику, де зазначено, що до сього часу відправлено зареквірованих хлїбних тягарових ваґонів 6.651, себто коло 6,650.000 пудів; крім того невияснених ще тягарових ваґонів, відправлених безпосередно владою осереднїх держав 8.676, а всього 15.327, що дає коло 15,327.000 пудів збіжа.

Польонїзація правобережної України. „Illustrowany Kurjer Codzienny“ подає, що в подільській ґуберніï було в останнїм шкільнім роцї 453 народнїх польських шкіл, а

чило ся в них 32 тисяч дїтей під кермою 660 польських учителїв. На правобережній Українї засновано десять середнїх шкіл, а в Київі істнує польська університетська колеґія.

А. Кримський в Київі. „Нова Рада“ доносить: До Київа прибув на днях відомий український письменник і вчений, проф. А. Кримський. Його викликано з ініціятиви міністерства освіти для участи в комісії, що опрацьовує статут академії наук та вищої української школи. Проф. Кримського запрошено ще на постійного члена термінольоґічної комісії державної канцелярії при законодавчому департаментї.

Галицькі Січові Стрільці на Українї. В Київі орґанізуєть ся повний полк з сих бувших полонених галицьких Січових Стрільців, які аж до державного перевороту на Українї стояли непохитно при українськім республиканськім правительстві. Гетьман затвердив командантом полку п. Коновальця. Початкові роботи ведуть ся в Київі—само орґанізованнє буде в Яготинї біля Київа, бо там знаходять ся військові бараки, потрібна збруя і харчі. Коли полк буде вже готовий, буде переведений в Київ. Старшина з своїм командантом пильно заходять ся біля справи.

Террор в Московщинї. На житте верховного комісаря російської совітської республики Ленїна виконано 30 серпня на передмістю Москви збройний замах. Саме коли він, вийшовши з робітничих зборів, хотїв всїсти до автомобіля, виступила з товпи молода женщина і двократно стрілила до нього з револьверу. Терористку, з рядів ворожої большевикам російської соціял-революційної партії, арештовано. Вона називаєть ся Доря Каплан (?) і була ще в 1907 р. присуджена на 13 лїт примусових робіт за атентат на шефа жандармерії Новіцького в Київі, який наміряла виконати з помічю звичайного ножика. Як пишуть, Ленїнови після добутя з тїла куль, не грозить небезпека смерти. За те другий атентат на народнього комісаря для внутрішнїх справ Уріцького в Петербурзї, покінчив ся безпроволочною смертю останнього.

Польонїзаторські затії на Волинї. Соціял-демократичний „Naprzód“ з 31 серпня в кореспонденції з Волиня подає таке: „В минулім році функціонувало в луцькім повітї 45 польських шкіл з 2933 дїтьми. Завдяки жертволюбивости повстала в Луцьку польська орґанїзація, а тепер „Polska Macierz Wołyńska“ побільшує число шкіл в Луцькім до 70! Наслїдком російської революції, яка заострила на Волинї національну справу, польська мова скоро поширюєть ся в сїльських хатах (!). Бо в деяких місцевостях було вже так зле, що в дома уживано української (ruskiej) мови, а польської тільки в костелї. Тепер під язиковим оглядом єзначний поступ і надїя, що молоде поколїннє не піддасть ся вплывам українїзації (rutenizacyi)“.

На корінно українські землї, під боком українських властей, в Українській Державі, напливові аґітатори з Королївства й Галичини польонїзують суто українське населенне, яке навіть по словам інформатора „Naprzod-у в дома уживає української мови. І він радісно констатує, що „польська мова скоро поширюєть ся в сїльських хатах“ і що „є надїя, що молоде поколїннє не піддасть ся вплывам українїзації“. Ґлупий не бачить, що Поляки, обмотавши своєю орґанїзаційно-пропаґандистською сїтю Холмщину, беруть ся вже на Волинї—на території Української Держави творити другу Холмщину, ближшу Київа, Днїпра й Чорного моря... Справджуєть ся повірка, що инодї доброта рівняєть ся глупотї...

Делеґація Холмщан-учителїв у міністра освіти. „Нова Рада“ доносить, що 24 серпня о 3 год. пополудні до міністра освіти завітала делеґація від берестейських учительських українських курсів на чолї з комісаром освіти Холмщини. Делеґати прибули з Берестя, уповноважені працюючими на терені окупації учителями висловити міністрови подяку за допомогу в справі упорядження перших українських курсів на Холмщинї, також прохати і на далї не залишити холмсько-підляське польське учительство без моральної та матеріяльної піддержки. Після привітання й промови учителїв Максимовича й Менчука, міністер, висловивши подяку вчителям за їх патріотичне завзятте щодо оборони рідного краю й держави на західній границї, зазначив, що його попереднє скептичне відношенне в справі упорядженя нормального шкільництва за теперішнїх надзвичайно важких обставин під час окупації розвіялось і він певний, що з учителями, так патріотично настроєними, провадити шкільну працю на зруйнованій війною землї можливо. Учительство прохало міністра поліпшити правне та матеріяльне становище учителя на Холмщинї, принаймнї зрівняти його з становищем учителїв у центральній Українї, на що міністер відповів запевненнєм делеґації в повній піддержцї всїх її побажань, а насамперед пообіцяв дати грошову допомогу на реевакуацію учителїв до Холмщини.

Поляки забирають б. унїятські церкви в Холмщинї. В своїй польонїзаторській роботї в Холмщинї не знають Поляки ні границь, ні міри. В кільканайцяти місцевостях вони забирають — як доносить „Дїло“ — бувші унїятські українські церкви й „пересвячують“ їх на польські косцьоли. На сю змінну або „реконціляцію“ позволяє люблинський ґенерал-ґубернатор і військовий полевий епископ. В отсих місцевостях переведено, або переводить ся „реконціляція“: в Жданім, Кособудах, Мячинї, Замостю, Монастирку, Мірчу, Топольчи, Бабичах, Тересполю, Ярчові, Грубешові, Холмі і ин. Після вказівок польських ксьондзів роблять ся при сїм нечувані варварства. Урядженя сих церков, як іконостаси, образи і ин. викидають і нищуть способом, ображаючим глибоко почуванє українського населення. До помочи в сій роботї вони спровадили собі ріжних польських монахів, а недавно тому також Езуїтів (о. Шубу, Реювича, Крокошинського, Антоневича, Курдзєла й Таза). Коли нашим цивільним унїятським священикам окупаційні власти заборонили доступу на Холмщину (справа епископа о. д-ра Боцяна!), то Езуїтам дають не тільки позволенне, але навіть окружні команди дістали приказ, щоб сим Езуїтам робили відповідні полекші й давали належну поміч. Що більше, навіть військовим полевим унїятським куратам заборонені всякі зносини з цивільним українським населенням, щоб — не дай Боже—який бувший унїят не вернув на Унію; але на латинський обряд може перейти кождої хвилї. Чисто як за російських часів!

Лїквідація роботи в таборі полонених у Фрайштадтї (Горішня Австрія). Дня 11 липня на засїданню Лїквідаційного Комітету таборових орґанїзацій, в присутности членів президій Союза визволення України А. Жука і В. Дорошенка, рішено припинити таборову часопись „Розвага“, а передплатників передати „Вістникови політики, літератури й життя“ у Відні. В останнїм (134) числї „Розваги“ з 27 липня уміщено ширше звідомленнє з діяльности „Лїквідаційного Комітету. Сей Комітет складаєть ся з таких осіб: др. Р. Домбчевський, др. О. Охримович, Ф. Шевченко, М. Ступак, О. Харченко, І. Івченко, І. Птиця. В сім же 134 числї „Розваги“ уміщено звідомленнє з дїяльности „Боєвої Управи“, яка займала ся вербованнєм козаків до стрілецько-козацької дивізії у Володимирї Волинськім, а яка розпустила себе, виконавши своє завданнє. „Боєва Управа“ зєднала до дивізії понад 7000 козаків і офіцерів. Дальші вістки з життя фрайштадтського табору будуть подаватись на сторінках „Вістника“.

До лїквідації роботи Союза визволення України в таборах полонених в Нїмеччинї. Лїквідатор Союза на Нїмеччину Всеволод Козловський умістив у зальцведельській таборовій часописи „Вільне Слово“ дня 17 серпня письмо „До громадян українських таборів у Нїмеччинї“, в якім між иншим пише таке: „Всї ми робили й працювали в тім переконанню, що тільки національна свідомість і політичне вишколенне можуть положити тверді й певні підвалини під самостійну національну державу. Виходячи з засад демократизму, ми працювали з масою полонених для маси, притягаючи наших земляків до співробітництва в як найбільшій мірі, будячи в масї національну свідомість і виховуючи її до політичного життя в умовах су-

часної, вільної демократичної держави. Тепер наступає час, коли паша робота в її цілости й вчинки кождого з нас, як провідників і свівробітників, мають стати перед суд українського громадянства, і кождий з нас сміє стати перед суд суспільности й історії з спокійною совістю. Союз визволення України проголосив гасло самостійної України й кинув се гасло в маси нашого народу, для яких сей клич став не лише ідеалом далекої будучини, але й програмою даної хвилини, — жаданнєм, яке може і мусить бути здійснене в світовій війні. Події показали, що провідники Союза, які виставили сю програму, і земляки в полоні, які сю програму прийняли та над її переведеннєм працювали, мали рацію й мудро передбачили та оцінювали політичне положенне. Нині ми стоїмо перед доконаною подією — самостійна Українська Держава повстала, й ся подія світової ваги являєть ся нашим оправданнєм. Кождий з нас може вернути до дому з гордим чолом, в свідомости сповненого горожанського обовязку, не як підданий царя, а вільний горожанин вільної вітчини! Прийміть, високоповажні й дорогі земляки, щиру подяку від тої орґанізації, якій ви довірили ся і під проводом якої працювали протягом трьох літ на добро України, не боячись царської тюрми, якою вам грозили, не слухаючись нашептів і клевет, якими вас хотїли задурити й звести з правої дороги! Зосібна хай приймуть подяку від Союза визволення України ті товариші, які мали в лютї часи істнування царського порядку мужність стати на чолї просвітньої роботи в українськім дусї й були співробітниками Союза та духовими провідниками маси! Щире спасибі також тим землякам з волї, які в початках роботи зуміли запалити в таборах той духовий огонь, що ширив на маси тепло й світло, а в дальшім тягу роботи, по притягненню до неї загалу полонених, все позіставали умовим осередком і моральними провідниками таборової інтелїґенції, — хай це забудуть ся заслуги тих людей, що в почуттю демократизму, так властивого нашому народови, стали полоненим не лише учителями, але й щирими, правдивими товаришами!"

В тім самім числї „Вільного Слова" уміщено відозву Комітету Культурної Помочи полоненим, який покликано для продовженя просвітної праці в таборах аж до повного її зліквідованя. В сій відозві читаємо: „Обставини складають ся так, що з поворотом земляків на Україну, доводить ся ждати й через те робота по таборах припинити ся не може, навпаки вимагатиме від нас ще багато сил, щоб довести до кінця се важне національне дїло. Що правда — рамки роботи мусять звузити ся. Факт істнування Української Держави відбирає нам потребу займати ся політикою, яку в цїлости полишаємо нашим землякам на рідній землї, але ж не спускатимемо з ока ідеалу повної незалежности українського народу й далї вестимемо культурну просвітоу роботу між земляками, а також будемо старати ся улекшувати їх незавидне становище полонених, наскільки тільки у нас буде сил і змоги. Під тими гаслами входить від 1 серпня в життя Комітет Культурної Помочи для Українців у Німеччинї—інституція, в яку входять: колишнїй провідник роботи в Німеччинї В. Козловський і покликані Союзом визволення України представники поодиноких таборів—др. В. Левицький з Зальцведеля, професор Б. Лепкий з Вецляру, професор др. Сїмович з Раштату та др. Р. Смаль-Стоцький як референт при Комітетї в Берлінї".

Відновленнє неославізму. На протязї трьох останніх місяців відбули ся два голосні „славянські днї", найперше в Празї, а 19 с. м. в Любляні при дїяльній участи Поляків д-ра Ґломбінського, гр. Скарбека й поета Тетмаєра. Поляки взагалї намагають ся перебрати на себе в славянськім руху сю ролю, яку відограваля колись Росія. Наради південно-славянського конґресу відбули ся в Любляні, в ратуші. Взяли в нім участь відпоручники з Каринтії, Країни, Стирії, Істрії й Дальматії. Репрезентанткою південно-славянського державного руху є Національна Рада, зложена з 52 членів. Президентом її є посол Коротец. Вона стоїть на ґрунтї правно-державної деклярації південних Славян з маю сього року. Люблянська Національна Рада є філією головної Національної Ради з осїдком в Загребі. На засїданнє прибули чеські відпоручники під проводом посла Станека і польські відпоручники з д-ром Ґломбінським на чолї. Полякам уладжено на двірцї овацийне прийнятте. Городському голові Любляни д-рови Ів. Тавчарови відповідав др. Ґломбінський. На засїданню польський відпоручник гр. Скарбек говорив про спільне поступованнє Поляків, Чехів і південних Славян, про могучий бльок західних і південних Славян і про конечність сотворення славянського бльоку від Трієсту по Ґданськ. Таку саму тему окговорював чеський відпоручник др. Кльофач. В суботу відбули наради всї парляментарні посли, які приїхали до Любляни. Після нарад були пп. Станек, Ґломбінський і Сунаріч у епіскопа Еґлїча, будучого „примаса" південної Славянщини.

Купуйте дешеві й загально-доступні видання Союза визволення України:

		к. с.
1.	**В. Антонович.** Хмельниччина в повісти Г. Сенкевича	—·80
2.	**М. Богданович.** Білоруське відродженнє	—·80
3.	**Ів. Бочковський.** Фінляндія та фінляндське питанне	2·40
4.	**Вяч. Будзиновський.** Як Москва нищила Україну	1·20
5.	**М. Возняк.** Наша рідна мова. З 18 портретами	—·40
6.	**Памяти Івана Франка.** Опис життя, дїяльности й похорону. Зладив М. Возняк. З 12 малюнками	2·—
7.	**Вол. Гнатюк.** Національне відродженнє австро-угорських Українців (1772—1880 рр.)	1·60
8.	**Вол. Гнатюк.** Українська народня словесність	2·—
9.	**Prof. M. Hruschewskyj.** Die ukrainische Frage in historischer Entwicklung (Укр. справа в історичнім розвитку)	1·—
10.	**М. Грушевський.** Якої автономії і федерації хоче Україна	—·80
11.	**В. Дорошенко.** У відповідь напасникам	1·—
12.	**Вол. Дорошенко.** Українство в Росії. Найновійші часи. З численними портретами	2·40
13.	**Памяткова книжка** Союза визволення України з 103 іл.	5·—
14.	**М. Капельгородський.** Мої пісні	2·—
15.	**О. Кириленко.** Українці в Америці	1·—
16.	**G. Cleinow.** Das Problem der Ukraine	1·—
17.	**В. Короленко.** Як упала царська влада в Росії	1·20
18.	**О. Кобець.** В Тарасову нїч. З образками	1·—
19.	**О. Кобець.** З великих днїв. З образками	1·—
20.	**М. Кордуба.** Північно-західна Україна	4·—
21.	**М. Кордуба.** Територія і населенне України	4·—
22.	**Др. І. Крипякевич.** Українське військо. З малюнками	—·80
23.	**Dr. E. Lewyckyj.** Galizien	1·20
24.	**Др. Е. Левицький.** Листи з Німеччини	1·60
25.	**Др. М. Лозинський.** Галичина в життю України	1·20
26.	**М. Лозинський.** Іван Франко. З портретом Ів. Франка	2·—
27.	**Др. М. Лозинський.** Михайло Павлик	—·80
28.	**Др. Осип Назарук.** Слїдами Українських Січових Стрільців. З малюнками	7·—
29.	**Др. Іван Пулюй.** Ukraina und ihre internationale politische Bedeutung	1·60
30.	**St. Rudnyćkyj.** Ukraina. Land und Volk. Бр. 20·— в полотнї	24·—
31.	**О. Скоропис-Іолтуховський.** Значінне самостійної України	—·40
32.	**Проф. С. Томашівський.** Церковний бік української справи	—·60
33.	**М. Trotzkyj.** Die ukrainische national-politische Bewegung	1·—
34.	**М. Троцький.** Литовці	—·80
35.	**М. Троцький.** Як прийшло в Росії до революції	1·20
36.	**V. Choma-Dovski.** Ukrajina i Ukrajinci (по хорватськи)	2·—
37.	**Др. Л. Цегельський.** Русь-Україна і Московщина-Росія	1·60
38.	**Др. Андрій Чайковський.** Петро Конашевич Сагайдачний	—·30
39.	**Чужинці про українську справу**	—·80
40.	**Т. Шевченко.** Кобзарь. 2-ий випуск	2·—
41.	**Проф. І. Шишманов.** Роля України в болгарськім відродженню	—·40

Набувати можна отсї всї книжки в Адмінїстрації видань Союза визволення України. **Wien, VIII., Josefstädterstr. 79, II. St., T. 6.**

В адмінїстрації „Вістника" можна набути:

12 малюнків Сергія Васильківського . . . „ 2·00

Зміст: Ще про інтервю міністра-президента Лизогуба. — Міністер Кістяківський про внутрішню політику.— Як привертаєть ся порядок на Україні. — Польський похід на знищенне Холмщини. — Ів. Бочковський. Соціялїзм і національне питанне.— М. Грушевський. Як творилась Українська Держава.— З таборового життя у Фрайштадті. — Бібліографія. — Вісти.

Видає і відповідає за редакцію Микола Троцький

— З друкарні Адольфа Гольцгавзена в Відні —

ЦІНА 50 СОТ. ЦІНА 50 ШАГ.

ВІСТНИК
ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділї. — Менших рукописей не звертаєть ся.
Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6.
Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К. 6 карб.; квартально—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа 50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

V рік. Ч. 37. Відень, 15-го вересня 1918. Ч. 220

Треба порядок зробити.

В попередньому числї „Вістника“ умістили ми передрукований з „Дїла“ „Відкритий лист до п. міністра внутрішніх справ у Київі“, який мали підписати 75 горожан Української Держави з Поділля, про всякі зловживання, яких допускають ся орґани української державної власти на населенню, при помочи чужої військової сили. До фактів поданих в „відкритім листї“ додано там, так само за „Дїлом“, ще декілька анальоґічних фактів з того самого Поділля. Річ іде головним чином про надужиття, і шахрайства, яких допускають ся власти і властителї маєтків при оцїнюванню і стяганню з селян шкід за зрабоване і знищене у поміщиків під час революції майно.

Від людини добре поінформованої про відносини в описаних околицях довідуємось, що революційне божевілле дїйсно поробило там великі спустошення та що деякі з названих поміщиків не є найгірші люди, яким повинна бути далекою гадка про пімсту над селянами і про використовуваннє існуючої тепер у внутрішній політиці Української Держави конюктури через виставлюваннє надмірних обрахунків шкід, які примусово орґани власти стягають з селян.

Можливо, що деякі факти дїйсно пересаджені, але не улягає жадному сумнївови, що в цїлому намальована в „відкритім листї“ картина насильств, доконуваних над безборонним селянством, відповідає правдї, а на вид сеї правди не можна закривати очей.

Ми нїколи не були прихильниками ріжних „соціялїзацій“. Руйнованнє поміщицького господарства темною селянською масою, яку підбивали на се „соціялїзатори“, викликувало у нас жах, бо сеж руйнувало ся загально-національне добро. Але так само не можемо не жахати ся на вид того, як тепер цїлі села обдирають ся до нитки, щоби повернути заподіяні поміщикам шкоди.

Поминаючи способи, як се робить ся, а звертаючи до справи шкід, то треба підносити, що стали ся вони на Поділлю і в инших частинах України головним чином в часї так званої демократизації, а потім, демобілїзації бувшої російської армії; занархізована большевиками салдацька маса збійницькими бандами сунула з фронту в глибину краю по дорозї допускала ся рабунків і підпалів, втягаючи до сеї роботи подекуди й місцеве населеннє. Сконстатувати в таких обставинах, хто саме завинив шкоду дуже важко, а вже зовсїм не слушно накладати грошеві кари на цїле село, в якім розграблено панський маєток, бож преціньвсї мешканцї села не могли брати участи в рабунках, а невинні злочину не можуть відповідати за тих, хто його поповнив.

Те, що дїяло ся подекуди на селах в часї революції дїйсно було страшне. Було се загальне нищеннє всього панського, що прибрало характер стихійности. Годї отже вирвати з сього стихійного, загально-національного нещастя поодинокі випадки і винними робити найближчих селян. Винен цїлий нарід, цїла нація, бо революція була загально-народною, національною. І коли вже мають бути повернені шкоди властителям сплюндрованих маєтків, то хай їх повертає цїла нація, себ то держава. А коли держава прийме на себе винагородженнє пошкодованих, тодї й виставшованнє шкід не буде таким високим, як тепер се робить ся, взагалї виплачувати муть ся гроші за дїйсні шкоди, а не видумані, бо держава зуміє лїпше походити коло своїх інтересів, як безпомічні селяни.

Взагалї Укр. правительство з сею справою отже мусить якийсь порядок зробити. Маючи при тім на оцї інтереси з а г а л у сїльського населення, а не інтереси одиниць.

Тай взагалї правительство повинно поробити якісь рішучі кроки в справі земельній, бо відкладанне сеї справи може наробити багато нових внутрішніх забурень і клопотів, які зовсїм не бажані. Коли теперішнє правительство дїйсно хоче будувати українську державу, то головною підвалиною сеї будови мусить бути радикальна аґрарна реформа, яка моглаб задовольнити селянство і привязати його до своєї держави. Без сього цїла будова державна не матиме міцних підстав і може розвалити ся скорше, чим то сподївають ся її внутрішні і зовнішні вороги.

Від зрозуміння сеї правди зависить цїла державна будучність України. В хвилю, коли розлїтають ся в основах не тільки державні системи, але трясуть ся в своїх основах також держави, було-би легкодушністю не покласти міцних, ненарушимих у внутрі основ, під державний твір з такими виглядами на будучину, як Українська Держава. А головною підвалиною сеї основи є радикальна аґрарна реформа.

І. стрілецько-козацька дивізія.

Дня 26. серпня довершено у Володимирі Волинськім перегляд І. стріл. козацької дивізії перед її виїздом у Київ. Зі сторони австро-угорської команди прибув ґен. артилерії Гойдінґер, з української сторони представник укр. військового міністерства атаман Сокира-Яхонтів.

На площі біля козацьких казарм вистроїло ся все козацтво І. дивізії. З першу чотири піхотні полки, кулеметні команди, відтак телеґрафні і будівельні сотні, санітарний відділ, дивізійна кіннота, а вкінци гарматний дивізіон і обоз. О год. 9 з ранку прибули ґен. Гойдінґер і отаман Сокира зі своїми штабами. Після молебня і вправ поодиноких відділів, промовив до козацької старшини ґен. Гойдінґер, висловлюючись з великою похвалою про враженнє, яке зробила на нього дивізія і висказав надію, що вона стане угольним каменем великої української армії. Сю промову, виголошену по нїмецьки переводив на українську мову сотник Коссак.

Йому дякував від імени укр. військового міністерства сотник Сокира, після чого ціла дивізія пішла почетним ходом перед військовими достойниками.

В день перед самим відїздом відбув ся ґалевий обід в дивізійнім зібранню, в котрім взяли участь ґен. Гойдінґер зі своїм штабом, представники австро-угорського ґарнізону, тїсний штаб дивізії, всї полковники і команданти курінів. В часї обіду перший промовив от. Сокира, підніс заслуги і працю австро-угорської старшини при формуванню дивізії, а особливо звеличав орґанізатора дивізії капітана Кватерника, заявляючи, що його енерґії, заходам і щирій приязни до українського війська завдячити треба, що отся дивізія сформувалась і стала зразковою.

Слїдуючого дня зложила ціла дивізія торжественну присягу на вірність укр. державі і гетьманови Скоропадському, а 27. серпня, сердечно прощані почали відїзджати перші ешелони дивізії до Київа.

З сеї нагоди командант дивізії от. Яхонтів вислав іменем козацтва до австрійської кабінетової канцелярії депешу, в якій дякує Австрії за поміч для України в критичнім моменті її державного будівництва. На се він одержав цїсарську відповідь з висловами пересвідчення, що між обома державами запанують сердечні відносини.

Після приїзду цїлої дивізії до Київа, в неділю на майдані Катерининської вулиці відбув ся великий парад. Біля 11-ої год. ранку на майдані вистроїлись частини дивізії, куди прибули головнокомандуючий нїмецькими військами на Україні ґен. фон Кірхбах, начальник його штабу ґен. Ґренер, нїмецький посол бар. фон Мум, австро-угорський посол ґр. Форґач, військовий міністер ґен. Рогоза, товариш військового міністра Лїтнау, товариш міністра закордонних справ Палтов, майор нїмецької служби Ярош, чини військового міністерства, нїмецько та австро-угорського командування, гетьманського штабу та гетьманського конвою.

Рівно о 11 год. ранку прибув на автомобілї Гетьман в супроводї старшого осаула Зеленевського та осаула Криши. При наближенню Гетьмана військо взяло на караул, хор сердюків виконав національний имн. Пан Гетьман пройшов вздовж фронту дивізії, витаючись з козаками. Після сього на майдані відбув ся молебень, підчас якого священик дивізії сказав тепле слово. Опісля війська пройшли перед гетьманом церемоніяльним маршом.

Пан Гетьман дякував військам і звернув ся до них такими словами: „Витаю вас, козаки, з поверненнєм з полону і разом з тим від душі радію, що Господь Бог пособив вам повернутись до своєї батьківщини, української держави, яка так нетерпляче чекала на вас. Ваша дивізія, перша дивізія української армії і я глибоко вірю, що той порядок, який я бачив сьогодня у вас на параді, буде підвалиною до утворення нашої, рідної, могутньої української армії на національних підвалинах і на ґрунті суворої дисципліни. Прошу твердо памятати, що в вашій дисциплїні, як і у всїй армії, полягає основа сили й могутности держави. Ще раз дякую вам за той порядок, який я побачив на сьогодняшньому вашому параді і за ваше щире бажанне, не шкодуючи своїх сил послужити на користь рідної нашої держави. За славу і процвітанне української держави крикнемо від душі своє козацьке „Слава“.

Слова Гетьмана покрито окликами „Слава“, які довго не стихали. Під захоплені вигуки „Слава“ пан Гетьман прибув до палати, де відбув ся снїданок, на який запрошено командний склад і офіцирів першої української дивізії, представників нїмецького та австрійського командування й дипльоматичного корпусу.

Після снїдання Гетьман фотоґрафував ся в ґуртї з офіцирами дивізії.

На марґінесї додаткового договору між Нїмеччиною і Совітською Республикою.

Між Нїмеччиною і російською республикою совітів заключено новий додатковий договір, як доповненнє берестейського миру з 3. марта 1918 року. На основі сього договору російська республика зрекла ся своїх суверенних прав до України, Польщі, Литви, Фінляндії, Надбалтійських провінцій і Грузії і до заплати 6 мілїярдів відшкодования, а за те Нїмеччина зобовязала ся до невтральности що до дальшого роздроблення Росії. Таким чином нї Біла Русь, нї південно-східний Союз (Донщина, Кубанщина, Чорноморщина, Астраханщина, Підкавказзє) не дістали міжнародної санкції з боку Нїмеччини.

Тяжко порозуміти, якими мотивами руководила ся нїмецька державна політика, яка істнованнє могучої нїмецької держави опирає на відомому системі „континентальної Европи“, при складанню сього договору і на яких стовпах опиратиме ся будівля „европейського континенту“. Признаючи за Росією право на Білорусь і південно-східні области, виходило би, що не Україна а Росія становитиме східний стовп будівлї „континентальної Европи“, в якої обіймах мають між иншим дусити ся також Україна, мимо того, що нїмецькі учені на київському банкеті з 31. серпня устами проф. Вебера східним стовпом назвали саме Україну.

Коли отже будемо оцінювати останнїй додатковий договір Нїмеччини з російською республикою совітів з погляду „континентальної Европи“, то мусимо — пише київське „Відродженнє“ дійти до сього переконання, що „оскільки в учених кругах Нїмеччини ся свідомість ваги України для континентально европейського союзу є повна і ясна, остільки вона неясна й неповна в офіціяльних, урядових кругах нїмецької держави.

Ся непевність і неясність свідомости проявляють в легковаженню білоруського питання і донської справи. Безперечно білоруська земля убога і національна свідомість білоруського народу мала, але сама Білорусь лежить на великім балтійсько-чорноморськім водянім шляху, який дасть ся легко після війни збудувати, сполучивши каналом кораблеплавні річки Білої Руси такі, як Нїман і Двина з Днїпром. Тому для будучности континентально-европейського союзу білоруський нарід хоч він тепер мало свідомий і економічно слабий представляє потенціяльну вартість, якої не можна викинути з політичних рахунків. Віддання Білої Руси під вплив Московщини і, що за сим іде, під безпосереднїй вплив антанти підірвало би в самій основі силу континентально-европейського союзу, бо не удалось би сполучити Балтику з Чорним морем водяним шляхом, який був би одною з головних артерій сили самого союзу.

Не менше важною, коли не ще важнїйшою, се донська справа, а радше справа південно-східного союзу. Землї сього союзу: Донщина, Кубанщина, Чорноморщина, Астраханщина, Підкавказзє, лежать на межах культурних країн з країнам

некультурними (природніми). Именно сї землї лежать на великому шляху з Европи до Центральної Азії: до Персії і Туркестану, до земель, природні багацтва яких великі, але ще досї не використані. Віддати сї землї під безпосередній політичний вплив Московщини, було би рівнозначним із замкненнем собі в майбутности дверей до центрально-азійського Сезаму.

Безперечно, що в фатальнім рішенню донської справи завинили в першій мірі самі Донцї. Ми звертали увагу на їхню „временну“ самостійність, „впредь до возсоединенія Росії“ і були певні, що такої „временної“ самостійности нїхто не може признати і що таке становище, яке заняли Донцї, пошкодить в першій мірі їм самим, бо се становище не політично самостійницьке, але політично-бунтівницьке. Наше „пророцтво“ сповнилось. Самостійности Донщини не признали Нїмцї і Донцям остаєть ся одно з двох: або покоритись владї совнаркома, або приєднатись разом з Кубанщиною, Чорноморщиною, Ставропільщиною і Підкавказзем до Украіни, як автономні краї. Нам здаєть ся, що інстинкт самозахованя повинен би донцям подиктувати власне тільки такий вихід із свого скрутного становища, в який вони попали, дякуючи своїм централїстичним симпатіям.

Розвязанне білоруської і донської справи далоб змогу зорганїзувати грандіозний союз народів континентальної Европи й Азії, до якого ввійшли би, опріч почвірного союзу, також Польща, Литва, Біла Русь, Прибалтійські краї, Украіна, Персія і Туркестан. Сей союз народів, які живуть на території, дуже багато упосаженій природою, можна би було звязати цїлою системою водяних і залїзних шляхів, які причинили би ся до небувалого досї піднесенія культури й добробуту союзних народів.“

Південні Славяни.

У добу національного відмежовування поодиноких націй, в хвилї, коли кожда з них в інтересї власного і загального добра змагає до самовизначення, подибуємо цїкаве явище, інтересне саме тим, що три славянські народи бажають не самовизначення, а тїсної злуки між собою. Серби, Хорвати і Словінцї — три славянські, сусїдні народи поставили у основі своїх змагань: одну нероздїльну південно-славянську державу. Правда Серби і Хорвати мають спільну мову (ріжну в письмі тільки азбукою, у Сербів кирилиця, у Хорватів латинка), одначе їх культура, традиція і віроісповіданне, а що найважнїйше державні аспірації ставали в дорозї їх порозуминню. Словінцї, найменший чисельно у трійцї спільник, ріжнять ся від обох попереднїх народів політичною структурою і мовою і є — кажучи тріяльно — що й но на культурнім дорібку. В своїй працї вони стрічали незмірні перепони, з яких найважнїйшою була може недостача безпосередної, а навіть дальшої независимої минувшини. Цїле їх багацтво традиції і цїлий капітал національної свідомости становила передусїм гарна народна мова, збережена як одинока спадщина вікiв.

Нині всї ті три народи віднайшли між собою племінну спільність і почули ся до обовязку взаїмної солїдарности. Розділені в австро-угорській монархії між три адміністраційно-державні области: Австрію, Угорщину і Боснію, вони забажали сполуки, документуючи своє сполученицьке змаганне відомою південно-славянською декларацією, оголошеною дня 30. мая с. р. Інтересне, що між тим, коли у Словінців і Хорватів все таки остали після маєвої декларації певні, дрібні впрочім групи, які не покинули опортунїзму, тримаючись офіціяльних репрезентаційних кругів, Серби всї до одного пішли за згаданою декларацією.

В словінській суспільности маємо такі партії: народну (людову) під проводом посла свящ. дра Корошеца, південно-славянську (давнїйше демократичну) з дром Іваном Тавчаром на чолї і партію соціялїстичної молодїжи. Останну групу становить інтелїґенція, яка недавно кинула соціял-демократичну партію, яка держить ся ще інтернаціонального доктринерства і чим раз більше тратить своїх членів в користь народницької партії соціял. молодїжи. Поза декларацією стоїть тільки сторонництво дра Сушершіча, зложене головно з урядників і певної частини священиків, одначе воно і нечисленне і не має великих впливів у словінської суспільности.

Між Хорватами пішли за південно-славянською декларацією: група десидентів із сторонництва хорватської коалїції з В. Прібічевичом і дром Б. Будисавлевичом на чолї, сторонництво Старчевича, сторонництво католицької молодїжи (домаговци), що групуєть ся біля часописа „Noviny“ і хорватська людова партія Степана Радіча. Найбільше хорватське сторонництво „коалїція“ бажає на разї зберегти правительственний характер, хоч належуть до нього люди, які щиро симпатизують з ідеєю південно-славянської державности. Коалїція боїть ся, щоби Мадяри не війшли в зносини зі сторонництвом „праваш ів“ або франківців названим від провідника сторонн. Франка), яке отверто виступає проти південно-славянського напряму. Найвизначнїйшими провідниками „коалїції“ є: Шурмін, Поповіч, др. Льорковіч і Св. Прібічевіч.

Боснія нечувано вичерпана не відіграє нині нїякої політичної ролї. На загал сербське населенне є за південно-славянською декларацією, а група епископа Штадлера, мимо правительственної помочи, є без глибшого значіння. Ще може глибше відчула війну Дальматія і в нїй находять ся всї сторонництва в станї розпаду. Серби — розуміеть ся йдуть за південно-славянськими кличами.

Ті всї народи Серби, Хорвати, Словінцї, відомі під назвою південних Славян зійшли ся останнїми часами крїпко на спільній платформі, виставляючи гасло: одної, південно-славянської держави. Видимим знаком сих змагань був великий південно-славянський конґрес в Любляні, який відбув ся 19. серпня при участи чеських і польських відпоручників і тому прибрав характер славянської манїфестації. Безпосереднїм приводом до сього конґресу була справа оснуваня південно-славянської „Національної Ради“ — політичної орґанізації Словінців, Хорватів і Сербів — яка мала би по словам дра Корошеца — репрезентувати цїле південне Славянство у його державно-правних, економічних і торговельних стремлїннях. Осїдок „Національної Ради“ має бути в Загребі, а її філії будуть розкинені по цїлій південній Славянщинї,

Одначе люблянський конґрес не обмежив ся сьою одною — актуальною передусїм для південних Славян — справою орґанізації „Національного Союза“. У ньому по словам чеського часописа „Narodni Politika“ скріплено, навязаний в Празї — союз південного Славянства з Чехами і Поляками, і він зазначив ся як дальший етап на шляху стремлїнь славянських народів до національної і державної незалежности. Відповідно до свойого характеру конґрес висловив ся — сказатиб так — в тїснїйшім і ширшім змислї; що до південно-славянських і загально-славянських стремлїнь. Резолюція, яку на конґресї одноголосно ухвалено домагаєть ся сотворенія незалежної, суверенної південно-славянської держави, зложеної з Хорватії, Славонії, Словінських земель, Боснії, Герцоговини і Дальматії на основі ідеї самовизначення народів. А ширшу програму, репрезентованих в Любляні Славян схарактеризував польський відпоручник ґр. Скарбек, заявляючи підчас комерсу, що „коли Нїмцї можуть мати програму від Балтійського моря до Багдаду, то можуть також Славяни мати свою програму: „Від Іданська до Трієсту“.

Замітне, що в перших рядах борців за здійсненне південно-славянських ідеалів стоїть словінське духовенство з епископом Ег̀лїчом на чолї. Йому устроїли учасники люблян-

ського конґресу в другий день нарад велику маніфестацію, підчас якої др. Сунаріч славив епископа як патріярха південної Славянщини.

Все одно, як розвинуть ся всесвітні події — братський союз південних Славян йде сміливим кроком на стрічу своїх кращих днів.

Гостина нїмецьких професорів в Київі.

До Київа приїхали нїмецькі профессори, щоби прочитати тут ряд лекцій для нїмецьких офіцирів. Користуючись їх побутом, Український Національний Союз запросив нїмецьких професорів в суботу 31. серпня на товариську вечеру, яка відбула ся в готелю „Континенталь“. Крім нїмецьких професорів і доцента Р. Смаль-Стоцького, який приїхав з ними з Берлїна, зійшло ся багато визначних українських наукових, громадських і політичних дїячів, як проф. Туган-Барановський, проф. Тимченко, проф. Швець, проф. Фещенко-Чопівський, сенатор Шелухин, Сидоренко, ґенерал Греков, Шаповал, голова комітету Національного Союзу Нїковський, сенатор Марґолїн і багато инших.

Товариську гутірку розпочав голова Н. Союзу д. Нїковський і запропонував на голову проф. Туган-Барановського. Останнїй на українській і нїмецькій мові зясував цїли Укр. Національного Союзу, при чім сконстатував спільність інтересів Самостійної України й Нїмеччини. Український нарід бачить в нїмецькім народї своїх приятелїв і помічників в державному будівництві України.

З нїмецьких гостей промовив перший проф. Зерінґ, який заявив, що його прихильність до самостійницької ідеї не є висловом якогось романтизму, тільки має глибоке корінне в спільности інтересів обох великих націй. Хоч між Нїмцями є русофільська течія, одначе її преса не має на стільки впливу, щоби могла перемінити курс нїмецької політики на сході. Курс нїмецької політики на сході вимагає збудування сильної й могучої української держави. Вже сам факт, що нїмецьке командуванне покликало професорів, прихильників української ідеї, для освідомленя нїмецьких офіцирів на Україні, може впевнити в сім українські громадські круги. В своїх викладах професори обґрунтовують не тільки потребу, але й необхідність істнування української держави.

Другий нїмецький промовець проф. Вебер зясував економічну спільність обох націй і висловив думку, що треба приступити до будови континентальної Европи, якої одним стовпом буде Нїмеччина, а другим Україна. Промовець, оглядаючи з ранку в Софійській церкві фрески з XI століття, прийшов до переконання, що український нарід — давний культурний нарід. Та мимо своєї давности і Нїмці й Українці — молоді народи і мають перед собою світлу будучність.

Д. Микита Шаповал піднїс заслуги б. Центральної Ради, яка винесла на своїх плечах першу й найтяжшу роботу копання фундаментів і кладення підвалин під державну українську будівлю. Сю саму роботу продовжує Український Національний Союз.

Іменем преси витав гостей д. Хомик. В своїй промові він піднїс, що коли би духові провідники нїмецького народу були раньше приїхали, булиби недопустили до помилок нїмецької політики, інформованої ворожими українській державі кругами. Мандрівні кореспонденти часописей дивлячись на справу поверховно і бачучи зрусифіковане місто, думають, що Українців зовсїм нема і баламутять публичну опінію. Бесїдник, вислухавши промови нїмецьких бесїдників, переконаний, що все те, що в Нїмеччинї культурне й розумне стоїть по сторонї України. Про промислове значіннє України говорив професор Фещенко-Чопівський, а про міжнародне становище сенатор Шелухін. Останнїй заявляє певність, що мимо ускладнень, Україна вийде з тяжкого міжнародного становища як сильна самостійна держава.

Після промови Лещенка, Нїковського (про необхідність аґрарної реформи) проф. Смаль-Стоцького, який піднїс заслугу нїмецького народу біля національного освідомленя поло нених, ґен. Грекова про значіннє армії, промовив проф. Лютер. Він заявив, що виніс з вечора дуже приємне вражіннє бо переконав ся, що неправдиві наклепи, неначеб то Українц не мали культурних сил. Коли вернемо до Берлїна — кажс промовець ми на усїх рогах вулиць, кричатимемо: Живе Україна, розвиваєть ся!

Замикаючи вечір, проф. Туган-Барановський висловив від імени всїх готовість служити знаменитим ученим інформаціями і запрошував їх частїйше заходити до „Українського Клюбу“.

Як творилась Українська Держава.

(Продовженнє)*.

Україна Самостійна.

З другої половини грудня 1917 становище України ставало все більше грізним. Большевицька аґітація не проходила без слїду. В війську пішов повний розклад. Віддїли що стояли на фронтї і в тилу розграбовували й розкрадували військове майно, решту кидали на погибіль і розходились самочинно до дому, в додатку грабуючи та розбиваючи часом і те, що стрічалось на дорозї. В селах все більше напливало елементу анархічного, що поривав за собою слабші частини селянства й тероризував навіть і найбільш відпорні. Граборанне і нищенне панських маєтків, фабрик і заводів прийшло все більш масовий характер. Гинуло багатство краю, підтиналась його продуктивні сили.

З другого боку вставала троза усобиці політичної. Купка большевиків, провалившись на київськім зїздї совітів, виїхала до Харкова і тут інсценювала зїзд „рад робітників донецького і криворозького району, рад салдацьких і частини селянських“, як його афішували большевики. Сей фальшований зїзд вибрав, 13. грудня, „центральний виконавчий комітет“, який противставив Центральній Радї себе, як „орґан власти всеї України“, ґенеральним секретарям своїх „народніх секретарів“, заявив, що Ц. Рада не виявляє собою волї українського трудового народу, і накликав його до боротьби з нею. Все се могло б скінчитись опереткою, коли б, на нещастє, не прорвались до Харкова большевицькі війська, чи краще сказати банди салдатів, матросів і. рїжних наємних хуліґанів, які стояли під Білгородом, ніби то пробиваючи собі дорогу на Дін. Їх прихід осмілив і місцеві елементи, розаґітовані большевиками; місцева людність була тероризована, українська залога, продержавшись два тижні, кінець кінцем зложила зброю.

Після сього банди большевицьких салдатів і так званих красноґвардейців, себто узброєних робітників і всякого иншого люду, взятого на службу большевиками, замість іти на Дін, бороти ся з контрреволюцією, як казали, стали посуватись по залїзницям України, захоплюючи міста і вузли донецького району, відти перекинулись в катеринославський, почали ширитись в Полтавщинї й Херсонщинї. Як у Харкові, так і тут звичайно наближенне большевицьких „ешалонів“ (поїздів з большевицькими бандами) давало привід для повстання і захопленя власти по містах, по станціях, по залїзничих узлах елементам суголосним большевикам — з робітників, рїжного деклясованого елементу і лївих революційних ґруп, переважно неукраїнських-великоруських і особливо жидівських (не орґанізованих в жидівських національних орґанізаціях). Під впливом їх аґітації пішла деморалїзація і розклад і в новоорґанізованих чи україпізованих військових частях. Вояків переконували, що боротьба йде на соціяльнім ґрунтї за повну соціялїзацію української власти, про-

* Пор. чч. 35-36.

тив буржуазних елементів, які захопили Ц. Раду, і багато українських солдатів (чи козаків, як їх стали називати в українських частях) коли не переходили на сторону большевиків, то проголошували себе нейтральними, або кидали свої полки й самовільно розїздились до дому — як се сталось особливо на різдвяні свята.

Під впливом сих успіхів большевизму певне хитанне пішло і в провідних політичних українських кругах. Чималу ролю відограли в тім російські соціял-революційні елементи, з котрими йшли спільно (блокували) на виборах українські с.-р., і тепер російські ліві с.-р., звязавшись з большевиками, потягли за собою певні елементи і з українських с.-р., доводячи їм, що большевизм являєть ся льогічним розвитком революційно-соціялїстичних домагань, і большевицькі гасла мусять бути прийняті українськими соціялістами з тактичних мотивів, коли вони не хочуть бути зметеними большевизмом. Ц. Раду треба перевибрати на зїзді совітів селянських робочих і салдацьких депутатів, а власть на місцях передати сим совітам: взагалї піти на зустріч большевизмови, поки він перешумить і опаде, — вдоволити його соціяльними реформами й прийти до порозуміння з правительством народніх комісарів. Аґітація і ваганне на сїм ґрунтї пішли вже з VIII сесії Ц. Ради, коли були запрошені до участи члени всеросійських установчих зборів вибрані з України, а між ними були й ліві с.-р. з Харківщини. Перенеслись потім до Петербургу, куди частина сих членів виїхала, щоб вияснити перспективи уст. зборів. В большевицьких і ліво-с.-рівських кругах подавано надію, що коли провід візьмуть в свої руки українські с.-р., орґанізують своє правительство під гаслом блоку з лївими с.-р., то се полагодить крізу, положить кінець війні з Росією, з совітом нар. комісарів, утишить усобицю на Україні, і т. д.

Все се внесло хитанне в українську політику, страшенно небезпечне в такий критичний момент. З кінцем грудня і на початку сїчня лївобічна Україна і Чорноморє були в руках большевиків — Полтава, Катеринослав, Одеса, Кремінчук. Вони відтяли довіз угля до київського району й стягали його все міцнїйшим узлом, наступаючи зі сходу, з полудня і полудневого заходу, де пробували ріжні, напів розложені військові частини, які стояли під большевицькими впливами. В самім Київі з усїх сторін, і з лївої і з правої сторони йшла завзята аґітація против українського правительства, Центральної Ради й Українців взагалї. Вона привела до повного майже розкладу тутешнї українські полки, які так недавно ще рвались з усїх сторін до Київа, щоб головами своїми боронити українську державність. Українська власть почула, як захитавсь у неї ґрунт під ногами. В труднім становищі опинилась і Ц. Рада. Вона сподївалась передати власть Українським Установчим зборам, четвертим універсалом призначеним на день 9. сїчня 1918. Але вибори призначені на кінець грудня 1917, через большевицький напад, анархію, розстрій в комунїкації й зносинах майже скрізь були відложені, і важні, основні питання українського житя, які відкладались до установчих зборів — як наприклад питанне про федерацію чи самостійність української республїки, як земельний закон й иньші, ставали перед Ц. Р. і домагались від неї свого розрішення.

Незвичайні трудности видягала також справа ліквідації війни з центральними державами. Від самого початку революції, на всїх зїздах і зборах українське громадянство заявляло своє гаряче бажанне, щоб як найскорше була скінчена війна, в котру против своєї волї й бажання царським правительством була заплутана Україна. Та поки Україна не проголосила своєї державности, третїм універсалом, вона в сїй справі не могла нїчого зробити, не маючи змоги виступати активно й безпосередньо в міжнароднїй політиці. Тимчасом російське правительство, і Львова і Керенського, не важилось вступити твердо на путь ліквідації війни, навпаки — силкувалось підтримати союзні правительства активними воєнними операціями з свого боку. Се було з їх боку страшенною помилкою, вона зарізала російську революцію й грозила дуже небезпечними можливостями й Україні. Большевицький „совіт нар. комісарів", захопивши власть у свої руки, прийняв на себе між иньшим і негайне закінченне війни і з кінцем падолисту розпочав мирові переговори з центральними державами в Берестю. Ц. Рада, яка між иньшими мотивами проголошення Української Республїки мала на увазї також і сю можливість ініціятиви в міжнароднїх відносинах, постановила взяти також участь в сих переговорах. Держави порозуміння (entente), Франція й Анґлія, котрі поспішили признати Українську Народню Республїку (з початку Франція, за нею Анґлія), старались вплинути на українське правительство, щоб воно не входило в мирові трактати з центральними державами, обіцюючи за се всяку поміч і всї блага світу, а в противнім разї лякаючи всякими бідами, — але українське правительство не вважало можливим відступити від того, що вважало своїм обовязком перед своїм народом і лишити Україну незамиреною, виставленою на ласку й неласку центральних держав. За постановою Ц. Р. воно вислало свою деленацію до Берестя, щоб та разом з деленатами совіту нар. ком. довела до гідного миру, а коли деленати сов. нар. ком. почали крутити справою, то заявляючи готовість до миру, то тїкаючи назад в хащі большевицької фразеольоґії, Ц. Р. уповажнила своє правительство і через нього українську деленацію вести переговори незалежно від російської деленації й привести мир до кінця.

Серед безконечних фракційних і партійних нарад, що в трівожній атмосфері обложеного Київа, в смертельнім страху за будуччину української державности днями й ночами йшли в будинку Центр. Ради всю першу половину сїчня 1918, кінець-кінцем більшість Ц. Р. висловилась за політику рішучу, а против тактики уступок большевизмови й порозуміння з ним. В день 9 сїчня, призначений для українських установчих зборів, рішено було універсалом Ц. Ради проголосити Українську Республику державою самостійною й незалежною, щоб мати вповнї вільну руку в уладженню своїх міжнароднїх і внутрішнїх відносин, щоб відібрати ґрунт від усяких мішань у внутрішнї справи України, як одної, мовляв, з частин будучої російської федерації, та поставити боротьбу з совітом народніх комісарів і большевицькими бандами на справжнїй ґрунт — війни Великоросії на знищенне України і повстання против української держави, а не політичної боротьби, під гасло котрої ховались усякі нейтралїсти.

Се мало справдї велике не тільки принціпіяльне, а й чисто практичне значінне. В принціпі українські фракції й партії признавали далї федерацію найбільш користною формою державного житя в будущинї. Але в даний момент, коли всякі неприхильні, або й просто ворожі українству елементи й сили, всякі оборонцї єдности і неподільности Російської держави, перекрашуючись в захистний колїр федералїзму, чіпались федералїзму тільки для того, щоб гальмувати далї свобідний розвій українського державного й економічного будівництва спадщиною Російської імперії, орієнтованнем на єдність її — чи то буде єдність російської революції, чи єдність російської мануфактури, як влучно характеризував се один оратор з Ц. Ради,—було очевидно, що в інтересах успішної охорони свобідного будівництва України вона мусить стати твердо на ґрунтї незалежности і самостійности. Коли Сов. Нар. Ком., знявши з свого прапору старе гасло „свобідного самоозначення народів аж до повного віддїлення", заявив, що він стоїть на ґрунтї російської федерації і на сїй підставі приводить до одности український пролетаріят з російським; коли держави

порозуміння, докладнійше — дипльоматичні представники Франції, ловлячи за ті слова третього універсалу, де говорилось, що Україна війде в склад будучої російської федерації, грозили їй на випадок сепаратного миру всіми тими засобами, котрими вони роспоряджали на Україні, — явно було, що треба рішучо відтяти всякі двозначности й неясности та відложивши федероване до того часу, коли буде ясно, коли і з ким федерувати сь, зараз стати твердо на принціпі повної самостійности Української республики.

Фактично вона вже й стала такою, коли на місце розбитої большевиками Російської держави не орґанізувалось федеративної спілки. Се було зазначено на закінченню VIII сесії Ц. Ради і признано представниками центральних держав і навіть представниками совіту нар. ком. на конференції в Берестю 30 с. с. грудня. Але потрібувалось і формальне проголошенне та правне ствердженне, й оформленне сього факту, і се було й дано четвертим універсалом, принціпіяльно рішеним 9 сїчня. Він проголошував Українську Республику „самостійною, ні від кого незалежною, вільною, суверенною державою українського народу". Ґенеральний Секретаріят переміняв на „раду народніх мінїстрів". Наказував їй першим ділом довести до кінця розпочаті з центральними державами переговори про мир, не вважаючи на нїякі перешкоди з боку яких-небудь частин бувшої російської імперії, та вжити твердих і рішучих заходів до оборони і очищення України від большевиків і всяких напастників. Проголошував демобілїзації армії і наказував потрібні в звязку з сим заходи для відбудови знищеного краю, привернення на мирний стан фабрик і заводів забраних на воєнну роботу і рїжні способи задоволення вояків, що повертають ся з війни, в їх політичних правах. Назначав ряд соціяльних реформ в інтересах трудящого народу (в розвиток принціпів проголошених третїм універсалом) — передачу землї в руки трудящих, націоналїзацію лїсів, вод і багацтв підземних, орґанїзацію робіт для безробітних, заведенне монополії торгу товарами найбільш потрібними для трудящого народу, контролї над банковим кредитом, і т. д.

Універсал був прийнятий в останнїй редакції й фактично проголошений в Ц. Радї 11 сїчня, але зіставлений з датою 9 сїчня — дня принціпіяльної ухвали сього важного акту, що став для богатьох каменем претикання. Серед самих Українців знайшлись ґрупи настільки захоплені російською культурою й державністю, призвичаєнням до єдиної Росії, або до традиційного федеративного гасла, що не згожувались на самостійність навіть як на форму переходову до федерації. Ще більше се треба сказати про ґрупи не-українські: Українців, які відірвались від української стихії й уважали себе „русскими", Великоросів захожих, і навіть Євреїв, які також не вміли відразу стати на ґрунт реальних інтересів єврейської людности України, а вважали потрібним наперед виявити свій протест против розриву з єврейськими орґанїзаціями Росії. І сей ворожий настрій до українства, який вже так сильно перед тим відчувавсь по міських центрах взагалї і з окрема в столиці України Київі, слїдом за проголошенням української самостійности прорвавсь в київськім повстанню, сїм критичнім моментї боротьби за українську незалежність. *М. Грушевський.*

(Далї буде).

На сході і заході.

Довкруг замаху на житте Леніна і вбийства комісаря Уріцького нагромадила ся небезпечна буря. Большевики, шукаючи пружин заговору, документами констатують, що протиреволюційний заговір стояв під опікою французьких дипломатів, а на його чолї був управитель анґлїйської місії Льокгарт, французький ґенеральний консуль Ґенерард, ґен. Ляверж. Ствердженo, що заговірники одержали від анґлїйського поручника Райлї в останнім тижнї 1,200.000 рублїв на цїли перекупства віддїлів совітських військ, щоби повалити совітську власть і проголосити в Москві військову диктатуру. Найдено підроблені документи і кореспонденцію, яку буцїм-то ведено між Совітами і Нїмеччиною і яка мала призначенне викликати настрій до ведення нової війни проти Нїмеччини. В тайнім помешканню заговірників приловлено анґлїйського дипльоматичного аґента Льокарта. Підчас ревізії в анґлїйськім консулятї вбито одного Анґлїйця. Багато антантських горожан арештовано.

Очевидно, що льордівська Анґлія на вістку про сю неувагу до своїх дипльоматичних інтриґантів загорила великим гнївом і мабуть ладить ся виповісти большевицькій Росії війну, посадивши наперед проживаючих в Льондонї большевиків, разом з „амбасадором" Литвиновом в тюрму. Тим самим шляхом піде мабуть також Франція, яка не менше інтересована в протиреволюційних російських замахах, чим Анґлія.

Годї нинї сказати, які консеквенції поведе за собою евентуальне офіціяльне виповідженне війни большевикам. Фактичний воєнний стан між антантою і большевиками вже давно істнує; не від нинї наступають антантські війська, висаджені на мурманськім побережі на большевицький Петербург і загально відома їх акція на Сибірі і над Волгою поруч, або таки з помічю Чехо-Словаків. Евентуальне офіціяльне виповідженне війни санкціонувало би й оправдало теперішнїй стан річей, а може прискорило-би темпо подій, які дозрівають на сході...

На заході уступили нїмецькі війська під напором великої переваги коалїції на давні, сильні, т. зв. становища Ґінденбурґа. Очевидно, що з приводу сього в антантських столицях запанувала неаби яка радість і звязані з нею надії. Побачимо, який буде вислїд боїв о лїнії Ґінденбурга; від сього залежний дальший розвиток воєнних подій на заході. Та що хвальби французьких державників, якими вони голосять побіду антанти в 2 — 3 місяцях, є пересадні — щодо сього не може бути майже нїякого сумніву. Певнїйша річ, що знова прийде до позиційних боїв, зимової кампанії і весняних офензив в 1919 році, які може дадуть вже кінцеве рішенне і змогу вимученому людству дихнути вільнїйше грудьми, очевидно, що прискорити кінець може також австрійська пропозиція до мирових переговорів.

Для нас потїхою можуть стати вістки, що Українську Державу признають вже не тільки центральні, але також невтральні держави — а навіть, як зачувати, коалїція.

Вісти.

Гетьман Скоропадський в гостях у цїсаря Вільгельма. Дня 5. вересня приїхав до Берлїна гетьман Скоропадський. В його почотї прибув також товариш мінїстра закордонних справ Палтов. Перед своїм відїздом до палати цїсаря Вільгельма гетьман вечеряв в тїснім кружку нїмецького державного канцлера ґр. Гертлїнґа. До вечері прилучило ся принятте, на якому явили ся присутні в Берлінї, державні секретарі, заступники союзних держав, члени українського посольства і цїлий ряд инших офіціяльних осіб.

О год. 11. в ночи відїхав гетьман Скоропадський до Вільгельмсгеге, де повитав його цїсар Вільгельм. Вони оба обмінялися при снїданню тоастами. Цїсар висловив радість, що може повитати вибраного представника українського народу, якого побут в Нїмеччинї ще твердше затїснить приязні взаємини між Нїмеччиною й Україною. Гетьман дякував в українській мові.

Цїль подорожи Гетьмана до Нїмеччини—він жеж був і в головній нїмецькій кватирі, де відбув конференцію з Люденддорфом — не відома. Розуміється ся, що ходить не о самі акти куртуазії.

Чи реставрація від Дону? Про настрої, які панують серед рішаючих кругів донського козацтва, дає наглядне свідоцтво промова отамана Краснова, виголошена до козацьких представників в Новочеркаську. Вилаявши „злого ґенія большевизму“, який безперестанно викликує між козаками ворохобні, Краснов аподиктично заявляє, що „не спасе Росію сама Росія! Спасуть Росію її козаки! Армія добровольців і вільні відділи донських, кубанських, терських, оренбурських, сибірських і астраханських козаків спасуть Росію... І тоді знову, як в старину широко розвернеть ся над палатою отамана біло-синьо-червоний прапор — єдиної й неділимої Росії“.

Анальоґічні думки висловив отаман Краснов у відповідь на грамоту гетьмана Скоропадського, в якій останній радив Донцям відкинути реставраційні забаганки і станути твердо на самостійницькім ґрунті і як самостійна держава злучитись з Україною: „Тихий Дон сердечно дякує Україні за її привіт. Він дорогий нам тим більше, що Україна перша не побояла ся визнати всевелике донське військо самостійним і незалежним від совітської Росії. Сердечна участь у наших кривавих втратах дає нам надію думати, що скоро буде час, коли ми зіллємо ся всї разом в одно велике цїле“. І дальше в тім самім поетичнім патосї Краснов пригадує Добриню Микитича і Іллю Муромця, що „стояли оплотом на ґранї руській“, про те, що Запорожцї і Донцї „берегли ключі руської землї“ і т. д.

В такий спосіб і для таких цїлей Донщина, признана Україною як суверенна держава, хоче жити і працювати. А саме ізза неї між Україною і совітським, большевицьким правительством почали ся поважні спори, які мало що не спричинили зірвання мирових переговорів. Та кажуть, що стало ся се по вказівкам Нїмеччини, яка за сю уступку України вимогла на Донцях обітницю, що вони не будуть вязати ся нїякими зносинами з Чехо-Словаками. На тім самім засїданню мирової конференції заявив Раковський, що совітська республика не зрікаєть ся не тільки Донщини, але також Білої Руси, Сибіру і Криму (?), хоча її влада під сю хвилю не досягає сих областей. Що до Криму мали ми цїлу низку часописних чуток. Найновійші голосять згоду Нїмеччини, щоби Крим припав в удїлї Україні. Знаємо про се також із розмови співробітника київського „Відродження“ із президентом мінїстрів Лизогубом, який заявив, що цїлю його поїздки в Нїмеччину була між иншим справа приєднання Криму для України.

Відносно питань, які обмірковували ся під час поїздки президента мінїстрів Лизогуба, останній заявив перед співробітником „Відродження“:

„Предметом обговорювання з нїмецькими мінїстрами був цїлий ряд питань, які торкають ся благополучія української Держави. Се були питання про границї, про затяжку наших мирних переговорів з большевиками, про Холмщину, Крим та инше. Всї питання рішено в самому корисному для нас розумінню; всюди ми зустрічали найуважнїйше відношенне й нам зроблено з боку всїх урядових чинів щире принятте. З приводу прилучення Криму, Нїмеччина визнає фактично за нами всї права на володїннє кримським півостровом. Питання про переговори з кримським урядом не підношено, та сї переговори можуть почати ся з ініціативи кримського уряду, коли він до нас звернеть ся і з сього боку перепон нїяких не встрітить ся. Питанне про Холмщину може бути вирішено після ратифікації мирного договору Австро-Угорщиною. Тому, що Нїмеччина, Турція і Болґарія договір з Україною ратифікували, то й Австро-Угорщина не повинна затримувати ратифікацію договору і в сьому відношенню ми одержали тверді запевнення.

До повороту холмських виселенців. „Робітнича Ґазета“ з 30 серпня доносить: Кореспондент УТА був у Ковлї для вияснення життєвих умов і правового становища виселенців, що вертають в Холмщину. В Ковлї працює міжнародня комісія в справі повернення і приміщення виселенців у складї: капітана Фрілїнґгавза з нїмецького боку, д-ра Павла Васильчука з українського, д-ра Ясенського з австрійського й інжинїра Штарка з польського боку. В розмові з головою комісії Фрілїнґгавзом вдало ся установити ось що: На думку Фрілїнґгавза в інтересах України треба продовжувати справу реевакуації також зимою, для чого вживатимуть ся опалені ваґони. Нїмецький уряд в усьому допомагатиме виселенцям, перш усього допоможе найти й збудувати помешкання, господарські будинки. Саме болюче питанне находить розвязку. Нїмецькі власти багато працюють в сїм напрямі. Також допомагає український представник лїкар Васильчук, який сприяв відкриттю в Ковлї двох кооперативів, що доставляють людности пшоно й инші харчі, але потрібна і урядова допомога. З свого боку нїмецький уряд допоможе перевозцї й видає харчі з військових ладунків. Своякам нема чого приїздити на розвідки в села, а потім повертатись назад за своїми ґрупами виселенців, бо се даремно забиває залїзницї і через те, що виселенцї, які повертають зустрінуть з боку нїмецьких властей доброзичливе відношенне до своїх потреб. Щодо правного становища виселенців, які повернули, капітан Фрілїнґгавзен сказав, що вони вибирають старостів, села ґуртують ся у волости, на чолї волостей стоять війти, які працюють в контактї з місцевою командою, при котрій заведено посади українських комісарів. При командах є лїкарні, взагалї команда допомагає виселенцям, доглядає за санїтарним становищем сел. У виселенців, що повернули, нїякої реквізиції не роблять, але у населення, яке остало иноді доводить ся реквірувати потрібні річи, за що платять ґроші. Тепер через Ковель щоденно переходить 2500 людей. Виселенцї сміло могуть вертати у Холмщину, бо тут вони зустрінуть допомогу властей. Кореспондент оглядав табор в Ковлї, приміщений в бараках військового часу. Табор подїлено на віддїли мужеські, жіночі й окремі віддїли для семейних.

За Холмщину — Крим? „Köln. Volksztg.“ доносить, що нїмецька дипльоматія обговорювала з українським президентом мінїстрів Лизогубом можливість прилучення Криму до України тільки в такім випадку, якщо Україна згодить ся на прилученнє Холмщини до Польського Королївства.

Проти польських терористів. З Люблина доносять: В половинї вересня в Замостю відбудеть ся судовий процес проти 64 членів польської військової орґанїзації. Обжалувано їх о злочин публичного насильства і заворушення. Загально відомо, що члени сеї орґанїзації найбільше терорізують українське населенне Холмщини, щоби зробити з нього „добрих Поляків“.

Кооперативні школи. На установчих зборах українського центрального кооперативного комітету в Київі ухвалено дня 3. вересня доручити радї комітету негайно приступити до опрацьовання проєкту орґанїзації учебно-наукової інституції з тим, аби весною 1919 року такий інститут почав свою наукову дїяльність. Таким чином матимемо в Київі власну вищу кооперативну школу.

На підставі статуту, затвердженого мінїстром народньої освіти Н. Василенком, київський кредитовий союз кооперативних установ відкриває 1 жовтня с. р. кооперативну школу в память 50-лїття української кооперації.

Навчанне української мови, літератури, історії й ґеоґрафії в російських середнїх школах на Україні заведено окремим законом, ухваленим Радою мінїстрів, як обовязкових предметів від початку 1918/19 шкільного року. В § 1 закона сказано, що по всїх середнїх хлопячих і дівочих загальноосвітних, професійних, комерційних і инших школах, учительських семінаріях та інститутах, а також духовних семінаріях обовязково викладаєть ся українська мова й література, задля чого визначаєть ся не менше 3 години тижнево в перших 5 клясах, а в 2 останнїх клясах не менше 2 годин, та ґеоґрафія і історія України, для яких мають бути призначені не менше як по 2 год. тижнево в 2 останнїх клясах кождої школи.

Делеґація Січових Стрільців у Гетьмана. В суботу, 31. серпня, пан Гетьман приняв делеґацію від полку Січових Стрільців у складі полковника Коновальця, старшин Кучабського, Матчака, Мелника. Устами сих старшин склали Січові Стрільці на руки пана Гетьмана заяву, що вони всі готові послужити Українській Державі, не жалїючи для неї нїчого, що вони свідомі своїх обовязків, які тепер приймають на себе, впевнені в сьому, що завдання свої виконають і надій на них покладаних, не заведуть.

Відповідаючи на се пан Гетьман сказав, що справу орґанізації полку Січових Стрільців він вважає дуже важливою, так як він сподіваєть ся, що сей полк буде одною з перших справжнїх, збройних, вповнї боєздатних одиниць, на які буде можна напевно покладатись, що його дуже тїшить праця біля утворення сього полку, який так готовий служити Українї й так щиро отверто звертаєть ся до нього з сею заявою.

В дальшій, довшій розмові пан Гетьман дуже зацікавив ся цїлою низкою питань, звязаних зі справою полку, піднесених делеґатами і висловив побажанне, щоби полк як найскорше скінчив свою підготовчо-орґанізаційну роботу, та як найширше розвернув ся і розпочав свою плодотворну працю біля зміцнення основ Української Держави.

Між иншим пан Гетьман підкреслив, що він дуже уважно ставить ся до долї Українців-Галичан на Українї. Йому добре відомо, як дорогі для них ідеї Української Державности й незалежности, скільки терпінь і турбот перенесли вони за сї свої мрії, як дружно й одностайно вони ставали зі збруєю в руках в її оборонї, не жалїючи крови й життя. Сих взнеслих почувань і змагань, він не може не оцїнити і він приложить всїх своїх старань, щоби всї Галичани змогли й надальше лишитись тут на Українї, де їхнї сили і здібности так потрібні і їхнє співробітництво при державному будуванню так цїнне.

Шведський консуль в Київі. „Робітнича Газета“ доносить: Нас повідомляють, що незабаром у Київ має бути призначений шведський ґенеральний консуль.

Заборона чорносотенних демонстрацій. „Робітнича Газета“ доносить: До міністерства внутрішніх справ надходять відомости, що в ресторанах раз-у-раз улаштовують ся демонстрації проти державного устрою України. По бажанню відвідувачів ресторанів орхестри ґрають монархістичні російські пісні, при чім присутні вислухують пісень настоячки, часом вкінцї додають відповідні вигуки. З приводу сего міністер внутрішніх справ видав такий наказ: 1. Участників таких демонстрацій задержувати, виправляти в Московщину, щоб вони, там з честю могли на дїлї, а не при ресторанних гулянках, виявити свою відданність дорогим для них політичним ідеям. 2. Господарів льокалїв і дириґентів орхестри притягати до відповідальности за участь у демонстрації проти держави.

З біоґрафії українського міністра внутрішніх справ І. Кістяковського. „Послїднія Новости“ подають отсю замітку про І. О. Кістяковського: Новопризначений міністер внутрішніх справ І. А. Кістяковський походить з української родини. Батько його відомий професор київського університета А. Ф. Кістяковський брав живу участь в розвитку українського національного самопізнання, був членом багатьох українських товариств і якийсь час був секретарем українського журнала „Основа“. Він зрік ся вигідної професорської посади в Петербурзї і до кінця життя оставав в Київі. Мати Ігоря Олександровича була також Українкою і доводила ся двоюродною сестрою українського поета і етноґрафа П. П. Чужбинського. І. О. Кістяковський родив ся в Київі в році 1876. Дїточий та молодецький вік прожив під впливами таких українських дїячів, як Антонович, Науменко і ин. Науку побирав в Київі в 2-ій ґімназії і в київськім університеті на правничім виділї. За роботу над римським правом одержав золоту медаль. По скінченню університету він поїхав в Нїмеччину, де працював через три роки над питаннями цивільного і римського права і вивчив всї приписи нїмецького права. Життє його в Нїмеччині полишило глибокий слїд в його поглядах на світ і зробило його горячим приклонником нїмецької культури. По поворотї в Київ зложив на тамошнім університетї іспит і був назначений приватним доцентом київського університету, де викладав римське право. В 1903 р. переселив ся в Москву і вступив в ряди московської адвокатури, де в короткім часї здобув собі першорядне місце. Практична дїяльність адвоката дала Кістяковському спромогу вивчити основно адмінїстраційне, а головно фінансове право. Одначе практична дїяльність не відірвала його від науки, якої він не покидав. В характері приватного доцента на університетї в Москві читав він на правничім виділї лекції про цивільний процес, але по відомім нападї Кассо на московську професуру в 1910 р., він покинув університет разом з иншими професорами і став приватним доцентом в московськім комерсійнім інститутї, якого був одним з дїйсних основателїв. В інститутї викладав Кістяковський про банкові дїла. Проживаючи в Москві, живо інтересував ся українським рухом і брав дїяльну участь у видаванню „Української Жизни“. В кадецькій партії, до якої він свого часу належав, проводив ідеї федералїзму, а в українських кругах попирав погляди Драгоманова в справі національних питань. За часів нового правительства вибрано Кістяковського сего року в маю державним секретарем. Йому доводило ся багато працювати: орґанїзував Державну канцелярію, брав участь в засїданню міністрів. Рівночасно він був і є нинї товаришем предсїдателя мирової делеґації у виготовленню мирових условин з Росією. Недавно призначено Кістяковського на міністра внутрішніх справ.

Купуйте добрі й гарні видання
УЧИТЕЛЬСЬКОЇ ГРОМАДИ в Коломиї.

1.	Вибір нарисів і новель Стефаника, Семанюка, Мартовича	К. 1.60
2.	Вибір казок народніх, Драгоманова, Франка	„ 1.60
3.	Дж. Гам. Фольклор	„ 1.60
4.	Ів. Левицький. Побіда Хмельницького під Збаражем	„ —.20
5.	Макогон. Проти филї. Новелї	„ —.40
6.	„ Учительські гаразди. Нариси	„ —.40
7.	Приймак. Поезії	„ —.80
8.	Селянський. Польська школа в московськім ярмі	„ —.30
9.	„ Ясне сонїчко України. Істор. повість	„ —.30
10.	М. Сл. У зарані слави. З княжих часів	„ —.30
11.	Л. Толстой. Думки про народне образованне	„ —.40
12.	350 загадок молодим і старим на забаву	„ —.40
13.	Учительський альманах	„ 4.—
14.	Ів. Франко. Вибір поезій	„ 1.60
15.	„ В потї чола	„ 1.60
16.	Хлопська доля. Оповід. Стефаника, Семанюка	„ —.10
17.	Т. Шевченко. Гайдамаки	„ —.80
18.	„ Історичні поеми	„ —.50

Замовляти в адмінїстрації „Вістника“: Wistnyk, Wien, VIII, Josefstädterstraße 79.

В адмінїстрації „Вістника“ можна набути:
12 малюнків Сергія Васильківського . . . „ 2·00

Зміст: Треба порядок зробити. — І. стрілецько-козацька дивізія. — На мартінесї додаткового договору між Нїмеччиною і Совітською Республикою — Південні Славяни. — Гостина нїмецьких професорів в Київі. — М. Грушевський. Як творилась Українська Держава. — На сходї і заходї. — Вісти.

Видає і відповідає за редакцію Микола Троцький
— З друкарнї Адольфа Гольцгавзена в Відні. —

ЦІНА 50 СОТ. ЦІНА 50 ШАГ.

ВІСТНИК
ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділі. — Менших рукописей не звертає ся.
Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6.
Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К. 6 карб.; квартально—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа 50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

V рік. Ч. 38. Відень, 22-го вересня 1918. Ч. 221.

Рано втомлюватись.

Під сим заголовком умістив в київській „Робітничій Газеті“ з дня 17. вересня с. р. статю В. Винниченко, яку подаємо тут в цілости, з огляду на її переважний зміст і велике імя автора. В. Винниченко — се найбільший український письменник, провідник українських соціялдемократів, один з головних будівничих Української Держави. Був він першим українським міністром президентом, з його іменем звязано відновленне української державности. Його голос святої трівоги за долю України повинен найти відгомін в кождім неспаскудженім російщиною і псевдоінтернаціоналізмом українськім серці і підняти всіх вірних синів України до творчої, реальної й розумної праці над укріпленнем Української Держави.

Статя Винниченка звучить:

„З кождим днем росте до нас любов наших любих милих братів — руських. Палка, непереможна, надзвичайна любов! Вони тисячами кидають свій край, свою батьківщину; міняють призвища; з ризиком попасти ся в руки совітських властей перебірають ся через українсько-російський кордон; записують ся навіть в українське підданство, підроблюють пашпорти, все те роблять тільки для того, щоб добрати ся до України.

„Именно, „добрати ся“, допасти ся, всмоктатись, вгризтись в тїло нашої молодої Держави. Цїлі потоки братів-руських, братів-малоросів, братів підроблених, сфальшованих Українців пливуть на нашу землю. Гемороїдальні, випробовані, патентовані знавці поліцейсько-жандармського режиму; забраковані кандидати в царські міністри; недорозстрілені недобитки імператорського двору; зажурені, висхлі від туги з торбосхожими черевами колишні поліцмейстри, губернатори, сенатори; тощі публіцісти всяких рептілій; поети в моноклями, з гнилятинкою; одставні лідери ріжних воздихающих за реакцією партій; жваві спекулянти з акулячими пащами.

„Як висхлі з голоду, люті, пекучі блощиці, сунуть й обсипають нас сї виборні, кваліфіковані екземпляри найчорнїйшої реакції. Одні, сласно плямкаючи голодними, слинявими, синїми губами, обсїли щедро розкладені перед ними казенні пироги й уминають їх з таким радісним гарчаннем, що мороз йде по всїй Українї. Другі, розставивши акулячі пащі, весело вирячивши нахабні очі, смачно глитають дурну українську рибку, велику й маленьку. Треті, набравшись сил, піджививши недокровні ноги, прожогом нишпорять по всїх закутках, винюхують революцію та українську свідомість, хапають їх, таскають, гризуть. Четверті, обснувавши по теплих, людних куточках чепурненькі редакційні павутиння, тихо поважно ловлять українських мушок. А лідери партій тим часом бігають по прийомних, через задні ходи завязують вузлики, протягують ниточки, мотузя, шворки, оплутують, забивають кільки — словом, жваво, заклопотано, з веселою надією в серці роблять підготовчу роботу.

„Правда, вони всї роблять підготовчу роботу. Вони всї так жагуче, так неподільно люблять Україну, що нї за що не хотять віддїлити її від неделїмої. І в відповідний час, коли інтернаціональна банда чехо-словаків протопче шлях через трупи Совітської Республїки для обережної галльантно-джентельменської антанти на Україну, вони всї, сї любі брати, всї отсї акули, лідери, поліцмейстери, журналісти, міністри, всї разом, дружно, з співом „Боже, Царя Храни!“ і „Бей нѣмцевъ!“ вхопившись за підготовані лідерами мотузочки, потягнуть підготовану, оплутану, безсилу, безпомічну Україну в обійми антанто-монархічної, единої, неделїмої тюрми. О, як вони жагуче, як нетерпляче, приставивши до чола руку дашком, вдивляють ся на північ і на схід, ждучи своєї Заступниці. Вони, правда, озирають ся й на захід, приємно, улесливо посміхають ся, шопочуть на вушко, топчуть ся під ногами, вимахують хвостами і роблять вигляд цїлком покірних, цїлком відданих звірят. Але се так, на всякий випадок та для одводу очей.

„А вся надія їхня на антанту. Ах, як міцно здушать вони тодї нас у своїх братніх обіймах! Як сласно вони гатитимуть підкованими антантою закаблуками оплутане пошматоване біле тїло молодої Рабинї, яка посміла вирватись на волю. Коли вони вже тепер наступають немов навмисне їй на груди, коли тепер показують їй і язика і кулака, коли тепер часом любовно пальчиками натискають на горло, — то щож буде тодї? Що тодї буде, коли за їхньою спиною стоятиме самовдоволений Джон-Буль, напрактикований з Ірляндцями, Бурами, Індійцями по части „опредѣленія“ націй? Про се варта подумати. І подумати добре, без тої апатії, яка налягає останнїми часами на українське громадянство. Нам не можна, небезпечно піддаватись апатії.

„Небезпечно втомленому подорожньому в хуртовину піддаватись бажанню сїсти спочинуть, — замерзне, закоченїє і піде на поживу вовкам, собакам, воронам. А круг нас добра хуртовина. І вовчики-братіки так сласно клацають зубами, чорні ворони так нетерпляче крякають, кружляють над головами. Нї, нї. Нам ще рано втомлюватись, спочивати, вдаватись в апатію!

„В початку нашого визволення ми йшли дружним, единим національним фронтом, цупко, міцно взявшись за руки. Нас пробували „брати-товариші“ розєднати, розбити. Вони нас всякими способами шпигали, шарпали за руки,

розтягали, сварили, їм треба було прорвати наш фронт. Се не вдалось їм і через те удалась наша справа — національно-державне визволеннє нашого народу. Тепер на поміч „братам-товаришам“ шугнули „брати-реакціонери“. Збившись у дружну зграю, вони невідступно ідуть за нами, хапають за ноги, виють, наскакують і жадно ждуть слушного часу, коли можна буде накинутись і загризти, заклювати, розшматувати нас. Ні, ні, небезпечно сідати, розлучатись. Навпаки, ще тіснійше треба зєднатись, збитись в один непроривний фронт. Коли на початку нашої трудної путї нам се було необхідно, то тепер тим паче мусимо йти разом.

„І ми, соціял-демократи, мусимо, може, більше, ніж хто другий. Для нас національне визволеннє є найреальнійша потреба. Без сього ми, як партія українського робітництва, існувати не можемо, а робітництво наше без національного визволення буде духовно покаліченим недорослком, попихачем у старшого брата, нездатним до самостійної акції, до ініціятиви, до дальшого розвитку.

„Ми, соціял-демократи, мусимо так само, як і весь час нашої боротьби за волю, виявляти найбільше енергії й завзяття. Як в Центральній Радї ми не давали провокаційним рукам розірвати наш фронт і тим знесилити нас, так і тепер мусимо скріпляти, зміцняти, електризувати своїм духом втомлені ряди наших національних товаришів. Так само, як тодї, так і тепер, не поступаючись нїчим з своєї програми, зєднавшись на певних умовах в „Національний Союз“, ми мусимо дбати про те, щоб нї одне місто, містечко, село, нї один куточок загроженої, оточеної ворогами України не лишив ся не зєднаним в сю всенаціональну орґанїзацію. На нашу державність, на нашу культуру, на нашу мову, на нашу душу й тїло робить ся отвертий замах. Вовки вже настільки „обнаглїли“, що хапають за ноги.

„Але памятаймо, що вовки боять ся вогню і світла. Вогнем у них, проклятих! Побільше вогню і світла, побільше запалу, віданности, бадьорости, веселости духа. Вовки й ворони боять ся людського сміху, енергії, твердого голосу. Вони — боягузи, вони сміливі тільки з знесиленими, з утїкаючими в темноті, в пітьмі. Отак, розкласти більше огнищ любови до нашої визволеної Рабинї, треба кидать в них серце своє, мозок, нерви, все, що в кого є, і рятувати Рабиню — Матїр, оточену розлюченою зграєю „братів“.

В. Винниченко.

Український Національний Союз.

В ч. 33 „Вістника“ подали ми в „Вістях“ платформу Українського Національного Союза. Метою Союза є утвореннє міцної самостійної Української Держави, боротьба за відповідальну перед парляментом владу на Україні, боротьба за демократичний виборчий закон в усї установи й оборона прав українського народа й Української Держави в міжнароднїй сферi.

Про орґанїзацію Союза та про надії, які покладають ся на него, знаходимо в київській „Новій Радї“ статю п. А. Нїковського, з якої подаємо тут найцїкавійше.

„Український Національний Союз — пише п. Нїковський — треба вважати за останнїй час явищем найбільшого почуття національної самоохорони. В Український Національний Союз входять українські соціялїсти-революціонери, соціял-демократи, соціялїсти-федералїсти, трудовики, соціялїсти-самостійники, потім в Національнім Союзі представлені такі орґанїзації: селянська спілка, всеукраїнська учительська спілка, юридичне товариство, союз залїзничників, почтово-телеґрафний союз, лїкарська спілка, галицько-буковинська рада, холмський комітет, кирило-методиївське брацтво і мають увійти: центр. кооперативний комітет, бюро професіональних союзів, „Селянська Громада“, центральна „Просвіта“, всеукраїнський земський союз, спілка лїкарських помічників, політичний „Червоний Хрест“ та инші орґанїзації. На провінції вже засновують ся філії Національного Союза, як наприклад велика орґанїзація одеського округа, заснувались філії в Винниці, в Кременчуці, в Камянці Подільському, в Полтаві. Про Винницьку філію відомо, що вона являєть ся копією Головної Ради Національного Союза, бо туди входять всї місцеві орґанїзації з додатком таких, як „Просвіта“, народня управа тощо, через те, що вони мають „повітове“ значінне, поширюючи свою дїяльність на весь повіт. Так само в склад Винницької філії увійшли центральні управлїння кредитової та споживчої кооперації.

Платформа Національного Союза може бути без жадного примусу прийнята всїма свідомими громадянами України. А порозумінне всїх українських партій від лївих до помірканих і орґанїзацій від пролетарських до конфесійних, окрім того, що обєктивно вказує на небезпечне становище національної справи для українського народу, ще й являєть ся дуже позитивним знаком української солїдарности і живої енергії тих сил, які вважали ся приспаними чи ослабленими.

Від нинї український національний фронт можна вважати єдиним, цїлим і тепер, в сю хвилю, коли скінчила ся орґанїзаційна стадія в центрі, настав час провадити реальну роботу: з одного боку треба орґанїзувати провінцію для державної роботи, а з другого повести ту політичну лїнію, котра наблизить нас до здійснення платформи Союза. Головні чинники політичної рівноваги на Україні: п. гетьман і Нїмці повинні зрозуміти державну рацію основних домагань Національного Союза і знайти якесь порозумінне, котре привернуло-би народні маси до свідомої участи в державнім українськім будівництві. Сама по собі платформа Національного Союза являєть ся певним компромісом українського орґанїзованого громадянства, далї якого вона не може пiти, тому незалежно навіть від усяких політичних порозумінь і реальної політики, Національний Союз матиме своє внутрішнє велике національне значінне при всяких політичних бурях і можливих поворотах колеса історії.“

Стільки п. Нїковський про Український Національний Союз.

Є се річ незвичайної ваги обєднаннє всїх орґанїзованих українських громадських сил, в цїли спільних виступів в обороні загроженої української державности, але чи відповідну до сього вибрано форму — над сею справою можна-б дискутувати. Нам здаєть ся, що орґанїзаційна форма Союза є затяжка, неповоротлива, що в нього непотрібно втягають ся такі орґанїзації, які нїчого спільного з політикою не мають і не повинні мати, як просвіти, кооперативи і т. ин. Не сею дорогою повинна йти мобілїзація громадських сил для політичної боротьби, а дорогою поширення і зміцнення політичних орґанїзацій, пристосованих до реальних обставин життя, а не вітаючих в хмарах теоретичности і принціпіяльности, як се є майже з кождою з істнуючих українських політичних партій.

В оборону державних прав української мови.

В зрусифікованім українськім Державнім Сенатї порушувалось питаннє про признанне російської мови поруч української державною мовою України. Проти сього повстала вся українська преса, всї українські громадські орґанїзації, а Український Національний Союз видав з сього приводу таку відозву-протест:

„Тою силою, що виявляє індівідуальність народу, забезпечує не тільки інтелєктуальний, але й державний його розвиток, обєднує в один державний союз народні маси, безумовно являєть ся мова народня, ся, по словам нашого історика М. І. Костомарова, „душа народа“. Поки живе мова народня — живе і сам народ, живе й ідея його суверенности. І се добре розуміли всї народи, які боролись за свою волю, за свою самостійність.

Вважаючи на се вороги українського народу і його державних прав здавна вели свій наступ на українську мову, вживаючи всіх заходів, щоби спинити її розвиток, її зріст. Такі заходи ворогів українства завше хвилювали українське громадянство.

Зараз, коли Україна повстала як держава, здавалось би, що українська мова повинна придбати в державі нашій те місце, яке вона, як мова значнійшої більшости всього населення країни, по праву мусить займати, себто бути мовою державною.

Але, не вважаючи на се, вороги української державности, користаючи з тої атмосфери, яка зараз запанувала в урядових колах, разом з одночасною байдужністю деяких представників вищої урядової влади до сього надзвичайно важливого питання, а по части і при явній декого з них допомозї, вживають всіх заходів, щоби відняти у мови української ті права, які їй належать ся на Україні по праву, яко мови державної; вони силкують ся надати на Україні права державної мови — мові руській, або принаймні завести такий порядок, щоби за державну мову вважались в Українській Державі дві мови — українська і руська.

Маючи на увазї, що в незалежній і самостійній Українській Державі суверенного українського народу на власній його території по праву повинна бути державною мовою лише мова українська, Український Національний Союз висловлює своє надзвичайне обуреннє і рішучий протест з приводу заходів ворожих українству елементів, які в своїй злосливости і ненависти до українства зважають ся зараз робити замах на саму основу українського національного життя і державних прав українського народу — українську мову. Національний Союз нагадує, що Українцї ні в якім разї, ні при яких обставинах не відступлять від принципа, на підставі котрого в Українській Державі державною мовою повинна бути лише мова значнійшої більшости населення всієї країни — мова українська.

Звертаючи на сї замахи ворогів українства саму пильну увагу українського громадянства і всього українського народу, Національний Союз певен у тім, що український народ в сій найважливійшій з справ — в обороні прав свого слова, своєї мови, зуміє дати належний опір ворогам українства і виявить ту єдність, силу і духову міць, якої вимагає важливість справи.

Одночасно з сим Національний Союз зазначує, що справу про державну мову повинно розвязати таким способом: 1) необхідно, щоби негайно був виданий законодавчий акт, на підставі котрого в Українській Державі ясно і точно раз на завше за державну мову вважалась би мова українська; 2) щоби в сьому актї був ясно зазначений термін, до котрого всї урядовцї і служащі в громадських установах України, які ще не знають української мови, повинні її вивчити і потім, після сього терміну, обовязково вживати сю мову на службі; 3) на державну і громадську службу приймати тільки тих нових служащих, котрі знають українську мову. Всї ті з урядовців і служащих, котрі до сього терміну не будуть знати української мови, повинні негайно покинути свої посади, які-б посади вони не займали, бо нехтування з боку урядовців і служащих сею справою дасть певну підставу для висновку, що вони, займаючи свої посади на Україні і користуючись правами громадян Української Держави й її захистом, не поважають самої ідеї української державности і прав народу, серед котрого вони живуть і котрому по щирости повинні служити.

За такий термін Національний Союз вважає призначити один рік від дня проголошення самостійности України, себто один рік від 9-го сїчня 1918 року."

В інтересї мира.

Думці про мир, яка тим сильнїйше росла, чим довше війна затягала ся, надало австро-угорське правительство конкретні форми. В окремій нотї самого австро-угорського правительства з дня 15. вересня, висланій до всїх воюючих держав, значить також до власних союзників і переданій нейтральним державам і папі римському, просить воно воюючі сторони зійти ся в нейтральній країнї для необовязуючої обміни поглядами в справі загальних засад і подрібних условин будучого мира. В своїй нотї австро-угорське правительство пропонує, щоби дві категорії справ обнято довірочною і необовязуючою обміною поглядів: передовсїм сї „загальні засади, які мають послужити основою будучому мирови і будучим відносинам між державами", а по друге — значить після порозуміння щодо сих загальних засад, конкретні квестії, значить територіяльні, спірні між воюючими сторонами. „Надіємо ся, — сказано в нотї — що проти такої обміни думок не піднесе сумнїву ні одна з воюючих сторін. На нашу думку всї воюючі сторони обовязані перед людськістю спільно розслїдити, чи тепер, після стільки лїт повної жертв, одначе нерішеної боротьби, якої цїлий хід вказує на дорогу порозуміння, не булоб можливо покласти кінець страшним боям."

Яка буде доля сеї миролюбивої австрійської ноти — не відомо. Одначе пильно реєстровані в австрійській пресї голоси антантської, передовсїм анґлїйської преси, не ворожать нїчого доброго. Антантський голос сумлїння — преса ставить ся до бажання поти на скликанне необовязуючої конференції державників воюючих сторін вповнї негативно. „Westminster Gazette" бачить в нотї прямо хитрість; вона каже, що Нїмеччина послуговує ся Австро-Угорщиною, якій вона поручила так довго „робити мир", поки Нїмеччина не переорґанізує своєї армії. Инші часописи кажуть, що доти не може бути бесїди про мир, доки центральні держави не згодять ся на 14 точок відомої програми Вільсона, а „New York World" пише, що якщо Нїмеччина бажає мира, нехай просить о нього. Анґлїйська „Pall Mall Gazette" висловлює погляд, що антантські мирові условини, подані до відома Льойд Джорджом і Вільсоном не можуть становити предмету дискусії. Вони можуть бути приняті або відкинені.

В такім тонї промовляє з малими виїмками цїла антантська преса. Тай не тільки вона. З трьох головних осередків антантської могутности, з Льондону, Вашинґтону й Парижу роздали ся непримиримі голоси визначних антантських державників. Льорд Бальфур в довгій бесїдї заявив представникам британської преси, що ні Анґлїя, ні нїхто инший з антантських союзників не піде на австрійську пропозицію, бо центральні держави нїяким чином добровільно не схотять погодити власних прав з інтересами инших народів. Ще гострійша відповідь американського державного секретаря Лянсінґа; він заявив іменем Вільсона, що Америка не годить ся на нїяку пропозицію конференції, бо її погляди на мирові условини вона вже не раз проголошувала. Є се очевидно нїщо иншого, тільки підчеркненне слів Бальфура і означає тільки те, що під сю хвилю нема нїяких виглядів на мир. Французький премїер Клємансо виголосив таку войовничу бесїду, що згода Франції на австрійську пропозицію виключена.

Все таки треба виждати на офіціяльні відповіди всїх сторін, навіть якщо вони в справі сеї мирової ініціятиви безнадійні. Певна річ, що для порішення, яке прийдеть ся антанті перевести у відповідь на ноту Австро-Угорщини, важні будуть два моменти: надії, які коаліція привязує до дальшого розвитку воєнних подій, а також вражінне, яке сей мировий крок австро-угорської монархії зробить серед населення антанти, з настроями якого рішаючі круги антантських держав будуть мусїли числити ся.

Календарні клопоти на Угорщині.

На Угорщині чотири народи належуть до східнього обряду: Українці 300.000 душ, Мадяри 220.000 (з сего числа 50.000 православних), Серби 500.000 і Волохи 3 міліони, разом 4,020.000 душ. Вони всі уживали старий юліянський календар, мимо проб заведення григоріянського, аж до минулого року. Війна привела і в сій точці зміну; щоби сильно протиділати східньому світови, репрезентованому царською імперією, угорський уряд щораз більше змагав запровадити відокремляючий від того світа григоріянський календар, і се на цілу область Угорщини. І так рішено завести його для всіх чотирьох народів, та по довгій плутанині вийшло таке, що заведено його тільки для Русинів, а решта остала по старому. З сього розбиття вийшло велике невдоволенне, яке серед угорських Русинів виявляєть ся тепер в двох грізних явищах: соціяльно-церковнім і політичнім, останне носить на собі просто українські ціхи!

Справа заведення нового календаря для угорських Русинів тягне ся вже від 200 літ. Епископ Юрій Бізанці, іменований Римом 1718 року на престол мункачівської дієцезії одержав від своїх начальників явний приказ завести новий календар в церковнім життю Русинів, які недавно перед тим, приневолені віденським правительством, приняли унію з католицькою церквою. Бізанці пробував перевести приказ, одначе се йому не вдалось: майже ціла сусідна половина дієцезії (Берег, Угоч, Мароморош) кипіла ізза унії, не хотіла її признавати; попи й нарід бунтували ся, вибирали собі окремих православних епископів, не хотіли перекинути ся „папішами“! Такий стан тревав аж до 1761 року, коли вкінці на строгий приказ Марії Терези, запровадили унію просто військовою силою, особливо в Мароморощі, і цілий рух позірно здавили. Православні тенденції жили тут і на далі, ярким доказом сього були змагання Мароморошан заснувати православну церков в 1894 і 1904 році, а найголоснійше явище того руху бачимо в 1913 р., в так званім процесі схизматиків у Сиготі, на чолі з Кабалюком та ґр. Бобрінським — процесі, який наробив був багато галасу й поза межами Угорщини.

Не вдало ся заведенне нового календаря ні Бачинському (1790), ні Панкевичови (1871), хоч їх іменованне на епископства було тісно звязане з умовою календарної реформи. А се тому не вдавало ся, бо в самім Мароморощі були і до нині є також і Волохи, яким нїхто не докучав реформами, решта Волохів в Семигородї і Серби жили також без сього клопоту, а також в сумежній Молдавії та Польщі (пізнїйше в Галичині та на Буковині) оставав старий порядок ненарушимо. З огляду на сї зовнїшні обставини реформа була неможлива, а ще більше з внутрішніх причин: нарід уважав тоді і до нині таки уважає реформу календаря як зломанне своєї віри та простим „папіжмом“, себто боїть ся втратити східний обряд на користь латинського. Таку причину добачують в русі не обзнакомлені з дїлом, але є ще й инші. Впрочім таке саме становище українського народу супроти календарної реформи також в Галичині і се зрозуміла річ; аджеж там через католицизм грозить йому польонїзація і на відворот через польонїзацію заведенне латинського обряду. Одначе календар не грозить угорським Русинам мадяризацією, бо після народньої термінольогії мадярською вірою є кальвінська, а все таки вони безпокоять ся і кличуть: „Вернїть нам наші свята!“ Видно, що в цілім русі нема й крихітки політичного елєменту; таж вони політично зовсїм не вишколені, не орґанізовані, тому й сей рух і їхня ремонстрація мають своє джерело в справі сумлїння, в справі релїгії. Безуспішні були старання поміркованого владики, Юлія Фірцака, попередника теперішнього А. Паппа; останній таки скочив у воду з реформою і розхвилював усю свою паству. Именно Фірцак розпорядив був два рази голосуванне в справі заведення календаря. Першив раз голосували попи на своїх соборчиках ще 1897 року, а тоді з 48 деканальних округів було 47 за реформою, один проти неї; другий раз звертав ся Фірцак 1907 року просто до громад, але вже тодї воля народу показала ся в таких збентежуючих цифрах, що з 400 приходів було за реформою ледви 24, а решта проти неї! Значить, коли інтелїґенція голосувала в календарній справі зі знанням астрономії, то вона майже в цілости була за реформою, але коли запитано нарід, він рішучо відкинув всяку реформу. А се з якої причини? З тої простої причини, що угро-руський нарід виробив собі ще перед століттями свій календар на пальцях (наслїдком своєї неграмотности) і так зжив ся з ним, що йому й до нині не треба друкованого календаря: він вміє найточнійше вирахувати вперед або взад всї свої свята на пальцях. Вихідною точкою уживає він Різдво, як стале свято і на сій основі він уладив собі поруч церковного також і цілий господарський календар на протяг цілого року; на його основі він приділює собі всїляку полеву і домашню роботу ярмарки, виплату челяди, пости й говіння, сплату податків і т. д. Саме сей психольоґічний момент є важним у сьому календарному русі, а не релїґійна точка! Значить нарід через зміну календаря почуваєть ся покривдженим в системі своєї господарки, покривдженим в своїй спадщині господарських наук і обчислень, які тепер ізза нового календаря всї попереміщувані — перемішані до неможливости так, що нарід не вміє вже орієнтуватись щодо порядку своєї щоденної роботи.

Церковні провідники знали дуже добре вже з гори вислід народнього голосування, одначе не числили ся з таким опором. Фірцак сховав акти в свою писарню, а внїшнїй світ, який через ґазети по цілому краю вже від десяток літ займав ся справою сеї реформи, чекав-чекав, та не дочекав ся реформи. Осторожній Фірцак не відважив ся на зміну календаря.

Між тим вибухла війна. Найсильнїйшим ворогом монархії була Росія, з якою вязали угорських Українців обряд, календар і кирилиця. Розуміеть ся, угорському правительству видавала ся отся хвиля найбільше пригожою на знївеченне тих лучників. Найперше видано приказ усунути кирилицю зі всїх народніх шкіл і з преси, а після сього прийшла черга на календар. Пряшівський та Мункачівський епископи довірочно одержали від правительства запевненне, що зміна календаря переведеть ся і то урядово, заразом і рівночасно не тільки в Русинів, але й у Волохів та Сербів. Було загально відомо, що владику неунїяцьких Волохів, Манбру, представлено у Відні до затвердження на метрополію тільки під тою умовою, що він має перевести для своєї пастви реформу календаря. Знаючи про се, епископи пряшівський Новак і мункачівський Папп видали приказ запровадити новий календар від 24. червня 1917 на Іван день. Так і стало ся: на превелике здивуванне й огірченне народу змінено календар і порядок празників. Одначе приреченне Манбри показало ся по словам приповідки „Обіцянка—цяцянка, а дурному радість“ таки цяцянкою: Манбра, ставши митрополитом прилюдно висловив ся, що він боїть ся заводити реформу, тому треба підождати, а справу відложити. В Сербів і мови про се не було. Тимчасом архієрей сусїдніх галицьких одновірців вернув з російської неволї і скасував запроваджену там еп. Хомишином реформу календаря, а угорські Русини опинили ся отже самі, в ізольованню, в болоті! Розуміеть ся, вони відразу поставили ся рішучо проти реформи: в Мароморощі не ходять до церкви, святкують по давному, домагають ся, щоби їм окремо свячено пасху, а церковні треби відправляють ся стало в присутности жандармів. В инших комітатах трохи спокійнїйше, але все-таки страйкують, приписану властями данину попам не платять, старі свята по своїому й далї святкують, значить полевої або иншої роботи не роблять, з наємними богослуженнями (що за гроші правлять ся) звертають ся до волоських попів і з обуреннем на кождому кроці нарікають: „вернїть нам наші свята!“ А правительство умиває собі тепер руки, що мовляв, ізза якихсь 300.000 Русинів не хоче зворушити та проти себе збурити 3 міліони Волохів і пів міліона Сербів.

Заступників своєї справи поміж попами угорські Русини не найдуть. Найшло ся тільки двох таких, що новому поряд-

кови не безумовно повинувались: один, по його словам, з причин сумління зрік ся парохії, відкинув навіть пенсію, а другий — небіщик вже Михайло Артим Маковицький, парох в Шармов і одинокий посол до угорського Сойму, ладив ся внести письменний рекурс через Відень до Риму, в якім доказував, що по церковному праву до переведення такої реформи одиноко компетентним форумом є Рим, а не епископи. За його намовою і відомом їздила також депутація кількох селян до папського нунція до Відня, як відомо без успіху; одначе наслїдком сього попав нещасливець в карне слідство, переслїдування і в таке душевне напруженнє, що нагло сими днями помер.

А нарід і далї ворушить ся і страйкує. Панував погляд, що реформа перейде найгладше в таких селах, де людність мішаного обряду, де живуть побіч себе ісповідники латинського і грецького обряду, а в дїйсности показало ся, що впертість народу там якраз найбільша. Вже першого дня, 24. червня люди були дуже схвильовані: латинська церков не знає свята Івана, тому її ісповідники робили по полю як у звичайний день. Тимчасом Русини приневолені були святкувати, тому самі не знали, чи вони католики, чи православні, чи унїяти. Впрочім вони твердо переконані, що сей новий порядок не буде довго тревати, бо, мовляв, як цїсар Вільгельм накрутив показчик годинника на одну годину вперед, так і новий календар буде в ужитку тільки протягом війни, а потім вернеть ся давний. Сама собою не лиха думка: є се золотий міст також для церковної власти, щоби могла розпорядок дофнути і без сорому привернути старий лад.

Значить, наслїдки заведення нового календаря для угорських Русинів проявляють ся головно на соціяльнім і релїгійнім полї, та показують ся вже також політичні наслїдки. Зрозуміло само собою, що покривджений нарід шукає захисту і в політичних чинників, тому давнїйше удавав ся то до Сербів, то до Бобрінського в Росії. Тепер додають йому відваги його брати Українцї, галицькі, буковинські і то наслїдком війни. Іменно в Мароморощі, в окрузї місточка Тячова стояв більше двох років буковинсько-український полк, якого православні полеві курати заспокоювали всякі церковні потреби невдоволених угорських Русинів, навчали їх і підкріпляли. Але ще більший вплив зробила на них довга присутність самих українських жовнїрів: зносини з ними викликали народне почуттє. Критикуючи поведїнку своїх угро-руських попів, раз-у-раз дають вислів свого політичного думання в таких словах: „Нам дотепер морочено голову, що ми Мадяри, давнїйше морочили нам попи голову, що ми Москалї, але тепер ми вже знаємо, що ми Українцї. Аж тепер знаємо, хто ми такі!“

Впрочім, українське освідомлюваннє простого народу починало ся вже від самих початків війни. Жовнїр Угро-Русин на запитаннє свого офіцира: хто ти? — відповідав по давному: „я Русин!“ „А так? то ти визнаєш ся тим самим, що сей, який сидить проти нас зі збрує в стрілецькім рові? Маєш!“ То зліва, то зправа обривають ся йому прочуханцї. Бідняк-Руснак випрошуєть ся, що він не такий руський, як онтой Русскій, але нїби такий, що й галицький Українець. „Визнавай ся радше Словаком, чим Українцем, то не будуть тебе бити!“ Неборак собі се й затямив і так навчив ся сего, що він Українець. Впрочім з військових книжочок всюди зникла давна нотатка „Ruthen“, а на її місце дїйсно записуєть ся всюди: „Slovak“. Знова баламуцтво! Одначе Русина се не болить. Народна справа для него менше важна, чим церковно-календарна, бо перша для нього новина, а друга — се стара спадщина, якою дорожить ся. Що правда, він виносить з війська неоднакові лекції. Українські жовнїри з Галичини піддають йому духа, і поводять ся з ним далеко приязнїйше, чим нїмецькі і мадярські товариші...

Великдень нового стилю вже пройшов, а Мароморощук ладить ся щойно купувати муку на пасху. Коли вже надходить велика субота, в кождім селї появляєть ся віддїл війська. Нїчого! Таке вже було, певно чатують... У великодну неділю по старому календарови гудуть дзвони на службу Божу, нарід сиплеть ся з пасхою, ковбасами, яйцями, маслом під церков; пап-отець відспівує звичайну недїльну відправу тай хоче йти домів. Не хоче святити пасхи. Тодї виступає командант війська і держить їм таку коротеньку промову: „Дорогі Братя! Дуже нам приємно, що ви так дбаєте про військо й так много поживи для нас поприносили. Дякуємо вам гарненько за ваше серце, а якщо й на другий рік будете такі жертволюбиві, як нині, то прийдемо до вас й на „нарік“ (на другий рік) по ваші дарунки! Після сих слів вояки позахоплювали всякі колачі, ковбаси і баранину з хлопських кошів і пішли з села. Так приучують мароморошських Руснаків до нового календаря...

N. N.

Сер Роджер Кезмент.

(1864—1916).

3. серпня 1916 р. о 9. годинї в ранцї на дворі пінтавільської вязниці повішено одного з найпалкійших ірляндських патріотів та національних дїячів — сер Роджер Кезмента. Оскаржений англїйським урядом в державній зрадї, суджений на основі перестарілого англїйського закону з перед 565 років, формальна управненість якого в сїй справі була квестіонована навіть визначними англїйськими правниками, Кезмент очевидно був засуджений на смерть.

До крівавої мартирольогії ірляндського народу прибула одна нова жертва, поглиблююча ще більше фатальну безодню поміж ірляндськими національно-самостійницькими прямуваннями та ненаситним молохом англїйської державности.

Саме минуло два роки від сього сумного дня, коли так трагічно скінчив життє ірляндський дїяч й патріот, єдиним „злочином“ котрого було те, що він бажав свободи й незалежности своєму народови, який він любив більш нїж своє життє. Справа й процес Кезмента не є чимсь виїмковим підчас сеї війни: навпаки, з сумом треба сконстатувати, що сього роду події стали ся у звязку з війною дуже типовою появою наших днїв. В них, мовляв, символїчно та вельми пластично уявлюєть ся безкрайна й бездонна глибень між державним автократизмом пануючих й національно-визвольними прямуваннями поневолених народів.

В них найяскравійше проявляють ся все фарисейство й облуда тих гарних кличів й гасел „національної свободи“, „визволення поневолених народів“, „захисту малих народів“, котрими так злочинно й невідвічально маніпулюють політичні верховоди обох воюючих таборів, які страшенно „захоплюють ся“ або „співчувають“ національній недолї з а к о р д о н н и х поневолених народів, а рівночасно цинїчно та безсоромно гноблять або ріжними способами переслїдують національних дїячів та провідників с в о ї х народів-кріпаків.

В крівавій атмосфері всесвітньої війни „державна зрада“ стала ся страшенним привидом-вампіром, виснажуючи без кріхти чуття — безборонні й опутані кайданами чужої державности поневолені народи.

Чейже нема тепер по обох боках фронту анї одного народу, без своєї національної ірредентн за кордоном та під патронатом ворожого воюючого табору, без власних „державних зрадників“.

Польські й українські легіони, далї ірляндські й фламандські ірредентисти по боцї центральних держав; Югославяне, Чехословаки, Італїйцї й т. д. на сторонї антанти, се трагічно-сатирична ілюстрація до повного банкротства вмираючої старої д е р ж а в н о с т и, яка не потрафила помирити ся з визволюючою ся та прямуючою до нового життя н а ц і є ю й була здебільшого та переважно її жорстоким катом та гнобителем...

В сїй тяжкій атмосфері нерівної боротьби поневолених народів з пануючими державами — справа й особистість Р. Кезмента набирають чималого симптоматичного та актуального

значіння, й тому отже заслугують на загальну увагу. З сього загально-політичного, так-би сказати, погляду й нас цікавить вона й тому писатимемо тут про неї.

——

Перед мною лежить часова політична публікація: Sir Roger Casement. Ein irischer Märther (ірляндський мученик) з передмовою німецького вченого Ф. Шімана. На обгортці портрет сього ірляндського патріота з власним автографом. Гарна людина з мрійним обличчем, сумними очами, які дивлять ся кудись геть далеко. Се „державний зрадник", злочинець, ребелянт, якого найконституційнійша держава Европи повісила для власного спокою. Се зробила Англія, яка вступила активно до сеї війни, щоб боронити інтересів малих і поневолених народів. „Зелений острів" та Ірляндці певно з погляду англійської державної політики не належать до сих двох категорій й тому ірляндські національно-визвольні прямування трактують ся як злочинний бунт, котрий слід як найсуворійше карати й переслідувати.

Така вже чудацька льогіка держав що до хатніх національних справ.

Понад 20 літ був Кезмент визначним урядником англійського міністерства закордонних справ. Його заслугою й заходами були здемасковані страшенні жорстокости супроти тубольців Конго та перуанських Індійців, працюючих на кавчукових плянтаціях. Він був дуже поважним політичним дїячем Англії. Англійська преса називала його „найліпшою появою в історії нашої (себто британської Н. В.) імперії." Бувший англійський міністер закордонних справ Е. Грей з приводу успішної акції Кезмента в справі перуанських Індійців завначив, дякуючи йому, що „се перший раз за 6 літ його політику зрозуміли й єдино в сьому окремому випадку вона з успіхом була переведена." Англійська корона за заслуги Кезмента для британської держави дала йому в 1911 р. шляхоцтво.

Така була політична карєра державного зрадника й злочинця Р. Кезмента.

В 1913 р. він пішов у відставку, щоб зовсім та виключно віддати ся національній праці для власного народу та рідного краю. Від сього часу датуєть ся історія його „злочинности", котра привела відтак сього ірляндського патріота на лаву обжалуваних а звідти й на шафот.

Фактичний бік справи Кезмента докладно був зясований в пресї у звязку з його процесом. Тому про се зайво було би тут знову писати. Цікавійшими є ідеольогічні та психічні моменти в сій справі, на що ми саме й хочемо нище звернути увагу.

В цитованій вже тут вище часовій публікації про Кезмента є під сим оглядом чимало цікавого матеріялу у виді його листів, коментарів до публіцистичних писань*), відтак промов та заяв на суді.

На дальших сторінках сього нарису ми головно нею будемо користувати ся.

Ще на передодні війни, Кезмент що до ірляндської справи приходить до виразно протианґлійської й поруч з сим до нїмецької орієнтації. Під сим оглядом вельми цікавою є його статя: „Irland, Germany and the Next War" (Ірляндія, Нїмеччина та майбутня війна), написана у відповідь на анальогічну статю відомого англійського письменника Конен Дойля: „Great Britain, Germany and Next War".

В нїй Кезмент таким чином обяснює свою ролю й погляд на ірляндське питанне:

„Я нїколи не проповідував зради та не нацьковував Ірляндії супроти Англії. Я заховував ся мирно, але всїм та кождому говорив, хто мене запитував про Ірляндію, що я хотїв би бачити свою батьківщину вільною, що не має на се нїякої надії для неї під англійським панованнєм або доки істнує між ними політична звязь й якщо колись будуть вигляди боротися за справу Ірляндії, я нїколи не відвернусь від неї плечима".

Се протианґлійське становище Кезмента є дуже характеристичне для політичної його орієнтації. Він часто підкреслює та мотивує його у свому листуванню й в публіцистичних писаннях.

Напр. в статї: „Чому я прийшов до Нїмеччини" Кезмент зазначує, як систематична протиірляндська політика Англії згодом все більше та більше переконувала його в тому, що „англійське правительство однаково лїберальне чи консервативне не зможе нїколи справедливо поводити ся супроти Ірляндії."

Тому Кезмент був очевидно проти угодової політики Ірляндії супроти Англії, був рішучим ворогом ірляндсько-англійського унїонїзму та прихильником повної ірляндської самостійности. Він закидував нещирість ірляндським угодовцям à la Редмонд, котрі в англійському парляментї хотять полагодити ірляндську справу. Кезмент був тої думки, що її можна полагодити лише у вільному й самостійному ірляндському соймі.

Англія для сього ірляндського патріота є втїленнєм глитайського імперіялїстичного еґоїзму, прямуючого до загарбання цїлого світу й безоглядно руйнуючого та винищуючого все, що стоїть на перешкоді до здїйснення сеї її заповітньої мрії. Ірляндія-ж саме найгірше й найстрашнїйше відчула на собі всю жорстоку безоглядність сього експанзивного імперіялїзму британської держави. З сього приводу Кезмент писав своєму приятелеви американському журналїстови Байґладови: „Англія дїйсно зруйнувала Ірляндію: морально, фінансово й фізично. Вона весь нарід здеґрадувала й здеморалїзувала; взяла йому його мову, його культуру, його музику — словом все, що є доброго й благородного в душі народа. Протягом столїть й особливо в останньому Англія витиснула з Ірляндії принаймні 320 мілїонів фунтів (1 фунт штер. має 24 корони. Н. В.), як сказав се лорд Мак Доннль та вигнала Ірляндців за море" (себто до Америки. Н. В.).

Тому Кезмент остерігає перед небезпекою британського імперіялїзму Америку й Нїмеччину. Він передбачає, що скорше чи пізнїйше вся сила англійського прямування до світовлади лявиною обрушить ся на сї дві великодержави, котрі стоять на перешкоді до здїйснення сього великобританського ідеалу. В сій війні першою на черзї стала Нїмеччина й звідси майже наївно-розчулююче ґерманофільство Кезмента та його очевидна антипатія до всеї антанти загалом.

В першому свому листї до згаданого американського журналїста він писав напр.: „Я днем й нічю молю ся: Боже захисти Нїмеччину!" До Нїмеччини він поїхав, яко до країни, воюючої за загальну свободу. Тут він почав орґанїзувати ірляндську бриґаду серед полонених Ірляндців. В його писаннях та листуванню ми скрізь здибуємо ся з проявами щирого й палкого захоплення для Нїмеччини.

Се захопленне засліплювало його, як зрештою також здебільшого й всїх тих, хто змушений був орієнтувати ся по осередньо-европейському й хто не завше добачав, що й центральні держави мають свої „Ірляндії".

В сьому саме велика траґіка сеї всесвітньої війни, яка протиприродними спійлами повязала кріпаків з гнобителями, яка справу національної свободи в окремих випадках віддала під захист тих, хто сам поневолює инші народи.

Передчасна смерть Кезмента захистила його перед фатальним пробудженнєм, котре розбило вже чимало ілюзій багатьом народам. Се одностороннє ґерманофільське

*) Друком вийшли вони в нїмецькому перекладї у збірцї: Gesammelte Schriften (Зібрані твори). Irland, Deutschland und die Freiheit der Meere und andere Aufsätze (Ірляндія, Нїмеччина та свобода моря й инші нариси). Diecen, 1916.

захопленне Кезмента спричиняло теж його неменш одностороннє протиантантське становище, яке він так яскраво висловив в одному свому листї до Байґлау, пишучи: „Я повторяю: я молю ся зі всього серця, щоб Німеччина могла тріюмфувати над анґлїйською ненаситністю, французьким бажанням пімсти, російським насильством, сербськими тайними вбивцями й японською „лицарськістю“. Як для країни, котра завжди казала, що свою політику кермує по Біблії, має Анґлія гарних товаришів“...

Своє становище підчас війни коментує Кезмент в цитованій вже тут статї: „Чому я прийшов до Німеччини“ таким чином: „Мої заміри були мирного й не воєнного характеру. Не щоб „викликати в Ірляндії повстанне“, як се кажуть деякі непоінформовані мої критики, але щоб Ірляндії як змога мир заховати та Ірляндців перед війною захистити, я задумував предложити моїм землякам вясованнє німецьких цїлей, що виходять з міродайного місця, щоб таким чином розсїяти неправдиві звістки, котрими анґлїйське правительство стало засипувати Ірляндію. Я думав досягнути се, їдучи до Німеччини, щоб сї річи зясувати німецькому правительству. Й так прибув я в падолистї 1914 р. до Німеччини й осягнув се, що хотїв: німецьке правительство прилюдно виявило своє приязне становище щодо Ірляндії“.

В ґрунтї річи політична орієнтація Кезмента була національно-самостійницька й так сказати суто-ірляндська. Він сам звертає на се увагу з натиском, кажучи, що вся його політична дїяльність завжди й скрізь була обусловлена сим його національним становищем до ірляндської справи; навіть тоді, коли він був ще на анґлїйській державній службі, в одному зі своїх листів до Байґлау він писав: „Що я колинебудь зробив, дїяло ся не для мене й завжди з відкритим обличєм; в моїй службі я завжди старав ся бути безінтересовним та лицарським; я все мав перед очами Ірляндію. Я працював лише для Ірляндії й задля Ірляндії та ідеалів мого народу відкрив я жорстокости в Конґо та Путумайо. Дай Боже, щоб я до смерти ще щось вдїяв для самої Ірляндії!“

Тому й починаючи орґанїзувати в Німеччинї ірляндську бриґаду, Кезмент спеціяльно старав ся заґварантувати те, щоб вони бороли ся виключно за ірляндські національні інтереси, а не стали ся воєнним знаряддєм в руках центральних держав. Сей національний момент з натиском підкреслив він в проклямації до ірляндських полонених, виданій на початку 1915 р. В сьому заклику говорить ся між иншим: „Ірляндці! Нині маєте нагоду бороти ся за Ірляндію! Ви воювали за Анґлію, дїдичного ворога вашої країни. Й за Бельґію бороли ся ви в інтересах Анґлії, хоча Бельґія не обходить вас більше, ніж фіджійські острови. Не хотїли-б ви воювати за вашу рідну країну, щоб здобути національну свободу для Ірляндії?

„З помічю німецької влади повстала саме ірляндська бриґада, метою якої є єдино та виключно бороти ся за справу Ірляндії; під жадними умовинами не має вона служити німецьким замірам. Ірляндська бриґада має бороти ся лише під ірляндським стягом; матиме окреме своє ірляндське обмундируванне та ірляндських офіцерів. Німецьке правительство даватиме їй харчі, одежу, збрую та амунїцію. Вона буде стаціонована в Берлїнї й буде гостем німецької влади. Наприкінцї війни німецьке правительство дасть спомагаючі засоби тим з бриґади, хто хотїв би виїхати до Америки й там осїсти. Американські Ірляндці збирають гроші для бриґади. Хто не хотїв би належати до бриґади, буде з Лїмбурґа переведений до иншого табору. Хто однак хотїв би до неї вступити, хай звернеть ся до начальника своєї компанії.

„Вступайте отже до ірляндської бриґади і визволїть Ірляндію!..“

(Кінець буде).

Н. В.

Вісти.

В справі ратунку для жертв війни. Один з галицьких священиків з під кордону пише між иншим таке. до львівського „Дїла“ (ч. 210): „Ще сумнїйше річ маєть ся з нашими закордонними братями. Їх армія в р. 1916 виселила десь до Польщі, Там давали собі сї люди раду як могли, то по фільварках, то по багатших мужиках і давано їм 60 сот. на голову і якутаку апровізацію. В сім році пізною весною (кінець мая) вернули сї люди на свої знищені оселї, яких місцями цїлком нема, спалені, розібрані. Від мая сими людьми нїхто не опікуєть ся. Прийшовши за пізно не могли сї нещасні нїчого посїяти, бо нї насїння, нї худоби, нї знарядів в них нема. Військо па їх полях засїяло кількадесять моргів, їх гонено до роботи і плачено аж три корони денно, але все збіже забрало військо, а що люди призбирали собі з колося, то їм ц. к. жандармерія відбирає навіть те, що собі покупили. Як сї люди переживуть і перезимують, а є їх тисяч, всї села евакуовані здовж боєвої лїнії, як Пілгани, Зборошів, Скриголів, Борочичі, Цегів, Холонів, Галичнів, Бороскович, годї собі представити. Як миші, чи воробцї — лишені вони на Божу волю і поки по лїсах були то ягоди, то гриби, по садах овочі, по сусїдних селах картофлї, то сї люди дають собі раду і то в кого є кому за сим лазити, а прочі гинуть без часу. Сотки людей сих волочить ся по дооколичних селах за жебраниною і стають прямо язвою. Може би сими людьми хто заняв ся, чи наше, чи українське правительство, та зі збіжа, яке з України йде в світ і їм придїлено якусь мізерію на життє і на засїв. Про се повинні би подумати сї, що сей нарід до тла знищили, за вставленнєм ся чи наших послів, чи пана Гетьмана з Київа.

Хто киринить на Україні? Заходами українських народнїх хлїборобів улаштовано товариську вечерю, на яку запрошено перебуваючих у Київі професорів берлїнського унїверситету. З Українців були др. Донцов, голова мир. конференції Шелухин і ин. Закордонних гостей поінформовано про сучасне становище на Україні. Освітлено ярко фактичні причини браку довіря українського селянства до сучасного уряду і його нездатности до праці, та до Німців, яких покликав сам український народ через своїх представників в Центральній Раді допомогти йому в національному відродженню та у відбудованню економічного ладу в нашій країні. Між українським народом і союзниками є хтось третїй, який вносить між них розкол та ненависть, що дало почин до повстання, яке приводить Україну до страшної руїни. Берлїнські гості, вислухавши з зацїкавленнєм інформації, дякуючи заявили, що тут вперше довідують ся про фактичний стан річий, і переконують ся, що нїмецька преса фальшиво інформує громадянство про відносини на Україні. (Н. Р.).

Перед переговорами України з Кримом. Нїмецьке правительство післало кримському урядови телеґраму, в котрій радить розпочати переговори про злученнє з Україною. При сих переговорах нїмецька команда згоджуєть ся взяти на себе посередництво. Кримський уряд сповіщає, що він згідний розпочати переговори в самому близькому часї. Місцем переговорів призначено Київ.

Скасуваннє мита на книжки. УТА доносить: Рада міністрів ухвалила закон про ввіз без мита на Україну книжок, ґравюр, нот та инших закордонних видань.

Кобзарська школа. Київські часописи доносять: Ініціятивою музичного віддїлу міністерства народньої освіти має бути утворена кобзарська школа в складї директора з вищою музичною освітою і 8 кобзарів ріжних шкіл (харківської, полтавської, чернигівської та инших). Завдання сеї школи відродити кобзарські співи на Україні і дати постійні закони гри на кобзї та бандурі, простудіювати їх з точки погляду теорії музики. Ученики кобзарської школи проходитимуть курс навчання за один рік, за що буде братись невелика платня. Коли міністерство народньої освіти затвердить асиґновку на кобзарську

школу, українська національна музика буде поширюватись серед народу і велична кобзарська пісня примусить замовкнути на селах нїкчемну московську частушку.

„Дайте нам українську школу!“ З Білої доносять, що на Підляшшю йде невпинно агітація Поляків проти української школи. Погана польська робота не має успіху, бо з цїлого Підляшшя надходить від населення багацько прохань, в яких виразно молять: „Дайте нам українську школу!“ До українських шкіл, яких на Підляшшю дуже не багато, записують ся не тільки православні, але й католики-Українці.

„Рідне Слово“. Замість Товариства „Українська Громада в Білій на Підляшшю“, яке утворили полонені Українці з нїмецьких таборів, відкриває ся просвітно-видавниче товариство „Рідне Слово“. Се одинока громадська інституція на Підляшшю, яка обслуговуватиме населенне українськими книжками, і допомагати в його національних змаганнях. Товариство видає часопис в Білій „Рідне Слово“.

Ґімназії ім. Франка і Драгоманова. Одеська VI ґімназія називатиметь ся „VI. ґімназія ім. Івана Франка“. Українська ґімназія в Херсонї носитиме назву: „III ґімназія ім. Михайла Драгоманова.

Український музей в Білій Церкві. Місцева окружна „Просвіта“ приступила до орґанізації музея з віддїлами історичним та ґеольоґічним. Початок музейови поклав член „Просвіти“ Дроздов, передавши колєкцію ріжного начиння, старовинних меблїв, посуди та инших річей. Серед подарованих річей є історичний документ — оригінал грамоти, написаної по французьки, підписаної Мазепою та королем Станїславом.

Монархічні настрої. Серед деяких кругів Українців одеського округа росте настрій на користь монархічного ладу на Україні. Власне шукають якогось республиканьско-монархічного компромісу з тим, шоб була однопалатна державна рада. Основа суспільного миру — земельна норма. Має на сих основах скласти ся партія.

Австро-Угорщина й Україна. Офіціоз австрійського правительства „Neues Wiener Tagblatt“ містить статю, в якій звертає увагу на обставину, що й досї не наступило ратифікованнє мирового договору між Австро-Угорщиною й Україною. „Австро-Угорщина — пише сей дневник — постійно припізнюєть ся. Тепер першу російську ґіпотеку обняли Нїмці, а по донесенням з Берлїна, між Берлїном і Київом почали ся вже переговори о виплату 1 мілїярда марок відшкодування зі сторони України згідно з „додатковим берлїнським договором“.

Для Австро-Угорщини, хоча сусїдують безпосередно з Україною, істнує небезпека, що не дістануть на Україні навіть другої ґіпотеки“. Тому часопис взиває до прискоренння дипльоматичної акції в сїй справі.

Східний мир мусить остати без змін. Нїмецький державний віцеканцлер Паєр виголосив 12. вересня в Штутґартї довгу бесїду, якої один розділ був відповідю на заяви державників антанти, що Росія мусить бути привернена у її територіяльній формі з перед війни. Між иншим сказав він таке: „Стара Росія могла-би була остати спосібною до життя, якщо була-би мала намір і було-би її повело ся шляхом федеративного устрою сотворити для поневолених народів виносимі відносини. Вона розлетїла ся, бо не могла удержати ся внутрішно. Наші й наших союзників побіди дали можність визволити ся членам сеї кольосальної держави. Чи маємо знова самі пособляти відбудові сеї деспотичної, своїм характером, а навіть самим тільки істнуваннем, а передусїм сусїдів постійно загрожучої держави царів, нашу будучність виставляти знова на небезпеку, злучуючи частини, на які стара Росія природно і справедливо розложила ся? Про се годі навіть думати. Польське Королївство, сповненнє туги польського народу, при якого будові і ми помагаємо, не можна знова насильно віддати Росії. Так саме не могли-би ми помагати, колиб Фінляндію, якої цїлим світом з симпатією слїджена боротьба о незалежність довела наостанок до доброго кінця, самоволя третьої сторони гнала знова під російське ярмо. Нові граничні з Нїмеччиною і Балтиком держави не можна полишити долї поновного підбою російським царатом проти їх волї, або вкинути їх у всї небезпеки і боротьби горожанської війни і анархії. Коли сї держави порозуміли ся з нами, як з найблизше інтересованими, на яких вони опирають ся, то є се справа, яка може принести світови тільки користь і ми не можемо нїкому позволити на вмішуванне зі становища т. зв. европейської рівноваги, а радше анґлїйської переваги, а тим менше наші мирові договори, заключені з Україною, Росією і Румунією предложимо антанті до ласкавого призволення або зміни. Для нас істнує на сході мир і він остане для нас миром все одно, чи він нашим західним ворогам подобаєть ся, чи нї“.

Не хочуть Польщі. Ґр. Альфред Тишкевич виготовив лист до берлїнської „Deutsche Tageszeitung“, в котрім говорить, що литовські Поляки уважають Москву за свою вітчину і тужать за тим, щоби вона розвинулась як независима держава. В польськім королївстві хотять вони бачити доброго сусїда, однак хотять бути від Польщі зовсїм независимі. Литовські Поляки є душею і тїлом віддані литовській державі і її хотять посвятити свої сили.

Фінансові справи на Україні. „Відродженнє“ пише, що мінїстер фінансів Ржепецький сказав ось що: Стремить ся до обнови банкового апарату у формі Державного Банку як і приватних банків, щоби управильнити господарське життє. Бюджет ще не усталений. Дефіциту не дасть ся обминути; його прийдеть ся покрити позичками. З огляду на велику господарську силу України можна надїятись високого курсу для української валюти. З кінцем року створить ся власну валюту. Депозити приватних банків зросли від 1. червня до 200 мілїонів карбованцїв.

Український посол у Фінляндії. УТА доносить; Директор департаменту загальних справ мінїстерства закордонних справ К. Лоський, висланий в Гельсінґфорс для тимчасового виконування обовязків уповноваженого Української Держави по справах при уряді в Фінляндії.

Катастрофа в Одесї. В місяць після київської катастрофи, якої страшний спомин не затер ся ще в памяти, слїдувала ще страшнїйша катастрофа, в однім з найбільших осередків України — в Одесї. З руки антантських заговірників вилетїли у воздух магазини стрілен і патронів, які находили ся при Дальницькій вулиці і які українське правительство саме мало передати австрійській команді. Набої вибухали майже три дні і їх жертвою впало кількасот людей. Полумінь перекинув ся на околицю і наслїдком сього згорів цїлий ряд вулиць передмістя Одеси і головні склади муніції на Стрілбищному полю. Раз в раз чути було громи взривів і оглушаючу детонацію. Наслїдком небезпеки, що огонь може перекинути ся на саме місто, припинено пасажирський рух і цїла сполука з Одесою була перервана. Завдяки зусилям українських і австрійських військових властей огонь погашено і в Одесї повернуло нормальне життє. Багато людей остало без даху над головою. Рада мінїстрів признала пів мілїона карбованцїв на допомогу жертвам катастрофи.

В адмінїстрації „Вістника“ можна набути:

12 малюнків Сергія Васильківського . . . „ 2·00

Зміст: В. Винниченко Рано втомлюватись. — Український Національний Союз. — В оборону прав української мови. — В інтересї мира. — N. N. Календарні клопоти на Угорщинї. — Н. В. Сер Роджер Кезмент. — Вісти.

Видає і відповідає за редакцію Микола Троцький
— З друкарні Адольфа Гольцгавзена в Відні. —

ЦІНА 50 СОТ. ЦІНА 50 ШАГ.

ВІСТНИК
ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділі. — Менших рукописей не звертаєть ся.
Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6
Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К 6 карб.; квартально—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа 50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

V рік. Ч. 39. Відень, 30-го вересня 1918. Ч. 222

Що дієть ся на Холмщині в австро-угорській окупації.

Дістали ми від одного селянина допись з тої части Холмської губернії, яка находить ся під австро-угорською, а вірнійше під польською адміністрацією. Друкуємо сю допись нижче, не подаючи ні імени автора, ні місцевости, щоб відібрати охоту ретельним адміністраторам Холмщини шукати „крамольника“ і його переслідувати. Бо на Холмщині, як т кажуть, бють і плакати не дають. Поляки там відібрали о нашому народови елементарні людські права, знущають ся над його релігійними почуваннями, забороняють його рідну мову, а хто спробує запротестувати проти сих середновічних насильств, або навіть комусь приватно про се написати того денунціюють, як ворохобника і роблять не шкідливим.. Такі випадки дуже часто там т рапляють ся і ми не хочемо щоби в сім случаю таке стало ся.

Пише автор дописи таке: „Поляки, будуючи Польщу з ласки Австрії і Німеччини, почали з того, що постарались випросити у австрійської влади заборону православним на Холмщині задовольняти свої релігійні потреби — замикають їх церкви і не дозволяють відправляти службу Божу в них.

„Поляки думають, що нїхто не зрозуміє їх заходів і пакостей. Бо не може бути, щоб то було зроблене зі сторони австрійської влади самостійно, бо в Австрії вільно кождому визнавати свою віру і молитись на рідній мові і по своєму обряду. Мало того, Поляки постарались зборонити на Холмщині також і запроводженне українських шкіл.

„Церкви замкнено на сїй підставі, що нїби-то російсько-православна церква не є тут правне визнанне. Добре, а де-ж тут російсько-православна церква?

„Народ тут український, окупація австрійська, земля і мова є з передвіку українська, мова, на котрій надруковано церковні книжки, славянська, така, на якій друкують ся церковні книжки у всїх православних христіян в Австрії. До Росії ні народ, ні земля його не належать. Де-ж тут російське православіе?

„То є одно. Друге: чого сподіють ся досягнути тими зборонами Поляки? Вони хотять увесь український холмський народ змусити перейти на римо-католицтво, себто до костела, і ополячити, але вони забувають самий звичайний закон: чим більше будеш душити, тім більший буде опір.

„Думалось, що приклад бувшої російської влади на Холмщині з 1875 року научить Поляків инакше провадити польську справу на Холмщині. Та ні, вони ідуть тим самим шляхом, яким йшла стара Польша й прийшла до... свого кінця і яким йшла Росія і прійшла до... свого розпаду.

„Думалось, що за сто літ цивілїзація в Польщі зробила якісь поступи, але ні. Навпаки, тоді Поляки ще сяко-тако терпіли Українців в своїм „Крулевстві“, а тепер нїяк не можуть згодити ся, щоби поруч них жив другий нарід, котрий має свою мову і свою віру.

„Раніїш Поляки віддавали українські церкви в аренду старозаконним, і хто хотїв охрестити дїтину, той мусїв йти до арендатора просити о ключі до церкви і платити йому за се, а тепер зовсїм замкнули церкви і не впускають до них ні хрестити, ні шлюбу взяти, ні ховати вмерших, ні сповідатись, ні молитись.

„І скрізь на Холмщині дїти не хрещені, люди живуть без шлюбу, умирають без молитви й ісповіди, в неділю і свята нарід остаєть ся без служби Божої.

„То є польська цивілїзація. то є польська толеранція, то є XX-й вік христіянської ери!

„Коли-ж така „поступовість“ Поляків відносно Українців на Холмщині є піметою їх над українським народом за дїла бувшої російської влади, то ще гірше, бо що винен український народ за дїла бувшої своєї влади? Адже той нарід і сам терпів від тоїж влади!

„Та видко, що холмському українському народови така вже доля випала: з одної сторони терпи й з другої сторони терпи, а світла і кращої долї нїколи не бачити.

„А цивілїзація Поляків направду не далеко втїкла від татарщини“...

На жаль, про сю татарщину майже нїчого не знає культурний світ, тож булоб бажаним, щоби свідомі одиниці серед українського населення Холмщини про всякий факт польського насильства і злочинів над нашим народом подавали докладні, але конкретні фактичні відомости до українських часописей. Наша часопись все радо буде містити такі дописи.

Епізод мирових змагань.

Не вдала ся ще одна спроба замирення потапаючого в крови культурного світа. Австрійську мирову ноту, продиктовану безперечно почуттєм гуманности відкинули антантські держави без довгої надуми і в супроводі глуму. Та хиба скрайній оптиміст міг чого иншого надіяти ся. Антанта стоїть під сю хвилю у вершків свого мілітарного успіху. Німецькі армії, що перейшли вже були Марну, серед важких боїв і втрат повернули до давніх, передофензивних становищ; австрійська офензива над Піявою не вдала ся; під напором ріжноплеменних антантських військ Болгари чим раз більше тратять кріваво оплачену Македонію; Туркам пішло на палестинському фронті з Петрового дня; кольорові анґлійські наємники важко побили Турків і лявиною сунуть вперед. На всіх фронтах в Европі і Азії антанта під сю хвилю бере перевагу. Нїчого в тім дивного, що антанта, сильно скріплена на фронтах американськими військами і технїчним матеріялом, предбачає здійсненне своїх цїлей у збройнім змаганню і видкидає всяку думку про переговори тепер, коли союз центральних держав має ще в своїх руках поважні територіяльні застави на сході і заході і коли їх воєнний фронт, хоч вигинаєть ся, але не заломлюєть ся. Безсумнївно, слушність була по стороні тих часописей і політиків, які після появи австрійської ноти казали, що психольоґічний момент для сеї ноти підібраний був нещасливо.

Чим-же оправдують антантські верховоди своє негативне становище до австрійської мирової ноти? Через всї відповіди антантських державників, бесїди їх самих і їх преси червоною ниткою тягнуть ся обвинувачування Нїмеччини у всїх гріхах, сповнених на людстві. А рефреном сих обвинувачень: „Germania delenda est!“ Нїмцї спричинили війну, Нїмцї потоптали невтральність Бельгії, здавили незалежність Сербії і Чорногори, нїмецький мілїтаризм напровадив на людство небувалу різню, потоптанне культури і знївеченне всього, що европейські демократії вважали найцїннїйшим. Клемансо заявив просто, що між злочином і правом не може бути нїяких переговорів і се велїв подати до відома австрійського правительства у відповідь на його мирову ноту. В американськім сенатї впали слова його предсїдателя Льодґа, що доки не буде віднесена повна побіда над Нїмцями на їх території, всякі мирові переговори були-би безпїльні. В такім випадку даремні-би були всї жертви. „Нашим наміром — заявив він — є вчинити світ безпечним для вільних, респектуючих права народів, щоби вони могли жити в згоді, без небезпеки і трівоги“. Такою непримиримою мовою говорять всї важнїйші заяви, голошені з тамтого боку бойової лїнії.

Інтересно, що весь гнїв антанти концентруєть ся на Нїмеччинї. Тай не тільки антанти. Віденська „Arbeiter-Zeitung“ замічає, що з осередніми державами, в яких панує політична неволя, самоволя мілїтаризму і бюрократії, олїґархія февдалів та насильство одного народа над другим, держави антанти не будуть переговорювати. Перш усього треба завести лад у себе вдома, треба перестроїти себе на засадах демократії, треба дати волю і рівноправність народам, треба вдоволити невдоволених і визволити гноблених, а тоді щойно має ся моральне право і силу ставити условини мира противникови.

Скажемо мимоходом, що відповідь антанти справдї не перейшла безслїдно в Нїмеччинї, бо саме тепер йдуть там горячі спори щодо перестрою нїмецького державного життя на демократичних засадах, причім навіть соціяльні демократи мали-би вийти в склад правительства.

З невтральних держав наспіла відповідь поки-що тільки від українського правительства. У відповіди сказано: „З почуванням найглибшого вдоволення українське правительство довідалось про офіціяльну ноту Австро-Угорщини, в якій монархія заявляє, що прийшов час мира і пропонує підняти кроки в цїли розпочаття мирових переговорів. Історія чотиролїтнього жорстокого змагання між найкультурнїйшими народами цїлого світа, дає учасникам можність пригадати собі на найріжнороднїйші переходи; від найбільших тріюмфів аж до великого смутку. Світова пожежа знищила не тільки безмежні працю многих поколїнь добуті матеріяльні добра, але, що страшнїйше, цїле людство втратило в сїй війні безслїдно головні культурні здобутки многовікової цивілїзації. Українське правительство переконане, що міжнародні спори можна радше вирівняти на дипльоматичній дорозї через спільне порозуминне народів, як оружем. Стремлячи до загального мира, попиратиме правительство України всїми можливими середниками предлогу, щоб почати виміну думок про умови будучого мира, якого домагаєть ся цїлий світ і якого безумовну потребу всї признають.“

Нїмецька нота заявляє, що предложенне Австро-Угорщини відповідає тому духови примиримости і змагань до мира, які все проявляли осередні держави, а хоч дотеперішні проби не є заохочуючі, одначе Нїмеччина щиро бажає, щоби теперішнїй крок Австро-Угорщини увінчав ся успіхом. Нїмецьке правительство готове взяти в предложеній конференції участь.

Болгарська нота, заявивши готовість взяти участь в предложеній конференції, означує воєнні цїли Болгарії, якими є національне зеднанне.

Туреччина рівнож згоджуєть ся на ноту і каже, що її участь у війні подиктована обороною.

Треба вкінцї завважити, що австрійське правительство в урядовім комунїкати заявило, у відповідь на промову Бальфура, що воно мимо відкинення бажань ноти, дальше стоїть на своїм становищі, і що антанта, якщо познакомила-би ся з конкретним становищем осереднїх держав, не була-би такою невмолимою.

*

І так, меч має дальше слово. Антанта вірить в свою кінцеву побіду. Українська держава, а з нею цїлий український народ мусять стояти на чатах і добре обсервувати біг колеса подій. Треба скріпитись, сконсолїдуватись, щоби слово України у велику хвилю замовкнення збруї мало свій суверенній і міждержавній вальор.

Мадярські апетити на південну Славянщину.

Справивши в букарештенському договорі коштом Румунії границї на внї, Мадяри уважають теперішню хвилю найдогіднїйшою до переведення внутрішньої анексії. Вони хотять Боснію і Герцоґовину, а ймовірно також Дальматію влучити до країв корони св. Стефана, як рекомпензату за евентуальний приріст Австрії наслїдком австро-польської розвязки.

По інформаціям „Az Est“ мадярський президент міністрів др. Векерлє обстоює погляд, що Боснія й Герцоґовина мають бути прилучені до Угорщини безпосередно як „corpus separatum“ (окреме державно-правне тїло) — найвищі місця уважають, що найкращою розвязкою буде прилученне Боснії й Герцоґовини до Хорватії. Ся Велика Хорватія мала би й на дальше остати васальним краєм Угорщини в рамах держави св. Стефана. Фіюмі полишено-би її характер „corpus separatum“, рівночасно збільшаючи її область, Катаро стало-би угорським портом, а південні комітати Славонії влучено-би безпосередно до Угорщини. Якщо прийшло-би до здійснення сього пляну на чолї Хорватії станув би як комісар архикнязь, який після сконсолїдування відносин мав-би передати управу банови.

Переведенне анексії полуднево-славянських країв на користь Угорщини, угорське правительство віддало в руки гр. Стефана Тіси. Він виїхав в характері полковника з придїленим до сеї місії офіцером ґенерального штабу до Сараєва і розпочав між боснійсько-герцоґовинською інтеліґенцією аґіта-

цію. Перше свого рода „віче“ він відбув з запрошеними до конаку краєвого шефа Саркотіча хорватськими урядовцями і попами, на якім під небо вихвалював благородність мадярської нації і піднїс чарку за се, щоби населенне Боснії і Герцеговини найшло властивий шлях, який в рамах можливого допровадив-би до осягнення... мадярського полагодження.

Хочби навіть горстка хорватських урядо вців для „гарни очей“ Тіси обіцяла йому „найти властивий шлях“... до Угохр щини, то ледво чи добровільно пристане на се населенне обох сербо-хорватських країв. В добу самовизначування народів, колиї південно-славянський самостійницький рух обхопив і Сербівів Хорватів і Словінців, поїздка начальника мадярських шовінїсте згори засуджена на невдачу. Розвязати південно-славянсько питанне можна лише йдучи по лїнії бажань і волї населення Боснії, Герцеговини, Дальматії і Хорватії, а не по бажанням Векерле і Тіси.

З приводу побуту гетьмана в Нїмеччинї.

Берлїнська преса з нагоди побуту п. гетьмана в Нїмеччинї присвячує йому тепло написані міркованнн.

„Kreuzzeitung“ пише: В особі п. гетьмана витаємо голову молодої Української Держави і висловлюємо наше вдоволенне з приводу його відвідин в Берлїнї, цїлю яких являєть ся познакомленне з управителями нїмецькой держави і обміна думок з нами. Коли пан гетьман висловив бажанне відвідати в теперішню хвилю Нїмеччину, якій молода держава стільки завдячує в своїому розвитку, то в сїм можна бачити його бажанне удержати в будучинї повні довіря відносини, істнуючі між ним і його правительством з Нїмеччиною і сильнїйше закріпити їх.

„Deutsche Tageszeitung“ між иншим каже: „Витаємо п. гетьмана в столицї нїмецької держави. Иого візита — се новий вислів повного поважання, яким сповнений голова української держави супроти нїмецького народу і його керманичів. Надїємо ся і бажаємо, щоби присутність п. гетьмана причинила ся до сього, щоби українсько-нїмецькі відносини також на будуче були ще приязнїйші і гарнїйші.“

„Berliner Lokal-Anzeiger“, згадуючи про побут п. гетьмана у цїсаря Вільгельма додає: Сим фактом добросусїдські відносини, які уложили ся між Нїмеччиною й Україною, а також ратифікація нїмецько-українського договору одержуть нову силу і, може під деяким оглядом, будуть ще тїснїйше скріплені. Витаємо першого голову Української Держави, до лицарської особистости якого Нїмеччина почуває живі симпатії. Його відвідини — се знак пошанування для нашої вітчини і нашого цїсаря. Висловлюємо надїю, що дякуючи невгнутій енергії п. гетьмана, йому вдасть ся вивести молоду державу з всїх небезпек теперішньої хвилї і повести її на стрічу щасливої будуччини.

„Norddeutsche Allg. Zeitung“ пише: „Пан гетьман для нас не чужий чоловік. Україна — спосібна до життя держава, а ся обставина, що вона так легко і безболїзно перенесла бурю революції, се не тільки заслуга зрілого населення, але також справа рук гетьмана, який вивів молоду державу з клясової боротьби. Визволена від внїшнього гнету і внутрішнїх невзгодин, країна глядить вперед на стрічу нової цвітучої будуччини“.

Конкретної цїли побуту п. гетьмана в Нїмеччинї нїмецька преса не подає. Так саме не багато довідуємо ся з півофіціяльної нотатки київського „Відродження“, яка звучить:

З певних високоавторитетних джерел повідомляють: Поїздка пана гетьмана для побачення з цїсарем Вільгельмом II. дала гарні наслїдки для української держави. Передусїм міжнародне становище, котре раннїйш викликало деякі сумнїви, тепер зовсїм виявилось у доброзичливім розумінні для України. Між иншим зовсїм ясно обусловлено засадничий принцїп, що Україна буде самостійною й нї від кого незалежною державою Відносини українського правительства з австрійським правительством набрали характеру щирої і отвертої приязни, причім молодій українській державі обіцяно саму широку допомогу від центральних держав у справах її урядованнн, закріпленнн її державного устрою й відновленнн в її межах нормальних умов життя. (А де ратифікація договору? Прим. Ред. Вістника).

Сер Роджер Кезмент.

(1864—1916).

(Кінець)*.

Підчас процесу виявилась вся величінь і глибина психічна та умова особистости Кезмента. В його заявах і промовах ми пізнаємо сього ірляндського національного мученика яко людину чисту, шляхотну, повну великого захопленнн й самопосвяти для справи свого народу й рідної країни.

Національно-політична дїяльність Кезмента не була чимсь припадковим, викликаним й обусловленим лише вибухом світової війни, яка відкрила перспективи визволенння майже для всїх поневолених народів, а отже й для Ірляндії.

Вона, як ми вже бачили, була органїчним вислїдом всеї його політичної ідеольогії та вдачі. И він наперед передбачав яка очікує його евентуальна доля та який може бути його кінець.

В свому листї до Байтлау (з 30. вересня 1914 р.) він напр. писав: „Я знаю, що я врештї всеж-таки скінчу у вязниці, в анґлїйській вязниці за ірляндську зраду“... Але він наперед рішив віддати своє житте за рідну справу, коли сього треба буде.

На судї він поводив ся, як переконаний патріот та національний революціонер, певний в слушности й справедливости своєї справи. Не як оскаржений, але обжалувач він виступає у свому процесї.

„Я втїшаю ся — каже він прокуророви — тим, що сиджу на лаві оскаржених замість того, щоб бути там, де сидять мої шановні обжалувачі.“

З джентельменським жестом опрокидує він закиди прокурора щодо політичної чистоти своєї дїяльности; рішучо заперечує наклеп, немов би він пістав на ірляндську акцію гроші від Нїмеччини, або що Нїмеччина орґанїзувала протианґлїйське повстанне в Ірляндії. „Я є зобовязаний супроти всїх в Ірляндії, хто зі мною з сеї причини буде запідозрїним, розбити сю брехню раз на все. Вона появила ся в американських часописах і вийшла з Анґлії. Я телеґрафував д. Дойлю — мойому оборонцеви в Америцї — щоб він виступив проти сих часописів за наклеп. Хто мене знає, знає як неймовірно злобний сей винахід, позаяк я в цїлій моїй минувшинї показав, що я нїкому та жадній владї не запродав ся й жадному правительству не дам ся зневажувати. Від першого моменту мого прибуття на континент й аж до часу мого повороту до Ірляндії я не прохав та не отримав анї одного фенїка чи то для себе, чи то на ірляндську справу або для якої-будь иншої мети. Я мушу, сей прилюдний наклеп відкинути, позаяк він дуже часто повторюєть ся. Гроші пропоновано менї в Нїмеччинї нераз, — чимало та безобовязково, але я все-таки відклонив й покинув Нїмеччину біднїйшим, нїж як туди прибув“...

Щодо другого вищезгаданого закиду, Кезмент з натиском зазначив, що „ірляндське повстанне не сфабриковано в Нїмеччинї (not made in Germany), що не з Нїмеччини воно вело ся, що не Нїмеччиною воно було інспіроване та що анї оден фенїк нїмецьких грошей не був на нього виданий.“

Не менш рішучо відкинув він і третїй закид в тому, неначе-б закликував своїх земляків до боротьби за Нїмеччину. „Я завжди підчеркував — зазначив він з сього при-

*) Див. ч. 38.

воду — що Ірляндець не має нїякого права бороти ся за якусь иншу країну, крім Ірляндії...“

Цїкава його критика протиправних неформальностей з боку англїйського трибуналу, котрий його судив.

„Проти мене влаштували суд не цивілїзації XX в., але варварства XIV в. — казав він — на основі акту, який навіть не є написаний мовою сеї країни (але по французькому, Н. В.), має бути засудженим Ірляндець, якого єдиним злочином є те, що Ірляндія була для нього понад все... Льояльність не є жадним законом, але почуттєм, котре спочиває на любові, а не на примусї. Панування Англії в Ірляндії спочиває однак на примусї, а не на законї; а що воно не жадає нїякої любови, не може воно викликати жадної льояльности.“

Він взагалї не признавав правосильности англїйського суду над собою. „Сей суд — казав він у своїй останнїй промові — є для мене, як Ірляндця, чужекраєвим й сї присяжні не є мої. Кожній справедливо думаючій людинї мусїло-б бути ясним, що я маю незаперечне право бути поставленим перед ірляндський суд та ірляндських присяжних в Ірляндії, коли взагалї можно-б було супроти мене вжити сього старого закону. Сей трибунал, сї присяжні, громадська думка в Англії мусять бути більш-чи-менш супроти мене ворожо настроєними, особливо-ж в часї війни. Я прибув не до Англії, але в Ірляндію. До Ірляндії відносили ся мої домагання, а Англія була останньою серед країн, які я хотїв побачити...“ „...З Англїйцями я не мав що робити; я жадав від Ірляндцїв, щоб вони бороли ся за свої права... Те, що мене тут судять є несправедливо...“

Очевидно, що сей правно обґрунтований його протест, як й анальогічні закиди його правного оборонця, фактично лишили ся безрезультатними. Англїйський трибунал не хотїв його судити але засудити. Тому його мало обходили такі правні формальности або зрозуміла елєментарна справедливість супроти оскарженого. Сей a priori був злочинцем, котрий мусїв бути засудженим та покараним. В останнїй промові Кезмента був ще один цїкавий момент. Маємо на думцї його слушну критику приобіцяного Ірляндії Англією т. зв. „Home Rule“ (себто краєвої самоуправи) після війни й залежно від того, як льояльно поводитиметь ся „зелений острів“ підчас війни.

З сього приводу Кезмент казав: „Самоуправа є нашим природним правом й може бути даною иншим народам так само мало, як право на житте загалом. Лише злочинцеви, котрий зробив якийсь злочин, може се взяти ся, — одначе Ірляндія, яка нїкому не зробила кривди, та нї над ким не панує, нараз опинила ся серед народів світа, неначеб вона була явним злочинцем. Де всї права обернено в купу безправностей, де з придавленим віддихом в рідній країнї треба вимолювати право на істнуваннє й все-таки бачити, як безоглядно забирають ся овочі власної працї, — там завжди є відважнїйшим, правдивїйшим й хосеннїйшим словом та чином революватн проти такого положення, нїж терпеливо принимати се як чоловічу долю!“

Після середньовічного ритуалу з вигуками сакральної формули „Oyez, Oyez!“ — відчитано Кезментови засуд на смерть. Він вислухав його спокійно, навіть з легким усміхом. Се стало ся 29. червня в пів до пятої після полудня. 35 днїв він мусїв чекати на виповненнє сього безапеляційного засуду. Всї протести з Ірляндії, Америки й навіть з Англії були марними. Великобританський молох державности вимагав сеї крівавої ірляндської, національної жертви. Й він її отримав. 3. серпня в ранцї, коли англїйський кат повісив сього ірляндського мученика за те, що він „Ірляндію любив над житте“. Так заспокоєно протиірляндське бажанне мести англїйського імперіялїзму. А в ірляндській мартирольогії національних держав—прибув один новий мученик за рідну справу.

Слушно отже написала з приводу засуду Кезмента одна ірляндська патріотка: „Спомин на долю таких дїячів, як Кезмент, на століття знївечить прямуванне англїйських політиків, котрі захотять угодовими засобами збудувати міст через безодню між Англією і Ірляндією. Для правительства є вельми легко повісити Кезмента. В Англії повішенне уважаєть ся „обезчещуючою карою“. Але в Ірляндії є славною короною бути повішеним англїйським правительством й Роджер Кезмент буде жити безсмертно в серцях своїх земляків!“

Н. В.

До справи перебудови Австрії.

Від довшого часу багато говорять і пишуть в Австрії про перебудову сеї держави на якихсь нових підставах, щоби усунути ті внутрішні національні тертя, які гамують її внутрішнїй розвій. Досї одначе нїхто не знайшов вдоволяючого пляну сеї перебудови, хоч над сим працює і спеціяльна комісія для ревізії конституції в австрійськім парляментї і політичні партії та преса багато присвячують уваги сьому питанню. Головна трудність справи лежить в національній і політичній структурі австрійської держави, а саме в тім, що складаєть ся вона з цїлого ряду націй, розділених на ряд автономних коронних країв так, що нїколи кордони сих країв не збігають ся з етнографічними кордонами націй. Напр. в короннім краю Чехії попри Чехів живе багато Нїмців, в Галичинї попри Поляків живуть Українцї і т. д. Дальша трудність справи перебудови Австрії лежить в її звязку з другою половиною монархії Габсбургів — Угорщиною, яка, маючи анальогічну національну структуру, противить ся всяким реформам в Австрії в напрямку зглажения національних противенств, аби не бути приневоленою робити сих реформ у себе вдома.

Отсї всї питання порушено в одній з статей в швайцарській часописи „Neue Züricher Zeitung“, яку й подаємо тут в скороченню, щоби дати нашим читачам деякий орієнтаційний матеріял до справи перебудови Австрії, яка Українцїв повинна цїкавити для того, що живе в нїй, а саме в Галичинї і Буковинї, понад 4 мілїони нашого народу.

„Президент мінїстрів бар. Гусарек — пише N. Züricher Zeitung в статї п. з. „Зєднані держави Австрії — в правительственій заяві, якою представив себе і своїх товаришів в парляментї, заявив, що його кабінет займеть ся реформою адмінїстрації і державної конституції. Його попередники рівнож мали се в своїй програмі; в сходовій клїтцї президії мінїстерства наліплено вже від довшого часу орієнтаційну табличку, на якій видно напись: „До бюра для справ ревізії конституції“. Попереднїй президент мінїстрів др. Ф. Зайдлєр, нинїшнїй директор цїсарського цивільного кабінету, пішов дальше поза загальні переміни, якими послугували ся його попередники і основою бажаної реформи конституції вважав національну автономію внутрі границь коронних країв. В одній з своїх промов він говорив про можливість розвитку австро-угорського дуалїзму в напрямі австро-угорсько-південно-славянського тріялїзму. На протязї всесвітньої війни стало поняттє про право на самоозначенне народів „вимінною“ монетою, якій дали зміст большевики в Росії, одначе по бажанням антанти се поняттє мало бути примінене силою тільки в Австро-Угорщинї. Проголошенне незалежности Польського Королївства винесло на дневний порядок польську справу, південно-славянське питанне вже перед війною перло до розвязки, а Чехи змагають з помічю всїх засобів, навіть таких, які просто бють в лице австрійську державність, зробити чеське питанне з чисто австрійського загально-европейським, щоби його розвязку перевело не австрійське законодавство, тільки будуча мирова конференція.

„Барон Ф. Гусарек поручив деяким вченим і політикам задачу опрацьования проектів ревізії австрійської консти-

туції. Для сих праць не визначено ніяких витичних і тому відповідно до політичних поглядів їх авторів вони будуть значно ріжнити ся між собою. Одначе їх доброю стороною буде се, що вони не будуть обмежені тільки основними ідеями, противно, вони будуть давати до подробиць опрацьовані начерки конституції. Яке становище щодо реформи конституції займає сам президент міністрів, доси не відомо про те нічого. В одній урядовій оповістці заперечено чутку, немов-би правительственні начерки „ревізії конституції“ подано до відома поодиноким визначним політикам. Що правда правительство бачить в приготовленню ревізії конституції при збереженню всіх спільних інтересів держави одно з найважнійших своїх завдань і не зволікатиме з інформуванням загалу про свої намірі; одначе під сю хвилю стан приготовчих праць не позволяє на публичний виступ з наміреними плянами.

„Се урядове оголошенне є рамою, в яку вмістити можна не один образ. Можна сотворити також союз держав в такий спосіб, щоби „всї спільні інтереси держави“ були збережені. Австрія й Угорщина є двома державами, злученими персональною і реальною унією; основний закон про дуалїстичну форму держави предвиджує спільність для цїлої низки справ (а саме для заграничних справ, для справ війська, справ скарбу для спільних видатків); цїла низка инших справ... У всякім випадку можна-б собі подумати таку правно-державну основу для „Зединених держав Австрії“.

„Та зараз таки треба сказати, що коли в Австрії уважаєть ся як найдальше подуману ревізію конституції доцїльною або конечною справою, на Угорщинї панує инший погляд. На Угорщинї не мають нїчого проти сего, якщо Боснія, Герцоґовина, Дальматія й Істрія разом з Хорватією й Славонією, які вже й тепер стоять в усяких правно-державних відносинах до Угорщини, будуть з нею зединені, одначе кождий Мадяр кричить „Hands off“, якщо в Австрії пропаґуєть ся відірванне частини угорського посїдання і злуку їх з належною до нових „Зединених Держав“ — чеською державою. Що більше, одна частина угорських політиків йде ще дальше і вказує на се, що Угорщина стоїть в правно-державних відносинах з одноцїльною Австрією і що умови про сї відносини не заключувано з союзом малих славянських держав. А орґан гр. Андраші пише, що Угорщина не знає шутки в справах свого стану посїдання і що можна числити на дуже енергічний спротив Угорщини, якщо Австрія на конвентиклях ділєтантів всяких ґатунків понад головами парляменту схотїла-би наново перебудувати ся.

„Як буде розвязане польське питанне, покаже ся з нових переговорів з Нїмеччиною. Як відомо, Буріян заступаєть ся за австро-польською розвязкою, то значить за сотвореннєм Польського Королївства з бувшої російської Польщі і Галичини, яке стояло би з Австрією й Угорщиною в персональній і реальній унії. Сему плянови, за яким побиваєть ся також угорське правительство, противить ся Нїмеччина з політичних і економічних зглядів, а австрійські Українцї заявляють, що вони не перенесуть спокійно здїйснення сього пляну. Одно певне, що розвязка польського питання політично, економічно і фінансово є для Австрії роковою справою.

„Поляки і Чехи вимагають для себе права на самоозначенне, заперечуючи його рівночасно иншим народам. Австрійські Поляки бажають злуки цїлої Галичини з Польським Королївством, хоча 43 проц. мешканців становлять Українцї, які майже всюди живуть компактною язиковою областю. А Чехи домагають ся чеської держави в її старих історичних границях, які обіймають компактну язикову область Нїмців. Навіть нїмецькі соціяльні демократи заявляють, що вони нїколи не згодять ся на таке знасилуванне трьох мілїонів Нїмців в судетських краях, між тим, коли чеські соціял-демократи правно-державну програму чеських горожанських партій зробили своєю власною.“

Як творилась Українська Держава.

Київське повстанне.

(Продовженнє)*.

Четвертий унїверсал прийнято в редакції більшости. Центральний комітет українських с.-р., де мали в тім моментї вплив елементи лїво-есерівської орієнтації, поручив фракції зазначити ту позіцію, на котрій стоїть його більшість, і ті пункти, в котрих дотеперішня політика українського правительства розминаєть ся з її поглядами. Наслїдком сього виступу фракція українських с.-д. заявила, що вона відзиває членів своєї партії з кабінету. Так утворилась кріза українського правительства, в момент незвичайно небезпечний для самого істнування відновленої української держави.

Совіт нар. ком., покладаючи на те, що лїві с.-р. „зривають“ Ц. Раду в середині, вислав на Україну і спеціяльно до Київа нові кадри аґітаторів, які мали приготовити тут повстанне против Ц. Ради, а заразом ужив всїх сил на блькаду Київа. Він спішив доконче знищити Ц. Раду, щоб не дати їй змоґти замирити Україну з центральними державами, тим часом як сам анї важився прийняти умов представлених Росії Нїмеччиною, анї зріктись миру, пїсля того як зробив його одним з аґітаційних моментів против попереднього правительства. Против делеґації Ц. Ради він викликав був до Берестя делеґатів харківських „народнїх секретарів“, які, мовляв, представляли волю справжньої демократії України, що стоїть за федерацію і нероздїльність українського й російського пролетаріята й бажає вести мирові переговори разом з сов. нар. ком., в складї його делеґації. Коли-ж і се не помогло, і центральні держави далї вели переговори з делеґацією Ц. Ради, як представництвом України, Сов. нар. ком. не бачив уже перед собою иншого виходу, як знищити Ц. Раду за всяку цїну.

Його зусилля мали деякий успіх. До половини сїчня Київ взято в дуже тїсне кільце, і становище його стало просто критичне. Військові українські части, зібрані в Київі, були деморалїзовані до решти большевицькою аґітацією, висловлялись проти Ц. Ради, або против „братовбійчої війни“ з большевиками, домагались переговорів з ними, а себе тимчасом проголошували нейтральними. Ті невеличкі військові застави, які могли бути вислані проти большевиків, що наступали від лївого берегу, від Гомеля, Харкова й Полтави, не могли стримати большевицьких і красноґвардейських банд, на чолї котрих Сов. нар. ком. поставив для сильнїйшого вражіння сина українського письменника М. Коцюбинського, Юрія. Геройство вірних синів України, які складали свої голови під Крутами, під Гребінкою, під Дарницею — студенти й середньошкільники, галицькі сїчові стрільцї, залїзничники й ин., не могли надолужити зради й малодушности або ганебної несубординації инших. Большевики зближались до Київа зза Днїпра, вони ж купчились в правобічних узлах — в Жмеринцї, Козятинї, Фастові на правобічу й звідти також зугрожували Київу. Рада міністрів проголосила Київ в станї облоґи й призначила особливого коменданта з надзвичайними правами. На оборону покликала всякого роду добровольців, вільне козацтво, і т. ин. Але невеликі відділи, вірні Україні, чули себе непевно серед загального невірного, ненавистного до українства настрою міста, яке стало виявлятись все гострійше.

На 15 сїчня призначено було сесію Центральної Ради, девяту з ряду, щоб за неможливістю скликати Установчі Збори, на нїй ухвалити деякі підготовлені правительством закони: земельний, робочий (про восьмигодинний день), про контролю над продукцією й ин. Сей момент вороги українства вибрали для повстання в Київі. В самий день від

---

* Пор. ч. 37.

криття Ц. Ради один з розагітованих український полк (георгіївський) прийшов під Ц. Раду, щоб її розігнати — але на такий рішучий крок не пішов і обмежився невеликим бешкетом та протестом против уживання вільного козацтва (з київських робітників) до охорони міста. В ніч потім большевики захопили робітні арсеналу й засїли там, а слїдом потім почалась загальна забастовка робітників й партизанське большевицьке повстанне по всьому місту. Про се дано звідомленне совітови нар. ком., і він, спішачи зірвати переговори з Україною, оповістив зараз своїй делегації й цїлому світови, що з 16. сїчня Київ в руках большевиків, Ц. Рада розігнана, українське правительство в руках лївих с.-р. Се поставило було в дуже трудне становище українську делеґацію, котрій большевики перервали телеґрафічну звязь з Київом, і вже не можна було провірити й відкинути большевицьких оповіщень. Але кільком безіменним героям, залізничим телеґрафістам удалось, невважаючи на большевицьку контролю, звязати делеґацію з Київом, дати їй змогу довідатись про дійсний стан річей, про заходи повзяті против большевицького натиску й рішучі наміри вести з ним боротьбу до кінця при всяких обставинах. Сї вісти піддержали настрій в представниках центральних держав, які особливим урочистим актом признали самостійність Української Республїки і далекі від гадки використати її трудне становище, в цїлім ряді спірних пунктів (як напр. в справі Холмщини, українських военнополонених, вивозу збіжа і т. ин.) зробили важні уступки українським домаганням, щоб скорше довести до миру — гідного й почесного для України, який-би піднїс і скріпив позіцію Української Республїки, бо вважали запевненне її істнування дуже користним для себе моментом.

Маючи на увазї такі обставини, українське правительство прикладало всї зусилля до того, щоб протриматись у Київі можливо довше, аби відданнєм його не попсувати свого міжнароднього становища і справи миру. Мир з центральними державами мав принести Україні не тільки можливість повної демобілїзації, свобіднїйшого упорядкування внутрішнїх справ, відкрите границї для довозу ріжних товарів, незвичайно потрібних для широких українських мас, але й поворот українських военнополонених, заходами українських інструкторів освідомлених, обучених і орґанїзованих в полки для боротьби за визволенне України. Сим з самого початку війни зайняв ся „Союз визволення України“ на випадок можливого конфлїкту України з Росією, і тепер сї свідомі українські кадри мали чималу вартість супроти розкладу війська на Україні. Так само, з огляду на велику цїнність, яка виявилась за віддїлами галицьких сїчових стрільців, що орґанїзувались на Україні з военнополонених і виселенців і віддавали важну прислугу в боротьбі з большевиками, дуже бажано було в даній хвилї дістати такі сїчові дружини з Австрії. З сих мотивів провідні фракції Ц. Ради і українське правительство вважало потрібним все зробити, цїною яких небудь жертв, щоб улекшити заключенне миру. Одним з важнїйших моментів з сього погляду, як я вже сказав, було протриматись у Київі бодай до моменту, коли справа миру буде рішена зовсїм.

Свідомість критичности моменту тим часом зробила глибокий перелом в настрою українських партій і фракцій Ц. Ради. Лїво-есерівський напрям, тенденції до компромісів з большевиками відразу впали; кілька депутатів з лївих с.-р. було навіть арештовано в помешканню Ц. Ради особливим комендантом Київа; Ц. Рада протестувала против сих арештів, зроблених без її дозволу, і визначила парляментську слїдчу комісію, але не вважала можливим робити з сього приводу які небудь трудности правительству. Мовчки був прийнятий прінціп внутрішньої згоди перед зовнїшньою небезпекою. Фракції постановили полишити на боці яблоко роздору, що розірвало ще підчас VIII сесії блок українських фракцій — прінціп соціялїзації землї, виставлений партією укр. с.-р., а оспорюваний укр. с.-д. Рішили прийняти земельний закон в редакції, вироблений парляментською комісією, відложивши на потім всякі поправки чи розясненя його. Сей закон був одноголосно прийнятий Ц. Радою 18 сїчня під гук гармат, що обстрілювали Київ. На тім-же засїданню Ц. Рада поручила сформуванне нового кабінету В. Голубовичеви, кандидатови укр. с.-р., і фракції, які були відкликали своїх членів з кабінету, дали дозвіл вступити до нього. Кріза була полагоджена, і се відновленне внутрішньої одности багато значило в тих критичних обставинах. Київ жив в страшних умовах. Большевики обложили його щільно, від сходу і заходу, большевицька артилерія обстрілювала місто, а в середині не вгавала улична війна. Деякі пункти по кілька разів, трохи не щодень переходили з рук до рук — то до большевиків, то до українських військ. Геройські зусилля кількох тисяч вірних оборонців не могли вистачити на боротьбу, коли стріляли зза міста і в містї, з воріт, з вікон, і зрада просякала скрізь, не лишаючи нїчого певного. Люде знемогали від неустаннього нервового напруженя. Обопільне розяреннє доходило до крайности. Всї страхи громадської війни виходили на яв. Людність починала виходити з рівноваги, нарікати на Ц. Раду, що вона, силкуючись утримати, виставляє місто на знищенне. Гармати дїйсно розбивали доми. В ночі світили огнї запалених будинків.

Так минуло десять день. Сов. нар. ком. слав „всїм, всїм, всїм!“ одно за другим оповіщенне, що Київ здобутий „військами Ю. Коцюбинського“, Ц. Рада розбита і втікла, власть перейшла „до совітської республїки“, — але Київ все ще перемогавсь. Велике напруженне горстки патріотів видержувало всї труднощі, вигладжувало всї удари зради і малодушности. Тільки 25. сїчня, коли мирний трактат з центральними державами був уже вповнї забезпечений, українське правительство, не бажаючи довше виставляти столицю на знищенне большевицькими ватажками, розпорядилось виводити артилерію й військо з центра Київа на передмістя, а осїдок свій постановило перенести на певний час до Житомира. Протягом 26 і 27 сїчня Київ був опорожнений і перейшов в руки большевиків, прихожих і місцевих, які зчинили в перших днях ганебну різню, розстрілюючи всїх, хто мав посвідченне українського правительства, всїх, в кім можна було підозрівати Українця. Вони хвалились, що в сї днї розстріляли 5000 Українців. Ся цифра побільшена, більш обережні обрахунки приймають коло 2000, але висота її не грає ролї — важнїйша принціпіяльна сторона, виявленне дійсного характеру сеї війни, котру з большевицької сторони виставлювано боротьбою соціялїстичних гасел против буржуазії й реакції, а в дійсности вона була війною національною, боротьбою за відновленне єдиної Росії і на знищенне сепаратизму — ще більш завзятою і нелюдською, ніж яку вів з українством старий царський уряд, централїстичні гасла котрого понесли під своїм большевицьким прапором нові спасателї єдиної недїлимої Росії — большевики.

М. Грушевський.

(Кінець буде).

Вісти.

„Молода Україна“. В середу, 18. вересня, в помешканню „Українського Клюбу“ в Київі відбули ся загальні збори громади бувших полонених „Молода Україна“. Після обрання головою зборів п. Шаповала, на його предложенне громада вшанувала вставаннєм і привітала професора черновецького університету, посла до австрійського парляменту п. Смаль-Стоцького, який завітав на збори. На привітанне п. професор з вдячністю відповідаючи, побажав зорґанїзованій наново громаді успіху, сил і енергії для продовження тої культурно-просвітньої і національної роботи, що була взірцево проведена серед полонених Нїмеччини та Австро-Угорщини. Предложений орґанїзаційною комісією статут громади, який вже затверджe-

ний київським окружним державним судом, громада приняла до відома.

Після виборів до управи громади і контрольної комісії, після цікавих і живих дискусій, згідно §§ 47 і 52 статуту, вибрано 7 членів до управи громади, 3 заступників і 3 контрольорів і заступників, які свого часу були щирими працьовниками та керовниками бувших в таборах орґанізацій і стояли на чолі культурно-просвітньої роботи. В склад управи були вибрані: пп. Калюжний, Шаповал, Мороз, Скарженевський, Тарасовський, Падалка (Бахталовський) та Андріюк; заступниками: пп. Олянчин, Пархоменко і Буховенко. В контрольну комісію: пп. Волошин, Малахатка і Варава (Кобець); заступниками: пп. Слюсар і Святун.

При біжучих справах, на пропозицію д. Калюжного, громада вшанувала вставанням і висловила своє глибоке співчуття й жаль з приводу наглої смерти бувшого одного з щирих прихильників українського народу і морального опікуна над полоненими Українцями, що заснував українські табори в Німеччині ще в 1915 році та положив основу культурно-націнальній роботі серед полонених — ґенерала Фридриха, завдяки якому Україна придбала тисячі свідомих і національно-вихованих робітників і орґанізаторів.

Наприкінці збори порішили й ухвалили, аби управа громади ввійшла в порозуміннє і тіснійші зносини з „Національним Союзом“ на Україні і по згоді останнього вислано представника громади „Молода Україна“, а також і видруковано в більшій скількости статут.

З „Національного Союзу“. „Відродження“ доносить: На засіданню 18 вересня В. Винниченко вибраний головою „Національного Союзу“. Сими днями „Національним Союзом“ має ся післати меморандум представникам центральних держав, який в свій час буде оголошений в нашій часописі.

Нова українська семинарія ім Т. Шевченка. Дня 18-го вересня міністерство освіти дало дозвіл Звенигородській повітовій земській управі з 1. вересня відкрити в селі Кирилівці, Звенигородського повіту (рідньому селі Т. Шевченка) мішану українську народню вчительську семинарію ім. Т. Шевченка зі всіми правами державних семинарій. Семинарія буде утримуватись на кошти земства.

Краєва Українська Рада в Криму і „Національний Союз“. 28. і 29. серпня в Криму відбув ся краєвий зїзд представників всіх національних українських орґанізацій і партій Криму. Вибрана Краєва Кримська Рада, котра вирядила у Київ делеґацію. Делеґація вже прибула до Київа і від імени Краєвої Ради подала заяву в „Національний Союз“ про принятте в склад союза представника від кримських Українців.

Довкола приєднання Криму до України. Рада міністрів познакомившись з рішенням представників Криму вступити з українським урядом в переговори про умови приєднання Криму до України й ідучи на зустріч прикрому становищу населення Криму, яке не може в умовах митової війни реалізувати врожай овочів і винограду, за згодою п. гетьмана постановила спинити митову війну при умові негайної присилки представниками Криму в Київ уповноваженого для переговорів. Сю ухвалу післано телеґрафічно: в Сімферополь ґен. Сильквичу, предсїдателям губ. земської управи в Сімферополї і земської управи в Ялтї і Теодозії, в Берлїн міністрови закордонних справ і головнокомандуючому німецькими військами на Україні.

Міністер фінансів телеґрафічно зніс заборону вивозу продуктів з України на Крим і навпаки.

Кримо-українські переговори. Кримська делеґація для переговорів з українським правительством виїзджає до Київа на початку слїдуючого тижня в складї представників правительства й експертів. Представниками правительства будуть мабуть міністри Фріман, Ахматович, сенатор Нїкифоров. (УТА)

Україна — Крим. УТА повідомляє: Сімферопіль, 16. вересня. Офіціяльно повідомляєть ся: Відбулась нарада представників кримського правительства з членами нїмецької місії, котра приїхала з Київа. Обмірковувались тільки економічні справи. Скоро кримське правительство вступить в безпосередні переговори в тих-же справах з українським правительством.

Лїкарська справа на Холмщинї. Лїкарська справа на Холмщинї стоїть, як і стояла дуже погано. Лїкарів мало, у звертанню до них і їх розїздам по хорих дуже перешкоджує те, що вся Холмщина подїлена щось на 14 комендантур і на переїзд з одної комендантури до другої потрібно мати окремий дозвіл; такий-же, здаєть ся, дозвіл треба мати на виїзд з села; всї дозволи оплачують ся досить високим побором, а до того ще немає на чому їздити: худоби на Холмщинї дуже мало; там уґворили ся своєрідні форми „соціялїзму“, скілька фамілій складаєть ся і в купі купують одну конячину, або одну коровину, якими спільно користують ся. На таких спільних конях розуміють ся на наїздиш ся. Головноуповноважений міністерства народнього здоровля в найблизшім часї відчиняє скілька лїкарень — всього на 100 ліжок, майно для чого він вже отримав. Запрошує він також ще декілька лїкарів. Але більш менш задовольняюче справа буде розвязана лише тоді, коли буде затверджений обрахунок міністерства народнього здоровля по Холмщинї, в якому предбачають ся і лїкарнї і досить лїкарів і конї для їх розїздів. (Н. Р.).

Що се значить? Бюро Вольфа доносить: Супроти чуток, що на Україні відбувають ся покликання до війська, а покликані відходять на нїмецький західний фронт, в урядових нїмецьких кругах заявляють, що Німеччина нїгде в занятій области не покликала нїодного жовнїра. Такого рода поступованнє в заприязненій Україні, де Німеччина тільки тому є, щоби привернути лад і порядок, є тим більше виключене.

Реквізиції на Україні. Київські часописи доносять, що мінїстер апровізації Гербель розпорядив, щоби всюди там приступити до реквізиції, де земельні власники не хотять відступити надвишку збіжа для державного збіжевого уряду.

Український консулят на Донщинї. В Новочеркаську розпочав дїяльність український консулят. Консулем назначений Володимир Міщенко.

Румунський представник на Україні. „Pester Lloyd“ повідомляє: Румунським дипльоматичним представником у Київі призначено Концеску.

Австрія, Україна і Польща. Ц. к. кореспонденційне бюро донесло з Київа, що австро-угорське правительство за вставленнєм українського мінїстра закордонних справ, позволило австрійським Українцям, занятим в українських заведеннях і урядах, оставати на Україні — низшим урядникам і слугам до 10. жовтня, а урядникам до 31. грудня с. р. — В такий спосіб помагає австро-угорське правительство будувати українську державу, за що домагаєть ся незвичайно великих матеріяльних чинитьб, а останнїй дозвіл також окуплений рїжними матеріяльними концесіями для Австро-Угорщини. Поляки тїшуть ся у бар. Буряна не такими зглядами. Ціла австрійська окупація в Польськім Королівстві переповнена галицькими Поляками і їх не відкликуєть ся, бо їх потреба до будови Польщі там, де її навіть нема, прим. в Холмщинї, а навіть на Волинї. Галицьких Українців відкликують з України, щоби був більший простір для Поляків, Жидів, Мадярів і т. д.

Церква-памятник „Відродження України“. В Катеринославі в скорім часі думають розпочати будову церкви-памятника „Відродження України“. Епархіяльний зїзд постановив збудувати при церкві приют для дїтей покалїчених вояків, музей церковної старовини.

Турецький посол у Київі. 13. вересня прибув до Київа надзвичайний посланник і уповажнений мінїстер Туреччини, акредитований при українськім уряді п. Мухтар-Бей з урядовцями свого посольства. Український уряд зустрів його надзвичайно сердечно і щиро, бо він вже від давно виявляв велику

прихильність для України і добре обзнакомлений з кардинальними справами нашої державности.

Прийом О. Шульгина болгарським царем. 7. вересня посланник української держави в Софії О. Шульгин вручив свої акредитивні грамоти болгарському цареви Фердинандови. Прийом був дуже урочистий і мав сердечний характер. При сім були присутні царевич Борис і премієр міністрів. Наш посол п. Шульгин подав цареви власноручну грамоту п. гетьмана і обмінявся з болгарським царем промовами. Після промови п. Шульгин представив болгарському цареви радника Ф. Шульгу, секретаря В. Драгомирецького і атташе Додула. Відпускаючи посольство, цар Фердинанд, звертаючись до посла промовив: Передайте ясновельможному гетьману і всьому українському народови від мене і від всього болгарського народу поздоровленнє. В вашій особі витаю першого українського міністра при мому дворі.

Новий торговельний договір України з центральними державами. В комісії міністерства торгу й промисловости покінчено розробленнє нового договору між Україною й центральними державами. Більшість тез договору ґрунтуєть ся на попередньому берестейському договорі. Прінціп заключеного договору зводить ся до слідуючого: з загальної скількости врожаю остане для потреб людности 65%, а 35% вивозить ся за кордон. Коли до першого грудня не буде доставлено 45 міліонів, а до першого червня 75 міліонів пудів хліба, то встановляєть ся компензація цукром по 5 фунтів хліба на один фунт цукру в загальній скількости не більше 3 міліонів пудів. Згідно з договором будуть вивозити ся сирівці (худоба, махорка, руда, металі і т. п.); право дозволу експорту належить міністерству торговлі і промислу. Імпорт заключаєть ся в ріжнородних сільско-господарських машинах, для чого відкриваєть ся окреме бюро. Встановлено прінціп, по якому товари платені будуть марками і коронами. Валюта така: марка 85 копійок, корона 50 копійок.

„Любов" Москвинів до Українців. До міністерства закордонних справ надійшла велика скількість скарг на те, що Великороси руйнують і нищать майна наших переселенців, переважно з пензенської губернії. Звістка про відокремленнє України від Росії так обурила патріотичних мешканців Пензи і її околиць, що вони не тільки поспішили вислати українських переселенців за межі свого краю, але навіть позбавили останніх можливости зліквідувати свої справи і все їм порабували.

Проти большевицьких насильств. Рада міністрів, вислухавши доклад про терор, яким большевицьке правительство в Росії послугуєть ся супроти всіх, кого підозріває в приналежности до „контр-революції", між тим і проти українських горожан, проживаючих на території совітської республики — рішила звернути ся до всіх держав з нотою, протестуючою проти поведення народніх комісарів.

Підляше для України. Часописи доносять з Люблина: Надійшли тут зовсім автентичні відомости з Білої на Підляшу, столиці теперішніх так зв. німецьких етапів і осідки українського комісара, про зновленнє заходів, які мають на цілі як найскорше прилученнє Підляша до України. Перед кількома днями виїхала з Білої до Київа делеґація, щоби представити гетьманови конечність негайного прилучення Підляша і Холмщини до України та заведення там української адміністрації.

З анархії в Польщі. В військовім суді в Замостю відбувалась недавно кількаденна розправа в голосній справі оружного нападу членів військової орґанізації „Пєхура" і P. O. W. на постерунок жандармерії в Комарові дня 6. марта с. р. Обжалованих було 64 членів тих орґанізацій. Всіх засуджено на кару арешту по кілька місяців, а одного провідника на 3 літа вязниці.

М. Грушевський — Президентом Академії Наук. При гетьманськім дворі обговорювано справу покликання проф. Грушевського на становище президента української Академії Наук.

Австрійський офіцир почетним горожанином волинського міста. Громадська Рада місточка Любомля на Волині надала підполковникови п. Аляріхови Шрандови, тамошному ц. к. етапному комендантови, титул почетного горожанина міста Любомля. Почетний дипльом виконано артистично і заховано в шкіряній чорній складинці зі срібними спряжками і українським гербом. Дипльом є виставлений в українській, польській і німецькій мові, його підписали всі радники міста Любомлі і торжественно вручили своєму почетному горожанинови.

Переговори з сусідними державами. Після донесень київських часописей, ведуть ся в міністерстві торговлі передвступні праці в справі торговельних договорів з Грузією, Польщею, Фінляндією і Білорусю.

Купуйте дешеві й загально-доступні видання Союза визволення України:

		к. с.
1.	**В. Антонович.** Хмельниччина в повісти Г. Сенкевича	—'80
2.	**М. Богданович.** Білоруське відродженне	—'80
3.	**Ів. Бочковський.** Фінляндія та фінляндське питанне	2'40
4.	**Вяч. Будзиновський.** Як Москва нищила Україну	1'20
5.	**М. Возняк.** Наша рідна мова. З 18 портретами	—'40
6.	**Памяти Івана Франка.** Опис життя, діяльности й похорону. Зладив М. Возняк. З 12 малюнками	2'—
7.	**Вол. Гнатюк.** Національне відродженне австро-угорських Українців (1772—1880 рр.)	1'60
8.	**Вол. Гнатюк.** Українська народня словесність.	2'—
9.	**Prof. M. Hruschewskyj.** Die ukrainische Frage in historischer Entwicklung (Укр. справа в історичнім розвитку)	1'—
10.	**М. Грушевський.** Якої автономії і федерації хоче Україна	—'80
11.	**В. Дорошенко.** У відповідь напасникам.	1'—
12.	**Вол. Дорошенко.** Українство в Росії. Найновійші часи. З численними портретами	2'40
13.	**Памяткова книжка** Союза визволення України з 103 іл.	5'—
14.	**М. Капельгородський.** Мої пісні	2'—
15.	**О. Кириленко.** Українці в Америці	1'—
16.	**G. Cleinow.** Das Problem der Ukraine	1'—
17.	**В. Короленко.** Як упала царська влада в Росії	1'20
18.	**О. Кобець.** В Тарасову ніч. З образками	1'—
19.	**О. Кобець.** З великих днів. З образками	1'—
20.	**М. Кордуба.** Північно-західна Україна	4'—
21.	**М. Кордуба.** Територія і населенне України	4'—
22.	**Др. І. Крипякевич.** Українське військо. З малюнками	—'80
23.	**Dr. E. Lewyckyj.** Galizien	1'20
24.	**Др. Е. Левицький.** Листи з Німеччини	1'60
25.	**Др. М. Лозинський.** Галичина в житю України	1'20
26.	**М. Лозинський.** Іван Франко. З портретом Ів. Франка	2'—
27.	**Др. М. Лозинський.** Михайдо Павлик	—'80
28.	**Др. Осип Назарук.** Слідами Українських Січових Стрільців. З малюнками	7'—
29.	**Др. Іван Пулюй.** Ukraina und ihre internationale politische Bedeutung	1'60
30.	**St. Rudnyckyj.** Ukraina. Land und Volk. Бр. 20— в полотні	24'—
31.	**О. Скоропис-Іолтуховський.** Значінне самостійної України	—'40
32.	**Проф. С. Томашівський.** Церковний бік української справи	—'60
33.	**М. Trotzkyj.** Die ukrainische national-politische Bewegung	1'—
34.	**М. Троцький.** Литовці	—'80
35.	**М. Троцький.** Як прийшло в Росії до революції	1'20
36.	**V. Choma-Dovskl.** Ukrajina і Ukrajinci (по хорватськи)	2'—
37.	**Др. Л. Цегельський.** Русь-Україна і Московщина-Росія	1'60
38.	**Др. Андрій Чайковський.** Петро Конашевич Сагайдачний	—'30
39.	**Чужинці про українську справу**	—'80
40.	**Т. Шевченко.** Кобзарь. 2-ий випуск	2'—
41.	**Проф. І. Шишманов.** Роля України в болгарськім відродженню	—'40

Набувати можна отсі всі книжки в Адміністрації видань Союза визволення України. **Wien, VIII., Josefstädterstr. 79, II. St., T. 6.**

З сим числом розсилаємо чеки ч. 107.090 і просимо вирівняти та відновити передплату.

Адміністрація.

Зміст: Що дієть ся на Холмщині в австро-угорській окупації. — Епізод мировых змагань. — Мадярські апетити на південну Славянщину. — З приводу побуту гетьмана в Німеччині. — Н. В. Сер Роджер Кезмент. — До справи перебудови Австрії. — М. Грушевський. Як творилась Українська Держава. — Вісти.

Видає і відповідає за редакцію Микола Троцький
— З друкарні Адольфа Гольцгавзена в Відні. —

ЦІНА 50 СОТ. ЦІНА 50 ШАГ.

ВІСТНИК
ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділі. — Менших рукописей не звертає ся.
Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6.
Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К 6 карб.; квартально—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа 50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

V рік. Ч. 40. Відень, 6-го жовтня 1918. Ч. 223.

Україна і центральні держави.

Відомий на цілу Україну „артільний батько“ Микола Левитський, який є головою українсько-німецького товариства в Київі, умістив в київській часописі „Відродження“ ряд статей п. з. „Чужоземна допомога Україні“, в яких займав ся справою відносин України до Москвіщини, та усправедливлював потребу зближення України до Европи і оружної помочи центральних держав проти Москви.

В кінцевій статі на сю тему пише М. Левитський таке:

„Мусімо бути реальними політиками, як і наші „брати“ (Москалї), твердо дивити ся прямо в очі життю і бути вдячними центральним державам, коли справді вони щиро бажають і допоможуть Україні стати вільною й незалежною, бо мусимо отверто сказати, що без їх допомоги зараз, в сей час, ми-б не змогли здобути самі собі політичну незалежність, то знаємо вже добре, як без краю ворожо ставлять ся до сього наші „брати“ росіяни.

„Ми повинні раз на завжди відкинути всякі брехливі і шкідливі сантименти та керувати ся тільки одним, а саме — інтересами України та її природним і необмеженим нїчим і нїким правом на вільне, незалежне житте, як самостійної, суверенної держави. Україна мусить бути такою державою, бо без сього ми пропадемо.

„І кождий, хто-б він не був, хоч-би і цілком чужий нам, але хто допоможе нам, поможе Україні бути і жити вільною, незалежною нї від кого державою, — той є наш друг. І навпаки, той, хто бореть ся з нами, той є ворог України, а значить і наш лютий ворог, хто-б він не був, якої-б він нації, чи партії не був, хоч-би і рідний брат, чи батько, коли він не хоче визнати за нами, як і за всїма народами і людьми елементарного права на вільне, незалежне політичне житте, право мати свою самостійну державу.

„Через те всї свідомі Українцї, які знають і розуміють історію України і її становище в сучасний великий історичний момент, мусять твердо і ясно раз на завжди зазначити собі й вясувати другим, що, коли ми не хочемо загинути політично, національно і культурно, коли ми хочемо стати поруч з иншими культурними европейськими державами, ми можемо і повинні держати курс нашої політики тільки на захід, на Европу, на весь світ, але нїяк не на схід, не на Москівщину.

„Ми також твердо повинні зрозуміти і памятати, що такі моменти, як ми переживаємо зараз, дуже рідко бувають, через кілька сот лїт, і що пропустивши сей момент, не зрозумівши його значіння для будуччини нашого краю і не використувавши його, ми зробимо не тільки великий гріх, але й страшний злочин перед нащадками.

„Се не означає, що ми мусимо, чи хочемо ворогувати з Москівщиною, чи з ким иншим. Нї в якім разї. Про се не може бути і розмови. Ми хочемо жити в добрій згоді і дружбі зі всїма сусїдами й всїма народами, аби нас не зачіпали і не ображали нас і наше національне достоїнство. Ми дуже вже багато пережили, натерпілись, намучились — у нас на душі нема живого місця, — все пошматоване, — від туги серце наше наболїло, — буде вже з нас. Двісті шістьдесять чотирі роки неволї — се добрий курс науки.

„Ми мусїмо дати рішучий опір всїм ворогам України. Ми повинні використовувати задля утворення і зміцнення незалежної, самостійної держави все, що тільки можливо, використовувати всї сили, як на Україні, так і поза межами її, за кордоном; ми мусимо виявити як можна більше такту політичного і державного розуму, як у внутрішній так і міжнароднїй політицї.“

Отсї висновки „артільного батька“ поділяють тепер майже всї тверезо думаючі, політично вихованї люди на Україні, але на жаль поза ними є багато на Україні не свідомих політично людей, які разом з захожими Москалями і нашими таки „Малоросами“ хотять конечно наново злучити Україну з Москівщиною і в сій цїли виступають ворожо проти центральних держав, які своїм військом помагають держати на Україні лад і порядок.

Проти сього всї свідомі Українцї мусять бороти ся. Україна хоче жити з усїма народами культурного світу в добрій згоді і приязні, але передусїм навязує політичні господарські відносини з тими народами і державами, які визнають за Україною право на самостійне державне істнуванне і помагають їй стати на ноги, як державі. Коли й Москівщина стане на сей шлях, тодї й з нею наладять ся добрі відносини.

О перевагу сил на Балканї.

Характеристичне, що під важким тягарем всесвітних воєнних змагань першими падають славянські держави. Перше Росія, а за нею Болгарія. Нерви славянських народів за чуткі, за мало витревалі; в одній і другій державі воєнна катастрофа була попереджена революцією. Російський воєнно-суспільний переворот нам добре відомий і він належить вже до історії; болгарський переворот щойно переживаємо. Часописи доносять, що на 30 кільометровім фронті антантського пролому, цїлі полки болгарських військ кинули збрую і подібно російським большевикам розїхали ся по нещасній країні „робити революцію“. Один з таких поїздів з дезертирами задержали болгарські юнкри аж під Софією. „Az Est“ довідуєть ся, що збунтовані салдати прибули навіть до головної кватири ґенерала Тодорова і зажадали мира. Тодоров мусїв втїкати. В сїй грізній хвилї, коли впала цїла лїнія Вардару, а антантські війська непереможним напором зближали ся до Велес і Струмиці, і коли перші віддїли англїйської кавалерії вдерли ся аж на болгарську територію, болгарський премїр Малїнов, за згодою короля Фердинанда, рішив навязати з антантою мирові переговори. Дня 25. вересня виїхали три болгарські парляментарії: мінїстер скарбу Ляпчев, комендант другої армії ґен. Луков і бувший мінїстер Радев до антантської головної кватири на Балканї, до Солуня, задля розпочаття переговорів в цїли заключення завішення збруї і мира.

Не минуло 5 днїв, а вже маємо між Болгарією й антантою розем. 30. вересня оголосила болгарська телеґрафічна аґенція комунїкат, що 29. серпня, пізно в ночі, між болгарською делеґацією та головним комендантом антантської східньої армії ґен. Франше д'Есперау підписано завішенне збруї. Видано приказ здержати операції на цїлім фронті. По французькому урядовому донесенню болгарські відпоручники згодили ся на всї антантські условини. Що вони не легкі — се певна річ.

Колиб ходило тільки о саму Болгарію й антанту, поминувши навіть опір серед деяких болгарських кругів, справа була-би готова. Чи треба жалкувати, що трудолюбивий і лицарський народ Болгарів свої полїтичні аспірації припечатує такою долею й віддає себе цїлковито на ласку й неласку англїйсько-американського імперіялїзму — се покаже найблизша будучність. Але справа далеко не кінчить ся на самій Болгарії. Вонаж три роки була звязана тїсним союзницьким вузлом з центральними державами, разом з ними розгромила Сербію і Альбанію, втїшала си посїданнєм Македонії. Вона була сторожем центральних держав на Балканї і — що найважнїйше — через неї вів шлях, який лучив центральні держави з Туреччиною. Для осереднїх держав втрата сполуки з Туреччиною — се питанне життя і смерти. Не тільки тому, що Туреччина, полишена сама собі, без нїмецьких гармат, амуніції й інструкторів та дорадників скорше чи пізнїйше (особливо з уваги на теперішнїй англїйський побідний похід в Палестинї і велику ворохобню арабських племен) мусить стати добичею Англії, Франції й Італії, але головно тому, що Нїмеччині з хвилею відітнення сполуки з Туреччиною буде раз на все замкнений шлях до південної Азії й Египту.

Треба ще додати, що втрату своїх впливів на Балканї центральні держави можуть скоро відчути на становище Румунії, яке й так непевне й загадочне. Цїлу вилелїяну нїмецькими полїтиками і дипльоматами систему центральної Европи в сполуцї з Балканом і Малою Азією, мир Болгарії з антантою може розбить майже на прах.

Тому нїчого дивного, що Нїмеччина й Австро-Угорщина докладають всїх зусиль, щоби Болгарію відтягнути від антанти. Нїмецькі часописи натякають, що деякі полїтичні і дипльоматичні круги, як внутрі, так також і зовні, напрягли всї свої сили, щоби акція Малїнова стала не істнуючою, а буде вже призначенєм численних нїмецьких і австро-угорських дивізій, які поспішають на Балкан, привернути захитану рівновагу сил на Балканї і реорґанїзувати болгарську армію. Але сї заходи мабуть не поправлять грізної ситуації, причиною якої є заподілна центральними державами кривда Болгарії в справі Добруджі й загальне вичерпанне сил болгарського народу.

Події гонять одна за одною, немов в калейдескопі. Нещасна Болгарія може стати тереном домашньої війни, окупації і ще чого гіршого. Та болгарська справа тільки одно кільце в тім великім вузлї, який заплутала всесвітня війна. О Балкан будуть бити ся обидві воюючі сторони. На полях Македонії і Сербії рішаєть ся доля Болгарії, Туреччини, Сербії, а може й цїлого европейського континенту. Не без рації може дехто говорити, що війна, почата на Балканї, на ньому й скінчить ся. Центральні держави не так легко уступлять ся з Балкану, а рівно твердо боронитимуть своїх придбань антантські ґенерали й дипльомати очевидно в такім випадку, якщо антанта не згодить ся на нову мирову пропозицію осереднїх держав.

Україна й европейські держави.

„Кіевская Мысль“ з 29. вересня доносить: З авторитетного джерела нас повідомляють, що за останнїй час в области міжнароднїх відносин дипльоматична управа української держави осягнула поважні успіхи.

Ще в часї побуту голови української держави в Берлїнї почали вияснюватись найблизші міжнародні відносини між Україною й европейськими державами, а в останному часї виявили ся результати.

Вчора одержано офіціяльні вісти про признанне швайцарським правительством суверенности української держави і про бажаннє Швайцарії вступити в приязні полїтичні й економічні зносини з Україною. Швайцарське правительство висловило се бажаннє через радника мінїстерства заграничних справ, предсїдателя спеціяльної місії в Швайцарії д. Лукашевича, який вчора повернув до Киіва. Підчас свого побуту в Швайцарії д. Лукашевич провадив переговори з швайцарським правительством, а при тім навязував зносини з представниками инших невтральних держав в Швайцарії. Таким чином, з Швайцарією відносини України вияснили ся в прихильнім дусї. Фактично Швайцарія — се перша невтральна держава, яка признала Україну самостійною, суверенною державою. В найблизшім часї відбудеть ся обміна офіціяльними грамотами з Швайцарією; після сього в Швайцарії й на Україні почнуть функціонувати дипльоматичні місії, на чолї яких стануть уповновласнені мінїстри і посли. В тім самім часї в деяких більших центрах Швайцарії будуть відчинені українські консуляти, а на Україні — швайцарські консуляти.

Переговори з Данією виявились успішними і маємо певні відомости, що в найблизшім часї донське правительство почне офіціяльні переговори з українським правительством в справі признання самостійности України.

Після Данії начнуть ся переговори з Швецією, а опісля також з Норвеґією. Приготовні кроки в сьому напрямі вже зроблено. В переговорах України з всїми невтральними державами брали участь представники центральних держав.

В мінїстерстві заграничних справ мають поважні відомости про те, що Еспанія також признає в найблизшім часї українську державу. З еспанським дипльоматичним представником в Берлїнї вели ся вже іменем української держави переговори, які дали гарний вислїд. Вчера по перший раз мінїстерство заграничних справ відвідав еспанський консуль в Одесї Рафаель-Мендікуті-Ідальго, який довгий час розмовляв з мінїстром заграничних справ Д. Дорошенком, товаришами мінїстра А. Палтовим і проф. О. Айхельманом. Сїй бесїді в дипльоматичних кругах надають велике значінне. Можливо, що в найблизші днї еспанський консуль перебере ся з Одеси до Киіва, де він буде тимчасово сповняти при Українській Державі дипльоматичні функції.

Після обміни дипльоматичними грамотами Україна навяже близькі економічні зносини з всіми невтральними державами, які признали її самостійність.

Взаїмні відносини між центральними державами й Україною скріпили ся в останніх днях дуже значно. В дорозі до Київа, турецький посол Мухтар-бей, як повідомляють, задержав ся у Відні, де одержав від свойого правительства ряд вказівок і інструкцій, поширюючих його дипльоматичні права, з порученнем удержувати іменем Туреччини, як найщирійші і приязні відносини з Україною.

Щодо справи прилучення Криму українському правительству повело ся довести до повної згоди з центральними державами. Виявилось також становище центральних держав у відношенню до українсько-румунських справ. Переговори з прибувшою до Київа спеціяльною румунською делеґацією ведуть ся при повній згоді і після вчасного повідомлення центральних держав.

Політика і життє в Холмщині.

Під таким наголовком пише д. А. Плавачук в „Новій Раді“ (ч. 172):

„В Холмщині робить ся ось що: школи пообсаджували польськими учителями і учительками, які нашвидку набрані, не мають відповідної підготовки і українських дітей учать польською мовою. Колиж стали повертати з біженства вчителї Українці, то їм заборонено займати шкільні будинки і навчати дітей не тільки в школах, але й в приватних домах. З деяких сел з чисто українським населеннем шкільні будинки перевезено в села з переважно польським населеннем.

„Всї урядові інституції обсаджено також Поляками. Коли Українець звертаєть ся своєю мовою до урядовця Поляка, то той селянина за се налає, а інтеліґентови нїчого не відповідає, наче не бачить і не чує його. Колиж той намагаєть ся, щоб на нього звернули увагу, то кажуть прийти на другий день, бо сьогодня нема часу. На прохання, писані українською мовою (які дуже неохоче приймають ся), урядові установи нїякої відповіди не дають. Рекомендованих листів з адресами українською мовою на почтї не приймають, а нерекомендовані листи десь пропадають.

„Ще гірші знущання дїють ся над релїґійним почуттєм і сумлїннєм українського народу на Холмщинї. Значна більшість українського населення, яка залишилась на своїх місцях після відходу російського війська в 1915 році, більше трьох років не могла задовольняти своїх релїґійних потреб через відсутність православного духовенства. Колиж з літа 1918 року стали повертати в свої парафії священики-Українці, то Поляки стрічали їх з скаженим фанатизмом; ґазета „Kurjer Polski“ надрукувала статю „Pilnujcie popow“ (т. зв. „слїдкуйте за попами“), в якій розводила ся про якусь небезпеку для польського діла від православного духовенства і радила всїм мати на увазї кождий крок священика.

Люблинський ґенерал-ґубернатор ґр. Шептицький розпорядив ся, аби всї церкви на Холмщинї замкнено і запечатано. Священикови Іванцевичу з Холма на прохання про дозвіл правити службу Божу в церкві і задовольняти релїґійні потреби українського населення, обявлено таку резолюцію тогож ґр. Шептицького: „Rosyjsko-prawosławny kościół nie jest tu prawnie uznany. Równocześnie zakazuję prowadzenia jakichkolwiek ksiąg metrykalnych, udzielania ślubów i obejmowania z powrotem budynków parafialnych, gruntów rolnych i lasów, gdyż te ostatnie stały się własnością państwa“.

„Така сама відповідь (з 2. VI. 1918 р.) була дана і на прохання свящ. Лаця з Білгорайського повіту, а також прот. Левчука з Томашівського повіту та инших.

„З тих розпоряджень і резолюцій ґр. Шептицького ми бачимо, що православна церква правом на Холмщинї тепер не визнаєть ся, що православному духовенству забороняєть ся там правити Службу Божу в церквах, хрестити, сповідати, вінчати, ховати умерших, провадити метрикальні книги, займати церковні доми і будинки, користуватись церковною землею, яку взято в державне орудуваннє і наймаєть ся в аренду приватним особам. Нас повідомляють, що священики мусять поневіряти ся по чужих хатах на селї, тодї як їх церковні доми займають якісь наїзжі пани або місцеві дїдичі-поміщики, що священики церковними землями можуть користуватись не инакше, як заплативши грошї за їх аренду, а ключі від церкви дістати і церкву відімкнути лекше було за часів Зельмана, нїж тепер.

„Я не буду багато говорити про те, що з часу, як розпочав ся масовий поворот біженців на Холмщину, т а м с т а л и ч о г о с ь г о р і т и п р а в о с л а в н і ц е р к в и (в липню в одну нїч в однім грубешівськім повітї згоріло дві: в селї Богатичах і селї Молодятичах, в липню-ж підпалена була церков в с. Заборцях), що порозбирано немало парафіяльних будинків (в Тишівцях, в Спасї, в Чувчичах, Хутчу і др.), що церкви обернено на костели (в Грубешові, Клешові і в замостенському повітї та инш.) і н а в і т ь п р о д а н о н а з н о с (на лїцитації) (!!!), як се недавно стало ся в с. Сельцї коло Холма, куди що року на праздник св. Анни збирало ся кількадесять тисяч народу. Що се, як не мерзенне знущанне над душею української людности, над його святая святих!“

З австрійського парляменту.

Австрійський парлямент, скликаний для нарад в справах державної скарбовости, почав дуже інтересну дискусію в справах военного положення, мира, а передусїм в справі австрійської державности і її перебудови. Чеські і південно-славянські речники (Станек, др. Крошец і Кльофач) з парляментарної трибуни „виповіли Австрії війну“ (слова „Arbeiter-Zeitung“), вихвалюючи чесько-словацькі леґіони, які борють ся „за ідеали людства“, домагаючись „фронту трьох славянських держав від Ґданська через Прагу до Адріятики“ і сильно атакуючи мадярсько-нїмецьку геґемонїю. Чеська мінімальна програма: чесько-словацька держава. Корошец заявив, що „національна автономія, з якою бар. Гусарек прийшов перед парлямент, приходить запізно. За таку автономію південні Славяне перед війною були-би вдячні, одначе в 5 роцї війни кажуть: нїколи! Нема такої штуки, яка Хорватів і Сербів могла би віддїлити від Словінців“. Польські бесїдники (Тертіль і Дашинський) сильно атакували Нїмеччину і „пруський мілїтаризм“. Презес польського кола Тертіль проголосив з парляментарної трибуни польське домаганнє на зєднанне всїх польських земель в одну польську державу. Австрійські офіціози дуже зтурбовані ненавистю польських послів до Нїмеччини і їх зближеннєм до Славян і жалують ся, що „навіть льояльні Поляки стали радикалами“. Супроти сього славянського фронту, між послами нїмецьких партій йдуть живі наради над спільною акцією в справі злуки всїх австро-нїмецьких областей в одну нїмецько-австрійську державу і від них має вийти візванне до заступників чеського й південно-славянських народів в справі наради над перебудовою Австрії в федерацію вільних національних одиниць. Інтересне, що нїмецькі партії нїчого не говорять про австрійських Українців і Поляків. Дає се багато до думання. Український парляментарний клюб устами свого голови д-ра Петрушевича зажадав прилучення австро-угорських Українців до державної України, або утворення українського коронного краю, зложеного з української части Галичини і Буковини і злученого федеративно з перебудованою Австрією. Австрійський міністер краєвої оборони перечив, немов-би австрійські війська допускали ся насильств в межах державної України.

Як творилась Українська Держава.

Війна за незалежність.

(Кінець)*.

Українське правительство не помилялось в своїх сподіваннях миру. В той день, коли українські війська виходили до околиць Київа, трактат з центральними державами був уже готовий. У вечері 26. сїчня приступлено до його підписання, в ночі з 26. на 27. сю урочисту процедуру закінчено. Трактат дав Україні мир гідний і почесний, привернув їй західні українські землї, не тільки окуповані підчас війни, а й раніїше від неї відірвані, як Холмщина, Берестейщина, Пинщина (хоч і не в повнім їх обсягу — так околиці Дорогичина, Більська, Брянська, зістались таки поза Україною); уставив обмін военнополоненими без оплат, обмін товарів на основання контінґентования (уставлення скількости товарів, які мали довозитись і вивозитись). Німецьке правительство зараз взялось до мобілїзації й виводу на Україну підготовлених частей українських военнополонених і заявило свою повну готовість помогти Україні також і своїм військом для швидкого очищення її від большевицьких банд і уставлення ладу й порядку, аби як скорше міг бути уставлений товарообмін і вивіз лишків, вимовлений при мировых переговорах.

З ріжних поглядів се не була приємна перспектива. Можна було наперед знати, що вступ німецьких військ на Україну дасть привід до аґітації против Центральної Ради з ріжних сторін, може викликати трівогу й невдоволенне серед широких кругів людности, серед селянства — сеї головної підстави української державности. Але з другого боку було в високій мірі небезпечним зіставити Україну на довший час у власти большевицької анархії й чекати, поки вона сама себе зїсть, поки перегорить большевицька зараза і викличе таку сильну і орґанізовану реакцію серед самої української людности, щоб на нїй можна було опертись українській власти. Широкі круги людности, найцінніїші й свідомійші елементи селянства бажали ладу й порядку, але ждали твердої власти, котра-б дала їм його й визволила від большевицького терору, самі почуваючи себе безсильними, і се могло-б тягнутись дуже довго, коли-б українське правительство зіставляло край без своїх орґанізаційних центрів, без орґанів власти. Не кажучи вже про те, що сїльськогосподарський сезон зближавсь і в імя збереження хоч якої небудь економічної сили краю й його добробуту треба було дати лад і спокій, щоб робочий люд міг приступити до своєї праці. Тимчасом, як виявилось для формования нових частей з военнополонених треба було досить довгого часу. Українських частей, котрі могла дати Австро-Угорщина (сїчові стрільці і регулярні українські полки), вона дати отягалась. Власні військові сили України змалїли дуже під впливом большевицької деморалїзації і про орґанізацію правдивої армії можна було думати тільки згодом.

Супроти сього українське правительство вважало неможливим зріктись тої военної помочи, яку йому зараз готове було подати правительство Німеччини — теж, розуміється ся, з власного інтересу: щоб приспішити вивіз збіжа з України. Воно просило Німеччину прислати своє військо на Україну, і за який тиждень по подписанню трактату воно вже переходило границю. Тоді й Австрія, що з початку отягалась, теж заявила готовість вислати своє військо на Україну. Але замісць сїчових стрільців і українських полків, котрих собі бажало українське правительство, австрійські військові власти вислали в першу голову полки чеські, польські, угорські, з котрими зараз почались у місцевої людности непорозуміння.

Українське правительство тим часом, з тими невеликими военними силами, які зіставались в його розпорядженню, виведені з Київа і переформовані в Житомирі, займалось очищенем від большевиків Волини. З огляду, що большевицькі ешалони, довідавшись про перебуванне правительства й Ц. Ради в Житомирі, повели з Козятина й Жмеринки наступ на Бердичів і відти на Житомир, воно переїхало на кілько день до північної Волини — до Сарн. Вичистило сю залїзничу лїнїю для звязи з дівізіями военнополонених, що формувались у Ковелї, й німецькими військами, що наступали звідти ж, і з їх помічю дуже швидко перевело очищенне Волини, а з кінцем лютого нового стилю (з 16. лютого постановою Ц. Ради Україна перейшла на новий стиль і середньоєвропейський час) українське військо повело натиск на Київ. Большевицькі банди, пограбувавши що встигли за три тижні свого хазяйнування в Київі, уступились без бою, коли українські й німецькі війська почали свої операції, грозячи обійти наоколо Київ і взяти в кільце. 1. березня українське військо війшло до міста, овацийно привитане людністю. Кілька днїв потім вернулось до Київа й українське правительство, а за ним згодом і Центральна Рада.

Центральна Рада зібравшись в Житомирі за кілька день по виході з Київа і зістаючись весь час в контакті з правительством, дістаючи від нього звідомлення по сучасному моменту, весь сей час не переривала своєї законодатної роботи й за час свого ісходу прийняла кілька важних законів, перейнятих ідеєю укріплення української державности та її традицій (закони про українське громадянство, про відновленне старої монетної одиниці української держави—гривні, про державний український герб, котрим прийнято знак Володимира Великого на його монетах). Але вона працювала в частиннім складї (на підставі ухвали останньої сесії повної ради), і коли відновила свою дїяльність у Київі в повнім складі, в перших початках зарисувалась певна розщепина між тими ґрупами, які вели роботу в нїй весь час ісходу, і тими, що не брали в нїй участи. Се виявилось в гострих ударах на недемократичну, мовляв, націоналїстичну і шовінїстичну політику українського уряду й тих парляментарних ґруп, що його підтримували, а конкретно вилилось в міністерській крізї, що на якийсь час знов нависла над парляментом, наслїдком того, що фракція укр. с.-д. і деякі не-українські признали неможливою для своїх членів участь в кабінетї в таких обставинах, і заразом з ріжних сторін пішла кампанія за одставленне кабінету Голубовича.

Наоколо Ц. Ради розгоріла ся на ново завзята аґітація, яка нагадала сумні часи перед большевицьким повстанием. Київська дума стала огнищем, коло котрого обєднались всї ті течії, які йдучи ріжними дорогами до ріжних завдань, спільно вдаряли на Ц. Раду і раду народніх міністрів, стараючись підкопати й дискредитувати Українську республїку. Такі події, як відання київської міліції в безпосередню власть міністерства, заборона демонстрацій і мітінґів в свято російської революції, розпорядженне про вивіски й оповіщення на українській мові, закони про українське громадянство служили приводом для завзятої аґітації. Всякого рода неправильности в поводжінню німецьких і австрійських військ, навіть і менш яскраві та сливе неминучі під час військових операцій в чужій країні, серед чужоязичної людности, давали привід до нападок, що явним чином мали дискредитувати українську власть, за те, що вжила до помочи Німців.

З другого боку соціяльна політика Ц. Ради, особливо земельний закон 18. сїчня, служили ґрунтом не тільки до аґітації против Української Республїки серед буржуазних кругів, але нею пробували дискредитувати українську державу в очах Німців і Австріяків, пошукати у них опори і помочи против соціяльної політики Ц. Ради і против української державности. Польські поміщики Поділя й Волини звернулись до австрійського правительства з закликом перевести окупацію приграничних частей України, скасувати в них селянські

* Пор. ч. 39.

організації й земельну реформу, відновити поміщицьке землеволодіннє й завести примусову селянську працю. Вони організували польські військові части, які, опираючись на давнійше сформовані леґіони, попробували на власну руку касувати земельну реформу й відбирати поміщицькі землі, роздані селянам земельними комітетами. На лівобережу українські поміщики заходили також організувати рух против земельної реформи і соціялістичного українського правительства: приєднавши до себе дрібних власників, селян і козаків, вони виносили резолюції з домаганнєм, щоб Центральна Рада відставила свій соціялістичний кабінет, не скликала Установчих Зборів, організувала тимчасове правительство і відавши йому всю власть, себто диктатуру, сама розпустила себе. Инакше грозили боротьбою, повстанням і т. д. Їх депутації являлись у німецьких представників. На місцях серед офіцерів німецьких частей також велась з сеї сторони завзята аґітація в напрямі скасованнє земельної реформи, усуненнє соціялістичного міністерства і т. ин. І що найгірше, паралельно з такими заходами з боку елементів сторонніх, несоціялістичних, анальогічна аґітація за відсуненнє соціялістів від власти й передачу її в руки якоїсь, нікому близше незвісної української буржуазії (котрої фактично й нема)— щоб вона за помічю Німців закріпила українську державність на буржуазних підвалинах, вели певні групи українських с.-д. і с.-ф. і їх преса.

Така була тяжка, напружена атмосфера, в котрій Ц. Раді й її правительству приходилось очищати Україну від большевицьких військ і банд, відновляти до ґрунту розбиту й поруйновану ними адміністративну машину, наладжувати немилосердно знищене економичне житте країни, щоб вивести з анархії й забезпечити новоздобуту самостійність і незалежність, а навіть саму державність.

Її зривали з середини, її бойкотували, полишаючи без засобів, їй кидали всякі перешкоди, в надії, що вона десь спіткнеть ся, впаде, і вернеть ся власть буржуазна, імперіялістична, відновить ся єдність єдиної Росії, й російська стихія візьме на ново під ноги відроджене українство. Українські-ж військові сили все-таки й далї були дуже не великі, і в значній части слабо дисциплїновані. Далї оперували ріжні самочинні „отамани“, окремі відділи гайдамаків і вільних козаків, часто зложені з елементів не-українських, реакційних; чинили бешкети й насильства над людністю, компромітуючи українську військовість всякими вибриками, націоналістичними шовіністичними викриками, погромами, розстрілами, самочинними контрибуціями. Ріжні самочинні коменданти, ради, комісари, самовільними вчинками нарушили пляни операцій. Німецькі й австрійські части не координувались ні між собою, ні з українськими частями, й своїми самочинними виступами часом підривали пляновість роботи українського командування й українського правительства.

Тим не менше очищенне України посувалось доволї скоро. Протягом місяця березня було очищене майже все Правобереже до самого моря — взята Одеса, Миколаїв, Херсон, Єлисавет. За Дніпром була в значній части вичищена Чернигівщина, в останніх днях березня взята Полтава. Операції в сім напрямі затяглись особливо через те, що до большевиків, слабо організованих і недисциплїнованих, прилучились чехо-словацькі дівізії, які замість того, щоб іти на французький фронт, згідно з умовою, уложеною ними з українським правительством, розпочали боротьбу з німецькими військами. Большевицькі війська з особливим завзяттем боронили Катеринослава й його околиці, щоб устигнути ще можливо більше вивезти звідти до Росії. Але большевицька справа була безнадійна. Її головний комендант, бувший жандарм Муравйов, що в лютім хвалився розстрілами Українців і руйною їх добра, ще перед утратою Полтави вже вважав за краще зложити з себе командуванне, а большевицька „Цикука“ (Центральний Исполнительний Комитет України) загодя перемандрувала до Таганрога.

Протягом квітня очищенне лївобережа було майже закінчено. Після того, як зломлені були чесько-большевицькі застави на дорозї до Харкова й Полтави, 8. квітня большевики уступили ся з Харкова, ще передтим очищено Катеринослав, і українське військо разом з німецькими стали посуватись на захід і полудне. З кінцем квітня большевики тримались ще тільки в донецькім районї та в кримських портах.

Але з сими успіхами в очищенню України та поширеннєм власти українського правительства, ще з більшою жагучістю виступали на чергу пекучі, негайні справи внутрішнього упорядкованнє: наладженнє засїву піль і плянтацій, транспорту і товарообміну, демобілїзація промислу й організація працї для мілїонів безробітних, і утвореннє власної, твердої, дисциплїнованої армії, яка-б в найблизших роках, поки буде змога перейти до мілїційної оборони, послужила запорукою політичних і соціяльних здобутків України!

Дійсно Ц. Рада діставала Україну назад до своїх рук в стані просто жахливім. До того неймовірного розвалу, в якім лишила її чотиролїтня війна і всеросійська анархія, витворена революцією, налягли страшенні результати большевицького погрому. Українське правительство діставало в опорожнених большевиками просторах міста з ограбленими урядами і банками, з цїлком знищеними установами, залїзниці без льокомотивів і ваґонів, з зруйнованими мостами і станціями, з незаплаченими за кілька місяцїв служащими й робітниками, які перш за все звертались з домаганнями заплати, инакше грозили забастовкою. На місці російських армій також зіставались тільки купи ріжних служащих, що сидїли, чекаючи платнї за неоплачені місяцї. Заводи стояли без палива; копальнї позаливались водою, тому що водоливи не працювали цїлими місяцями за недостачею вугля і т. ин. Зате скрізь українське правительство чекали рахунки за неоплачені російським урядом достави, військові роботи і т. ин.

З усїх боків тїсли ся до українського правительства до Ц. Ради, домагаючи грошей, розпоряджень, ладу, порядку, ставлячи на їх рахунок всякі прояви безладя, недостач грошей, запасів, розграблених большевиками. З усїх сторін внутрішніх і зовнішніх, використовували сей катастрофічний стан для натиску, одні, щоб захитати становище Української республїки, другі, щоб вимогти від неї ріжні політичні й економічні уступки на користь своїх держав. Місцеві буржуазні круги й аґенти центральних держав натискали, домагаючись уступок буржуазним формам і прінципам, тим часом як з другої сторони неприхильники української держави пильно слїдили за кождим кроком Ц. Ради й її правительства, щоб знайти докази буржуазної, реакційної політики, аби дискредитувати її в очах пролетаріяту, й особливо селянства, що ловило всї сї інсінуації, смертельно трівожачись за долю аґрарної реформи, за прінципи третього й четвертого універсалу, про котрі вороги українства ширили чутки, що Ц. Рада вже скасувала їх пятим універсалом, і на те й закликала Німців, щоб віддати назад землю панам і знищити всї свободи.

В таких грізних обставинах було ясно, що тільки міцне обєднанне всїх українських сил коло охорони української держави, її демократичних і соціяльних здобутків може вивести Україну з небезпеки. Се й порозуміли ті ґрупи, які поставили над усе завданнєм моменту — захованнє української державности й самостійности. Відложивши ріжниці в принціпіяльних поглядах і в відносинах своїх до тих чи инших конкретних актів українського правительства, вони рішили всїми силами підтримати його і Ц. Раду та захистити від усяких потрясень.

Першим дїлом їх по поворотї до Київа Ц. Ради було оповіщенне її, видане „в день свята Т. Шевченка“ про те що Ц. Рада міцно стоїть і стоятиме при тих соціяльних демократичних ґаслах, які були проголошені третїм і четвер

тим універсалом, і про ті мотиви, які привели її до покликання Німців на Україну. Кабінет Голубовича поповнено міністрами з усіх головніших українських фракцій (неукраїнські соціялістичні групи відтягнулись від участи в кабінеті), і таким чином всякі спекуляції на кабінетську кризу відхилено. Трактати з центральними державами по довгій і жвавій дебаті ратіфіковано. Рядом виступів розсіяно підозріння не-українських груп щодо зміни українського курсу в бік шовінізму і націоналізму. Особливо важне значіннє мали з сього боку наради і дебати в справі скликання Установчих Зборів.

Українська Центральна Рада вже двічі визначала час скликання Українських Установчих Зборів і тепер нетерпляче чекала вияснення результатів виборчої кампанії, яка переходила в перших днях сїчня, підчас самого большевицького находу. Можливість негайного скликання першого безпосереднього народнього представництва, вибраного на основі загального, рівного, таємного і пропорціонального голосування, та передачі йому дальшого керування справами незалежної України була дуже цїнна для неї.

На останнїй сесії Центральної Ради, в сїчні, було ухвалено, що Установчі Збори можуть зібратись, коли по тимчасовому підрахунку буде констатовано, що половина членів Установчих Зборів уже вибрана. Правда, висловлялись гадки, що з огляду на той большевицький терор і всякі неправильности, в яких проходили вибори, краще їх признати недійсними і розписати нові вибори до Установчих Зборів, або минаючи їх розписати вибори просто до парляменту, прийнявши й конституцію й виборчий закон в Центральній Радї. Але кінець кінцем більшість її висловилась рішучо за скликаннєм Установчих Зборів на основі вже переведених виборів, коли є тільки якась законна можливість того — по мисли згадачої сїчневої ухвали. Громадянство, спеціяльно селянство, жадібно чекало обіцяних Центральною Радою Установчих Зборів, і очевидно їх не можна було лишити не здійснивши сеї обіцянки, коли якась можливість скликання Установчих Зборів була справді.

Ся можливість скликання з очищеннєм території вияснялась все більше і вносила заспокоєннє в напружені настрої громадянства України. По тяжких і болїзних переживаннях громадянству хотїлось спочити духом на якімсь спільнім постулятї, котрий-би дав обєднанне поріжченим течіям, вказав вихід з попсованих відносин, з безвихідних суперечностей, приніс змогу почати на ново роботу на новім ґрунтї, відкинувши старі рахунки, старі орієнтації. Його гаслом ставало: негайне скликанне Українських Установчих Зборів, і більшість Центральної Ради прийняла його: 11. квітня вона ухвалила скликати Українські Установчі Збори на день 12. травня.

На сході і заході.

Антантські воєнні операції проти совітєько-большевицької Росії скрили ся в тїни найважнїйших під сю хвилю подій на Балканї. Опанованнє цїлої майже Сибірі чеськословацько-японськими військами — від Владивостоку по Самару прогнано і скинено большевицьку владу — пройшло мовчки, без коментарів на сторінках поважної і сенсаційної преси. Вдачами і невдачами большевиків, здаєть ся, мало хто інтересуєть ся, а тимчасом, коли вірити англїйській пресї над Волгою появила ся нова, велика 500.000 армія, зложена з нїмецьких і большевицьких віддїлів, армія зовсїм боєспосібна, бо вимуштрувана нїмецькими інструкторами і добре зоружена. Очевидно, що її призначенне: недопустити до відновлення східнього фронту і відновлення війни на областях б. російської імперії. Поки що ся армія машерує в напрямі Красного Уфінська, який находить ся ще в чехо-словацьких руках. На инших російських фронтах варта підчеркнути не маловажну воєнну подію на каспійськім фронтї. Противники большевиків напрягли всї сили, щоби заняти Астрахань. Сильні віддїли під проводом полковника Бічеракова йдуть вздовж берега каспійського моря на північ. Піддержує їх англїйська фльотиля. В Красноводську Англїйцї висадили десант і цїла залїзнича лїнія Красноводськ—Асхабад находить ся в руках протибольшевицьких віддїлів. Большевики, немов замовкли і орґанїзують ся проти своїх численних ворогів.

На заході шаліє величезна битва о т. зв. лїнію Гінденбурґа. Треба признати, що антантї щастить. В центрі фронту і найважнїйшім відтинку бої йдуть вже о місто Камбре, хоробро боронене нїмецькими військами. На північ Англїйцї і Бельгійцї приневолили нїмецькі війська до опорожнення лїнії Іперну, Вишати, Діксмінду і т. д. Подібний образ страшної битви шаліє на південь від Камбре аж до Ст. Квентен, а дальше в Шампанії, в Арґонах аж до ріки Мас. Тут під напором переважаючих французько-американських військ Нїмці приневолені крок за кроком уступати. Є чутки, що антанта готовить ся до великого наступу в Альзації, Льотарінгії і що Нїмці приготовили евакуацію сих провінцій.

Супроти сих успіхів антанти на всїх фронтах бою і великого успіху на Балканї, де Болгари заключили з антантою розем, Вільсон додає щораз нові точки мирових умовин до своїх відомих 14 точок і взагалї цїла антанта, упоєна успіхами і осмілена внутрішньою крізою в Нїмеччинї, де під напором лїберальної більшости уступили нїмецькі державники Гертлінґ і Гінце, стає щораз твердшою. Видаєть ся, що стоїмо перед якоюсь великою, загальною катастрофою і що днї війни вже почислені...

Рівночасно з сими боями в Европі великі англїйсько-арабські сили заняли цїлу Палестину з великим містом Дамаском і зближають ся до малої Азії, а сербські війська крок за кроком відбивають Стару Сербію і находять ся мабуть недалеко вже від Нїшу...

Вісти.

Зїзд представників юнацьких спілок. В днях 17.—18. серпня в Катеринославі відбув ся зїзд представників „Юнацьких Спілок“ учеників середнїх шкіл на Україні. Від імени мін. освіти зїзд витав п. Степаненко, від катеринославського вчительського товариства та „Просвіти“ проф. Біднов.

З докладів видно, що самоосвітня праця між українськими учениками середнїх шкіл ведеть ся жваво, що ученики брали участь в боротьбі за незалежність України, що орґанізацію учеників-Українців дуже гальмують вчителї україножери та русифікатори. Ухвалено, щоб центральний комітет „Юнацької Спілки“ видавав „Вістник“ орґан всїх спілок. На чолї самоосвітнього руху стоїть ученик Білий Володимир.

Офіціоз міністерства закордонних справ. З метою найповнїйшої і найширшої інформації европейських країн про політичне та міжнароднє житте України, міністерство закордонних справ в найблизшім часі має розпочати виданнє свого офіціозного орґану. Орґан видаватиметь ся нїмецькою мовою. (Н. Р.).

Катедри українознавства. На останньому свому засїданню рада міністрів постановила відкрити в харківському та одеському університетах чотири катедри українознавства, а також відкрити дві катедри українознавства в нїжинському історично-фільольоґічному інституті.

Українське посольство для Туреччини. Незабаром в Царгород через Одесу має виїхати новопризначений український посол в Туреччинї, О. Кістяковський. В одеському порті вже стоїть пароход „Великий Князь Александер Михайлович“, на якому українське посольство поїде в Туреччину.

На Чорноморщині. Останніми часами помічаєть ся на Чорноморщині велике заціkавленне до українського руху, українського слова і просвіти. (Н. Р.).

Боротьба з русифікаторами на Україні. Як відомо „Протофіс“ — орґанізація зрусифікованого на Україні великого промислу і торговлї — подала українському правительству записку, в якій домагаєть ся, щоби російська мова стала на рівні з українською державною мовою України, бо, мовляв, українська мова ще не розроблена, а російською урядують навіть вищі урядовцї українських міністерств. Проти сього протестує ціла національно-свідома Україна. Найперше в довшій гарній записці запротестував д. Шелухин, предсїдатель української мирової делеґації, опісля Український Національний Союз, урядовці з міністерства закордонних справ, освіти, внутрішніх справ і шляхів, а тепер зі всіх кутків України, від ріжних установ і громадських орґанізацій і поодиноких людей. Особливо звору шаючий протест вояків-Українців київського клінічного шпиталю, які втратили своє здоровлє в боротьбі з московсько-большевицьким наїздом.

„Молода Україна“. Управа громад бувших полонених „Молода Україна“, вибрана на загальних зборах 18. вересня відбула 2 засїдання в помешканню „Українського Клюбу“ в справах орґанізації Громади і підготовки наміченої статутом культурно-просвітної й орґанізаційної роботи на Україні. Найбільше пекучим питанням для управи виявило ся безрадне становище з винайденнєм помешкання, за браком якого довгий час неможливо було розпочати дїяльности орґанізації громади та відкриття канцелярії для ведення робіт і ріжних інформацій. На засїданню 24. вересня управа в порозумінню між собою, обрала на голову управи і громади п, Миколу Шаповала, заступниками: Якова Тарасовського і Скоребза, секретарем п. Осипа Калюжного, скарбником Дмитра Скарженовського, господарем Трохима Падалку (Бахматовського) й адміністратором п. Андрїюка.

При нарадах управою пороблені заходи видрукувати статут громади в однім з українських таборів в Німеччині і навязати зносини з лїквідаційними комісіями та істнуючими орґанізаціями в тих-же таборах, а також з тими з бувших орґанізаторів та учителїв-Українців, що вже повернули з полону на Україну. Для інформації і запису в члени громади „Молода Україна“ управою доручено одному члену деякий час урядуванє в помешканню коопер. „Батьківщина“ (Пушкінська вул. ч. 39), куди треба звертати ся за всякими інформаціями.

Польський апетит на українські землї. У Варшаві відбуло ся 24. вересня віче в справі „kresów wschodnich“ (східних окраїн). Проводив декан і член Ради стану Парчевський, а головний реферат виголосив др. Добровольський. Віче покінчено такою резолюцією:

„З уваги, що землї давньої Річи посполитої за Німном і Бугом, історично, ґеоґрафічно і етноґрафічно становлять невідлучну часть Польщі і є для політичної самостійности і успішного економічного розвою конечні; що віддїленнє від Польщі було-би кривдою для мілїонового, свідомого своєї польщини населення сих земель, яке тисячними підписами ствердило свою незломну волю приналежности до польської держави; віче взиває польське правительство, щоби воно поробило всї старання для забезпечення наших східних земель польській державі.“

Скромні бажання!..

Земельний Банк у Київі. З днем 1. вересня увійшов на Україні в житте державний земельний Банк, який бере на себе розвязку земельного питання. Задачею сього банку буде творити малі сильні і добре уґрунтовані сільські господарства. В сій цїли, буде банк скуповувати без обмеження великі земельні посїлости і парцелювати їх між селян. Крім сього банк буде давати позички на мелїораційні цїли для піднесення краєвої продукції. Позички не можуть перевисшати 60 проц. оцїненої суми і видавані будуть в 4 і одна третя проц. заставних листах на протяг часу 14 до 66 і пів лїт. При закупні землї для банку обчислитиметь ся в 4 і пів проц. заставних листах, 6 проц. облїґаціях і в готівці після норми усталеної через міністерство скарбу.

Осїдком банку є Київ. На провінції віддїли його будуть містити ся в будинках давнього російсько-державного „Крестьянського Банку“. Філії давнїйшого російського державного банку, як також „крестьянского“ і дворянського банку завішуєсь, а аґенди їх обнимає новий український державний земельний банк.

На початок одержить земельний банк з державного скарбу 50 мілїонів карбованців, які служитимуть як резервовий капітал. Пізнїйше одержить банк право емісії 4 і пів проц. заставних листів на суму 200 мілїонів карбованців.

При помочи сього банку, ґетьманське правительство приступає до розвязки земельного питання на Україні. На підставі закона з 14. червня с. р. землю можуть набувати всї, але лише найбільше по 25 десятин на особу.

Український Національний Союз. Орґанізаційна робота в Союзї йде дуже жваво. За останнї тижнї повстали нові губернїяльні філії Союзу в Харкові і Катеринославі. На засїданню 20. с. м. принято в члени Союза українську Краєву Кримську Раду, яка для постійних зносин з центром української політичної думки вислала в централю Союза в Київ свого представника. Тепер ідуть переговори з делеґацією Білорусинів в справі навязання контакту з білоруською краєвою Радою і взаїмної допомоги. 20. с. м. президія Союза передала меморандум і докладну записку представникам центральних держав в справі сучасного політичного становища в нашій державі. З важнїйших питань нашого національного життя належить зазначити справу оборони української культури. Союз розробляє докладний плян і йде підготовка матеріяльних засобів на сю справу. Черговим питанням для Союзу являєть ся справа оборони нашої школи і освіти загалом. Закордонні інформаційні бюра Союза вже почали свою роботу.

Зразком поваги, якою Національний Союз тїшить ся у громадянства може послужити хоч-би отся телеґрама, поміщена в „Новій Раді“: „В сей тяжкий момент, коли чорне російське гайвороннє і всї вороги України звідусїль ведуть похід на українську державну мову і культуру, ми щиро витаємо оборонця прав України — Український Національний Союз і його шановного голову, премєра першого українського національного кабінету, за яким ще довго жалкуватиме все українське суспільство“. — Лубенська залїзнича українська громада.

Румунська місія. 26. вересня прибула до Київа спеціяльна економічна місія Румунії під проводом уповновласненого міністра Концеско. Делеґацію зустрів на залїзничім двірці представник міністерства закордонних справ Ю. Гасенко. Після привитань місія поїхала в призначене для себе помешканнє в готелю „Петроград“. Місія залишить ся в Київі деякий час.

„Любі гості“. Недавно до Київа приїхав відомий чорносотенний публїцистичний дїяч, редактор бесарабських часописів Крушеван, а також і славетний Замисловський. Чорна галич на добре обсїдає Україну...

Українська Академія Наук. Закінчилась праця комісії академика Вернадського по утворенню Української Академії Наук. Постановлено призначити на історично-фільольоґічнім віддїлї 21 академиків, на фізично-математичнім 25 академиків, на віддїлї соціяльних наук 20 академиків; пропонуєть ся встановити 4 фонди наукових підприємств, екскурсій, експедицій, купівлї колекцій, досвідних наук та біольоґічних наук. Скількість директорів вчених установ Академії, неакадемиків встановлено на 14.

Голяндія й Україна. „Відродженнє“ доносить: З Голяндії доносять, що розмова, яку мав в свій час спеціяльний кореспондент Голяндії з п. ґетьманом і п. міністром закордонних справ зробила в політичних і приватних кругах Голяндії велике вражінне. До неї поставились з особливою увагою і з великим заціkавленнєм.

Евакуація білоруських територій. Німецько-російська гранична комісія, яка радила у Вильні, дня 15. вересня покінчила свої праці. По інформаціям „Balt.-Litauische Mitteilung“ осягнено порозуміння в справі евакуації території на схід від Березини, на південь в Полоцка і на північ від Гомля, в пяти секціях, відповідно до виплачуваної в пяти ратах готівки, згідно з німецько-російським фінансовим договором з д. 27. серпня 1918. Евакуація начинаєть ся на північ від Лепля, увільнює залізницю Орша—Могилів—Рогачів, а також територію до ріки Друць, що становить перші чотири секції. Пяту секцію становить територія на захід від Друці до Березини. Евакуацію почато дня 20. вересня 1918, а має бути покінчена 28. лютого 1919 року. Березина остає в німецькім посіданню. До її східнього берега прилягає невтральна полоса. Росія обовязуєть ся не переслїдувати тих мешканців евакуованої области, які стояли на німецькій службі.

На Черниговщині. До Киіва приїхав черниговський губернський староста М. Висоцький, який зложив візит тов. міністра внутрішніх справ Райнботови і директорови департаменту загальних справ Можинському і зробив доклад про становище на Черниговщині. Тепер на Черниговщині ведеть ся вперта і пляномірна боротьба з большевиками. Для сеї мети сформовано добровільні партизантські віддїли з хліборобів. Такі віддїли істнують в слїдуючих повітах Черниговщини: Козелецькому, Ніжинському і Глухівському. Населенне само допомогає сим віддїлам боротись з большевиками. Установлено, що з Москви доставляєть ся на Черниговщину зброя і проклямації, які широко розповсюджують ся серед населення. На демаркаційній лінії становище далеко неспокійне.

Німецькі державники й Україна. Державний секретар Гінце, обговорюючи в головній комісії райхстагу східне питанне і становище німецької держави до поодиноких державних орґанізмів, які повстали на території давньої Росії, сказав між иншим: „На сході маємо спокій завдяки берестейському мирови. В інтересї Німеччини і її союзників треба держатись сего мира, як довго се можливо. Важною для нас є справа Криму. Він створив собі власну місцеву управу. Деякий час його правительство цїлком вдоволяюче працювало аж до хвилї, доки з півночи не притиснено його здержанням довозу збіжа. Крим сам собою не може жити, але потребує довозу збіжа. Продуктами Криму є овочі і тютюн. В найновійших часах відбули ся між Україною і Кримом господарські переговори, які довели до корисного висліду. Крим дістає знову довіз з України.

Найважнїйшим питанням, яке ворушить Україну, земельне питанне. Гетьман занимає ся основно сим питанням і розвідував ся про законодавство в сій справі в Німеччині. Він є тої думки, що можна примінити з користю на Україні наші досвіди. Ми йому помогли і будемо помагати, бо щаслива розвязка земельного питання на Україні є краєугольним каменем наших добрих відносин з Україною. Ще не осягнено згоди між Україною і Румунією в справі Бесарабії. Ми лише заявили, що не маємо ніяких замітів щодо прилучення Бесарабії до Румунії, але ми не взяли ніяких зобовязань супроти України і Румунії щодо розміру просторів, які мають бути прилучені.

Купуйте дешеві й загально-доступні видання Союза визволення України:

		к. с.
1.	**В. Антонович.** Хмельниччина в повісти Г. Сенкевича	—·80
2.	**М. Богданович.** Білоруське відродженне	—·80
3.	**Ів. Бочковський.** Фінляндія та фінляндське питанне	2·40
4.	**Вяч. Будзиновський.** Як Москва нищила Україну	1·20
5.	**М. Возняк.** Наша рідна мова. З 18 портретами	—·40
6.	**Памяти Івана Франка.** Опис життя, діяльности й похорону. Здадив М. Возняк. З 12 малюнками	2·—
7.	**Вол. Гнатюк.** Національне відродженне австро-угорських Українців (1772—1880 рр.)	1·60
8.	**Вол. Гнатюк.** Українська народня словесність.	2·—
9.	**Prof. M. Hruschewskyj.** Die ukrainische Frage in historischer Entwicklung (Укр. справа в історичнім розвитку)	1·—
10.	**М. Грушевський.** Якої автономії і федерації хоче Україна	—·80
11.	**В. Дорошенко.** У відповідь нападникам.	1·—
12.	**Вол. Дорошенко.** Українство в Росії. Найновійші часи. З численними портретами	2·40
13.	**Памяткова книжка** Союза визволення України з 103 іл.	5·—
14.	**М. Капельгородський.** Мої пісні	2·—
15.	**О. Кириленко.** Українці в Америці	1·—
16.	**G. Cleinow.** Das Problem der Ukraine	1·—
17.	**В. Короленко.** Як упала царська влада в Росії	1·20
18.	**О. Кобець.** В Тарасову ніч. З образками	1·—
19.	**О. Кобець.** З великих днів. З образками	1·—
20.	**М. Кордуба.** Північно-західна Україна	4·—
21.	**М. Кордуба.** Територія і населенне України	4·—
22.	**Др. І. Крипякевич.** Українське військо. З малюнками	—·80
23.	**Dr. E. Lewyckyj.** Galizien	1·20
24.	**Др. Е. Левицький.** Листи з Німеччини	1·60
25.	**Др. М. Лозинський.** Галичина в житю України	1·20
26.	**М. Лозинський.** Іван Франко. З портретом Ів. Франка	2·—
27.	**Др. М. Лозинський.** Михайло Павлик	—·80
28.	**Др. Осип Назарук.** Слїдами Українських Січових Стрільців. З малюнками	7·—
29.	**Др. Іван Пулюй.** Ukraina und ihre internationale politische Bedeutung	1·60
30.	**St. Rudnyckyj.** Ukraina. Land und Volk. Бр. 20·— в полотні	24·—
31.	**О. Скоропис-Іолтуховський.** Значінне самостійної України	—·40
32.	**Проф. С. Томашівський.** Церковний бік української справи	—·60
33.	**M. Trotzkyj.** Die ukrainische national-politische Bewegung	1·—
34.	**М. Троцький.** Литовці	—·80
35.	**М. Троцький.** Як прийшло в Росії до революції	1·20
36.	**V. Choma-Dovski.** Ukrajina i Ukrajinci (по хорватськи)	2·—
37.	**Др. Л. Цегельський.** Русь-Україна і Московщина-Росія	1·60
38.	**Др. Андрій Чайковський.** Петро Конашевич Сагайдачний	—·30
39.	**Чужинці про українську справу**	—·80
40.	**Т. Шевченко.** Кобзарь. 2-ий випуск	2·—
41.	**Проф. І. Шишманов.** Роля України в болгарськім відродженню	—·40

Набувати можна отсї всї книжки в Адміністрації видань Союза визволення України. **Wien, VIII., Josefstädterstr. 79, II. St., T. 6.**

Купуйте добрі й гарні видання УЧИТЕЛЬСЬКОЇ ГРОМАДИ в Коломиї.

1.	Вибір нарисів і новель Стефаника, Семанюка, Мартовича	К.	1.60
2.	Вибір казок народніх, Драгоманова, Франка	„	1.60
3.	Дж. Там. Фольклор	„	1.60
4.	Ів. Левицький. Побіда Хмельницького під Збаражем	„	—.20
5.	Макогон. Проти филї. Новелї	„	—.40
6.	„ Учительські гаразди. Нариси	„	—.40
7.	Приймак. Поезії	„	—.80
8.	Селянський. Польська школа в московськім ярмі	„	—.30
9.	„ Ясне сонїчко України. Істор. повість	„	—.30
10.	М. Сл. У зарані слави. З княжих часів	„	—.30
11.	Л. Толстой. Думки про народне образованне	„	—.40
12.	350 загадок молодим і старим на забаву	„	—.40
13.	Учительський альманах	„	4.—
14.	Ів. Франко. Вибір поезій	„	1.60
15.	„ В потї чола	„	1.60
16.	Хлопська доля. Оповід. Стефаника, Семанюка	„	—.10
17.	Т. Шевченко. Гайдамаки	„	—.80
18.	„ Історичні поеми	„	—.50

Замовляти в адміністрації „Вістника“: Wistnyk, Wien, VIII, Josefstädterstraße 79.

В адміністрації „Вістника“ можна набути:

12 малюнків Сергія Васильківського . . . „ 2·00

Зміст: Україна і центральні держави. — О перевагу сил на Балкані. — Україна й европейські держави. — Політика і житє в Холмщині. — З австрійського парляменту. — М. Грушевський. Як творилась Українська Держава. — На сході і заході. — Вісти.

Видає і відповідає за редакцію Микола Троцький

— З друкарні Адольфа Гольцгавзена в Відні. —

ЦІНА 50 СОТ. ЦІНА 50 ШАГ.

ВІСТНИК
ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділі. — Менших рукописей не звертає ся. Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К. 6 карб.; квартально—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа 50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

V рік. Ч. 41. Відень, 13-го жовтня 1918. Ч. 224.

Мировий конґрес і „Деклярація прав народів".

Нещо давно*) писали ми на сім місці про потребу „Декларації прав народів" (Д. П. Н.), яко правної підвалини майбутнього міжнароднього захисту недержавних народів і національних меншостей на чужій державній території, яка рівночасно була-б також правно-зобовязуючим реґулятивом для полагоджування загалом всіх спірних національних справ.

Тепер, коли проблєма миру перестає вже бути лише pium desiderium й переходить в сферу дуже близької дійсности — справа „Д. П. Н." так само перестає бути якимсь мрійним постулятом, але стає актуальною проблємою першорядного реально-політичного значіння та невідкладної необхідности.

Тому неминуче треба поставити сю проблєму на певний реальний ґрунт, а задля того зясувати провідні засадничі її думки та технічний бік її переведення. Се власне є завданнєм дальших рядків сього нарису.

Вихідною точкою наших уваг щодо сього є принціпіяльна передумова, що на будуче положенне всіх народів під державно-політичним оглядом має бути правно й міжнародно так обґрунтовано та забезпечено, щоб через се абсолютно був унеможливений який-будь національний утиск або поневоленне в области національного життя. „Д. П. Н." має саме творити правну базу міжнароднього характеру та загально-обовязуючого значіння для всіх держав, країн і народів.

На нашу думку „Д. П. Н." є неминучою предумовиною майбутнього світового (або тільки та поки-що европейського) союза народів, про який в часі війни чимало писалось і говорилось та в формі якого уявлюєть ся тепер майже загально орґанізація національно-державних відносин і політичного міжнароднього життя після війни.

Тому „Д. П. Н." насамперед мусить прилюдно й з загально-обовязуючою правосильністю признати абсолютне право всіх народів (без жадних виняткв) на повне національне житте у всіх його проявах і формах, то є: під культурним, господарським і політичним оглядом. Се значить, що на будуче не допускаєть ся жадна винародовлююча політика, жадна примусова асиміляція „інородців" та „окраїн". Конкретно кажучи — раз на все забороняєть ся переслїдуванне релїґії у звязку з національною приналежністю; переслїдуванне національних мов в прилюдним вживанню й особливо в шкільництві, (котре очевидно й безумовно та скрізь має бути поставлено на єдиноразумнім принціпі навчання в рідній мові), в пресї та в літературі. Відтак забороняєть ся кождий національний бойкот з винародовлюючою цілю, особливо-ж економічного характеру. Далі касують ся всї горожанські й державно-політичні обмеженя протинаціонального характеру. Кождому народови, без огляду на його расове походженне, релїґійне віруванне, численість, територіяльну поширеність і т. д, признаєть ся повне право на самоозначенне під політичним, культурним та економічним оглядом. Се значить, що кождий нарід сам рішає (без якого будь зовнїшнього примусу чи натиску) про свою державну приналежність та форму власного політичного ладу. Там, де наслїдком дотеперішнього державно-політичного утиску, а поруч з сим і загально-культурного занепаду і таким чином зглядно малої національної самосвідомости — воля народу не може поки що проявити ся в справжнїм своїм виразї, — там національний референдум чи плебісцит мають відложити ся на кілька років, а тимчасом країна ся міжнародно забезпечуєть ся перед кождою націоналїзаторсько-асиміляторською пропаґандою в дусї історично-імперіялїстичних прямувань.

Се застереженне особливо відносить ся до тих країн (подекуди середно-европейських, але головно східно-европейських), де лютує боротьба між історичними народами-панами та „неісторичними" народами-кріпаками, що прокидають ся до національної самосвідомости та ведуть боротьбу за визволенне з ярма чужої національної ґеґемонії.

В таких випадках міродайним може бути етнічно-національна приналежність народньої маси і в жаднім випадку ренеґатські засади винародовлених перекінчиків, що виступають проти природних змагань згнобленої людової маси власного народу. Абсолютно відкидаєть ся в таких випадках релїґія, яко національна ознака.

Взагалї там, де росходить ся о суперечні національні домагання панських та кріпацьких народів в жаднім випадку воля сих останнїх не може насилувати ся постановами та бажаннями перших, особливо-ж в справах спільної чи окремої державности. Жадним робом поневолений нарід не має бути змушеним до прийняття панської державности, хоч-би старі пани й обіцяли йому рай на землї в оновленій старій державі.

Принціпіяльно отже слїд було-б відкинути які-будь спроби відновленя історичних державних конструкцій, бо всї вони майже без винятку будуть огнищами національних заколотів та ворогувань, отже творитимуть небезпеку для міжнароднього миру.

З наведеного видно, що „Д. П. Н." касує на будуче яку-будь ранґову клясифікацію народів на вищих та низчих, більш чи менш вартних. Під сим оглядом вона має бути базована на принціпі національної рівноправности й рівновартности.

Словом „Д. П. Н." має стати свого рода основою майбутнього спеціяльного національного права, завданнєм якого буде нормувати національне житте після війни, запобігати національним конфліктам, усувати старі національні ворогування і загалом полагоджувати національні спори та питання,

*) Див. нашу статю про се в 29 ч. „Вістника".

де-будь та в якій-будь формі вони-б не появлювали ся на черзі дня.

А се можна буде осягнути лише тоді, коли на будуче реґульованнє національних відносин буде заложено на певнім правнім, загально-обовязуючім ґрунті, коли буде усунена й унеможливлена дотеперішня необмежена сваволя пануючих народів та держав, що трактують національні спори як власні хатні справи, щодо котрих можна поводитись зовсім безконтрольно, самовільно й без найменьшої відвічальности перед цїлим світом. Тому неминучим є, аби на будуче національне право мало міжнароднїй характер та загально-обовязуючу екзекутивну силу.

Американський президент Вільсон, котрий в своїх проґрамових заявах і промовах в справі вибудування нового державно-політичного ладу після війни, виявив чимало зрозуміння для величезного значіння національної проблєми під сим оглядом, слушно зауважив (в промові з лютого с. р.) з сього приводу: „Ся війна має своє коріннє в нехтуванню прав малих народів і племен (ми сказали-б поневолених і недержавних взагалї, без огляду на їх чисельність та величину їх території. Н. В.), яким не доставало зєдинення та сили, аби здїйснили свої домагання своєї власної державної приналежности та власної форми свого політичного життя. Тому тепер мають бути зроблені обовязуючі умови, котрі унеможливили-б такі річи на будуче й сї зобовязання мають спочивати на сполученій силї всїх народів, які поважають справедливість і хочуть її перестерігати в кождім випадку“.

Очевидно, що така реформа в національній політиці, яку передбачає пропонована тут „Д. П. Н.“ — не є можлива без кардинальної відповідної реформи всього міжнароднього права й політики загалом, що стоять в суперечности до поставлення національної політики на міжнародний правний ґрунт з узнанєм неначе засади інтернаціональної „кругової поруки“ за додержанне національних прав супроти кождого народу й кождої країни. Бо се рішуче суперечить дотеперішньому духови інтернаціональної політики, яка спочиває на незайманному доґматї абсолютної державної суверенности, атрибутом якої була дуже догідна й елястична засада „non intervention“ (невмішування) в краєву політику поодиноких держав, отже й повна їх безвідвічальність щодо сього перед міжнародним форумом. Найгірше ся самодержавна суверенність відбивала ся очевидно на беззахистному положенню поневолених і недержавних народів, котрі таким чином були цїлком видані на поталу націоналїстичного молоха ворожої державности.

Таке розуміннє державної суверенности суперечить духови демократизму та новочасних політичних прямувань взагалї. Воно є сумною спадщиною занепавшого політичного февдалїзму з одного боку, а з другого висловом капіталїстично-буржуазного індивідуалїзму, суто еґоістичного та протисуспільного характеру. Воно мусить тому зникнути разом з старим ладом, який починає розпадатись наслїдком війни.

Так само, як в громадськім життю протисуспільний еґоїзм та абсолютизм одиниць обмежуєть ся й параліжуєть ся авторитетом соціяльної ґеґемонії всеї суспільности,—подібно також майбутнє міжнародно-державне й політичне життє має спочивати на засадї релятивної лише суверенности поодиноких народів та країн. Повна суверенність буде атрибутом тільки загального союза народів, зложеного з представників сих поодиноких народів і держав та перед котрим сї останнї будуть відповідальні за свою політичну дїяльність, як на внї, так і в серединї.

Иншими словами се означає, що суверенність сих останнїх буде отже зглядна або ще лїпше автономна, то є, що вона абсолютно не допускатиме дотеперішнїх ексцесів державного самодурства й безоглядности в дусї дикунської засади: „праву моему не препятствуй!“

Очевидно, що таким чином фактична самостійність поодиноких народів та країн зовсім не буде обмежена. Навпаки, через се вона буде лиґше поставлена на тривкійший та певнїйший ґрунт, маючи захист проти непередбачаємих напастей і ексцесів сильнїйших сусїдів з ґлитайським апетитом та хижацькою вдачею.

Утвореннє проєктованого тут національного права й звязана з сим неминуча реформа дотеперішнього міжнародного права й політики в дусї новочасного демократизму та суспільного поступу — мусять бути очевидно переведені рівночасно та паралєльно, аби відтак два сї елєменти злили ся в одну ґармонїчну та орґанїчну цїлість, творячу непохитну базу для нового національного й інтернаціонального життя, в якому-б раз на все щезли всякий утиск чи поневоленнє.

Розуміють ся, що вони мають бути випрацьовані спільними змаганнями та силами всїх заінтересованих чинників. Найвідповіднїйшою умовою та місцем для сього, на нашу думку, може бути майбутнїй мировий конґрес.

З вище зясованих засад „Д. П. Н.“ є очевидним, що про майбутню долю народів і країн не можна рішати без їх присутности, не кажучи вже про те, щоб проти їх волї та інтересів. Конкретно се значить, що всї поневолені народи та країни мусять бути допущені на майбутнїй мировий конґрес. Отже сї делєґати поневолених народів перед зборами конґресу мають забрати голос та мають випрацьовати для нього проєкт згаданої вище „Д. П. Н.“, а відтак разом з офіціяльними представниками істнуючих держав та пануючих народів перевести потрібну реформу міжнароднього права в дусї демократизації й прилюдности інтернаціональної політики й дотеперішньої дипльоматії, а потім ухвалити „Д. П. Н.“, яко основу нового самостійного національного права.

Зреформоване й змодернїзоване таким робом міжнародне право разом з новоутвореним національним правом мають покласти ся відтак в основу мировых переговорів і в дусї вище зясованих засад та думок мусять бути полагоджені всї державно-національні справи, а в результаті сього повстати европейський зглядно всесвітнїй союз народів.

Н. В.

Для оборони української держави.

Введеннє загальної і обовязкової військової повинности на Україні, се справа найблизшого часу. Минулого тижня, під проводом Ф. Лизогуба рада міністрів приступила до розглянення внесеного воєнним міністром статута військової повинности в українській державі. Закон сей буде переведений в спішнім порядку, через се, що воєнна управа наміряє вже в падолистї приступити до значного набору рекрута і формування більшої армії на Україні.

З приводу сього міністер Рогоза висказав ось які замітки відпоручникам київської преси: „Речинець військової служби ще не усталений, справи полекш і відпусків будуть основно передискутовані. Правильна армія потрібна українській державі як воздух і армія буде. Прийде ся оповістити покликаннє молодїжи, яка в сїчні 1919 р. кінчить 20 лїт. Не всї однак будуть взяті, тому що загальне число рекрутів було-б більше, чим його потрібує поки-що українська держава. Передусїм возьме ся рекрута, якого неприсутність в сімї не відібєть ся матеріяльно на хатньому господарстві. Кадра офіцерів вже зіставлена і тепер управа працює над складними питаннями одягнення і уоруженння будучої української армії.“

Тов. морського міністра Н. Максимов заявив слїдуюче: „Статут про військову повинність на Україні в однаковій степени дотичить фльоти, як і сухопутнїх військ. Досї обслугують фльоту наємні люде, далї не буде сього. Для фльоти треба 15 тисяч моряків і ми їх дістанемо при падолистовім наборі. Крім сього до 10 тисяч буде віддано в розпорядженнє корпуса пограничної сторожі, а дві тисячі в морську піхоту.“

Про хід робіт київська преса доносить слїдуюче: Підготовні роботи скінчені. Вскорі під знаменами перших українських полків стануть горожани самостійної України. Пого-

лоски, будьто німецькі і австрійські війська незичливо відносять ся до формування української армії і ставлять сьому немислимі перепони — є позбавлені всяких основ. Навпаки, союзні власти раді-би се діло прискорити. І справді, завдяки сьому грандіозна робота утворення цілої армії з восьми корпусами, з всіма необхідними частями і інституціями наближаєть ся до кінця. Ся армія творить ся невтомними трудами буквально „з нічого".

Про се, що зроблено, дає короткий огляд звіт з нарад представників корпусних комендантів в Київі: „Вся територія України поділена на 8 корпусних районів, кождий з них ділить ся на два дивізійні округи. Система комплетування армії буде строго територіяльна. Двайцятилітних новобранців, найбільше здорових в фізичньому і моральному відношенню, тому, що не переходили ще большевицької школи, буде більш 300 тисяч, та поки-що буде призвано значно менше число. Теоретична підготовка скінчена, розіслано обіжники, випрацьовано програми науки, більш одноцільні і вичерпуючі, як се було в російській армії. Всї міри, справлені до підготовки покликання, населенне зустрічає з розуміннем справи і спокоєм. З матеріяльного боку українська армія обезпечена аж до офіцирів, яких є більше, чим поки-що треба, для їх сїмейств буде видавати ся часть платні в натурі. Питанне поміщення є складне тому, що многі казарми поруйновані взривами, пожарами або заняті союзними військами, хоч і тут союзники йдуть на зустріч потребам України. Воєнна управа з цілою енергією приводить в порядок, перебудовує і направляє будівлї пригожі на поміщення військ, заводить електричність, лаштує бані для війська і т. ин.

Склад української армії означений докладно; на днях в „Воєнно-научнім журналї армії і фльоти України" явить ся подрібний список всїх окружних сил армії і фльоти, їх команд і місця постою. Вже готові кадри восьми корпусів по дві дивізії піхоти в кождім, крім сього сформована сердюцька дивізія в Київі і дивізія ґен. Натієва. Недавно прибула зза границї дивізія сїчових стрільців, названа першою стрілецькою дивізією. Таким способом навіть одна піхота числить 19 дивізій, що становить немалу силу. В склад української армії входять декотрі старі полки російської армії, з їх офіцерською командою. Робота воєнної управи йде енергічною ходою, стремить вона до як найскоршого обезпечення України власною збройною силою. Проєкт воєнного міністерства зводить ся в загальних чертах до слїдуючого:

Можливо повне переведенне засади загального обовязку військової повинности, повна аполітичність армії і зменьшенне літ дійсної служби.

Для всїх увільнених ізза всяких причин з військової служби, за виключеннем зовсїм неспосібних до неї, установляєть ся окрему подать. Виїмки і полекші значно обмежені.

Воєнне міністерство є переконане, що тільки армія, не приймаюча ніякої участи в політиці, може дати охорону державі.

Части, призначені до служби позаду військ, будуть устроювати ся з старших людей в віці 38—45 літ. Се буде народня резерва. Статут військової повинности української держави складаєть ся з 9 частей після правил, припятих в других европейських державах. Час дійсної служби — 2 роки, має метою пропустити через ряди військ більшу скількість людей, які, обучені, були-б в запасї, однак не старші над 38 літ. В наслїдок вкорочення часу служби, відпуски будуть не довші, чим двомісячні, инакше вони не вчислялись-би в дійсну службу. Щоби вчинити армію аполітичною, обмежено її участь в політичнім життю держави, а саме:

Військові не можуть користати з активного виборчого права, забороняєть ся їм приймати участь в політичних організаціях і бути присутними на згромадженнях, далї не вільно військовим являти ся на маніфестаціях і демонстраціях і взагалї зібраннях з політичним характером.

Щодо полекшень, то вони повинні йти на руку ранньому покінченню студій. При установлюванню полекшень буде як найменш виїмків, тому, що вони дїють ся на кошт і рахунок других горожан.

Найменша міра роста, та сама що перше: 2 аршини 2 і пів. верш.

У фльотї час служби обмежений також на 2 роки, хоча наука там складнїйша. Загальний час служби у фльотї означуєть ся на шіснайцять літ, з яких 4 роки дійсної служби і 12 літ в запасї.

Запас фльоти ділить ся на дві категорії, з яких друга призначаєть ся до служби в воєнних пристанях.

Мир на засадах Вільсона.

Дня 5. жовтня осередні держави предложили за посередництвом американського президента Вільсона перемирє на суші, морі і воздусї, а в звязи з сим розпочаттє переговорів про заключенне мира на засадах, які виложив президент Вільсон перед американським конґресом в чотирнайцятьох точках дня 8. січня 1918 р., в чотирьох точках своєї бесїди з дня 12-го лютого 1918 р. і в пятьох точках своєї програмової промови з дня 27. вересня 1918 р.

Засади, які містять ся в 14 точках мирової програми Вільсона, такі:

1. Явність дипльоматії. Всї мирові договори мусять бути явні і явно заключені, не сміє ся заключити нїяких тайних міжнароднїх умов, але належить вести дипльоматію отверто і явно перед цїлим світом.

2. Свобода на морі. Мореплавство є цїлковито вільне як підчас мира, так і в війні на всїх морях поза територіяльними водами, з виїмком тих морей, що є цїлковито або частинно замкнені на підставі міжнародньої умови в цїли переведення міжнароднїх переговорів.

3. Свобода торговлї. Належить усунути по можности всї господарські обмеження і установити рівність в торговельних зносинах всїх народів, що заключать мир і злучать ся в цїли його додержання.

4. Розброєнне. Належить установити і прийняти відповідні запоруки, щоби уоруженне народів знизити до найнизшого уровеня, який має бути усталений договором.

5. Кольонії. Упорядковує ся свобідно, щиро і безпартійно всї кольоніяльні питання на підставі строгого придержування засади, що при рішенню всїх суверенних справ мусить узгляднити ся в рівній мірі інтереси місцевого населення з управненими інтересами правительств, яких права мусять бути обмежені.

6. Берестейський мировий договір. Належить зняти окупацію зі всїх російських областей і уладнити всї дотикаючі Росії питання в сей спосіб, щоби запевнити найлїпше і найсвобіднїйше співдїланне инших народів світа і дати можність Росії независимо рішити про свій політичний розвій і національну політику та запевнити їй щире приятельське принятте до союза вільних народів на условинах, які вона сама хоче, а також помогти Росії у всїх справах, в яких вона сеї помочи потребує і бажає. Спосіб, в який обійдуть ся з Росією її братні народи в найблизших місяцях, буде ясною пробою їх доброї волї і їх зрозуміння для потреб Росії в відрїжненню від їх власних інтересів.

7. Бельґія. Цїлий світ годить ся на се, що Бельґія мусить бути очищена і відбудована і нїхто не підійме якихнебудь заходів, щоби обмежити її суверенність, якої вона уживає спільно зі всїми другими вільними народами. Нїяке друге діло, як саме те, не послужить до привернення довіря

народів в права, які вони самі собі установили для уладнення відносин між собою. Без сього ціла будова і сила міжнародного права була-би на завсїгди захитана.

8. Відбудова Франції і зворот Альзації і Льотарингії. Всї французькі области належить освободити, а обсаджені части краю відбудувати. Несправедливість, якої дізнала Франція від Прус в 1871 р. в справі Альзації і Льотарингії, яка від 50 майже лїт безпокоїла світовий мир, належить направити, щоби забезпечити мир в інтересї всїх.

9. Поправленнє границь Італії належить повести після національних границь.

10. Народи Австро-Угорщини, яким бажаємо забезпечити і охоронити їх місце серед всїх народів, мусять одержати першу способність до автономного розвою.

11. Балкан. Румунія, Сербія і Чорногора мають бути очищені, обсаджені области відбудовані. Сербія має одержати вільний доступ до моря. Відносини рїжних балканських держав між собою належить уладнати через приязну умову відповідно до історично-усталеної лїнії національної приналежности. Має створити ся запоруку для політичної і господарської независимости і територіяльної ненарушимости рїжних балканських держав.

12. Турецьким частям теперішньої османської держави належить запевнити ужиток суверенности, але другим народам, що тепер жиють під турецьким пануванням, належить запевнити безсумнївне безпеченство життя і безуслівну спосібність до автономного розвою. Дарданелї мусять бути отворені для свобідного переїзду кораблїв і торговельної комунїкації всїх народів під міжнародньою забезпекою.

13. Польська независима держава, яка мусить вміщати в собі области замешкані без сумнїву польським населенням, має бути створена, вона мусить мати вільний доступ до моря, а її господарська независимість і територіяльна независимість має бути забезпечена міжнародним договором.

14. Належить створити загальний союз народів. Осібні договори мусять дати взаїмні запоруки політичної независимости і територіяльної ненарушимости в рівній мірі для великих і малих держав.

Засади 4. точок з 12. лютого 1918:

1. Кожда частина остаточної угоди, яка відповіла-би в кождім данім випадку справедливости, мусить бути доведена до такого порозуміння, яке найправдоподібнїйше забезпечувало-би трівкий мир.

2. Народи і провінції не можна пересувати з під одної верховної влади під другу, так, якби вони були лише річами і фігурами в грі, хочби се була велика гра рівноваги сил.

3. Тому, на віки вічні належить задекретувати, що розвязка територіяльних питань, видвигнена сею війною, має бути вирішена в користь дотичного населення, а не може бути лише частию простої виміни чи компромісу претенсій ривалїзуючих держав.

4. Всї ясно означені національні претенсії мають одержати як найбільше можливе заспокоєнне.

Засади 5. точок з дня 27. вересня 1918:

1. Справедливість, на якій мусить бути збудований мир, не може знати ніяких упривілїйовань, але мусить дати рівні права для всїх причасних народів.

2. Не можна класти нїякого спеціяльного інтересу поодинокого народу чи національної групи в основу якоїсь части договору, як се не годить ся зі загальним інтересом всїх.

3. В загальній родинї союза народів не може бути нїяких спеціяльних договорів.

4. В серединї союза не може бути нїяких спеціяльних державних чи господарських комбінацій, нїякого господарського бойкоту в якій-небудь формі, з виїмком удїлених через союз уповновласнень наложення кари через виключенне зі світових ринків ізза дисциплїни і контролї.

5. Всї міжнародні умови і договори якого-небудь рода мусить ся оповістити дословно перед цїлим світом.

Скорше, чим можна було надїяти ся, надійшла від Вільсона відповідь. Вона не містить ні згоди на нїмецьку мирову пропозицію, ні не відкидає її; Вільсон ставляє тільки три, сказати-б так, вступні питання, які, на його думку, дуже важні в звязку з відповідю на ноту.

Вільсон питає, чи нїмецьке правительство справдї приймає условини його відомих мирових точок так, що „дискусії потреба було-би тільки для практичного переведення водробиць.“ З тих точок тільки дві торкають ся дотеперішнього нїмецького стану посїдання.

Про Альзацію і Льотарингію Вільсон сказав, що „несправедливість, якої дізнала Франція від Прус в 1871 році в справі Альзації і Льотарингії, яка від 50 майже лїт безпокоїла світовий мир, мусить бути направлена, щоб мир був забезпечений знова в інтересї всїх.“ Слово „направленнє“ може мати також инший зміст, як пряме прилученнє Альзації й Льотарингії до Франції. Дальше Вільсон домагаєть ся незалежної Польщі з безсумнївно польським населенням і з доступом до моря. Польська держава з доступом до моря може повстати тільки коштом державно-нїмецької території, причім Вільсон розуміє безсумнївно польські території.

Друге питанне каже „чи канцлєр говорить тільки в імени тих самих факторів держави, які вели досї війну“, иншими словами, чи правительство нїмецького канцлєра кн. Макса з Бадену говорить тільки в імени цїсаря, чи в імени нїмецького народу.

Третє питанне відносить ся до розему і щодо сього заявляє Вільсон, що він не чує ся управненим до предложення союзникам розему так довго, „як довго війська центральних держав стоять на їх земли.“ Опорожненне всїх занятих областей є передумовою розему і се питанне Вільсон поставив безсумнївно в порозуминню з цїлою антантою.

На австро-угорську ноту Вільсон поки-що рішив ся не давати відповідь. Щодо Австро-Угорщини справа являєть ся дуже поплутаною, а Вільсон не хоче вязати собі рук на вступі до мира її національно-державними проблемами.

У відповідь президентови Зєдинених Держав Америки нїмецьке правительство заявило:

Нїмецьке правительство приймає условини мира, які президент Вільсон в промові з 8. сїчня і в пізнїйших бесїдах подав як основу трівкого, опертого на правах мира. Цїлю вступних переговорів було-би се, щоби порозуміти ся в справі практичного приноровлення поодиноких точок. Нїмецьке правительство приймає і се, щоби також правительства держав, які є в союзї з Зєдиненими Державами, станули на основі заяв президента Вільсона. Нїмецьке правительство, як і австро-угорське заявляють себе готовими завісити збрую на основі опорожнення занятих територій, що відповідає бажанню президента. Воно предкладає президентови спільну акцію мішаної комісії, яка-би заняла ся потрібними працями при опорожненню. Теперішне нїмецьке правительство, яке бере на себе відповідальність за помиренне народів, говорить в імени сих, що досї вели війну і за згодою великої більшости нїмецького парляменту. Кожду заяву попирану волею сеї більшости висказує нїмецький кавцлєр в імени нїмецького правительства і нїмецького народу.

Внутрішня та закордонна політика України.

В розмові з співробітником „Кіевской Мысли“ висловив я голова ради міністрів Ф. Лизогуб про пекучі питання внутрішньої й закордонної політики України.

Сими днями українська суспільність — сказав премієр — ознайомить ся з думками правительства з приводу недалеких формувань національної ґвардії й національного війська. Хоч на Україні вдало ся в останнім часі привернути розмірний порядок і спокій, все-таки большевизм по давньому активний. Щоб у коротці усунути лихо, рада міністрів постановила в найблизшім часі приступити до утворення національної ґвардії й національного, виключно добровільного війська. Наша національна ґвардія відповідатиме в загальних рисах французькій національній ґвардії 1872 р. Тоді французька армія служила самообороною для широких мас французького населення. Та армія борола ся не з ідеями, а з акціями. Українське правительство має в сім змислї анальоґічні ціли. Національна ґвардія буде самообороною городського населення на ровід державним установам, військам, міліції. Як армія самооборони — вона увесь час находитиметь ся на місці. Напр. в Миколаєві виключно з добровольців повстали перші віддїли національної ґвардії в числі 1500 душ і приносять велику користь місцевому населенню.

Що торкаєть ся пляну орґанізації національної ґвардії й добровільних національних військ, тепер під проводом міністра внутрішніх справ І. Кістяківського та при участи міністра війни ґен. Рогози відбувають ся окремі наради, на яких розробляють ся деталї формування національної ґвардії. Ось сей плян. До виповнення функцій національної ґвардії закликують ся в усіх містах України істнуючі районові і домові орґанізації, а де нема їх, вони поспішно творять ся. Домові орґанізації беруть на себе спис усього мужеського населення здатного до вступу в національну ґвардію, та притягають його до сього обовязку, наскільки се покажеть ся необхідним. Треба ще рішити справу, чи дати домовим комітетам зброю, чи зберігати її в означених місцях і давати населенню в міру необхідности. В кождім разї формуваннє національної ґвардії відбуватиметь ся виключно по містах України. Що торкаєть ся національних військ, вони будуть готові в розмірно довшім часї. Рада міністрів саме розглядає статут постійної української армії. Коли хочемо мати сильну та здатну до бою армію, мусимо потратити на се як найбільше сил і як найбільше часу. Але що події йдуть своєю чергою, міжнародні внутрішні відносини щораз більше ускладнюють ся, треба тепер шукати оборони передусїм в самих собі. Умови хвилї диктують негайно приступити до утворення добровільних національних військ. Щодо сього не буде поважних технічних перешкод. Військове міністерство приготовило для будучої української армії кадри офіцерів і учителїв, які тепер вільні, так, що дуже легко використати їх тепер.

На перший заклик мають добровольцї зявити ся в полках для повнення служби. Зайняття відбуватимуть ся два-три рази на тиждень. Сформуваннє постійної армії на Україні збереже в тім-же часї й увесь апарат національної самооборони України. Як національна ґвардія призначена для міст, так національні війська призначені для внутрішньої та внішньої служби. Торкнувши ся питань закордонної політики, поінформував през. Лизогуб передовсїм про завдання румунської делеґації, що приїхала до Київа, а на чолї якої стоїть Концеско. Всї переговори України з Румунією матимуть тимчасовий характер, бо делеґація уповноважена своїм правительством вести переговори по строго економічним справам. А тимчасом українське правительство зацїкавлене передовсїм в розвязці ряду дипльоматичних і політичних справ, які торкають ся взаїмних відносин України й Румунії. Україну цїкавить напр. справа, чи Румунія признає українську державу в міжнароднім змислї, чи може відбути ся обміна дипльоматичними представниками та взагалї загальний погляд Румунії на Україну яко таку.

Про відношеннє України до Криму висловив през. Лизогуб таку думку: Крим повинен злити ся з Україною. Крим має повне право на найширшу автономію і щодо сього увесь склад міністрів піде на зустріч Кримови. Україна відносить ся до Криму по братерськи. Українське правительство з власної ініціятиви спинило митову війну з Кримом. Український премієр переконаний, що удасть ся прийти до порозуміння з представниками Криму, бо між Україною і Кримом нема ріжниці в інтересах, все рідне та спільне.

Далї висловив през. Лизогуб свій погляд на державну мову на Україні. Державною мовою повинна бути українська мова. Не так-то тяжко навчити ся української мови, зокрема для осіб, що живуть на Україні. Але на деякий час повинна лишити ся московська мова в судових інституціях, яко зрозумілїйша для значної частини населення. Заведеннє української мови, як державної, повинно відбувати ся постепенно.

Щодо загальних настроїв у звязку з закордонними та внутрішнїми подіями, заявив през. Лизогуб: Правительство української держави неустанно бороло ся і боротиметь ся з усїми тими елементами зправа чи злїва, що хочуть зруйнувати країну й потрясти нею. Забагато жертв витрачено для укріплення основних підстав державности та для заведення ладу й спокою, щоб знову наражувати на всякі тяжкі експерименти молоду українську державу.

„Молода Україна“.

Ми писали в останніх числах нашої часописи, що в Київі засновано товариство з бувших полонених Нїмеччини та Австро-Угорщини під назвою „Молода Україна“. Виписки з статута намічують такі цїли молодого товариства: 1) Відновлена бувшими полоненими в Нїмеччинї та Австро-Угорщинї громада прибрала собі назву „Молода Україна“. 2) Як культурно-просвітна орґанізація, своєю цїлю вона ставить: а) плекати серед українського народу здорову національну ідею і прямувати через зорґанізованнє національно свідомих елементів і освідомленнє широкого загалу народу до повної незалежности України, як національно-культурної, так і політично-економічної; б) обєднувати всїх національно свідомих бувших полонених Нїмеччини та Австро-Угорщини, а також і неполонених української національности, котрі твердо і непохитно стоять на ґрунтї цїлковитої незалежности України, як се зазначено під буквою *а* сього пункту; в) плекати обєднаних у самостійницькому напрямку, дбати про їх духовий і фізичний розвиток, підготовляти з них народніх робітників і провідників та ширити через них серед українського народу свої ідеї; г) спомагати обєднаних як економічно, так і культурно в їх дїяльности на користь громади. 3) Для осягнення своєї мети, громада „Молода Україна“ ширить серед українського народу словом і письмом і народнім мистецтвом загальну та національну освіту, привчає його до дїяльної участи в орґанізаціях та користаєть ся взагалї лише тими способами громадського виховання й пропаґанди, які здібні виробити тверді характери та самостійний спосіб думання. 4) а) Відкриває для розповсюдження своїх ідей у межах і поза межами України свої філії, бібліотеки, читальні, книгарні, видавництва і т. д.; б) видає на українській мові книжки, журнали, часописи і инше; в) упоряджує прилюдні читання, лекції, вистави, концерти, виклади, віча, диспути і инше; г) орґанізує курси українознавства, екскурсії, національні хори, мандрівні театри, спортові товариства і инше; д) заводить школи для дїтей і дорослих, захисти для бідних, бюра праці і инші просвітні і добродійні заведення; е) оповіщає конкурси і премії за найкращі твори письменства та умілости.

Справами громади кермують: Загальні Збори, Головна Рада, вибирана Загальними Зборами, управа громади, вибирана Головною Радою, контрольна комісія. Головна Рада — 19 членів, Управа — 7 членів, контрольна комісія — 3 членів. Після свойого уконституування Головна Рада видала поклик до бувших полонених, в якім між иншим читаємо: Ми не були ніколи в полоні байдужими до долі українського народу, не будемо такими і зараз, в сей трагічний момент, коли злі зграї круків летять з півночі... і з сходу на нашу землю, на наш край, коли темні духи нашого народу придавлені хвилями революції піднімають голови, орґанізують ся, йдуть походом проти української державности, проти української культури і проти святих і невідємних наших прав бути господарем своєї власної землі. Вони підкопують ся під нашу молоду державу, розїдають її орґанізм і загрожують запровадити нас знов у московське ярмо. Ми мусимо стати на вартї інтересів українського народу, взявши до рук иншу зброю і сею зброєю буде для нас живе і творче слово, якого не одняти у нас ворогам, міцна і стала орґанізація, що обєднає нас в однім гарячім пориві зміцнити нашу державу та національно-політичну свідомість широких кол українського народу. Потреба орґанізації всїх, хто був у полоні і брав участь у культурно-просвітній діяльности відчувалась уже зразу після повороту на Україну, коли ми зустрінуті холодною байдужістю з боку уряду і громадянства примушені були власними силами пробивати собі шлях до нового життя. „Молода Україна“ має своїм завданнєм не допустити до загину тої роботи, тих орґанізацій, що були утворені полоненими підчас перебування за кордоном, а перенести їх на Україну і продовжувати тут просвітньо-освідомляючу роботу і далї серед народу, опікувати ся знов прибуваючими з неволї, не давати їм роспорошувати ся по Україні і в морі ворожих впливів тонути на самотї в повній безпорадности, орієнтувати їх в хаосї нових відносин, давати притулок, вишукувати роботу, посади і вихісновувати їхні сили та набуту за три роки практику до орґанізаційно-кооперативного життя на користь будування і укріплення української державности.

Громада зараз завязує зносини з ліквідаційними комісіями в українських таборах Німеччини та Австро-Угорщини і незабаром має розпочати свою діяльність на широкі розміри.

Мирові переговори між Україною і Росією зірвані.

Українська мирова делеґація на своїм повнім засіданню дня 5-го жовтня відкинула домаганнє російської делеґації, щоб запитати контрагентів берестейського мира, оскільки договір, заключений між Росією і осереднїми державами, є обовязуючий також для України. Українська делеґація зажадала, щоби приступити негайно до нарад над границями і предложила докладні пляни границї, при яких пороблено значні уступки Росії. Вона попросила о відповідь до 7-го жовтня. Однак рос. делеґація обстоювала при своїм предложенню. Супроти сього заявила українська делеґація, що як до 7-го с. м. не одержить відповіди, то перерве переговори на необмежений час. Перемирє має остатись в силї. Сього тільки очікувала большевицька делеґація. Дня 7. жовтня мирові переговори між Україною і Великоросією буцїм-то перервано, а фактично зірвано. Большевицькі відпоручники затягали їх нарочно, вижидаючи дальших подій і не бажаючи вязати себе нїякими договорами. Спірні справи Криму і деяких північних областей української національної території, справа визнання або невизнання донської республики — були тільки параваном, за який хапали ся большевики, щоби до миру не прийшло. Тепер-же, коли події на заході і на балканськім фронтї для центральних держав уложили ся нещасливо, вони довели до зірвання переговорів, уважаючи для себе берестейський мир неістнуючим — мир, який накладав на них обовязок замиренння з Україною. Що більше — в хвилї, коли в Київі йшли мирові переговори, большевицька артилєрія острілювала Новгород-Сіверський. Ярко підкреслив се на останнїм засіданню мирової делеґації український відпоручник п. Стебницький.

Та з боку большевиків зірвано переговори не тільки з Україною; Совітське правительство в Москві повідомило нїмецьке правительство, що воно взагалї берестейський договір уневажнює. Донесеннє совітського правительства, яке прийшло в ночі 5. жовтня каже, що совітське правительство припускає, що й нїмецька держава також зі свого боку уважає договір неістнуючим. Нїмеччина відповіла, що не має нїчого проти того, щоби берестейський договір полишити до управильнення загальній конференції. Рівночасно вона рішила просити російське правительство, щоби той договір, — оскільки він відносить ся до господарських питань — удержати аж до загального управильнення.

З Берлїна доносять, що російський міністер закордонних справ повідомив також турецьке правительство, що він уважає договір, заключений в Берестю між Росією й Туреччиною неважним.

Національний Союз.

В „Новій Радї“ з 4. жовтня с. р. поміщено розмову з членом президії „Національного Союза“, зміст якої такий:

„Тепер в Національний Союз входить шістьнайцять орґанізацій: партія укр. соц.-рев. (центр. течія), партія укр. соц.-дем., партія соц.-фед., трудовики і соц.-самостійники. Орґанізації: Селянська Спілка, Гал.-Буковинська Рада, Холмський Комітет, Кримська Укр. Рада, Чорноморська Рада, Всеукр. Учительська Спілка, Всеукр. Лїкарська Спілка, Тов. Правників, Спілка Залїзничників, Почтово-телеґрафна спілка, Кирило-Метод. Брацтво, Студентський Союз.

Філії заснували ся: в Одесї (окружна), Харкові (губ.), Полтаві (губ.), Катеринославі (губ.), Камянцї-Подільськім (губ.), Винниці (пов.) і Кременчуцї (пов.). В губернські і повітові філії входять майже всї місцеві орґанізації, центри котрих входять в Раду Національного Союза в Київі. Сими днями завязали зносини з Національним Союзом через своїх делеґатів орґанізації Українців на Сибіру, Туркестані, Криму і Чормоморщинї.

На днях Національний Союз подав на імя нїмецького посла бар. Мума меморандум про внутрішнє й міжнародне становище України. Представники президії мали докладну розмову з генеральним консулем Тіле з приводу меморандума і давали на запитання детальні пояснення. Копії меморандума розіслані представникам також инших держав.

Голова Союза А. Нїковський після двомісячної орґанізаційної роботи в президії через недугу відмовив ся далї бути головою Національного Союза і залишив ся звичайним членом президії від партії соц.-фед. На голову Союза тепер вибрано В. Винниченка, який дістає багато привітних телеґрам з провінції, в яких висловлюють ся щира радість, що після певної перерви В. Винниченко вернув ся до провідництва в українськім політичнім життю.

За останнїй час окрім меморандума та инших публїкацій Союза, в часописах надруковані резолюції його в справі Донщини (доля української людности донецького округа), в справі заведення державної мови на Україні, в справі висилки Галичан; готують ся резолюції в справі Галичини та Буковини та в судовій справі. Провадить ся листуванне з філіями та ширить ся орґанізація інформаційних закладів.

В своїй діяльности Союз не виходить за межі свого опубліґованого в часописах статута. Всякі київські, а особливо одеські чутки про зміну орієнтації Союза, як представника української національної думки, про загострение

його внутрішньої тактики та про заходи в справі орґанізації влади не відповідають дійсности. Ні одна сторона діяльности Союза, як і його постанови, резолюції й протоколи не являють ся річю секретною ні для членів Союза, ні для українського громадянства. Очевидно, не все проходить з інформацій про Союз в пресу, але в тім нема волї ні Союза, ні редакцій українських газет.

Настрій в Союзі щодо можливих на сході Европи явищ політичних змін досить певний, бо всї пережиті нами за півтора року події дуже виразно вказують на зовсім якраве культурне пробудженнє національної свідомости, яка завжди буде тим цементом, що не дасть розгубити ся нашій нації і викує державний розум нашого народу. Страхи, нїби наша провінція, наше село з певних сучасних причин переживають нахил до большевизму, не мають під собою поважної основи. Де є хоч трохи свідомого селянства і особливо інтелїґенції, там провадить ся мирна культурна праця, яку не в силї зруйнувати большевицькі наїзди з правого боку, чи з лївого.

Вісти.

Справа чорноморської фльоти. В найблизших днях виїзджає з Київа до Берлїна спеціяльна комісія українського правительства для вияснення справи про дальшу судьбу чорноморської фльоти. Зокрема комісія займати ся буде справою кораблїв, будованих в Миколаєві і кораблїв, які прибули в Новоросійська до Севастополя.

Головний комендант портів чорноморського побережа повідомив, що на двох канонїрських лодках і на кораблях повлення мін на Чорнім морі пораз перший вивішено воєнні українські кармазинові хоругви по новому взірцеви, затвердженому гетьманом.

Голова туркенстанської громади. До Київа приїхав Іван Оппоків, голова і фундатор укр. туркестанської громади в Ташкентї, редактор газети „Туркестанська Рада". Мета приїзду — навязанне тїснїйших звязків поміж Україною та Туркестаном, де є майже пів мілїона Українців.

Переїзд гал. Січових Стрільців з України на Буковину. В дуже критичний момент загальної ситуації переходять — як зачуваємо — галицькі Січові Стрільці з Херсонщини на Буковину. Др. О. Назарук каже в „Дїлї", що Стрільці йдуть зимувати в Австрію, а причину сього він представляє в такий спосіб: „Хоч від довшого часу знали і в Галичинї і тут, що ми (себто Стрільці) вертаємо в Австрію, та мало хто знає близше про причини нашого перенесення. І для того деякі Українці побоювали ся розброєння стрільців, а вороги наші в краю, котрим дуже залежить на нашім розброєнню, затирали навіть руки з радости, що ось-ось їх мрія здїйснить ся. Але вони грубо помиляють ся, бо про роззброєнне Українських Січових Стрільців нема і не може бути мови. Наше перенесенне в Австрію є часове. За се подбала наша команда тому, що тут є ще можливі заворушення, а притім зимуванне з огляду на недостачу топлива дуже тяжке. Крім того Стрільці, пробуваючи близше своїх родин, будуть мати нагоду помагати своїм родичам при відбудові знищених війною загород, або продовкувати свої студії, чи то в середнїх, чи то у вищих школах. Розуміть ся, що відповідно до свойого військового характеру, вони будуть повнити воєнну службу в краю. З весною, як відносини на Україні уладнають ся, ми вернемо назад на Україну.

Такі мотиви руководили командою Укр. Сїч. Стрільців, яка постарала ся о часове перенесенне нас до Австрії. Близкість нового постою Українських Січових Стрільців від української границї дасть нам легку можливість заосмотрити ся в хліб на зиму тим більше, що Українські Січові Стрільці знають вже добре, куди за чим їздити. А знова власти згодили ся на нашу зимівлю в Австрії так скоро мабуть тому, що тут на Україні наближають ся вибори. Нашу патріотичну молодіж все тягне до виборчого руху — ну, а стрільці, як жовнїри не повинні мішати ся до виборів і виборчої аґітації — думають власти. І так ми їдемо."

Українсько-румунські переговори. Онодї в помешканню мінїстерства закордонних справ відбулось відкриттє українорумунської конференції. Засїдання конференції відбувають ся при закритих дверях. Від мінїстерства закордонних справ у конференції бере участь радник мінїстерства проф. Ейхельман.

Святкуванне ювилею М. В. Левитського. 1-го жовтня у Купецькому Зібранню відбуло ся урочисте святкуванне ювілею 40-лїтньої кооперативної діяльности „артїльного батька" М. В. Левитського. Се святкуванне було улаштоване укр. центр. кооп. комітетом і в ньому взяли участь найріжнороднїйші кооперативні, національні, просвітні орґанізації і установи; на протязї трьох годин тягли ся привітання. Тут були центральні орґанізації української кооперації, кооперація Галичини, місцеві кооперативні обєднання та окремі кооперативи; не забули зложити привіту також і деякі мінїстерства (мінїстерство освіти через мінїстра освіти п. Василенка та мінїстерство торгу та промисловости через тов. мін. п. Бородаєвського); витали також і представники кооперації на Кубанщинї, укр. рада на Чорноморщинї, московський „Центросоюз" та инші.

В імени Галичан, а зокрема парляментарної репрезентації промовляв посол Льонгин Цегельський, від імени спілки кооперативів Галичини д. Дм. Левицький.

Всеукраїнський зїзд баптистів. 1-го жовтня відкрито в Київі зїзд евангельських християн-баптистів. Голова зїзду Ф. Балихин дав вислів радости, що скінчились утиски, які переживали баптисти підчас царського лихолїття. бо в краю, що називаєть ся тепер Україною, є спромога жити спокійним життєм. Гимн, складений на се торжество, кінчить ся словами:

„Сміло — дружно до роботи,
Час близький уже не жде —
Хай відродить ся Вкраїна
А неправда пропаде!"

Ювилей Миколи Вороного і А. Кащенка. На днях відбуде ся у Київі свято 25-лїтньої літературної діяльности Миколи Вороного. Знов в Катеринославі, українські орґанізації святкуватимуть ювилей 34-лїтньої письменницької діяльности письменника-історика Андріяна Кащенка. Його історичні оповідання мають багато читачів по всій Україні.

Анґлія й Україна. Льозанський український орґан на французькій мові „L' Ukraine" доносить в числї з дня 26-го вересня, що неправдивою є чутка, будьто-би Анґлія стреміла до відбудови давньої російської імперії і до прилучення до неї всїх народів, які відірвали ся від Росії. Проклямацію сього рода видало вправдї російське мурманське правительство в Архангельську, однак репрезентант Анґлії для Мурману відмовив ся його підписати, заявляючи, що се цїлком не пристійно є для британської держави боротись проти независимости Фінляндії і України.

„L' Ukraine" видить в сім приязний акт зі сторони Анґлії, яка вже дня 8-го січня 1918 через свого репрезентанта у Київі Дисона Піктона Баркера признала независимість України і заневнила її о своїй доброзичливости.

Гості з Сибіру. З Сибіру до „Національного Союзу". прибула делеґація від Сибірської „Центральної Ради", яка обеднює 8 мілїонів Українців. Головні правління Ради істнують в Омську, Красноярську і Самарі. Орґанізація найкраща — навіть мають ся представники від волосних правлїнь. В перше істнуванне „Сибірської Центральної Ради" з останньою дуже мало рахувались, але в останнім часї її визнали також і війська держав порозуміння. („Відр.").

Поляки кольонізують Холмщину. Варшавські дневники доносять: П. Гр. Михайленко з Холму, повернувши з примусового побуту в Росії, продає своє майно Березно, яке лежить при стації сеї самої назви (10 кл. від Холму, на лінії Ходм—Ковель) Банкови польської землі в Люблині. В найблизшім часі се майно розділене буде між селян, які у великому числі з ріжних сторін Польського Королівства зголошують ся до Банку польської землі в Люблині.

Значна часть ключа Свіже, досі власність пані Орсетті з гарною резиденцією і мальовничим парком над Бугом набув Адам гр. Тарновський за окремим дозволом (!) Регенційної Ради. Те, що гр. Тарновський увійшов в ряд горожан холмської землі повитано з зрозумілою радістю. Майно Свіже простягаєть ся на північ від шляху заліниці Холм—Ковель до стації Березно в напрямі Дорогуська.

Історичний двір Дорогуськ, разом з цілим майном перейшов з рук Хшановського на власність Александра кн. Друцького-Любецького з Балтова, предсідателя Банку польської землі в Люблині. На дорогуських ґрунтах находить ся порт на Бузі, в будучині важна переладункова стація.

Стільки варшавські часописи. Поляки ще перед мировою конференцією і її можливостями старають ся викупити на Холмщині всю землю, скольонізувати її польським селянством і поставити всіх перед доконаним фактом, що „Холмщина — се польська земля."

Представники „Національного Союза" у Гетьмана. Після офіціяльного запрошення, переданого через міністра закордонних справ Д. Дорошенка, представники „Національного Українського Союза" відвідали 5. с. м. п. Гетьмана. Рада „Національного Союза" вислала трьох представників—голову ради В. Винниченка та членів президії: А. Ніковського і професора Шевця, котрі разом з тим є членами трьох визначніших українських партій: соціял-демократів, соціял-федералістів і соціял-революціонерів (правих). Побачення відбуло ся в гетьманській палаті. Вся розмова між п. Гетьманом і представниками „Національного Союза" вела ся в дуже прихильнім тоні і торкала ся найважніших справ закордонної та внутрішньої політики української держави. По всіх питаннях, які порушено підчас розмови з п. гетьманом і представниками „Національного Союза" виявилось, що погляди „Національного Союза" і п. Гетьмана взагалі сходять ся. Зокрема, в розмові багато говорило ся про земельну справу, в котрій погляди п. Гетьмана цілком погоджують ся з поглядами „Національного Союза".

Представники „Національного Союза" винесли з розмови те вражіннє, що для більшого зближення між п. Гетьманом та українським громадянством найдено добрий ґрунт і що таке зближеннє в недалекім часі здійснить ся. Напевно за кілька днів наступить нова конференція представників „Національного Союза" з п. Гетьманом. Сподівають ся, що підчас сеї конференції буде докладнійше вияснена спільність поглядів і намітить ся деякі конкретні політичні кроки.

Після розмови з п. Гетьманом представники „Національного Союза" мали ще приватні розмови з деякими близькими до п. Гетьмана достойниками, як пп. Ханенко, Полтавець-Остряниця та инші.

Державний український університет в Київі. Дня 6-го жовтня відкрито торжественно український державний університет. В святі взяв участь гетьман з своїм почотом, рада міністрів і взагалі представники української державної власти і громадські та культурні діячі. Ректором університета став професор Ф. Сушицький. Викладатимуть на історично-фільольоґічнім факультеті: архієпископ Олексій історію церкви, професори: Г. Павлуцький історію мистецтва, А. Лобода російське письменство і мову, М. Грунський російське письменство і мову, О. Лукіяненко славянську фільольоґію, В. Зіньківський фільософію, І. Огієнко українську мову, Ф. Сушицький українське письменство, О. Грушевський історію України, М. Пахаревський грецьку мову; на фізично-математичнім факультеті: Д. Граве математику, І. Ганицький математику, В. Лучицький кристалоґрафію, мінералоґію і петроґрафію, С. Кушакевич зоольоґію, Й. Косоногов фізику, В. Плотников хемію, В. Дубянський ґеоґрафію, Ф. Швець палеонтольоґію, М. Кравчук математику; на правничім факультеті: М. Туган-Барановський політичну економію, Б. Кістяківський громадянське право, Ф. Мищенко церковне право, С. Веселовський статистику; на медичнім факультеті: др. О. Корчак-Чепурківський гиґієну, др. В. Константинович патальоґічну анатомію, др. А. Пшецецький фармакольоґію, др. М. Нещадименко загальну патальоґію з бактеріольоґією, Е. Черняхівський клінічну хірургію, О. Черняхівський ґістольоґію, М. Вовкобой нормальну анатомію.

Студентів записало ся поверх 3.000, з того 99% Українців.

Купуйте дешеві й загально-доступні видання Союза визволення України:

		к. с.
1.	**В. Антонович.** Хмельниччина в повісти Г. Сенкевича	—·80
2.	**М. Богданович.** Білоруське відродженне	—·80
3.	**Ів. Бочковський.** Фінляндія та фінляндське питанне	2·40
4.	**Вяч. Будзиновський.** Як Москва нищила Україну	1·20
5.	**М. Возняк.** Наша рідна мова. З 18 портретами	—·40
6.	**Памяти Івана Франка.** Опис життя, діяльности й похорону. Зладив М. Возняк. З 12 малюнками	2·—
7.	**Вол. Гнатюк.** Національне відродженне австро-угорських Українців (1772—1880 рр.)	1·60
8.	**Вол. Гнатюк.** Українська народня словесність	2·—
9.	**Prof. M. Hrushevskyj.** Die ukrainische Frage in historischer Entwicklung (Укр. справа в історичнім розвитку)	1·—
10.	**М. Грушевський.** Якої автономії і федерації хоче Україна	—·80
11.	**В. Дорошенко.** У відповідь напасникам	1·—
12.	**Вол. Дорошенко.** Українство в Росії. Найновійші часи. З численними портретами	2·40
13.	**Памятникова книжка** Союза визволення України з 103 іл.	5·—
14.	**М. Капельгородський.** Мої пісні	2·—
15.	**О. Кириленко.** Українці в Америці	1·—
16.	**G. Cleinow.** Das Problem der Ukraine	1·—
17.	**В. Короленко.** Як упала царська влада в Росії	1·20
18.	**О. Кобець.** В Тарасову ніч. З образками	1·—
19.	**О. Кобець.** З великих днів. З образками	1·—
20.	**М. Кордуба.** Північно-західна Україна	4·—
21.	**М. Кордуба.** Територія і населенне України	4·—
22.	**Др. І. Крипякевич.** Українське військо. З малюнками	—·80
23.	**Dr. E. Lewyckyj.** Galizien	1·20
24.	**Др. Е. Левицький.** Листи з Німеччини	1·60
25.	**Др. М. Лозинський.** Галичина в житю України	1·20
26.	**М. Лозинський.** Іван Франко. З портретом Ів. Франка	2·—
27.	**Др. М. Лозинський.** Михайло Павлик	—·80
28.	**Др. Осип Назарук.** Слідами Українських Січових Стрільців. З малюнками	7·—
29.	**Др. Іван Пулюй.** Ukraina und ihre internationale politische Bedeutung	1·60
30.	**St. Rudnyckyj.** Ukraina. Land und Volk. Бр. 20·— в полотні	24·—
31.	**О. Скоропис-Іолтуховський.** Значіннє самостійної України	—·40
32.	**Проф. С. Томашівський.** Церковний бік української справи	—·60
33.	**M. Trotzkyj.** Die ukrainische national-politische Bewegung	1·—
34.	**М. Троцький.** Литовці	—·80
35.	**М. Троцький.** Як прийшло в Росії до революції	1·20
36.	**V. Choma-Dovski.** Ukrajina i Ukrajinci (по хорватськи)	2·—
37.	**Др. Л. Цегельський.** Русь-Україна і Московщина-Росія	1·60
38.	**Др. Андрій Чайковський.** Петро Конашевич Сагайдачний	—·30
39.	**Чужинці про українську справу**	—·80
40.	**Т. Шевченко.** Кобзарь. 2-ий випуск	2·—
41.	**Проф. І. Шишманов.** Роля України в болгарському відродженню	—·40

Набувати можна отсі всі книжки в Адміністрації видань Союза визволення України. **Wien, VIII., Josefstädterstr. 79, II. St., T. 6.**

Зміст: Н. В. Мировий конґрес і „Деклярація прав народів." — Для оборони української держави. — Мир на засадах Вільсона. — Внутрішня та закордонна політика України. — „Молода Україна". — Мирові переговори між Україною і Росією зірвані. — Національний Союз. — Вісти.

Видає і відповідає за редакцію Микола Троцький
— З друкарні Адольфа Гольцгавзена в Відні. —

ЦІНА 50 СОТ. ЦІНА 50 ШАГ.

ВІСТНИК
ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділі. — Менших рукописей не звертає ся. Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К. 6 карб.; квартально—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа 50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

V рік. Ч. 42. Відень, 25-го жовтня 1918. Ч. 225.

До питання про національну державу.

В попередній статї порушили ми справу „Декларації прав народів“. Де-хто міг-би квестіонувати потребу такої декларації і взагалї такого роду трактування національної проблеми після війни. Є багато легковірних й романтичних мрійників, на думку яких: 1) ся війна скінчить ся повною побідою політичного демократизму, репрезентантом і оборонцем якого уважаєть ся загально антанта; 2) в результаті сеї побіди демократизму національна проблема буде раз на все полагоджена через утворенне відповідних національних держав, тому, мовляв, не істнуватимуть вже жадні національні спори та суперечки.

Що в порівнанню з осередніми державами, антанта є дуже демократична та поступова під політичним оглядом — се факт, котрий очевидно безглуздно було-б заперечувати. З сього однак зовсїм ще не випливає, щоб антанта була непогрішна щодо імперіялїзму та щоби вона в національній справі дійсно займала ідеально-платонічне становище абсолютної справедливости та альтруістичної безінтересовности. Навпаки для антанти національна проблема є лише одним з засобів боротьби проти центральних держав, так саме зрештою, як і у сих останніх — національне „визволюваннє“ антантських „інородців“ та „окраїн“ також було лише стратегічним маневром задля ослаблення ворожого табору.

Взагалї обидві воюючі сторони егоїстично спекулюють зі своїми національно „визвольними“ заходами, маючи на метї передусїм власні імперіялїстичні та великодержавні прямування, а найменше життєві інтереси та потреби визволюючих ся поневолених народів. Найлїпшим доказом сього є та обставина, що ані антанта ані осередні держави **не полагодили своїх хатніх національних справ**, звідки власне-б мали розпочати свої визвольні заходи щодо инших поневолених народів. Під сим оглядом обидва воюючі табори поводили ся майже однаково, безоглядно переслїдуючи й задушуючи кождий прояв національно-визвольних прямувань серед власних „инородців“ та „окраїн“.

Словом, поневолені й недержавні народи у власнім інтересї не повинні западто довіряти сим великодержавним „визвольникам“, а покладати ся лишень на власну силу та взаїмну солїдарність в поступованню проти пануючих народів-гнобителїв. А для сього вони мусять здобути певний й непохитний та ні від кого незалежний ґрунт. А се запевнить їм саме „Д. П. Н.“ — ся майбутня велика хартія національних свобід всїх народів-кріпаків.

Особливо недержавні народи не повинні занадто захоплюватись ідеєю національної держави, яко засобу полагодження національних справ. Звичайно й здебільшого уважаєть ся державна форма за якусь неначе панацею та універсальний бальзам на всї національні слабування. Тимчасом в дійсности вона зовсїм не виключає й не усуває національних конфліктів та антаґонізмів; инодї навіть ще їх спричинює та загострює.

Постулят національної держави (один нарід — одна держава; кожда держава — окремий нарід) — повстав в середині минулого століття в атмосфері національно-демократичного романтизму та молодого лїберальїзму, знайшовши своє потвердженнє головно в утворенню новочасної італїйської та нїмецької національних держав. Після сеї ідеольоґії політична карта Европи має просто перебудувати ся на основі етноґрафічно-національної мапи. Ся ідеольоґія цїлком нехтувала ролю ґеоґрафічного та економічного моменту в структурі держави, не кажучи вже про неабиякий вплив під сим оглядом й инших чинників, як от історичного, культурного, тощо*).

В дійсности (особливо в осередній та східній Европі) майже не має вже зовсїм замкнених національних областей. Майже не має прикладів повної тожсамости між ґеоґрафічними та етноґрафічними індивідуальностями. Майже всї народи мають чималї свої діаспори поза власною національною областю та чужі великі острови на своїй території. Загалом отже переважає мозаїково-національний тип над чисто-національним. Тому фактично отже є сливе неможливим осягненнє ідеалу національного зєдинення. В дійсности він не був також осягнений ані в італїйськім, ані в нїмецькім випадках. В сім останнїм випадку, з огляду на територіяльне розсїяннє Нїмців, він загалом є неможливий.

Реннер не без слушности зауважив, що всї спроби втискати національні справи в рамки однонаціональних держав є власне нездїйснимими заходами, свого роду політичною квадратурою кола. Ся немежливість, очевидно, швидко була зауважена та сконстатована міродайними державно-політичними чинниками. Буржуазно-капіталїстична ідеольоґія, котра акцептувала (в спадщинї по романтичнім демократизмі й лібералїзмі) сей постулят та зробила навіть з нього нечіпальний догмат свого державного „credo“, зробила в ньому маленьку поправку в дусї своїх національно-імперіялїстичних бажань, зводячи в нівець таким чином питоме його значіннє та змисл. Вона гадала, що якщо нарід не може творити **національної держави**, то держава мусить виплекати **національний нарід**, себто засимілювати в собі все інородческе. Ся державно-національна асиміляція de facto власне означає примусове винародовленнє. Реальним її висловом були напр. насильна мадяризація, пруський ґакатизм, ґерманізація в Австрії й т. д.

Ся денаціоналїзаторська пошесть захопила навіть поневолені та недержавні народи, котрі послугували ся сею асимі-

*) Докладнїйше про се пишемо в нашій розвідці: „Національна справа“ яка саме друкуєть ся й куди відсилаємо читача. Н. В.

ляторською методою супроти своїх ще більш обездолених сусідів (напр. польські заходи у східній Галичині, чеські на Шлезку супроти польського працюючого люду тощо).

Єдиним можливим виходом з сього була-б всесвітня чи бодай европейська федерація в дусї Драгоманівських теорій, узгляднююча в державнім будівництві принаймні три основні елементи та фактори державно-політичного життя, себто: географічний, економічний і національний.

Але позаяк народи-гнобителї хопили ся гасла федерації, яко стебла рятунку задля захования свого державно-національного стану посїдання (— федерація саме мала бути тайним засобом задля утримания його дотеперішньої суцільности й неподільности), очевидно, що сливе всї народи-кріпаки як найенергічнійше відпурають ся від привиду навіть федерації, добачаючи в ній лише замаскований маневр до задержання їх в старій вязниці та в дотеперішнїм ярмі. Їх відпорне становище супроти федералїзму є так стихійним, що навіть саме слово федерація лишило ся на індексї в їх національнім словнику (приклад: у Чехів щодо Австрії, у Українців щодо Росії).

Отже майбутній мировий конґрес після всїх передбачень відбудеть ся під знаком національно-державного будівництва. Великодержавні та пануючі аранжери його, що є прихильниками політичних ідеалів довоєнної Европи, найрадше-б зробили з неї один великий Балкан, вічно палаючий та вибухаючий національною зненавистю й непримиримим ворогуваннєм. Для народів-кріпаків було-б се подекуди здїйсненнєм їх великодержавних аспірацій та принципів. Але в жаднім випадку се не буде ще полагодженнєм палких національних антаґонїзмів й конфліктів.

Навіть в найлїпшім можливім разї, коли-б утворенне нових національно-державних конструкцій було переведено без жадних тайних замірів, як з боку пануючих держав, так і поневолених народів, всеж-таки (й з огляду на ґеографічно-економічні моменти) — лишать ся ще тут кусники неполагоджених національних питань у виді національних меншостей, діаспор, островів і т. д., котрі вимагатимуть правного захисту й міжнародньої контролї. Тому пропонована нами Деклярація прав народів та загалом рішенне національної проблеми en bloc — матиме чималу свою рацію.

Висловлюємо отже бажанне, аби народи-кріпаки й насамперед напіввизволена поки-що Україна — присвятила сьому проєкту серьозну увагу. Хай вони використують мировий конґрес для витворення нового й загально справедливого національного та інтернаціонального права й таким чином забезпечуть на будуче свій та всього людства культурний поступ й розвиток та визволять його від грізного привиду нових кривавих кошмарів.

Н. В.

Перебудова Австрії.

День 12. жовтня с. р. був історичним днем для Австрії. Репрезентанти всїх народів Австрії і всїх партій стануди перед австрійським цїсаром Карлом і отверто і щиро розмовляли з ним про права народів на самоозначенне та про їх ідеали і домагання.

Українські посли з Галичини заявили, що український народ австро-угорської монархії бажає собі утворення незалежної української держави, в склад котрої увійде східна Галичина, північна Буковина і північно-східна Угорщина, отже всї области, заселені Українцями. Для уложення конституції для сеї української держави і для переведення в житте права про самоозначенне народів, виберуть Українські Установчі Збори дня 19. жовтня Українську Національну Раду.

Чеські посли заявили монархови, що стремлїнням і волею чеського народу є утворенне чехо-словацької незалежної держави, в склад котрої мають увійти Чехи, Моравія, частина Шлезка і північно-західна частина Угорщини. Надто чеські посли поставили цїсареви своє домаганне, щоби з Чех виведено всї нечеські війська.

Польські посли, покликуючись на приняті засади Вільсона, на маніфест варшавської Реґенційної Ради і на залву польського Кола заявили монархови, що польські землї, які доси належали до Австрії, мають злучити ся з незалежною Польщею. Вони представили навіть листу кандидатів на міністрів зединеного польського королївства. Між сими будучими польськими міністрами находять ся вже імена австрійських Поляків, а саме Ґломбінського і Морачевського. В Австрії уважають себе Поляки лише ґістьми і заявили, що поки оконечно не злучать ся з Польщею, хочуть в межичасї льояльно працювати в австрійськім парляментї і вирівняти взаїмні порахунки. Авдієнцію Поляків у цїсаря називають польські часописи прощальною візитою.

Югославянський посол Корошец представив монархови, що Словінцї бажають приступити до незалежної югославянської держави разом з Сербами і Хорватами.

Німецькі національні посли радили монархови здержати ся з перебудовою Австрії на засадї права про самоозначенне народів аж до укінчення мирових переговорів.

Німецькі соціяльні демократи представили монархови плян перебудови Австрії на національній основі і радили не зволїкати з реформою.

Дня 17. жовтня австрійський цїсар Карло оголосив до народів Австрії маніфест, в якім сказано, що „Австрія, згідно з волею народів, має стати союзом держав, так, щоби кождий пень народу на своїй области заселення сотворив свою власну державну будівлю. Сим не випереджуєть ся нїяким чином сполуки польських областей Австрії з незалежною польською державою. Місто Трієст з околицею, відповідно бажанням населення, буде відокремлене. Ся перебудова, яка нїяк не торкає ненарушимости країв св. угорської корони, має обезпечити кождій окремішній національній державі її самостійність. До часу, коли перебудова буде викінчена на законній дорозї, істнуючі уладжения остануть в силї для охорони загальних інтересів. Кличу народи, на яких самоозначенню нова держава має оснувати ся, до співпрації в Національних Радах — сотворених з парляментарних послів кождої нації — щоби привести до значіння взаїмні інтереси народів між собою і у відношенню до мойого правительства“.

У відповідь на сей маніфест австрійського цїсаря Чехи і південні Славяне заявили, що справа їх національної державности є на їх думку міжнародньою справою, Румуни і австрійські Німці висловили бажанне уконституювати ся по бажанням маніфесту в свої національні держави в межах Австрії (Румуни виставили домаганне на повне самоозначенне також для своїх земляків в межах Угорщини), а українські національні збори, які відбули ся 19. жовтня у Львові при участи галицьких і буковинських українських послів і представників громадянських орґанізацій заявили ся за окремою українською державою, зложеною з української части Галичини (з Лемківщиною), Буковини і північно-східньої території Угорщини, заселеної Українцями і візвали національні меншости делеґувати своїх представників до української конституанти.

Обєднанне Польщі і независимість Угорщини.

Реґенційна Рада польського королївства видала в день 7. жовтня такий проклямаційний акт до польського народу:

„Велика година, якої польський нарід очікував з тугою, вже вибила. Зближаєть ся мир, а разом з ним здїйсненне нїколи непередавнених змагань польського народу до повної незалежности. В сїй годинї воля польського народу рішуча й одноду шна. Відчуваючи сю волю і опираючи на нїй отсе візванне стаємо на основі загальних мирових засад, голошених прези-

дентом Зединених Держав, а під сю хвилю принятих цїлим світом як основа до уладження нового співжиття народів. У відношенню до Польщі сї засади ведуть до сотворення незалежної держави, яка обіймала-би всї польські землї з доступом до моря, з політичною й господарською незалежністю, а також територіяльною незайманністю, що буде обезпечене міжнародними договорами.

Щоби здїйснити сю програму, польський нарід мусить станути як один муж і доложити всїх сил, щоби його волю цїлий світ зрозумів і обезпечив. В сїй цїли постановляємо: 1) Розвязати Раду Стану; 2) Негайно покликати правительство з найширших кругів народу і політичних напрямків; 3) На се правительство вложити обовязок: опрацювання спільно з представниками політичних гуртків виборчого закону до польського Сойму, заснованого на широких демократичних засадах і сей закон предложити найпізнїйше протягом місяця до потвердження і оголошення Реґенцїйній Радї; 4) Опісля сойм негайно скликати і його рішенню передати дальше уладженнє начальної державної власти, в руки якої Реґенцїйна Рада має зложити свою власть згідно з зложеною присягою.

Поляки! Тепер наша доля вже в значній мірі спочиває в наших руках. Покажім, що ми гідні тих великих надїй, які більше чим одно століття наші батьки плекали серед гнету і недолї. Хай замовкне все, що нас взаїмно може дїлити і хай загремить один великий голос: Зединена Незалежна Польща."

Сей манїфест — се перший акт тимчасового польського правительства, виконаний без відома окупантів. Користуючись міждержавним положенням і фактом, що центральні держави оголосили свою згоду на вільсонівську мирову програму, польська Реґенцїйна Рада зручно вибрала хвилю для оголошення манїфесту. З сього приводу між Поляками настала велика радість і надїя на скоре зединеннє „всїх польських" земель під патронатом Варшави. Галицьке „Польське Коло" вислало до Варшави цїлу свою президію, а рівночасно виїхали туди з Познанщини польські посли під проводом Сейди. Появили ся списки кандидатів на мінїстрів зединеної Польщі, в яких фїґурують між иншими відомі галицько-польські дїячі др. Ґломбінський і Дашинський. Відомо, що Поляки розуміють „зединену Польщу" в дуже широкім, історичнім змислї, який не має нїчого спільного з вільсонівською засадою про самоозначенне народів. Для „визначення" границь Польщі коштом української Холмщини, Галичини і Волинї, концентрують ся вже вздовж лїнїї Бута польські леґіонїсти, а часописи нотують вістки, що польське правительство мало поставити домаганнє до центральних держав, щоби вони позволили польським військам, які борють ся по сторонї антанти на свобідний перемарш до Польського Королївства буцїм-то для захисту перед большевизмом на випадок евакуації Польщі військами центральних держав.

Угорщина, устами свого президента мінїстрів Векерле зголосила 15. жовтня своє право на повну незалежність. Векерле між иншим заявив: „Тому, що Австрія задумує зорґанїзувати ся на федеративній засадї, мусимо супроти сфедералїзованої Австрії станути на становище персональної унії і на основі сеї унії самостійно зорґанїзувати наші політичні, економічні і військові справи. Взиваю всїх — говорив Векерле — причинити ся до зединення національних сил і в сей спосіб не тільки зазначувати постійно самостійність і незалежність Угорщини, але й покликати її до життя."

І так, в угорськім парляментї устами президента мінїстрів твір Деака, дуалїзм, оснований на праґматичній санкції з 1723 року між Угорщиною й иншими краями австрійської монархії, повалено. Рівночасно згодив ся угорський премієр на ревізію договору Хорватії з Угорщиною з 1868 року, а немадярським націям обіцяв „поширити їх індивідуальні права" — очевидно в межах Угорщини, в надії, що Мадярам поведе ся зберегти Угорщину від того розкладу, в якім находить ся Австрія.

Заява Українського Національного Союза.

Президія Українського Національного Союза, який обеднує в собі партії соціяльних демократів, соціялїстів-революціонерів, соц.-фед., соц.-сам., трудовиків, Селянської Спілки, а також громадські, професійні та кооперативні орґанізації, за підписом голови Союза Винниченка і секретаря Дїдушка, оголошує в часописях „заяву" про внутрішнє і міжнародне становище України, в якім між иншим читаємо:

„Ми не вважаємо сучасний уряд на Українї повномочним і законним представником Української Держави. Сучасний кабінет мінїстрів, складений переважно з старих урядовців самодержавного російського режіму, чужий народови національно і ворожий йому політично та соціяльно, має опору тільки в невеличких колах великих аґрарїїв та королїв промисловости, не розуміє й не може розуміти нових підстав життя, на які стає весь світ.

„В той час, коли европейські держави рішуче переходять до широкого народоправства, на Українї уряд, позбавивши демократію всїх прав, змагаєть ся до повернення старого царсько-полїцейського ладу. В правительстві, в творенню державного ладу, нарід не бере нїякої участи. На містах знищено самоврядуваннє і змінено самовладством повернених до влади колишнїх жандармів і поліцаїв. Волю зібрань, слова скасовано. Методи репресій нагадують часи середнїх вікiв: порять різками, закопують по шию в землю і т. п. Підпираючи реакційні кляси, уряд сприяє розпаленому чуттю клясової пімести, яка доходить до нечуваних форм експльоатації і знущання з селянства та робітництва.

„Вийшовши з рядів російської царсько-самодержавної бюрократії, теперішнїй уряд і суть та форми свого думання має російсько-централїстичні. Прагнення широких мас української нації до цїлковитого національно-державного визволення більшости сучасного кабінету чужі й ворожі. Словесними, нещирими заявами та жорстокістю цензурних репресій уряд хоче створити вражінне спокою в Державі. Але вся діяльність його веде край до загибелї та руїни, а народні маси штовхає на шлях розлючености, одчаю та анархії.

„З огляду на се, Український Національний Союз заявляє, що дїйсним, законним представником Української Держави може бути тільки той уряд, який спиратиметь ся на широкі демократичні маси українського народу. Тільки коалїцїйно-демократичний національний кабінет мінїстрів має право тимчасово, до нормального сформування народної влади, стояти на чолї державної роботи.

„І першим завданнєм сього кабінету має бути негайна демократична аґрарна реформа на підставі знищення великого землеволодїння і забезпечення землею трудового селянства. Негайно-ж має бути вироблено виборчого закона до законодавчого повновладного орґану української землї й переведено його в життє як найшвидше. Всї демократичні свободи, які є основою політичного життя в Західній Европі й які було здобуто революцією на Українї, але знищено сучасним урядом, мають бути повернені.

„Тільки в таких умовах наш край може стати до здорового, пляномірного відновленя всїх своїх великих сил і з повним правом виступити перед народами всього світа, як рівний учасник в розвязанню великих міжнароднїх проблем.

„Грунтуючись-же на праві кождої нації на визначенне форм свого національно-державного життя, так виразно проголошеного в мировій програмі Вільсона, принятій обома воюючими сторонами, а також спираючись на історичне та природне право кождого народу гуртувати в одно цїле всї одірвані від його части, Український Національний Союз вважає цїлком природним і необхідним злученне в один державний український орґанїзм всїх заселених Українцями земель, які до сього часу через історичні та міжнародні обставини не ввійшли в склад самостійної Української Дер-

жави, себто: Східньої Галичини, Буковини, Угорської України, Холмщини, Підляша, частини Бесарабії з українським населенням, частини етнографічно-української Донщини, Чорноморії, Кубані."

Подаючи отсю „Заяву" на сторінках нашої часописи, не можемо не зауважити, що, коли вона є заповідю боротьби за власть національних елементів, то вітаємо її найгорячійше, колиж се має бути початком нових соціяльних і політичних експериментів, які вже раз пережила Україна, то чи не буде се і початком кінця самостійности України?

Мир на засадах Вільсона.

Мирова дискусія ведеть ся дальше. Відповідь Вільсона Німеччині звучить:

У відповідь на донесенне німецького правительства з 12. жовтня, яке ви мені передали, маю честь просити вас о пересланне такої відповіди:

Безумовне принятте умовин, виложених президентом Зединених Держав в його письмі до конґресу Зединених Держав з дня 8. сїчня 1918 і в його слїдуючих письмах, теперішнїм німецьким правительством і великою більшістю німецького парляменту дають президентови право отверто і безпосередно вияснити свою постанову в справі нот німецького правительства з 5. і 12. жовтня 1918. Треба ясности в тім, що переведенне евакуації і умови розєму є справами, які мусять бути полишені осудови і радї військових дорадників правительства Зединених Держав і союзних правительств, а президент почуваєть ся до обовязку заявити, що правительство Зединених Держав не може пристати на нїяку полагоду, яка не давала-би вповнї вдоволяючої забезпеки і запоруки, що теперішня військова перевага армій Зединених Держав і союзників на фронтї буде тревати й на далї.

Він довіряє, а може навіть уважати певним, що такий буде осуд і постанова союзних правительств. Президент уважає своїм обовязком додати, що правительство Зединених Держав, а він певний також що й правительства, з якими Зединені Держави у війнї получені союзом, рішучо так довго не згодять ся брати під увагу завішення зброї, як довго збройні сили Німеччини виконують безправні і нелюдські практики, яких вони ще й тепер не залишили. В тім самім часї, коли німецьке правительство звернуло ся до правительства Зединених Держав з мировими пропозиціями, його підводні лодки дальше потоплюють на морях пасажирські кораблї і не тільки кораблї, але також лодки, в яких пасажири і залога шукають безпеки. Німецькі армії підчас теперішнього, вимушеного відвороту з Фляндрії і Франції роблять спустошення, які уважало ся все прямим ломанням правил і звичаїв культурного ведення війни. Міста і села, якщо їх не знищено, рабують ся зі всього, що в них є, навіть з їх мешканців. Годї очікувати, щоб злучені союзом проти Німців нації згодили ся на розєм так довго, як довго будуть продовжуватись нелюдські вчинки, пльондрування і нищення, на які вони слушно глядять зі страхом і з обуреннєм в серцю.

Треба також сказати, щоби не виринула можність непорозуміння, що президент з великим натиском звертає увагу правительства Німеччини на розуміннє і ясний намір одної з мирових условин, які приняло вже німецьке правительство. Вона поміщена в бесїдї президента, яку він виголосив 4. липня с. р. в Мут Бернон. Ось вона: Знищенне всякої лихої власти всюди, яка для себе, потайки і по власному уподобанню може заколочувати спокій світа, колиб тепер не можна було її знищити, то бодай довести її до фактичної немочи (дальші слова телеґрами незрозумілі — прим. Ред.). Власть, яка досї панувала над нїмецьким народом, є саме того рода, який тут описано.

Нїмецький нарід стоїть перед вибором се змінити. Наведені слова президента становлять очевидно умову, яка перед миром мусить бути сповнена, якщо мир має надійти як наслїдок акції самого нїмецького народу.

Президент уважає своїм обовязком заявити, що цїле переведенне мира на його думку буде залежати від певности, від вяжучого характеру запорук, які можуть бути дані в сій основній справі. Се річ конечна, щоб злучені проти Нїмеччини правительства напевно знали, з ким вони переговорюють.

Нїмеччина очікувала від Вільсона иншої відповіди і тому завважуєть ся там констернацію. Навіть соціял-демократичні і лїберальні часописи пишуть під адресом антанти, щоби вона „не перетягала струни". Нїмеччина готова до жертв, одначе не виключена переміна в настрою, якщо нїмецький нарід набере переконання, що по другій сторонї нема охоти заощадити нїмецькому народови останньої розпучливої боротьби".

Зовсїм инший тон в нїмецькій патріотичній і всенїмецькій пресї. Голова консервативної партії оголошує поклик, в якім сказано: Після Вільсонової відповіди нема нїякого вибору. Треба вести дальше боротьбу. Не сміємо добровільно позволити на рабунок нашої зброї. Нїякий ворог не сміє війти на святу землю нашої вітчини. Не дамо нїмецького краю ні на сходї, ні на заходї. На службу вітчини кожда робуча сила! Кождий здібний до зброї мущина на фронт!

18. жовтня вислали Зединені Держави свою відповідь на ноту Австро-Угорщини. Вона звучить: Президент (Зединених Держав) уважає своїм обовязком подати до відома австро-угорському правительству, що він не може займати ся пропозицією сього правительства, бо від 8. сїчня наступили деякі події найбільшого значіння, які з конечности змінили компетенцію і відвічальність правительства Зединених Держав. Між 14-ти условинами, які президент тодї сформував, була така: „Народам Австро-Угорщини, які бажаємо бачити обезпеченими і охороненими, треба дати як найбільшу можність автономного розвитку." Від хвилї написання сеї точки і проголошення її перед конґресом Зединених Держав, правительство Зединених Держав признало, що між Чехо Словаками і нїмецьким та австро-угорським правительством істнує воєнний стан і що чесько-словацька Національна Рада є фактично ведучим війну правительством, наділеним вистарчаючим авторитетом для ведення військових і політичних справ Чехо-Словаків. Воно признало також в найширший спосіб справедливість змагань Південних Славян до незалежности. Тому президент мировою основою не може признати „автономії" сих народів, тільки мусить обстоювати погляд, що вони самі, а не він може рішити, яка акція австро-угорського правительства вдоволить аспірації і права народів, як членів родини націй.

Проголошенне держави австрійських Українців.

Зі Львова доносять: В пятницю пополудні зібрала ся українська конституанта, в якій взяли участь всї українські парляментарні і соймові посли з Галичини і Буковини, по трьох відпоручників всїх українських партій обох країв, а також представники соціял-демократів, митрополит Шептицький і епископи з Перемишля і Станїславова, член палати вельмож радник Барвінський і голова українських послів з Буковини Василько. На сій конституантї порішено проклямувати самостійну українську державу для всїх етнографічно заселених Українцями областей Австрії й Угорщини, від Сяну в Галичинї до Серету на Буковинї. Соціяльні де-

ократи покинули конституанту ізза того, що вони домагають ся безпроволочного прилучення сеї нової держави до країнської держави, столицею якої є Київ. Наради конституанти відбули ся серед незвичайного напруження і тревали о суботи в ранці, бо до соціял-демократичного становища прилучили ся також численні представники несоціялістичних артій. В суботу передполуднем голова парляментарного любу др. Петрушевич предложив рішенню конституанти инцеві ухвали. Йому удало ся, мимо протестів знова прибувших на збори соціял-демократів, переперти рішенне конституанти. Під радісні оклики присутніх він проголосив основанне української держави на етнографічних областях встрії і Угорщини. Проголошенне звучить так:

„Стоячи на становищі самоозначення народів, Українська Національна Рада, як конституанта, постановляє: . Ціла етнографічна українська область в Австро-Угорщині, зокрема Східна Галичина з граничною лінією Сяну з влученнем Лемківщини, північно-західна Буковина з містами ерапвці, Сторожинець і Серет та українська полоса північно-східньої Угорщини творять одноцільну українську ериторію. 2. Ся українська національна територія уконституовуєть ся отсим як українська держава. Постановляєть ся зробити приготовні заходи, щоби се рішенне перевести в житте. 3. Взиваєть ся всї національні меньшости на сій країнський области — причім Жидів признаєть ся за окрему національність — щоб уконституовали ся і негайно вислали своїх представників до Української Національної Ради скількости, відповідаючій їх числу населення. 4. Українська Національна Рада виготовить конституцію для утвореної ним способом держави на основах загального, рівного, тайного і безпосереднього права голосування з пропорціональним заступством, з правом національно-культурної автономії та правом заступства при правительстві для національних еншостей. 5. Українська Національна Рада жадає, щоб рганізована отсе в державу українська територія мала езумовно своїх заступників на мировій конференції. 6. Терішньому австро-угорському міністрови заграничних справ . Буріянови відмовляєть ся право переговорювати іменем ї української території."

З юнацького щоденника.

Передруковуємо з „Літ.-Наук. Вістника" (1918 р., кн. II—III) сей цікавий щоденник, бо він дуже влучно змальовує той душевний процес, який відбуваєть ся у більше-меньше інтеліґентного юнака, коли він „робить ся свідомим Українцем". Питання й сумніви, які повстають в душі парубка підмічені досить добре. Очевидно у ріжних людей поодинокі стадії сього перерождення тривають неоднаково — у одних довше, як у других; юнак, представлений у д. Г. А. І. може трохи швидко навертаєть ся на праву путь, але самі переходи змальовані, на нашу думку, зовсім вірно. Ред.

26 іюля. Война забросила меня в этотъ чужой городъ. щу хоть какого-нибудь общества.

28 іюля. Благодаря знакомству съ Г. вошелъ въ одинъ ружокъ литературно-артистическаго характера, гм... украинй. Барышень много. Не понравилось мнѣ это тенденціозно-краинское направленіе. Я не понимаю (или не знаю) украинскаго движенія; оно мнѣ кажется какимъ-то риторичнымъ, адуманнымъ. Хотя оно давно мнѣ мозолитъ глаза и я чувствую, то идейно мнѣ придется съ ними считаться, хотя-бы потому, то моя фамилія оканчивается на „ко". Я даже придумалъ акую саркастическую фразу на случай, если меня станутъ ербовать въ „украинцы": „Хотя моя фамилія оканчивается на ко", но..." и проч. Замѣчательно, що въ нашемъ „гурткѣ" ажется ни одна барышня не говоритъ по малороссійски. Сегодня одинъ студентъ, котораго я не разъ встрѣчалъ на улицѣ обязательно въ смушковой съ красымъ верхомъ шапкѣ на бекрень, упорно не хотѣлъ понимать, что говоритъ ему барышня „по московському". Ну, какое мнѣ дѣло до ихъ украинофильства? Интересно потолкаться между людьми и это меня главнымъ образомъ привлекаетъ. Если ничто не помѣшаетъ дальнѣйшему участію въ этомъ гурткѣ, то онъ станетъ новымъ центромъ моего вниманія и наблюденія.

7 августа. Я поневолѣ интересуюсь всѣмъ украинскимъ. Читаю украинскія книжки и говорить, конечно, тоже научусь.

15 августа. Изъ прочитанныхъ за послѣднее время книгъ, на особыя мысли натолкнули меня двѣ небольшихъ статьи: Чуковскаго „Тарас Шевченко" и „Між двома думами, Микола Гоголь".

Освѣщеніе „українського руху" вноситъ какую-то грустную раздвоенность въ мои мысли. Я считалъ украинофильство явленіемъ искуственнымъ, созданнымъ исключительно интеллигенціей. А теперь не знаю, вѣрить или не вѣрить, есть-ли дѣйствительно отдѣльная нація, способная на борьбу за самобытность? Спеціально этимъ вопросомъ мнѣ заниматься некогда, но понемногу назрѣваютъ вопросы и случайно попадаются отвѣты на нихъ... Мысль о Россіи у меня двоится... Я никогда не подозрѣвалъ, что до такой степени рѣзко можно разграничивать „кацапію" отъ „хохландіи". Но это дѣйствительно такъ. А если такъ, то я ставлю себѣ вопросъ (трагическій вопросъ, бывшій если вѣрить автору статьи „Між двома думами", причиной душевной трагедіи Гоголя): какая-же у меня душа? Меня до смѣшного поражаетъ то, что этотъ вопросъ дѣйствительно можетъ быть для меня трагическимъ; онъ отнимаетъ цѣльность моей индивидуальности. Что за чепуха? Я умѣю думать и говорить только на одномъ русскомъ языкѣ, я испыталъ на себѣ обаяніе русской литературы и, признаюсь, до сихъ поръ мнѣ почему-то казался какъ-то несерьезнымъ слишкомъ мягкій „щебечущій и пѣвучій" украинскій говоръ. А теперь... Гм...

28 августа. Знакомлюсь съ „украинофильствомъ". Обязательно нужно знать украинскій языкъ. И я буду знать. Читаю Шевченка со словаремъ. Не буду писать, что я думаю обо всемъ этомъ, пока не опредѣлились мысли, пока я самъ себѣ не отдамъ отчета.

7 сентября. Прочиталъ: 1) „Освобожденіе Россіи и украинскій вопросъ". Теперь я кое-что понимаю. 2) „Кобзарь" — безперечно, се перше, що треба було прочитати для знайомства з українською літературою. Як би одкинути у Шевченка його історично-патріотичні пєси і залишити одну тільки лїрику, то й того досить, щоб назвати його великим поетом. Скільки музики, скільки мягкости, ласки і суму! „Як умру, то похованте"... „Думи, мої думи"... „І небо невмите і заспані хвилї і понад берегом геть-геть неначе пяний очерет без вітру гнеть ся"... Надзвичайно подобають ся менї деякі пєси (не памятаю заголовків).

Шевченко дуже багато зробив для національного самовизначення Українців і своїми творами і самим фактом свого істнування. У мене слів не вистарчає, а то-б я й думав по українськи; більш за все не вистарчає „отвлеченныхъ понятій". Треба скористувати отсей мій зшиток для виробу української мови. Хоч приходить ся висловлятись не досить вільно й иноді зазирати в словник. А я так багато хочу висловити!

Спробую.

Щодо українського руху, то питанне се для мене потроху освічуєть ся. Я визнав свою належність до української нації, алеж всї мої щирі думки, все моє почуттє проти того, що я називаю національним шовінїзмом. А так я називаю необхідність виставляти все своє не через те, що воно краще, а через те, що воно — своє. Хоч з другого боку здаєть ся, що се необхідно при національній боротьбі, що на дїлї, може, сей „шовінїзм" винесе на своїх плечах боротьбу за волю та самостійність нації. Все-таки — нї!

Страшно за те, що він душить, давить всяку вільну, широку думку. Для української нації багато є праці в межах культурного досконалення і в межах політичної боротьби — і в сій останній становище її зовсім неможливе. Я, здається, правильно розумію ті політичні обставини, які висунули сю націю і очевидно приведуть її до чогось кращого. Якби не ті обставини, то українська нація благополучно була-б задавлена російською культурою, досить багатою, сталою і „многообѣщающею". Обставини такі: людям, громадянству треба більше волі, самостійности, самодіяльности; а ворог всіляких „свобод" в Росії — державна влада, державний устрій; і найбільш діяльні елементи ідуть в політичну боротьбу; вони стихійно шукають слабих боків громадського ладу. Українська нація з її історично-складеною особливістю зявила ся підходящим виходом для тих змагань. Необхідно ухопитись за щось, необхідно хоть що-небудь поставити проти. Абстрактними ідеями соціялїзму тут багато не візьмеш. І противопоставили націю. Національні змагання мають твердий ґрунт — вони ростуть просто з землї. Так я пояснюю собі психольогію того факту, що купка інтелїґенції, яка має можливість користувати ся всїма благами російської культури, заходила ся в неможливих обставинах російської дійсности працювати коло відродження української культури.

Сей рух здається ся менї цїнним не як демократичний par exellence, і коли я ідейно йому співчуваю, то не через те, що визнаю українську національну культуру за кращу, ніж яка инша, а через те, що перемога українських національних домагань є перемогою демократії над деспотизмом. Правда, як сказано десь у Грушевського, се є дуже ненатуральне становище, коли нація робить ся знаряддєм боротьби, а не тим, чим вона мусить бути — ґрунтом для економічного, культурного і всякого иншого „процвѣтанія".

Українська нація має великий скарб — се її чудова мова, ще не зовсім кристально-чиста, але вже певно сформована, яка має свою мельодію, яка здатна на те, аби внести свою лепту в скарбницю людської культури. Але-ж хиба можна ставитись вороже до російської мови (як се роблять деякі „щирі" Українці) тільки тому, що є українська? Теоретично, звичайно, не можна. Можна тільки радїти з того, що не зупиняєть ся орґанїчний зріст людської мови і разом з тим думки.

К чорту футуризм з його змаганнєм до винайдення нових слів, хоч гірших, аби иньших, коли так багато працї утворити, обробити нову мову.

Як більше довідаюсь, провірю сї думки.

8 сентября. А можетъ быть въ самомъ дѣлѣ національное самосознаніе украинской интеллигенціи не надумано, а исторически послѣдовательно? Я слишкомъ мало знаю исторію украинской интеллигентной мысли. Во всякомъ случаѣ, въ народныхъ массахъ національного самосознанія нѣтъ.

10 вересня. Ранійше, ніж сісти писати, я подумав, чи писати по російськи, чи по українськи. На язик навертають ся готові звичні форми російської мови. Ну, та раз уже я маю намір виробляти мову, то буду писати як можу українською мовою. Я тепер намагаю ся більше розмовляти по українськи. Дома з мене сміють ся і рішили, що я „увлекаюсь". Се мене дратує. Алеж я не маю змоги розтолкувати самим близьким менї людям льогічну необхідність для мене того, що иншим здається захопленнєм.

27 вересня. Читаю і читаю. Як я страшно мало знаю щодо українських справ!

18 жовтня. Нарештї, менї мало того малесенького куточка мого життя, де я маю змогу чути українську мову, говорити нею і виховувати себе в такім напрямі, як менї хочеть ся. Так, національна боротьба є боротьба за форму, а не за зміст. Свідомість того, що менї потрібна одна форма, а життє втискує мене в другу, вносить в моє життє страшенну дізгармонію, і так важко иноді буває, що... легче, здається ся, перейти „въ станъ торжествующихъ".

22 сїчня. Перечитував сей мій зшиток. Звичайно, тепер я-б не підписав ся під деякими думками про українство, які записав ранійше. Я говорив про якісь політичні обставини, що висунули українську націю... Який мудрий сильоґізм: post hoc, ergo propter hoc.

Безперечно, національні особливости орґанїчно істнують і ранійше чи пізнійше мусять утворити свою рідну форму. Які далекі були мої міркування від національної свідомости, що викликає надзвичайно складне почуттє національного самолюбства і якоїсь певности в собі. І коли я згадую своє минуле, то не дякую ні семї, ні школї за те, що вони не виховали в менї того почуття, яке тільки одно дає повноту і цїльність індивідуальности. Алеж... алеж моя національна свідомість, моє почуттє національного самолюбства не дає менї ні цїльности, ні повноти, бо нема цїльности і повноти в житю української нації. Обставини, обставини! Українська нація навколо обставлена обставинами.

А все-ж таки, хоч праця над відродженнєм української нації дуже важка, історія розвитку українського народу, порівнюючи з історією хочби великоруської нації, де споконвіку царював кулак, уявляєть ся менї більш вільною, яскравою.

6 липня. Цїла безодня роздїляє те, що є, від того, що було; хвилююча, неймовірна безодня... Передбачаю велике й широке море історичних подій. Може будуть ще великі катастрофи, алеж вони будуть закономірними і не будуть несподіваними.

Так. От тепер, перший раз за своє житте я говорю собі, що я стою на якімсь шляху і чогось хочу.

Згадуючи історію свого перероджения, я роблю цїкаві спостереження над вихованнєм моєї особи в напрямкові я так скажу, національної творчости, яку я розумію, як потребу неминучу, настирливу потребу кождої, вище середнього розвиненої людини виявити себе в формі, яка найбільш відповідає внутрішньому змістови; я роблю таке обмеженне „вище середнього розвиненої", бо-ж середні люде завжди ідуть по лїнії найменшого опору і бодай випадково можуть почувати нахил до тої чи иншої форми життя, ледве чи проявляючи в тім напрямкові якусь акцію.

Чи проявив я якусь акцію, щодо виявленя своєї національної форми? Ні.

У мене в свідомости нїчого не було, крім почуття нецїльности, але-ж акція? Акція нїби мала іти зовсім в противележнім напрямкові остаточного перероблення психіки. Що вона в тім напрямкові не пішла, то се було майже випадково.

7 липня. Скорійше-б здати в архив всї наслїдки того непевного і неповного життя, яким доводило ся жити досі. А се не так вже легко зробити. Треба починати з буквар в буквальнім розумінні слова.

Часто почуваю глибоке незадоволенне з того, що не добре знаю мову. Вона якось вросла в мене, стала легкою, натуральною, тільки я ще не володію нею.

І от скептичне питанне: чи можливо перебудувати своє внутрішне житте, висловлювати самі тонкі відтінки почуття в абстрактної думки мовою, на якій у мене, може, знайдуть ся не всї відповідні слова? Але ранійше, ніж виникло у мене таке питанне, маю відповідь на нього: одже мушу творити, хочби не хотів — мушу.

„Мусиш бути творцем, мусиш бути певний своїх сил, мусиш мати і волю тверду і сильну руки".

Т. А. І.

Вісти.

Димісія українського кабінету міністрів. Кабінет в цілім складі зголосив свою димісію. Гетьман поручив Ф. Лизогубови скласти новий кабінет. Безпосереднім приводом міністеріяльної кризи було письмо 9-тьох членів кабінету в справі міждержавної політики України.

Україна й антанта. „Одесскія Новости“ довідують ся з Київа, що незабаром вийше українське правительство своїх відпоручників до Льондону, Парижа і Вашинґтону, щоб навязати зносини з антантськими державами.

Ся сама часопись подає вістку, що на раді міністрів прийшло до непорозумійня, бо одна частина членів кабінету за самостійним виступом України на майбутній мировій конференції, між тим, коли друга частина стоїть за „загальноросійською“ делеґацією, причім українські делеґати мали-би виступати спільно з небольшевицьким, отже неістнуючим навіть російським правительством.

Премієр міністрів про заграничну і внутрішню політику. Співробітник „Кіевской Мысли“ мав інтервю з премієром ради українських міністрів Ф. Лизогубом про заграничну і внутрішню політику.

Про участь України в першій мировій конференції Лизогуб сказав, що Україну признано дотепер офіціяльно зі сторони Німеччини, Болгарії і Туреччини, а офіціозно зі сторони Швайцарії, тому треба буде добивати ся признання також зі сторони инших держав. Щодо кримсько-українських відносин, то переговори між обома правительствами з чисто формальних причин перервано, тому про будучність сих відносин годі сказати щось певного. Між Україною і Румунією нема причини до поважних непорозумінь, переговори відновлять ся, хоча економічні інтереси обох сторін ще далеко не прояснені. Більше скомпліковані відносини до Великоросії. В інтересї українських горожан треба-б побажати збереженя українських консулів в совітській Росії, одначе на жаль треба сказати, що навіть консульська охорона нїчого не помагає щодо сих горожан, які з якої-небудь причини попали в підозрінне большевицьких властей. Консулїв не допускають до арештованих і нїчого не помагають нїякі протести. В сім самім часї большевицька пропаґанда ведеть ся на великі розміри по цілій Україні. При таких обставинах годі установити які-небудь правильні відносини. Шум, піднятий довкола арештування в Київі большевиків не має під собою основи, арештовано 200 людей, з яких тільки 5 мало за собою право міжнародньої недоторкаємости і їх пущено на волю. Відносини до Дону уложили ся по добросусїдськи.

Годі сказати, що внутрішній лад і порядок вже установлено, одначе річ певна, що сей порядок буде привернений. Клопочемо ся тепер сформуваннєм української армії, якої кадри вже готові. В містах зорґанїзовані будуть віддїли з інтелїґенції, по селах козацтво. Нема що бояти ся нападу большевиків, які не матимуть відваги розпочинати боротьбу з нїмецьким військом; нїмецькі війська не покинуть України навіть на випадок перемиря. Шеста точка Вільсона не відносить ся до України, бо нїмецькі війська находять ся на Україні, як війська запризненої держави.

Транспортові трудности вияснив Ф. Лизогуб недостачю частей, яких з ріжних причин годі дістати з Румунії, а городненська область занята большевиками.

Щодо можливих перемін в складі міністерства, премієр міністрів заявив, що чутки не мають нїяких основ, а якщо справді дехто з міністрів уступив-би з свого становища, то се наступило-би без якої-небудь спеціяльної тенденції.

Надзвичайні представники за кордоном. Рада міністрів ухвалила кандидатури ґенерала Дашкевича-Горбацького і ґенерала Баженова надзвичайними представниками української держави, першого в Румунії, а другого в Швеції.

Урочиста панихида по гетьманах України. В понеділок 14. жовтня с. р. 1. год. після полудня, в Київі, у брамі Софійського собору відправлено панихиду по Івану Мазепі та Богдану Хмельницькому. На панихиду зібралась сила народу, серед яких помітно було молодих козаків та старшин українського війська. Співав хор з присутніх. Після панахиди один з ініціяторів попрохав присутніх спокійно розійтись. Присутні виконали „Ще не вмерла Україна“, „Заповіт“ і „Не пора“. Потім пішли до памятника Богдана, де навколішках співали також „Заповіт“, а потім виконали гимн кілька разів. Кількох людей в сю хвилю каміннями збивали написи на памятнику „единая недѣлимая Россія“ і „волимъ подъ царя восточнаго“. Присутні щиро витали се ґучним „слава“. Нарештї слова на памятнику заліпили папером. Через кілька хвилин почулось старе „разойдись!“ — се прийшов загін вартових, який почав розганяти манїфестантів. Присутні гостро суперечили, запитували, в чім тут вина патріотично настроєних людей. Нарештї нїмецький офіцер наказав вартї звільнити майдан і варта під крики „ганьба“ пішла з майдану. Поволї публика розходила ся. Нїмцї тактовно прохали розійти ся.

Відїзд Дорошенка до Берлїна. УТА доносить: Міністер закордонних справ Дорошенко виїздить до Берлїна, його заступить товариш міністра закордонних справ Палтов.

Нове болгарське правительство й Україна. Приїхав до Київа старший радник українського посольства в Софії Шульга. По його словам відношенне нового болгарського правительства до України лишилось таким же доброзичливим, як і відношенне бувшого правительства. Український посол Шульгин представляв ся новому цареви Борисови. Безпосередньо після перевороту премєр міністрів Малїнов офіціяльно повідомив українське посольство про те, що замість царя Фердинанда, котрий зрік ся престола, почав царювати Борис.

Зєдинені Держави проти самостійної України? „Одесскія Новости“ доносять: Український посол в Софії Шульгин звернув ся до Америки в справі представництва України на мировім конґресї і одержав на се відповідь від Лянсінґа, що Зєдинені Держави очікують представництва цїлої Росії, а самостійности поодиноких частей Росії не признають. — Чи також Польща, як частина бувшої Росії, не буде мати представництва на майбутній мировій конференції?

Війна України з Польщею? Польські часописи повідомляють з Варшави: Компетентні круги одержали вістку, що гетьман України Скоропадський висилає на Холмщину і Полїссє три дивізії війська для окупованя сих областей. Скоропадський зневолений до сього сим, що Австрія, здїймаючи тепер окупацію в Польщі, опорожнить також Холмщину і Полїссє. „Імпрезу“ Скоропадського тайно підпомагають Нїмцї. В українській армії мають бути також Нїмцї (?!). Компетентні круги у Варшаві мають вже в своїх руках вісти про пляни Скоропадського.

Не знаємо, оскільки ся відомість має під собою реальний ґрунт; противно, нам відомо фактично, що віддїли польських легіонїстів концентрують ся вздовж Буга і не виключене, що Поляки видумують алярмуючі вістки, щоби оправдати свою завойовницьку акцію.

Український університетський факультет в Полтаві. 6. жовтня відбуло ся в Полтаві урочисте відкритте історично-фільольоґічного факультету, заснованого місцевою „Просвітою“. В святї брали участь представники міністерства, міста, земства і громадських орґанізацій. Голова „Просвіти“ Левицький у великому викладї росказав історію заснування факультету. Лекції читатимуть професори Багалїй, Сумцов, Культахін, Шміт, Веретенников, прив.-доценти Гриневич, Таранущенко й инші. Дійсних студентів записало ся 162, вільних слухачів 44. Гетьман Скоропадський і міністер освіти прислали тепло зредаґовані телеґрами. Привітні промови

виголосили: декан факультету проф. Черноусів, дальше проф. Багалій, і представники всіх місцевих управ і орґанізацій, навіть жидівська община.

Ґенеральний консуль у Ціріху. Призначений українським консулем у Ціріху О. Віліїнський незабаром має виїхати на місце служби. Його завданнєм між иншим буде — встаповити торговельно-промислові зносини між Україною і Швайцарією. У близькім часі д. Віліїнський задумує уладити в Ціріху виставку українських виробів. В сій справі вже вели ся переговори з ріжними українськими торгово-промисловими та фінансовими інституціями, як от „Українбанк", „Дніпросоюз", „Союзбанк" і иншими.

Для релиґійних потреб. Пан Гетьман затвердив законопроект про асиґнуванне 200.000 карбованців міністерству ісповідань на закупно евангелій та книг святого письма і 57.000 карб. на виданне українською мовою катехизма.

Новий атентат на Леніна. Спеціяльний кореспондент „Leipziger Zeitung" доносить з Київа, що в Курську виконано новий атентат на Леніна. Злочинець належить до ліґи местників в Витебську, є реґістратором інформаційного бюра совітської преси і називаєть ся Дваніцький. Ленін поранений револьверовими стрілами в плече. Дваніцького арештовано.

Українська місія до невтральних. Незабаром ґенерал Б. Бажанов має вирушити з надзвичайною дипльоматичною місією до невтральних країв з метою завязати дипльоматичні та економічні відносини України з скандинавськими країнами — Швецією, Норвеґією і Данією. Крім ґен. Баженова у склад місії увійдуть: урядовець особливих доручень при міністерстві закордонних справ О. Козій і два урядовці. Місія має вирушити з Київа зараз-же після остаточного сформування. Як ми довідали ся з певних джерел, незабаром бувший морський міністер в кабінеті Винниченка Дмитро Антонович буде призначений українським ґенеральним консулом у Стокгольмі.

Чорноморсько-балтійський союз. „Н. Рада" доносить: В місцевих ріжнонаціональних кругах жваво обговорюєть ся справа орґанізації Чорноморсько-балтійського союза. На думку деяких політичних діячів необхідно для виступу на мировім конґресі підготувати тимчасовий союз народів, що живуть в Надбалтійщині, потім притягти Литву, Білорусь, Україну, Дін, Кубань, Кавказ. Не виключаєть ся можливість крайньою територією союза вважати Фінляндію. Ся ідея, як ми довідались, має великий успіх в Литві, Латвії й Білоруси.

Норвеґія і Україна. Оподі норвеґський королівський консуль Ґеорґ Розенберґ завитав до міністра закордонних справ Д. Дорошенка і довго з ним балакав. Розмова торкала ся справи встановлення взаємовідносин між Україною й Норвеґією.

Протест Білоруси проти претенсій Польщі. Згідно з постановою Ради, Народній Секретаріят Білоруси сьогодня телеґрафічно звернув ся з повним протестом до нїмецького канцлера з приводу претенсій Польщі на білоруські частини виленської і городненської ґубернії.

Польська дипльоматична місія в Київі. 10. жовтня в 2. годині дня прибула з Варшави курієрським поїздом польська дипльоматична місія, в склад якої входять представники польської реґенційної ради: Ванькович і секретарі Соболевський та Граб-Прушинський.

Нїмецькі війська на Україні. Урядово оголошено: Останніми днями знов ширять ся чутки ніби в звязку з мировим предложенням Нїмеччини та відповідю президента Сполучених Держав Вільсона, що нїмецьке військо покине Україну. З офіціяльних нїмецьких джерел повідомляють, що сі чутки рішучо не мають підстав. Україну не можна вважати за територію окуповану Нїмцями, бо нїмецьке військо прийшло сюди на запрошенне українського уряду, й не прийшло з заборчою ціґю, а для відновлення нормального життя, підтримання ладу в заприязненій державі. Нїмецькі офіціяльні джерела гадають, що пункт шестий Вільсонової програми ні в якім разі не стосуєть ся до України.

Відновленнє козацтва. Рада міністрів прийняла закон про відновленнє козацтва як державної орґанізації і рішила виплату 100 тисяч карбованців на ріжні потреби, які виникнут в звязи з справою відновлення козацтва.

Затвердженнє автономности української церкви. Святійший Синод на чолї з Германом Пятим Всесвітнім патріярхом по відомостям місцевих грецьких газет признав і затвердив відновленнє патріярхату в Росії в особі патріярха Тихона і також автономність української церкви, проголошеної на всеукраїнськім церковнім соборі.

Українська Національна Рада в Швайцарії. Як доносить українське пресове бюро в Льозанні, основано в Швайцарії Українську Національну Раду, в якій є заступлена також Галичина і Буковина. Ся Рада увійде в зносини з подібними орґанізаціями в Парижі, Римі і в Зединених Державах. Вона стоїть на становищі Вільсонової програми і Українського Національного Союза, який перед кількома місяцами утворено в Київі.

Проти мадярських насильств. Дневник „Pester Lloyd" з 9. жовтня доніс, що посол до угорського сойму Антін Бескид зголосив інтерпеляцію в справі заведення нового календаря для тамошніх гр.-кат. Українців і в справі усунення кирилиці. Посол Бескид домагаєть ся привернення церковного мира і відкликання календарського зарядження, виданого епископами з Пряшева, Мункача і Гайдудорог.

Львів у Польщі? Львівські дневники донесли, що на урядових актах, а саме на перепустках для подорожуючих на Україну, які виставляє начальна команда війська (АОК), означено, що Львів лежить в королівстві польськім. (Wohnort: Lemberg, Staatsangehörigkeit: Königreich Polen). Польські дневники вневняють, що таких перепусток видано багато з датами від 11—15, отже годі припускати, щоби се була помилка.

Польща по Буг! На засїданню комісії для заграничних справ австрійської делеґації в день 16. жовтня критикував посол Василько політику гр. Буріяна і домагав ся його уступленя. На се гр. Буріян заявив, що Австро Угорщина стояла все на становищі австро-польської розвязки справи, а обговорюючи польську справу замітив, що уважає границю Буга, як границю між Україною й Польщею, ще й нині за найбільш відповідну...

ПОВІВІЛІОТЕКА

Бібліоґрафія.

Володимир Короленко. Без язика, оповіданнє, авторизований переклад з російської мови Петра Дятлова, під редакцією В. Дорошенка, Львів, 1918, виданнє „Всесвітньої Бібліотеки", стор. 173, ціна 6 кор.

Василь Пачовський. Малий Святослав Хоробрий, дїточа гра—казка в 4-х дїях, Вепляр, 1918, стор. 79.

В адміністрації „Вістника" можна набути:

12 малюнків Сергія Васильківського . . . К 2·00

З сим числом розсилаємо чеки ч. 107.090 і просимо вирівняти та відновити передплату.

Адміністрація.

Зміст: Н. В. До питання про національну державу. — Перебудова Австрії. — Обединанне Польщі і независимість Угорщини. — Заява Українського Національного Союза. — Мир на засадах Вільсона. — Проголошенне держави австрійських Українців. — Т. А. І. З юнацького щоденника. — Вісти. — Бібліоґрафія.

Видає і відповідає за редакцію Микола Трощький
— З друкарні Адольфа Гольцгаузена в Відні. —